

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ VE ORGANİZASYON ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KÜLTÜREL ZEKÂ VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM
KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE VE İNGİLTERE
ÖRNEĞİ

Burak KÜLLİ
2501160429

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Cem Cüneyt ARSLANTAŞ

İSTANBUL, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Burak KÜLLİ Numarası : 2501160429

Anabilim Dalı / İşletme Anabilim Dalı İşletme
Anasanat Dalı / Programı : Yönetimi ve Organizasyon Bilim
Dalı Danışmanı : Prof. Dr. Cem Cüneyt ARSLANTAŞ

Tez Savunma Tarihi : 22.08.2019 Saati : 09.00

Tez Başlığı : Kültürel Zekâ ve Kültürlerarası İletişim Kaygısı Arasındaki İlişki: Türkiye ve İngiltere Örneği

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Cem Cüneyt ARSLANTAŞ		Kabul
2- Doç. Dr. Murat YAŞLIOĞLU		Kabul
3- Dr. Öğr. Üyesi Aygül TURAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Merve KOÇOĞLU		
2- Dr. Öğr. Üyesi Erman TÜRKMEN		

ÖZ
KÜLTÜREL ZEKÂ VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM KAYGISI
ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE VE İNGİLTERE ÖRNEĞİ

Burak KÜLLİ

Bu çalışma, kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki ilişkiyi araştırmak üzere gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri hedef kitle olarak belirlenen; profesyonel çalışan olan ve yönetim alanında lisansüstü eğitim gören öğrencilerden toplanmıştır. Bu profesyonel çalışan öğrenciler Türkiye ve İngiltere bağlamlarından seçilmiştir. Örneklem büyüklüğü 239 kişidir. Araştırmanın amacı doğrultusunda kültürel zekâ ile kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki ilişki ortaya koyulmuştur. Kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısının Türkiye ve İngiltere bağlamında farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Örneklemdeki kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı sosyal ve çevresel faktörlerden farklı boyutlarda etkilenmektedir. Kültürel zekâ açısından çalışma süresinin artması (tecrübe kazanmak), yabancıların bulunduğu ortamda çalışmak ve çalışma yerinde yabancı dil bilmek kültürel zekâ seviyesini arttırmaktadır. Kültürlerarası iletişim kaygısı açısından ise yabancı ortamda çalışmanın kaygıyı azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Kültürel Zekâ, Kültürlerarası İletişim Kaygısı, PRICA, Genişletilmiş Kültürel Zekâ Ölçeği, Kültürlerarası İletişim

ABSTRACT
RELATIONSHIP BETWEEN CULTURAL INTELLIGENCE AND
INTERCULTURAL COMMUNICATION APPREHENSION: IN THE
CONTEXTS OF TURKEY AND THE UK

Burak KÜLLİ

This research aims to deduce relationships between cultural intelligence and intercultural communication apprehension. Research data have been collected from the business professionals who are being postgraduate management students as well. Those professionals selected from both Turkey and the UK contexts. There are 239 samples in research. Relevant the research aims, relationships between cultural intelligence and intercultural communication apprehension have been shed lighted. It has founded that cultural intelligence and intercultural communication vary by the different contexts. Cultural intelligence and intercultural communication apprehension levels of individuals are also influenced by social and environmental factors. On the one hand, in terms of cultural intelligence, gaining experience, working with strangers and speaking different languages in work place are positively affect on the cultural intelligence levels. On the other hand, in terms of intercultural communication apprehension, working with strangers are positively affects on the intercultural communication apprehension levels; so, anxiety levels of individual reduce by means of interaction strangers in workplace.

Key Words; Cultural Intelligence, Intercultural Communication Aprrehension, PRICA, Expanded-CQ Scale, Intercultural Communication

ÖNSÖZ

Kültürel farklılıkların anlamakta, bireylerin kültürel zekâları (kültürlerarası durumları anlama ve açıklama getirerek etkileşimde yetkin olma kabiliyetleri) oldukça önemlidir. Farklı kültürlerden bireylerin bir arada çalıştığı çok uluslu şirketlerde yönetici pozisyonunda çalışması muhtemel araştırma örneklemindeki bireylerin kültürel zekâ düzeyi ve özelliklerini irdelemek, onların gelecekteki farklı yönetim yaklaşımları açısından fikir verebilir. Farklı kültürden bireylerin kültürel zekâ düzeylerine yönelik bir anlayış geliştirmek, farklı kültürel ortamlarda etkileşime girmekte isteklilik veya isteksizliklerinin temel sebeplerinden olan kaygıyı belli bir düzeyde açıklaması olasıdır. Bu tez çalışması, Türkiye ve İngiltere örnekleminde profesyonel çalışan olan lisansüstü öğrencilerinin kültürel zekâ düzeyleri ve kültürlerarası iletişim kaygılarını arasındaki ilişkiyi tespit etmek ve bu farklılıkların kültürel zekânın hangi boyutlarından (yetkinliğinden) hangi düzeyde kaynaklandığını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Destegini hep yanımda hissettiğim ve uzun yıllar birlikte çalışmak arzusu içinde olduğum danışmanım Prof. Dr. Cem Cüneyt ARSLANTAŞ'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Prof. Dr. Işıl PEKDEMİR'e ise bana henüz 2011 yılında bu alanda çalışma hevesini aşıladığı için sonsuz minnet borçluyum. Bir özel teşekkürüm ise İşletme Fakültesi'nde edindiğim ilk kitabın yazarı olan ve her zaman tanışmak için can attığım ancak tanışmak için 7 yıl beklemem gereken Emeritus Prof. Dr. Tamer Koçel'dir. Verdiği tüm kitaplara gözüm gibi bakıyor ve değerlendiriyorum. Ayrıca, her karşılaşmamızdaki 1-2 dakikayı geçmeyen kısa tartışmalarımızdaki gibi yeni sorularını heyecanla bekliyorum. Uzun yıllar, bu kısa ama oldukça faydalı tartışmaları gerçekleştirmek temennimdir.

İngiltere, Bath Üniversitesi, Yönetim Okulu ekibine başta sayın Berber ve sayın Rofcanin olmak üzere sonsuz minnet duyuyor ve teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca, bana araştırmada sor sormanın önemini gösteren ve öğreten Nancy Harding'e ve tam bir Türkiye aşığı olan Farooq Muqhal'a da desteklerinden ve Bath Üniversitesi'ndeki misafirperverliklerinde ötürü tekrar teşekkür ediyorum.

Beni her zaman destekleyen ve her zaman yanımda olan ailemden Hatice, Ercan, Erhan, Berat Şenay ve Emine Burçak’a; arkadaşlarım Atalay ve Mert’e (Sarı Fırtına) sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Nilüfer’e ise tüm yüksek lisans sürecim boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemediği için özel bir teşekkür borçluyum. Daha birçok önemli zamanlarda yanımda olması ve birlikte üretebilmemiz de en büyük dileğimdir.

Burak KÜLLİ
İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL ZEKÂ

1.1	Kültür	6
1.1.1.	Kültürün Etimolojik Kökeni	7
1.1.2.	Sözlü ve Yazılı Kültür.....	14
1.1.3.	Kültürü Oluşturanlar ve Kültürün Yaşam Alanı	18
1.1.4.	Kültürel Süreçler: Kültürün Öğrenimi ve Adaptasyon	22
1.1.5.	Kültürün Bileşenleri.....	27
1.1.6.	Kültürün Özellikleri	31
1.1.7.	Kültürel Teoriler	41
1.1.8.	Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük	45
1.1.9.	Kültürel Farklılıklar	49
1.1.10.	Kültürel Çalışmalarda Yaklaşımlar: Emik ve Etik Yaklaşım	60
1.2.	Kültürel Zekâ	65
1.2.1.	Zekânın Etimolojik Kökeni.....	66
1.2.2.	Zekâ Yaklaşımlarının Tarihsel Değişimi	67

1.2.3.	Zekâ Tartışmaları ve Ortak Bir Zemin Hazırlama Çabası	77
1.2.4.	Zekâ Teorileri.....	86
1.2.5.	Bilişsel-Bağlamsal Bir Zekâ Teorisi Olarak Kültürel Zekâ	93
1.2.6.	Zekânın Kültürlerarası Bir Değişken Olarak Ele Alınmasında Kültürel Zekâ Teorisi	99
1.2.7.	Kültürel Zekâya Yönelik Farklı Yaklaşımlar.....	110
1.2.8.	Kültürel Zekânın Ölçülmesi.....	119
1.2.9.	Kültürel Zekâya Emik ve Etik Yaklaşımlar	127

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM KAYGISI

2.1.	Kültürlerarasılık	131
2.2.	Kültürlerarası İletişim	133
2.2.1.	Kültürlerarası İletişimi Kavramına Yönelik Varsayımlar.....	135
2.2.2.	Kişilerarası ve Gruplar Arası İletişim Davranışı.....	139
2.2.3.	Kültürlerarası İletişimde Bilişsel Biçimler	141
2.3.	Kültürlerarası İletişimi Etkileyen Faktörler	145
2.4.	Kültürlerarası İletişim Kaygısı.....	148
2.4.1.	Kültürlerarası İletişimde Belirsizlik ve Kaygı Kavramları	152
2.4.2.	Kültürlerarası İletişim Kaygısının Ölçülmesi	157

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜREL ZEKÂ VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE VE İNGİLTERE ARAŞTIRMASI

3.1.	Araştırmanın Amacı ve Yönetim Alanına Katkısı.....	162
3.2.	Araştırmanın Kapsamı	163
3.3.	Araştırma Yöntemi.....	165
3.4.	Araştırmanın Modeli	170

3.5.	Araştırmanın Hipotezi.....	170
3.6.	Araştırma Bulguları.....	171
3.6.1.	Örnekleme Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler.....	172
3.6.2.	Araştırmada Kullanılan Modellerin İstatistiki Uygunluğu	176
3.6.3.	Araştırmada Kullanılan Modellerin Varsayımsal Uygunluğu	176
3.6.4.	Araştırma Bulguları ve Bulguların Yorumlanması.....	179
3.7.	Araştırma Sonucu.....	223
SONUÇ		227
KAYNAKÇA		232
EKLER		243

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Kültür Kavramının Yaygınlık Kazanması.....	13
Şekil 1.2: Kültürel Süreçler	27
Şekil 1.3: Kültürün Özelliklerine Göre Ayrımı	31
Şekil 1.4: Kültürün Bazı Temel Özellikleri.....	41
Şekil 1.5: Kültürler Farklılıkları Tanımlamakta Kullanılan Bazı Özellikler	51
Şekil 1.6: Kültürel Farklılıkları Sınıflamakta Kullanılan Sistemler Kümesi (Hofstede, 1993)	56
Şekil 1.7: Hofstede (1987) Ulusal Kültürel Boyutlar	59
Şekil 1.8: Emik ve Etik Yaklaşımlar Arasındaki Farklılıklar (Pike, 2015)	63
Şekil 1.2.1: Dünya Tarihine İz Bırakmış Bazı İnsanların Zekâ İle İlgili İfadeleri	68
Şekil 1.2.2: Kültürel Zekânın Gelişimi ve Önemli Çalışmalardan Bazıları	111
Şekil 1.2.3: Genişletilmiş Kültürel Zekâ Boyutları ve Alt Boyutları	112
Şekil 1.2.4: Kültürel Zekâyı Kavramlaştırmaya Yönelik Modeller	120
Şekil 1.2.5: Çeşitli Kültürel Zekâ Modelleri	122
Şekil 3.4.1: Araştırma Modeli	170
Şekil 3.6.1: Tek Faktör Kültürel Zekâ Modeli Faktör ve Boyutları	185
Şekil 3.6.2: Tek Faktör Kültürel Zekâ Modelinin Nihai Durumu (III. Aşama)	191
Şekil 3.6.3: Motivasyonel Kültürel Zekâ Modeli (II. Aşama).....	195
Şekil 3.6.4: Bilişsel Kültürel Zekâ Modeli (II. Aşama).....	198
Şekil 3.6.5: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Modeli (II. Aşama).....	201
Şekil 3.6.6: Davranışsal Kültürel Zekâ Modeli (II. Aşama).....	203
Şekil 3.3.6.7: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeli (II. Aşama)	206

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.5.1: Hipotezler Tablosu	170
Tablo 3.6.1: Ülkelere Göre Katılımcı Sayısı Frekansı Tablosu	172
Tablo 3.6.2: Katılımcıların Çalışma Durumu	172
Tablo 3.6.3: Katılımcıların Çalışma Süreleri	173
Tablo 3.6.4: Katılımcıların Farklı Kültürlerden Bireylerle Etkileşime Girme Oranları	173
Tablo 3.6.5: Ülkelere Göre Yabancılarla Etkileşime Girme Oranları.....	173
Tablo 3.6.6: Katılımcıların Çalışma Yerinde Yabancı Dil Kullanımı Sıklığı.....	174
Tablo 3.6.7: Ülkelere Göre Katılımcıların İşyerindeki Farklı Kültürden Bireylerle İletişimde Kullandıkları Yabancı Dil Frekansları	175
Tablo 3.6.8: Katılımcılar Biyolojik Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	175
Tablo 3.6.9: KMO Test Değerleri Tablosu	178
Tablo 3.6.10: Bartlett Test Değerleri Tablosu.....	178
Tablo 3.6.11: Tek Faktörlü Kültürel Zekâ Modeli Uyum Değerleri Tablosu.....	184
Tablo 3.6.12: Tek Faktör Kültürel Zekâ Düzeltme İndisleri Tablosu.....	186
Tablo 3.6.13: Tek Faktör Kültürel Zekâ Düzeltme İndisleri Tablosu (MI Regresyon)	187
Tablo 3.6.14: Tek Faktörlü Kültürel Zekâ Modeli Uyum Değerleri Tablosu.....	188
Tablo 3.6.15: Tek Faktörlü Kültürel Zekâ Modeli Uyum Değerleri Tablosu.....	190
Tablo 3.6.16: Tek Faktör Kültürel Zekâ Modelinde Değişkenlerin CR Değeri	192
Tablo 3.6.17: Motivasyonel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama) ...	194
Tablo 3.6.18: Motivasyonel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama) ..	196
Tablo 3.6.19: Bilişsel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama)	196
Tablo 3.6.20: Bilişsel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama).....	198
Tablo 3.6.21: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama)	199
Tablo 3.6.22: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama).....	200
Tablo 3.6.23: Davranışsal Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama)	201
Tablo 3.6.24: Davranışsal Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama)....	202
Tablo 3.6.25: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeli Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama)	204

Tablo 3.6.26: Kùltùrlerarası İletişim Kaygısı Modeli Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama)	205
Tablo 3.6.27: Kùltùrel Zekâ ve Kùltùrlerarası İletişim Kaygısı Modelleri Tanımlayıcı İstatistikler Tablosu.....	208
Tablo 3.6.28: Çoklu Regresyon Korelasyon ve Anlamlılık Değerleri.....	209
Tablo 3.6.29: Çoklu Regresyon Modeli Özeti	210
Tablo 3.6.30 : Çoklu Regresyon Modeli ANOVA Tablosu.....	210
Tablo 3.6.31: Çoklu Regresyon Testi Katsayı Matrisi.....	211
Tablo 3.6.32: Tek Faktör Kùltùrel Zekâ ile PRICA Regresyon Testinde Tanımlayıcı İstatistikler.....	212
Tablo 3.6.33: Basit Regresyon Korelasyon ve Anlamlılık Değerleri	212
Tablo 3.6.34: Basit Regresyon Analizinin ANOVA Değeri Tablosu	213
Tablo 3.6.35: Basit Regresyon Modeli Özeti.....	213
Tablo 3.6.36: Tek Faktör Kùltùrel Zekâ Modeli Katsayı Matrisi	214
Tablo 3.6.37: Kùltùrel Zekânun Ùlkelere Gùre Farklılaşmasında Grup İstatistikleri	214
Tablo 3.6.38: Ùlkelere Gùre Farklılıkta Bağımsız Òrnek T-testi	215
Tablo 3.6.39: Kùltùrlerarası İletişim Kaygısının Ùlkelere Gùre Farklılaşmasında Grup İstatistikleri	216
Tablo 3.6.40: Ùlkelere Gùre Farklılıkta Bağımsız Òrnek T-testi	217
Tablo 3.6.41: Çalışma Yılları Tanımlayıcı İstatistikler.....	218
Tablo 3.6.42: Kùltùrel Zekânın Çalışma Süresine Gùre Değişimi ANOVA Tablosu	218
Tablo 3.6.43: Kùltùrel Zekânın Çalışma Süresine Gùre Çoklu Karşılaştırması	219
Tablo 3.6.44: Kùltùrel Zekânın Yabancılarla Etkileşime Gùre Farklılığı Tanımlayıcı İstatistikleri.....	219
Tablo 3.6.45: Kùltùrel Zekânın Yabancılarla Etkileşime Gùre Farklılığı T-testi Tablosu.....	219
Tablo 3.6.46: İşyerinde Yabancı Dil Kullanımına Gùre Kùltùrel Zekâ Değeri Tanımlayıcı İstatistikleri	220

Tablo 3.6.47: İşyerinde Yabancı Dil Kullanımı ve Kültürel Zekâ Farklılığı Bağımsız T-testi Değerleri Tablosu	220
Tablo 3.6.48: Kültürlerarası İletişim Kaygısının Çalışma Yılına Göre Farklılaşması Tanımlayıcı İstatistikleri	221
Tablo 3.6.48: Kültürlerarası İletişim Kaygısının Çalışma Yılına Göre Farklılaşması Tanımlayıcı İstatistikleri	221
Tablo 3.6.49 Kültürlerarası İletişim Kaygısının Çalışma Yılına Göre Farklılaşması ANOVA Tablosu	221
Tablo 3.6.50: Yabancılarla Etkileşim Tanımlayıcı İstatistikler Tablosu	222
Tablo 3.6.51: Kültürlerarası İletişim Kaygısının Yabancılarla Etkileşime Göre Farklılaşması T-testi Değerleri Tablosu.....	222
Tablo 3.6.52: Yabancı Dil Kullanımına Göre Kültürlerarası İletişim Kaygısının Tanımlayıcı İstatistikleri Tablosu.....	223
Tablo 3.6.53: Kültürlerarası İletişim Kaygısının İşyerinde Yabancı Dil Kullanımına Göre Farklılaşması T-testi Değerleri Tablosu.....	223
Tablo 3.7.1: Kültürel Zekâ Ölçeği Korelasyon Tablosu	250
Tablo 3.7.2: Kültürel Zekâ Modeli Kısmi Korelasyon Tablosu	251
Tablo 3.7.3: Motivasyonel Kültürel Zekâ Korelasyon Tablosu.....	252
Tablo 3.7.4: Motivasyonel Kültürel Zekâ Kısmi Korelasyon Tablosu	252
Tablo 3.7.5: Bilişsel Kültürel Zekâ Korelasyon Tablosu.....	253
Tablo 3.7.6: Bilişsel Kültürel Zekâ Kısmi Korelasyon Tablosu	253
Tablo 3.7.7: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Korelasyon Tablosu.....	254
Tablo 3.7.8: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Ters Korelasyon Tablosu.....	254
Tablo 3.7.9: Davranışsal Kültürel Zekâ Korelasyon Tablosu.....	255
Tablo 3.7.10: Davranışsal Kültürel Zekâ Kısmi Korelasyon Tablosu	255
Tablo 3.7.11: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Korelasyon Tablosu	256
Tablo 3.7.12: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Kısmi Korelasyon Tablosu	256
Tablo 3.7.13: KMO ve Bartlett Test Sonuçları	257
Tablo 3.7.14: Tek Faktör Kültürel Zekâ Modeli Standardize Regresyon Değerleri Tablosu.....	262

Tablo 3.7.15: Dört Faktör Kültürel Zekâ Modeli Standardize Regresyon Değerleri Tabloları.....	263
Tablo 3.7.16: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeli Standardize Regresyon Değerleri Tablosu.....	264
Tablo 3.7.17: Kültürel Zekâ ile İlgili Önemli Çalışmalardan Seçmeler	266

RESİMLER LİSTESİ

Resim 0.1: Prof. Dr. Devrim Erbil'in Tarihi Yarımada Eseri	2
Resim 1.1: Ana Tanrıça Heykeli- Roma (Magna Mater)	9

KISALTMALAR LİSTESİ

PRICA:	Personal Reportad Intercultural Communication Apprehension
A.G.E.:	Adı Geçen Eser
Bkz.:	Bakınız
CFI:	Comperative Fit Index
CI:	Cultural Intelligence
CMIN/df:	Ki-kare/Serbestlik Derecesi
CQ:	Cultural Quotient
FSI:	Foreing Service Institute
GFI:	Goodness-of-Fit Index
IC:	Intercultural Communication
NFI:	Non-Normed Fit Index
Sig.:	Significant/Anlamlılık
Sf.:	Sayfa
PC:	Per Change
R²:	R-square/ R-kare değeri
RMSEA:	Root Mean Square Error of Approximation
TLI:	Tucker-Lewis Index

GİRİŞ

Kültür, kendisini oluşturan farklı gruplar ve bireylerin etkileşiminden ortaya çıkan, çoklu ve kestirimi zor bağlantıları nedeniyle bir *karmaşık sistem* olarak ifade edilebilir. Karmaşık sistemler, çok sayıda farklı bileşeni içerisinde barındıran yapılardır. Kültürü oluşturan bireyler arasında çok sayıda ve çok yönlü ilişki olması nedeniyle karmaşıklık seviyesi de yüksektir.

Kültürler, kendisini oluşturan farklı insanların etkileşimi nedeniyle dinamik yapıdadır ve zamanla değişebilmektedir. Kültürlerin bu sürekli değişiklikte *açık sistemler* olmalarının payı büyüktür. Bir kültürün üyeleri, farklı kültürden bireylerle etkileşimlerinde sürekli bir devinim halindedirler, mütemadi olarak farklı kültürel gruplarla etkileşime girmektedirler. Bu devinimi sağlayan ise kültür içindeki bireylerin, kültürü oluşturan sistemin bütünü hakkında fikir sahibi olmamasıdır. Eğer bireyler tüm kültürel yapı hakkında bilgi sahibi olsaydı; bu durum tüm bireylerin tek bir vücut içinde hareket etmesine benzetilebilirdi. Sonucunda ise, kültür durağanlıkla birlikte ortadan kaybolabilirdi¹. Bu tez çalışmasında, farklı kültürlerdeki farklı bireylerin kültürel zekâsının, bireyi kültürlerarası iletişimde (etkileşim) sosyal açıdan ne düzeyde ve hangi yönleriyle etkilediği irdelenmiştir. Bu konular ışığında İngiltere ve Türkiye’deki çalışan lisansüstü öğrenciler arasında kültürel zekâ düzeyleri karşılaştırılmış ve kaygı seviyelerindeki farklılıkların hangi fonksiyonlarla ilintili olduğu değerlendirilmiştir.

Çalışmanın konusu olan farklı kültürlerdeki sosyal ilişkilere yönelik motivasyon, biliş ve davranış ile zekâ ve kaygı arasındaki ilişkiyi tanımlamak hedeflenmiştir. Bu ilişkinin tanımlanmasındaki zorluğa bir örnek vermek gerekirse; İstanbul’a kuşbakışı bakıldığında bir ressamın tüm detayları bir arada tabloya aktarması oldukça zordur. Bu durumda aynı ressam Prof. Dr. Devrim Erbil’in İstanbul tasvirli çalışmalarındaki gibi (Resim-I), bazı temel başvuru kaynaklarından yararlanmak bu çalışmada benim kaygıya neden olan faktörleri ortaya koymamı sağlamıştır. Bu araştırmada da tıpkı

1 Cilliers, P., Complexity and Postmodernism: Understanding Complex Systems, **Routledge**, 2002.

Devrim Erbil'in coğrafi ve simgesel imgelerden yararlandığı aşağıdaki İstanbul tasfirinde kullandığı gibi, bir takım kavramsal kısıtlamalardan yararlanılmıştır.

Resim 0.1: Prof. Dr. Devrim Erbil'in Tarihi Yarımada Eseri

Bu çalışma kapsamında belirlenen kavramsal kısıtlamalar şunlardır:

- Temel felsefi yaklaşım şöyle olacaktır: Varlık felsefesi (ontoloji), insanın kendi müdahalesinden şüphe duymaksızın, kendi isteği dışında ve bağımsız bir şekilde gerçek olayların geliştiğini ifade etmektedir. Bilgi (ya da bilim) felsefesi de (epistemoloji) insanın kendi bilincini ve duyu organlarını kullanarak dış dünyayı anlamlandırmasını sağlamaktadır. Bunu yaparken ilk olarak bilgiye ulaşmanın mümkün olup olmadığını gözetmektedir. Bunu ise şüphecilik (septisizm) ile sağlamaktadır².

Bu çalışma kapsamında ontolojik ifadelerden çok epistemolojik ifadeler tercih edilmiş; yani Türkiye – İngiltere örneklemindeki farklılıklara, belirlenen bir örneklem ve elde edilen bulgular özelinde yaklaşmıştır.

2 Arslan, A., Felsefeye Giriş, **Bb101 Yayınları**, 2017.

- Çalışma kapsamında; kültür, zekâ ve kaygı kavramlarına ilişkin aynı gerçeği, farklı doğrularla tanımlayıcı yapılar bulunmaktadır. Bu farklılığı ön plana çıkaran yaklaşım, literatürde *kavramsal görelilik* olarak ifade edilmektedir³. Kavramsal görelilik, farklı bireylerin (düşünürlerin) değişik kavramsal simgelere (dil ve işaretler gibi) sahip olabileceği ve bu yüzden dünyayı farklı tanımlayabileceği varsayımına dayanmaktadır^{4,5}. Örneğin; zekâ çoğu zaman kültür içindeki bireylerce kültürel çevrenin sınırları içerisinde belirlenmektedir. Batı medeniyetinde zekâ, doğru bir yargıya varmanın hızıyla bağlantılı görülmektedir. Buna karşın, birçok Afrika kabile kültüründe zekâ, kabilenin yaşlılarınca bireylerin onaylanan davranışlarının çokluğu ile ilişkili olarak görülmektedir. Batı kültüründe “zekice” olarak tanımlanan davranış, bazı Amerikan Yerlisi kültürlerde çılgınca (madly) olarak tanımlanmaktadır⁶.

Bu çalışmada kültür, daha önceden belirlenmiş (ve batı medeniyeti temelli) evrensel kültür kalıpları içerisinde incelenecektir. Yani araştırmada etik yaklaşımdan faydalanılacaktır.

Çalışmada her temel kavrama yönelik literatür taramasına bir bölüm ayrılmıştır. Çalışmanın son bölümü araştırma kısmıdır. Bu anlamda her bölüm, kendi içinde tutarlı bir biçimde kurgulanmıştır. Ancak, alışlagelmiş araştırmalardaki tekdüze (monoton) yapıdan kurtulmak ve kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak adına, bazı bölümlerde bir temel kavram derinlemesine ve çok yönlü incelenirken; diğerlerinde farklı alt kavramlar bir araya getirilerek konuya ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

3 Sargut, A. S., *Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim*, **İmge Kitabevi**, 2015.

4 Davidson, D., **On The Very Idea of Conceptual Schema. In Studies of Human Inference and It'S Foundations**, Cambridge University Press, 1984.

5 Kavramsal Göreliliğe ilişkin daha detaylı bir inceleme için bkz. (Aune, 1987); Bu araştırmada Kavramsal Göreliliğe ilişkin Davidson'ın ve Hilary Putnam ve Nelson Goodman vd.'nin yaklaşımlarının yanında Bruce Aune'nin düzenleyici bir yaklaşımı da ifade edilmektedir.

6 Triandis, H. C., **Cultural Intelligence in Organizations**. Group & Organization Management, 20-26, 2006.

Çalışma sırasıyla kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı bölümlerini kapsamaktadır. Tezin son kısmında araştırma bölümü yer almaktadır. Bölümler içeriğinde değinilen konular şöyledir:

- Çalışmanın ilk bölümünde kültür, zekâ, zekâ türleri ve kültürel zekâ konuları ele alınmıştır. Kültür, İngiliz Antrpolog Edward Taylor'ın 1870'te yayınlanan kitabı *Primitive Culture*'da "bilgi, inanç, sanat, ahlak kuralları, yasa, gelenek-görenek ve diğer tüm yetkinlikler ve alışkanlıkların bileşiminin (karmaşık yapının) tamamı" olarak ifade edilmektedir⁷. Kültür kavramını tanımlamak için; kültürün kökeni, kültürün bileşenleri, kültürün özellikleri, öğrenimi ve adaptasyonu, kültüre ilişkin farklı tanımlar incelenmiştir.

Howard Gardner, zekâyı "*kültürel çerçeve(ler) içerisinde değerlendirilen sorun çözme ve ürün yaratma becerisidir.*" şeklinde ifade etmiştir⁸. Zekâ, birçok içsel ve dışsal etmenden etkilenmektedir. Bu durum, zekânın karmaşık olmasını ve tek bir tanım altında toplanamamasını açıklamaktadır. Bu sebeple, çalışmada zekâ kavramı; zekânın etimolojik kökeninden başlayarak zekâyâ ilişkin farklı yaklaşımlar, çoklu zekâ teorisi, zekâ türleri başlıkları altında işlenmiştir. Son başlıkta ise; kültürel zekâ kavramı, farklı yaklaşımlar, alt bileşenleri ve ölçüm yöntemlerine yer verilmiştir.

- Çalışmanın ikinci bölümünde kültürlerarası iletişim kavramı incelenmiştir. Kültürlerarası iletişim, farklı kültürel çevrelerden bireylerin arasında gerçekleşen etkileşimi, anlam aktarımını, farklı kültürlerdeki bireylerin birbirlerini algılaması/açıklaması ve kültürel farklılıkların incelenmesi konusuyla ilgilenen bilimler arası bir yaklaşımdır⁹. Bu çerçevede çokkültürcülük ve kültürel farklılıklar, kültürlerarasılık, kültürlerarası iletişim ve kaygı kavramlarına ikinci bölümde yer verilmiştir. Bölüm sonunda kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim

7 Avruch, K., **Culture & Conflict Resolution**, Us Institute of Peace Press.Vol. 31,1998.

8 Gardner, H., **Zihin Çerçeveleri Çoklu Zekâ Kuramı**, Alfa Yayınları, 3. Baskı, 2012.

9 Roth, K. (1995). Roth, K., Europäische Ethnologie Und Interkulturelle Kommunikation, **Schweizerisches Archiv Für Volkskunde**, 163-181,1995.

kaygısı arasındaki ilişkiye dair önceki bulgular ve varsayımlara yer verilmiştir. Çıktılar, sonuçlar bakımından ortaya koyulmuş ve öneriler getirilmiştir.

- Çalışmanın üçüncü ve son bölümü ise araştırmayı, araştırmanın sonuçlarını ve önerilerini içermektedir. Bu bölümde, ilk iki bölümde altyapısı oluşturulan araştırma problemi ortaya koyulmuş ve problem dahilinde ortaya atılan hipotezi incelemekte kullanılan metodoloji, araştırma yöntemleri ve örneklem hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma sonunda, verilerin analiz edilmesi ile birlikte hipotez üzerinden araştırma problemi yanıtlanmış ve bir sonuç başlığı altında bulgular ve çıktılar ortaya koyulmuştur. Son olarak ise sonuç ve ileri çalışmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

Giriş bölümünde ifade edilen kavramlar hem metodolojik hem de tarihsel süreç (histografik) kapsamında ele alınmıştır. Ancak, özellikle ilk bölümde yer alan kültür başlığında (Başlık 1.1) kültürün etimolojik kökeni, kültür evrimi, sözlü ve yazılı kültür konularında tarihsel süreçle birlikte, kültür kavramının olgunlaşması –ve gelişimi– süreci ön plana çıkarılmıştır. Aynı yaklaşımdan sosyal alanda zekânın gelişimi konusunda da yararlanılmıştır (Başlık 1.2).

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL ZEKÂ

Kültür, birey ve gruplara ilişkin maddi ve manevi her türlü ifadenin bütünüdür. Kültür, bireylerin çevrelerinden görerek öğrendikleri değeri, normları, davranışları ve bunlara karşı oluşturdıkları tutumları içermektedir. Bireyler, zaman içinde farklı kültürler ile etkileşime girebilmekte ve bu kültürlerin de bilinçli ve/veya bilinçsiz bir parçası haline gelebilmektedirler. Burada bireylerin iletişim kurmasına imkân sağlayacak ortamın doğal veya yapay yollardan oluşması, kültürün edinim hızını etkilemektedir.

Zekâ ise, bireylerin çevrelerindeki durumlara, olaylara ilişkin yargıya varma yetkinlikleridir. Bireylerin kendi kültürleri, diğer kültürlerle etkileşimde zekâ etkileşim başarısını tayin etmektedir. Bir bireyin farklı kültürler ile etkileşime ne kadar açık olduğu, hem kendi kültüründen edindiği özelliklerle ve hem de farklı kültürlerle etkileşiminden kazandığı deneyimle ilişkilidir. Kültürel açıdan görece daha zeki bireyler farklı kültürler ile daha kolay etkileşime geçebilmektedir.

Kültürel zekâ, bireylere kendi çevrelerindeki kültürel bakış açılarına uyum sağlama, bunlar arasından seçim yapma ve bunları şekillendirme imkânı sağlayan kültürel üstbilgi ile ilişkili bir kavramdır. Kültürel zekâ, bireyin evrensel değerler aracılığıyla diğer bireylerle etkileşim kurma yetisidir¹⁰. Farklı bireylerle etkileşimde kültürel zekâsı, etkileşimin kalitesi üzerinde belirleyici rol oynamaktadır.

Yukarıda ifade edilen kavramlar, aşağıdaki alt başlıklar altında detaylı olarak incelenecektir. Bu kapsamda ilk olarak insanı şekillendiren “kültür” kavramı kapsamlı bir şekilde irdelenecektir.

1.1 Kültür

Kültür; insanoğlunun beş duyusuyla algıladığı, yarattığı, oluşturduğu ve kullandığı her şeyi ifade etmektedir. İnsanı oluşturan ve insanın oluşturduğu her şey kültürün

10 Thomas, D. C., Vd., Cultural Intelligence: Domain and Assessment, **International Journal of Cross Cultural Management**, 2008.

nesnesi haline gelmektedir. Bu yanıyla kültür kavramının ilk kez kullanıldığı andan, günümüze kadar ki değişimi üzerinde durulacaktır. Kavram içine doğduğu Roma döneminin yaygın dili Latinceye karşıladığı anlamlardan başlanarak incelenecek, diğer medeniyetlere ve günümüz medeniyetine ifade ettiği anlamlara ulaşması yönleriyle ele alınacaktır.

1.1.1. Kültürün Etimolojik Kökeni

Kültür kavramı Latince kökenli *colere* kelimesinden türemiştir. Ancak, kavramın evrilip bugünkü birçok ifadeyi karşılayan görelî kavramsal yapısına kavuşması uzun yıllar almıştır. Bu süreçte en etkili olan unsurlardan biri de kelimenin türediğı dil olan Latincenin tarih içindeki serüvenidir.

Latince, M.Ö. ilk yüzyılda, erken dönemde gelişmeye başlamış bir dildir. Roma Cumhuriyeti döneminde devletin de resmi dili olmasıyla birlikte giderek yaygınlık kazanmıştır. Bugün bu dil “Klasik Latince” olarak ifade edilmektedir. Klasik Latince, özellikle 6. ve 9. yüzyıllar arasında giderek daha biçimsel bir hal almıştır. Latince, Katolik ülkelerde ve Orta çağ Avrupası’nda dinin, siyasetin ve bilimin dili (*lingua franca*) olarak kullanılmıştır. Öte yandan Latince, Vatikan Katolik Kilisesi tarafından kutsal dil olarak kabul edilmiştir (*liturgical language*). Günümüzde İtalya’nın Roma sınırları içerisinde yer alan Vatikan Şehir Devleti’nin (Vatican City) resmi dillerinden biri Latince dir.

Latince kökenine baktığımızda Yunancadan evrilmiş bir dil ve gramer yapısı olduğu görülmektedir. Latince fonetik yapıda bir dildir. Tek başına bir anlam ifade etmeyen fonogramların (harflerin) bir araya gelmesiyle anlamlı kelimeler oluşturur. Yine bu dil, tıpkı Yunanlılarda olduğu gibi sesli harfleri de içermektedir. Ayrıca, Latince de kelime kökü eylemin durumuna ve eylemi yapana göre çekim ekleri almaktadır. Bu ses özelliğı, kültür kavramının yeni anlamlarının *colere* fiilinden türeyen yeni kelimeleri ve bu kelimelerin anlamlarını belirtmekte önemli bir göstergedir.

Gutenberg’in 1450’lerin başında matbaayı bulmasıyla beraber el yazması (chirografik) eserler yerini hızlı bir şekilde baskı (tipografik) eserlere bırakmaya başlamıştır. Gutenberg’in matbaayı bulduğu 1450’li yıllar ile 1500’lü yıllar arasında

15 ila 20 milyon eser basıldığı düşünülmektedir. Gutenberg tarafından basılan ilk eser Latince İncil olmakla birlikte, bu süreçte basılan eserlerin %75'inin Latince olduğu tahmin edilmektedir. Yine eserlerin %45'inin dini içerikli eserler olduğu görülmektedir¹¹.

Latince egemen dil olduğu zamanlarda, birçok ulusal dil etkilenmiştir. Ancak, tipografinin ortaya çıkması Latince açısından değişimin başlangıcı olmuştur.

El yazması (chirografik) ve sözlü kültür (verbal culture) zamanında insana algılamayı sağlayan en önemli duyu organı kulaktır. Çünkü, okuma imkânı kısıtlı olan insanlar duyduklarını belleğin süzgecinden geçirerek anlamlandırmışlardır. Sözcükleri akılda tutmak için, bellek yardımcılarında (*mnemonic*) yararlanmışlardır. Bu şekilde insanlar, kavramları parça parça akılda tutmanın yolunu bulmuşlardır. Latince de bu gelenek içinde evrilerek daha çok akılda tutulabilen söz öbeklerine yönelen bir yapıya sahip olmuştur. Tipografik kültürün ortaya çıkmasıyla beraber, duyu organları arasındaki göz, kulağın yerini almıştır. Gözün bütünlüğü sağlaması, kavramların parça parça aktarılması yerine bir kurgu içinde bütüncül aktarılmasını sağlamıştır. Bu da Latince'yi daha sade bir hale getirmiştir. Sadeleşen Latince, kavramları aktarmakta bireyleri zorlamıştır. Latince de kavramların dolaylı aktarılması da insanların anlama gücünü zayıflatmış, bu durum daha net bir şekilde anlam ifade edilebilen ulusal dillere ağırlık verilmesine neden olmuş ve Latincenin ulusal boyuttaki önemini azaltmıştır. Latincenin önemini azaltan bir diğer etmen de farklı ulusların kendi dillerini (ulusal dillerini) kullanmasıdır. Ekonomik kaygılardan ötürü basılan kitaplar bu dönemde ulusal dillerde basılmaya başlanmıştır. Latincenin kullanımı giderek gücünü kaybetmiştir¹².

Kültür kavramı, Latince ile eş zamanlı olarak gelişim göstermiştir. Kültür zaman içinde insanın toprağı sürmesini ifade ederken, daha sonra insan ile alakalı olan, insan yapısı herşey anlamına gelmiştir.

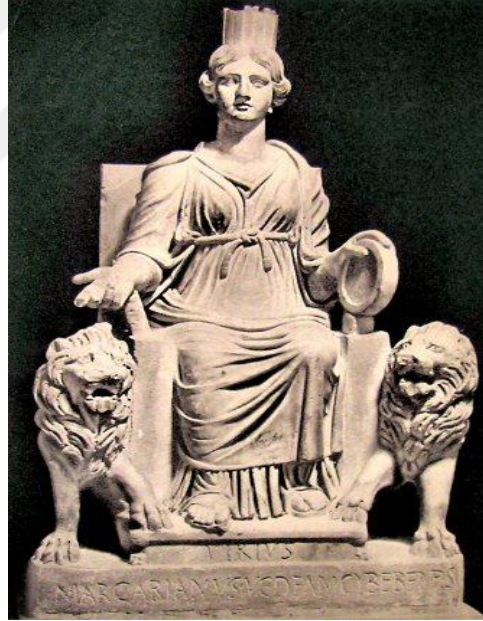
11 Febvre, L. V., & MartIn, H.-J., **The Coming of The Book: The Impact of Printing**, 1450-1800, Vol. 10, 1997.

12 BaldIni, M., **İletişim Tarihi**, Avcıol Basım Yayın, 1. Baskı, 2000.

Kültür kavramının Latince'deki kökeni *coleré*'dir. Coleré; yetiştirmek, eğitmek, işlemek, düzenlemek, onarmak, inşa etmek, üstüne düşmek gibi birçok anlamı ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Coleré kavramı ilk olarak, toprağı işlemek ile alakalı olan kavramlarla birlikte kullanılmıştır. Coleré sözcüğünün birçok anlama karşılık gelmesinin temel nedeni şudur: coleré insan yapısını yaban ve doğal olandan ayırmak için kullanılan bir terimdir. Coleré ayrıca, iki temel anlamda da kullanılmaktadır¹³. Bunlar:

- Doğru ekmek ve toprağı sürmek,
- Ana Tanrıça'ya¹⁴ (Magna Mater) tapınmak,

1. Eylemlerini ifade eder (Resim-II).

Resim 1.1: Ana Tanrıça Heykeli- Roma (Magna Mater)

Burada doğru ekmek ve toprağı biçmek, doğal ve yabani mahsulü ehlîleştirmek anlamına gelmektedir. Ana Tanrıça'ya tapınmak için köylüler ürünlerini en iyi

13 Dictionaries, C., Collins Dictionary and Grammar-Collins **Latin Dictionary and Grammar**, Collins, 2016.

14 Ana Tanrıça figürü Romalılara Kartacalılar'dan geçmiştir. Hemen hemen tüm Anadolu Uygarlıklarınca Kybele olarak tanınan Ana Tanrıça, Romalılarca İtalya'da Ulu Ana anlamına gelen Magna Mater olarak tanınmıştır.

şekilde ekip biçmişler ve ona en verimli ve güzel mahsullerini sunmuşlardır. En iyi ürünlerini sunan bireyler *pius agricola* (dindar çiftçi) olarak tanımlanmıştır¹⁵.

Coleré fiili, zaman içinde *cultus* (kült) ve *cultura* (kültür) kavramlarına evrilmiştir. Bu iki kavram colere fiilinin çekim eki almış halleridir.

Bunlardan *cultus*, en temel ifade ile tapınmaktır (*worshipping*)¹⁶. Tanrıların evlerine (tapınaklara) özen göstermek anlamına gelmektedir. Kült imgeler sıklıkla, dini ritüellerde ve seremonilerde bulunmaktadır. Özellikle, tanrılara adak adarken ya da tapınaklarda ibadet halindeyken resim ve heykellerde tasvir edilir. Belirli bir davranışın veya hareketin kült olması için çokça tekrarlanması, aynı yerde yapılması, uygulanması ve harekete geçirilmesi gerekmektedir¹⁷. Yine bu harekete, sosyal gruptaki kişilerin adanmış olması da gerekmektedir. Özellikle 19. Yüzyılda İngiltere’de kült kavramı aşırı adanmışlığı ifade etmekte de kullanılmıştır. Günümüzde halen belli bir kesim tarafından kalburüstü/mihenk taşı gibi kabul edilen kültür imgeleri *kült* olarak nitelendirilmektedir. Farklı inanç sistemleri; dinler ve mezhepleri, felsefi yaklaşımlar kült simgelerdendir. Bununla beraber bu kült eylemleri gerçekleştiren gruplar kültürel bir eylem yapmış olmaktadır.

Cultus terimi ilk olarak Fransızca’ya tapmak ve derin saygı (*culte*)¹⁸ olarak geçmiş, oradan da İngilizce’ye inanç ve ritüeller sistemi (*cult*)¹⁹ olarak aktarılmıştır. Terim Türkçe’ye Fransızca’dan yerel özellikler taşıyan dini törenler (*kült*)²⁰ olarak geçmiştir. Ayrıca Fransızca’da; *Avoir le culte l’argent* (paraya tapmak) ve *culte des ancêtres* (atalara tapınmak) anlamına gelen iki deyim de bulunmaktadır²¹.

- Colere (Latince); toprağı işlemek, ekip biçmek, yetiştirmektir.

15 Ortaylı, İ., **Kültür ve İnsan**, 25 Haziran 2017, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=6Louomxld_K, 2017.

16 Dictionaries, C., Collins Dictionary and Grammar-Collins **Latin Dictionary and Grammar**, Collins, 2016.

17 Antonaccio, C. M., Contesting The Past: Hero Cult, Tomb Cult, and Epic in Early Greece., **American Journal of Archaeology**, 389-410, 1994.

18 Fono Yayınları., **Fono Fransızca Büyük Sözlük**, Fono Yayınları, 2011, s. 1540.

19 Allen, R., **The Penguin English Dictionary**, Penguin Books Adına Alkım Kitabevi, 2003, s. 1642.

20 Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, , 11. Baskı, 2011.

21 Fono Yayınları, **Fono Fransızca Büyük Sözlük**, Fono Yayınları, 2011, s. 1540.

- Cultus (Latince, ad fiil hali); Ana Tanrıça için toprağı işlemek ve ekip biçerek ona ibadet etmektir.
- Culte (Fransızca); İbadet usulü, dini töre ve törenleri ifade etmektedir.
- Cult (İngilizce); Mezhep ve tarikat olarak kullanılmıştır. Sosyal grupları ifade eden bir yapıyı da tanımlamaktadır.
- Kült (Türkçe); Din ve mezhepleri ifade etmekte kullanılmaktadır.

Kült kavramı günümüzde en temel anlamıyla; sosyal grupların dini, ruhani ve yerleşik inançları ve/veya ortak ilgilerinin öznel, nesnel ya da ulaşmak istenen özelliklerini tanımlamakta kullanılmaktadır.

Coleré'den türeyen bir diğer terim olan *Cultura*, ilk olarak tarımsal olayları ifade etmekte kullanılmıştır. Toprağın sürülmesi, ekip-biçmenin yapılması gibi karşılıkları bulunmaktadır. *Cultura* terimi, insan uğraşı ile yapılan, zirai çabalarla yetiştirilene yabancı olandan ayırmaktadır. Romalılar bu terimi, direkt toprak işlemek anlamında da kullanmışlardır. *Agri-cultura* terimi, toprağı işlemeyi ifade etmekte kullanmışlardır.

Cultura, yukarıdaki paragrafta değinildiğı gibi coleré teriminden türemiş, daha sonra da *culture* olarak Fransızca ve İngilizce'ye geçmiştir. *Cultura* terimi uzun bir süre tarımsal faaliyetlerle ilişkili olarak kullanılmaya devam etmiştir. M.Ö. 106-43 yılları arasında yaşayan Marcus Tullius Çiçero (düşünür, retorikçi, filozof) *cultura* terimini insanlar için metaforik bir anlamda kullanmıştır. Çiçero, eğitimsiz bireyleri ekilmemiş tarlalara benzetmiştir. İnsan zihninin tıpkı tarlalar gibi ekilip-biçilebilir olduğunu söylemiştir. İnsan ruhunu ekmek *Cultura Animi* olarak ifade edilmektedir. *Cultura Animi*, insan zihninin bilinçli olarak hareketlerini düzenleyebilmesi, eyleme geçmesi gibi hareketlerin tamamını açıklamaktadır²².

Kültür kavramı birey aklının bilinçli bir şekilde kullanılması ve yönlendirilmesi anlamında kullanılmıştır. Kült eylemleri yöneten kişiler *intellectus* (entelektüel)

22 Harrison, P., Francis Bacon, Natural Philosophy, and The Cultivation of The Mind. **Perspectives On Science**, 139-158, 2012.

olarak tanımlanmıştır. *Intellectus*'un kelime kökü Latince *legere*'dir. Legere; seçmek, ayırmak anlamında kullanılmaktadır. Bireylerin seçim yapmasını ifade edecek *interlegere* olarak türetilmiştir. Interlegere; iki ve daha fazla seçenek arasında seçmek ve ayırmaktır. *Intellectus*, bu anlamda bilinçli insanın seçip ayırması, yani akıl ve kavrayış yetkinliği anlamında kullanılmıştır. Fransızca'ya *intellectual* olarak geçen sözcük aydın ve kültürlü kişi anlamında kullanılmaktadır. Türkçe'de de Fransızca'dakine benzer bir anlamda entelektüel sözcüğü kullanılmıştır²³. Entelektüel kelimesi, yapısı gereği akıl ve kavrayış ile birlikte bilişsel eylemler (*cognitive actions*) bir kişinin yaptığı seçimleri ifade etmektedir.

1780'lerden itibaren kültür teriminin, Çiçero'nun on dokuz yüzyıl önce ifade ettiğinden farklı olarak, sosyal gruplar için de kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu durum kültür kavramına çok boyutlu bir tanım da getirmiştir. Özlem (2015) kitabında şu şekilde etmiştir²⁴:

“... yeni anlamıyla ‘kültür’, artık, bir insan topluluğunun, bir halkın, bir ulusun ve gitgide belli uluslar topluluğunun duyuş, düşünüş ve değer birliğini meydana getiren düşünsel, sanatsal, felsefi, bilimsel ve teknik tüm üretimleri ve varlıkları olarak tanımlanmaktadır.”.

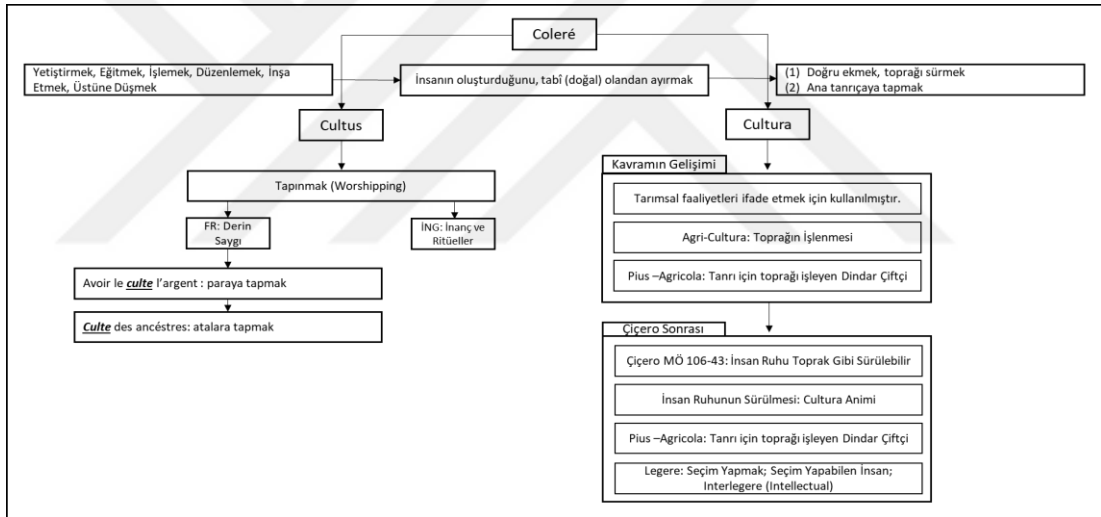
Kültür'ün çoğul nitelik kazanması kültüre iki yeni boyut kazandırmıştır. Bunlardan ilki, bir toplumun ortaya koyduğu tutum, davranış ve maddi öğelerin tümü olarak ifade edilebilir. Buna örnek olarak, Türk Kültürü, İngiliz ve Slav Kültürü gibi milli örnekler verilebilir. Bir diğeri de kültürü oluşturan sosyal grubun, başka gruplardan farklı ve özgün olarak ortaya koyduklarının bütünüdür. Bunlar, Türk Kültürü'ndeki danslar, yemekler, töreler gibi bütünlük tarafından uygulanan ve diğer kültürlerinkinden farklı öğelerdir.

Günümüzde Kültür ile birlikte en çok kullanılan kavramlardan birisi de medeniyettir. Bir insanın medeni olması, “kültürlü” olmasıyla birlikte ifade edilmektedir. Medeniyet, Arapçadaki *Madani*(مدنى) sözcüğünden türemiştir. Madani, kentlileşmiş,

23 Nişanyan, S., Entelektüel. *Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*, 2017.

24 Özlem, D., *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Notos Kitap, 2015.

kırsallıktan kurtulmuş, şehir hayatına adapte olmuş, uygar kişi anlamında kullanılmaktadır²⁵. Medeniyet ve Kültür kavramlarının birbirlerinin yerine kullanımı Ziya Gökalp (1876-1924: Sosyolog, Şair, Yazar, Gazeteci, Politikacı) tarafından da ele alınmıştır. Gökalp, kültürü *hars* olarak tanımlamıştır. Hars, kültürün manevi özellikleriyle alakalıdır. Bunlar; dil, edebiyat, sanat, örfler, adetler, ahlak kuralları ve normlardır. Gökalp'e göre medeniyet (tehzib- yüksek kültür) ise maddi kültür öğelerinden oluşmaktadır. Bunlar; giyim-kuşam, kullanılan aletler, iş yapma şekilleri gibi daha somut unsurlardır. Gökalp'e göre manevi kültür öğeleri (hars) daha çok bölgesel (ulusal) kavramları içerir. Medeniyet (Tehzib) ise evrensel bir yapıdır²⁶. Her toplumun kendi kültürü olabilir; ancak her kültür bir medeniyet ortaya koyamamaktadır.

Şekil 1.1: Kültür Kavramının Yaygınlık Kazanması

25 Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, 11. Baskı, 2011.

26 Gökalp, Z., **Türkçülüğün Esasları**, Ötüken Neşriyat A.Ş., 2014.

Kültür kavramının karşılığı olarak Türkiye’de popülist bir yaklaşımla “ekinim” ismi türetilmiş olsa da bu sözcük çok geç kalmış ve yaygın kullanım imkânı bulamamıştır²⁷.

İlerleyen bölümlerde kültür kavramının gelişme süreci: teknolojiler, felsefe ve gruplar aracılığıyla ifade edilecektir.

1.1.2. Sözlü ve Yazılı Kültür

Sözlü ve yazılı kültür, yazının icadının öncesinde başlayarak, insanlığın yaklaşık 6000 yıllık serüveninde birbirleriyle iletişimde nasıl farklılıklar meydana geldiğini ortaya koymaktadır. İnsanlar arası iletişimde değişen araçlar, iletişim yöntemlerindeki farklılaşmayla değişen insan zihninin sonuçlarını göstermektedir. İnsanların iletişimindeki farklılıklar, bölüm içinde ele alınacak kültürel farklılıklar konusu ve ikinci bölümdeki kültürlerarası iletişim kaygısı konusunun temelini oluşturmaktadır.

İletişim kültürü; insanların birbirleriyle etkileşimlerinde kullandıkları ortak araçları ve bunların zaman içindeki değişiminden ortaya çıkan farklılıkları ifade etmektedir. Bu araçlar, zaman içinde insanı değiştirdiği gibi kültürü de değiştirmiştir. Kültürün gelişmesi ve değişmesinde iki önemli araç vardır. Bunlar, dil ve yazıdır. Dil ve yazı, iletişim kültüründe önemli birer araç olmuştur. İletişim tekniklerindeki gelişmeler, zaman içinde insanların birbirleriyle etkileşiminde farklılıklar meydana getirmiş ve farklı bölgelerdeki insanların farklı iletişim yöntemleri geliştirmesine neden olmuştur. İletişim kültüründe dört çığır açıcı olay meydana gelmiştir. Bunlar;

- *Sözlü Kültür,*
- *Yazılı Kültür,*
- *Tipografik Kültür,*
- *Elektrik ve Elektronik Medya Kültürü* olarak sıralanabilir²⁸.

27 Ortaylı, İ., **Kültür ve İnsan**, 25 Haziran 2017, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=6Louomxld_K, 2017.

1.2.1.1. Sözlü Kültür (Oral Kültür)

Sözlü Kültür’de bilginin kişiler arasında aktarımı, konuşma ve beden hareketleri ile jest ve mimikler yoluyla gerçekleşmektedir. Sözlü kültürde mekansallık ve yüz yüzelik önem arz etmektedir. Sözlü kültürde sadece salt anımsanan, bellek yardımcıları (mnemonic) sayesinde akılda tutulan sesler vardır²⁹. Sözlü kültürde ne yazı ne de belgeler vardır. İnsanlar bunun yerine salt sözcükleri hatırlatacak biçimde kullanılmaktadır. Örneğin sözlü kültür geleneğinin üyeleri, sözcükleri ritmik ve dengeli bir biçimde kullanırlar ve bellek hatırlatıcısı olarak farklı temalardan yararlanırlar. Bu sebeple en çok kullanılan sözler akılda kalırken, diğerleri hızla yok olmaya yüz tutmaktadır. Örneğin sözlü kültür geleneğinin var olduğu Maya medeniyeti, *quipu* denen mnemonicler aracılığıyla ticari faaliyetleri kayıt edip akılda tutmuşlardır, ancak yazıyı kullanmayı bilmemişlerdir³⁰.

Sözlü Kültür’de belli başlı önemli özellikler bulunmaktadır. Sözlü kültür her şeyden önce kulağa hitap etmektedir. Duyu organları arasında kulak ön plana çıkmıştır. Yine sözlü kültürde kulağa hoş gelecek ve akılda tutulacak şekilde tümce yapısının bütünlüğü gereklidir. Bunu sağlamanın diğer bir yolu olarak da sık sık yinelemelere başvurmaktadır. Böylece kavramların tekrarlanarak unutulmaması sağlanmaktadır. Bir diğer hatırlatıcı olarak da sözlü kültürde yarışma biçimi vardır. Bu aydın ve öncü kesim arasındaki tartışmalarda sözcükler abartılı ve övgü dolu ifade edilerek, halkın tartışmaya katılması sağlanmıştır. Sözlü kültür, geleneksel ve tutucu yapıya sahip olmuştur. Sözlü kültür, dış öğelere ve değişime karşı son derece kapalıdır. Kendini sürekli koruma eğilimindedir. Sözlü kültürde insanlar, çok zor elde edilen sözcükleri korumak ve yaşatmak için çok uğraş vermektedir, aksi takdirde kültüre ait güncelliğini yitiren tüm kelimeler ortadan kalkabilmektedir³¹.

Sözlü Kültür, M.Ö. 3500’lerde yazının bulunması ile birlikte yerini yazılı kültüre (chirografik kültür) bırakmaya başlamıştır.

28 Gündüz, U., **İletişim Tarihi**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik 1. Sınıf Dersi (2016). Yayınlanmamış Ders Notları, 2016.

29 Ong, W. J., **Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözü Teknolojileşmesi**, Metis Yayınları, s. 2014.

30 Gündüz, U., **İletişim Tarihi**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik 1. Sınıf Dersi (2016). Yayınlanmamış Ders Notları., 2016.

31 Baldini, M., **İletişim Tarihi**, Avcıol Basım Yayın, 1. Baskı, 2000.

1.2.1.2. Yazılı Kùltür (Chirografik Kùltür)

M.Ö. 3500 yılında Sümerler yazıyı, ticari ve dini eylemlerini kayıt altına almak için kullanmışlardır. Bu yazılarla birlikte ticarete alım-satım gibi eylemler daha düzenli bir hale gelmiş ve kazanç artmıştır. Yazı zaman içinde, kullanım kolaylığını ve kayıtların anlaşılabilirliğini sağlamak için gelişim göstermiş ve farklı kùltürlerin farklı ihtiyaçlarına yönelik olarak evrilmiştir. Sümerlerin kullandığı ilkyazı şekli pittogramdır. Pittogramlar, nesnelerin ve kavramların imgeleştirilmesi yoluyla oluşturulmaktadır. Örneğin, bir kuşu anlatmak için kuş simgesi kullanılmaktadır. Pittogramlardan sonra ortaya ideogramlar çıkmıştır. İdeogramlar, oluşturulan simgelerin bir ifadeyi belirtecek şekilde kullanılmasıdır. Günümüzde, Çince ve Japonca'da halen ideogramlar aracılığıyla yazı yazılmaktadır. Son olarak da fonogramlar ortaya çıkmıştır. Fonogramlar, tek başına anlam ifade etmeyen işaretlerin bir araya gelerek anlamlı sözcükler oluşturmasıdır. Bu bakımdan bugün kullandığımız harflerin her biri fonogram oluşturmaktadır. Fenikelilerin oluşturduğu ve Yunanlıların sesli harflerle birlikte geliştirdiği, dünya ticaretinde rağbet gören yazı fonogramlardan oluşan fonetik (sesbilimsel) yazı olmuştur³².

Yazının geliştiği bir diğer medeniyet ise Mısır medeniyetidir. Mısırlılar, M.Ö. 3000 yılında hiyeroglif yazıyı (resim yazısı) bulmuşlardır. Bu yazı hem resmi kayıtların tutulmasında –ki bunlar askeri ve siyasi yazıların yanında ekip biçme tarihleri gibi daha çok iş kollarını da ilgilendiren yazılar olmuştur- hem de dini yazılarda kullanılmıştır. Zaman içinde bu yazının yanına Hierotic yazı (Hyerogliflerin papirüse daha hızlı yazılmasını sağlayan bir yazıdır) ve Demotic yazı (ticari anlaşmaların daha hızlı hazırlanmasına imkân veren bir yazı türüdür) kullanılmıştır. Bu yazı sistemlerinin zaman içinde gelişimine bağlı olarak kendisini sürekli yenileyen Mısır ve Mezopotamya yazılarının geliştiğini ve bir anlamda günümüzdeki alfabenin temellerini oluşturduğu; Çince'nin ise bu büyüklükte bir gelişim

32 Havelock, E. A., & Onofrio, R., Dalla A Alla Z, **Le Origini Della Civiltà Della Scrittura In Occidente**, Il Melangolo., 1987.

göstermeden statüsünü koruduğu; Asur ve Maya hiyerogliflerinin tamamen ortadan kalktığı ifade edilebilir³³.

Yukarıdaki paragraflarda görüldüğü üzere; yazı zaman içinde gelişerek ve farklı medeniyetlerin etkisi altında, bugünkü haline bürünmüştür. Hem insan aklına ve hem de uygarlığa farklı kazanımlar sağlamıştır. Bu kazanımların yanında yazının kültür üzerindeki doğurduğu sonuçlara sonraki paragraflarda değinilmiştir.

Walter J. Ong, yazının insanın zihnini bugüne kadar en çok değişikliğe uğratan şey olduğunu ifade etmektedir. Cohen, alfabenin bulunmasının insanların bilişsel düşünmesinde büyük bir etki yarattığını ifade etmiştir. Bu kapsamda yazılı kültürün insan zihninde yarattığı farklılıklar şunlar olarak ifade edilebilir: insanlar artık sözcükleri ezberlemek ve akılda tutmakla uğraşmayacak, bunun için harcayacakları süreleri daha farklı işlerde kullanacaklardır. Bununla birlikte tüm sözcükleri yapay bir belleğe (kil tablet, papirüs, kitap, bilgisayar) kaydetme fırsatı da elde etmiş olacaklardır. Sözlü kültürdeki kulakla birlikte göz de önem kazanmıştır. Sözlü kültürde doğrudan ifade edilebilecek bir olgu, yazıyla birlikte dolaylı ifade edilebilir şekle gelmiştir³⁴.

Yazının bulunmasının beklenmeyen sonuçları da ortaya çıkmıştır. Örneğin; felsefe, bilim ve mantık kavramları yazı sayesinde ortaya çıkmıştır. Yazıyla birlikte insan aklı tutucu ve gelenekçi düşünceden kurtulup hür düşünmeye başlamıştır. Elit kitleye hitap eden ozanlar, halkın sanatçısı olmuş ve destansı kahramanlar yerlerini sıradan insanlara bırakmışlardır. İnsan büyük ölçüde zihnini daha özgür kullanmıştır. Bu özgür düşüncenin olumlu etkilerinden biri de bilimdir. İnsan, bilim yoluyla tüm evreni ve çehresindeki canlıları tanıma fırsatı da elde etmiştir³⁵.

Sözlü kültürden, yazılı kültüre geçen insan bir anlamda hür düşünmenin tadına varmış ve kendi kültürü dışındaki insanlarla iletişim kurmaya başlamıştır. İnsanlar arası iletişimde en temel etmen, insanın aklını hür bir şekilde kullanabilmesi ve bu sayede başkalarıyla fikrini yazılı ve sözlü olarak tartışabilmesidir. İyonyalılardan ve

33 Hackh, I. W., The History of The Alphabet, **The Scientific Monthly**, 97-118, 1927.

34 Baldini, M., **İletişim Tarihi**, Avcıol Basım Yayın, , 1. Baskı, 2000.

35 A.G.E.

Yunan Medeniyetinden bu yana gelişmekte olan bilimin temeli de bu özgürlükten gelmektedir.

Bir sonraki bölümde yazıyı bulan beşerin aklı hür kılması gibi, kültürü çoğul hale sokan beşer (kültürü oluşturanları) ve kültürün yaşam alanı incelenecektir. Bu kapsamda hem kültürün oluşumuna bakılacak ve hem de çevresel etkileşimi değerlendirilecektir.

1.1.3. Kültürü Oluşturanlar ve Kültürün Yaşam Alanı

Bu bölümde, kültürün yaşam yeri ve etki alanı konusu işlenmiştir. Bu kapsamda öncelikle kültürün evrimsel gelişimi konusuna değinilmiş, kültürü oluşturan insan topluluklarında gruplar, toplum, sosyal yapı konuları irdelenmiştir. Bu konuların arasında kültürü oluşturan gruplar konusu detaylıca incelenmiştir. Son olarak; kültür, toplum ve birey ilişkisi üzerinde durulmuştur. İşlenen konular kapsamında bir kültürün insanlar tarafından edinimini ifade eden kültürleme, kültürleşme ve kültürlenme konularına değinilmiştir.

1.1.3.1. Kültür Evrimi

Bugünkü akıllı insan türünün (*Homo Sapiens*) tarih sahnesine çıkması çok yavaş ve karmaşık bir evrim sürecinin ürünüdür. *Homo Sapiens* için değişim ve dönüşüm, durmaksızın devam etmektedir. Bugüne kadar bilinen yerleşik hayata yönelik en eski kalıntılar ülkemizde; Şanlıurfa Göbeklitepe’de yer almaktadır. Henüz hangi amaçla kullanıldığı ortaya koyulamamakla birlikte; bir tapınma yeri etrafı yerleşimlerin varlığı tespit edilmiştir. Bu insanlığın 11.000 yıl öncesinde yerleşik düzene geçişinin de bir nevi göstergesidir³⁶. Henüz metali kullanmayı bilmeyen ve kilden çömlek dahi yapamayan akıllı/bilen insan (*homo sapiens*), buna karşın yerleşik hayata geçmesi ile birlikte ekip biçmeye başlamış, korunak yapmıştır. Yabani hayvanlarla birlikte besi hayvanlarını da tüketen insan; henüz haberleşeceği, yük taşıyacağı, sağacağı ve yiyeceği hayvanları evcilleştirmekten çok uzaktır. İnsan, yerleşik düzene geçmesi ile beraber bir takım olumlu ve olumsuz kültürel değişimlere maruz kalmıştır. İnsanlar daha az enerji harcayarak besine ve korunağa kavuşmuştur. Beslenmede tahıllar,

36 Curry, A., Gobekli Tepe: The World’S First Temple? , **Smithsonian Magazine**, 1-4, 2008.

yaban hayvanlarının yerini ciddi anlamda almaya başlamıştır. Ancak bu durum, insanların daha az hareketten ötürü daha güçsüz kalmalarına neden olmuştur. İnsanların bir diğer problemi de işgal ettikleri toprakları benimsemesi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu da aile, aşiret, grup, topluluklar arasında çatışmaya neden olmuş, insanların yaşamını olumsuz etkilemiştir. İnsan görüldüğü gibi, yerleşik hayata geçişi ile beraber “kendi göbek bağıni kendi keser olmuştur.”.

Aslında insan, evcilleştirdiği atlardan – atların ilk kez M.Ö. 3500 yılında (Bronz Çağı’nda) Kazaklar tarafından evcilleştirildiği görülmektedir³⁷;– kendi yetiştirdiği kuşlardan –Kuşların ilk kez Aşağı Mısır’da Maadi’de evcilleştirildiği ifade edilmektedir³⁸– ve birçok memeliden daha güçsüz ve küçük bir canlıdır. Öyle ki, memeliler arasında en zayıf akciğer kapasitesine sahip olanlardan biridir. Peki insan, nasıl tüm bu canlılardan daha yaygın bir coğrafyada ve farklı iklim kuşakları altında hayatta kalmayı başarmıştır? İşte bunu oluşturan bireyin diğer kişilerle karmaşık etkileşim kurma yeteneğidir.

İnsanın en temel özelliklerinden biri de karmaşık düşünme yeteneğiyle yaşadığı çevreyi anlamlandırması ve çevredeki canlılarla iletişim kurmasıdır. Bu iletişim sürecinde insan, kültürün maddi ve manevi öğelerini gelecek nesillere aktarmaktadır. Bu da insanların her geçen gün kullandığı araçları geliştirebilmesini ve edindiği bilgileri gelecek nesillere aktarmasını sağlamaktadır. Aslında insan gibi, alet kullanma yetisine sahip olan birçok hayvan türü de bulunmaktadır. Örneğin, kargalar meyvelerin kabuklarını kırmak; maymunlar ise bir yerleri kazmak ve yemek yemek gibi eylemlerinde basit aletlerden faydalanmaktadırlar³⁹. Ancak insan diğer canlılardan farklı olarak kompleks olayları algılama gücü ve bunlardan çıkarım yaparak öğrenme ve öğretme yetisi sayesinde, daha karmaşık aletler üretebilmekte ve bunları daha etkin bir şekilde kullanabilmektedir. İnsan zaman içinde bu aletleri geliştirerek kesmeyi, yemek yemeyi, yemek yapmayı, barınmayı, dikmeyi, toprağı

37 Outram, A. K., vd., The Earliest Horse Harnessing and Milking, **Science**, 1332-1335, 2009.

38 Reed, C. A., Animal Domestication In The Prehistoric Near East, **Science**, 1629-1639, 1959.

39 Hayvanlarda alet kullanımı ile ilgili daha detaylı bilgi almak için: “Shumaker, R. W., Walkup, K. R., & Beck, B. B. (2011). Animal Tool Behavior: The Use and Manufacture of Tools by Animals. JHU Press” kitabını inceleyiniz.

sürmeyi ve hatta savaş yapmayı, kayıt tutmayı ve yazmayı öğrenmiştir. Bu aletleri yapan ve bunun için aklını kullanan insan *Homo Faber* olarak adlandırılmıştır.

Yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte insanlar, inançlarını yaymak ve ticaret yapmak için yazmayı öğrenmişlerdir. Yazının gelişimine ve Latince ile birlikte yaygınlığına daha önceki bölümlerde değinilmiştir. Yazılı kültürle birlikte, 1450’lerde Gutenberg tarafından geliştirilen matbaanın beklenmedik sonuçlarından birisi de ulusal dili ön plana çıkarması olmuştur. Latince karşısında, halk tarafından kullanılan ulusal dillerin kullanışlılığı sayesinde ulus olmak önem kazanmıştır. Bu anlamda ulusal kültür; ulusal çapta kültür gruplarının konuştuğu diller; bu grupların dinleri, ırkları gibi etmenlerin varlığıyla kendisini diğer kültürlerden ayırmıştır.

Bu bölümde insanın tarih sahnesine çıkışı, yerleşik hayata geçişi, beslenmesi, korunması ve yazıyla birlikte gelişimi ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde, insanların bir arada var olduğu kültürü oluşturan insan grupları incelenecek, grupların özellikleri ve farklılıkları konusu irdelenecektir.

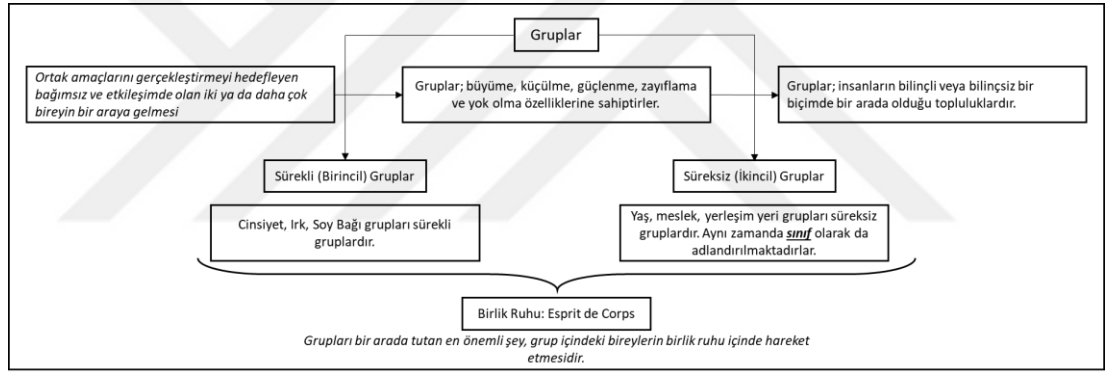
1.1.3.2. Kültürü Oluşturan İnsan Toplulukları: Gruplar

İnsanlar tarih sahnesine çıktıklarından beri, bir arada gruplar halinde yaşamaktadırlar. Grup en temel haliyle: “*belirli bir süre içinde belli hedeflere ulaşmak için kendilerine biçilen sosyal rolleri oynayan ve sosyal ilişkilerini devam ettiren birçok kişinin meydana getirdiği topluluk*” olarak ifade edilebilir⁴⁰. Gruplardaki kişi sayısı, Trabzon’daki gibi birbirinden ayrık köy evlerinde taraçaların yanında bir ya da birkaç ailenin oluşturduğu gibi az sayıda olabileceği gibi; İstanbul gibi bir metropolde milyonlarla ifade edilebilecek bir biçimde de olabilmektedir. Bu toplulukların sayısı ne olursa olsun, topluluk halinde yaşamının temel doktrini şudur: “*İnsan yalnız değil, birlikte yaşar.*”. Birlikte yaşayan bu insanlar, birbirlerinin fiziksel ya da sosyal özelliklerini baz alarak gruplar oluştururlar. Grup bu anlamda, belli ortak özellikleri olan ve bir payda etrafında toplanan çoğul sayıda insan kümeleridir. Gruplar kısmi zamanlı ve rastgele bir payda etrafında toplanıp

40 Baysal, A. C., ve Tekarslan, E., **İşletmeciler İçin Davranış Bilimleri**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1996.

oluşabilecekleri gibi, önceden kestirilmiş bir payda etrafında belirli bir süre ve belirli bir mekânda toplanabilirler. Bunlar da *sürekli (birincil)* ve *süreksiz (ikincil)* gruplar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır⁴¹.

Gruplar kültürel yapı içinde baskın yapıda olabildikleri gibi, bu yapı içinde azınlık oluşturabilmektedirler. Bu anlamda grupların bir devinim halinde olup; büyüme, küçülme ve güçlenme, zayıflama ve hatta yok olma gibi meziyetlerinin olduğu ifade edilebilir. Örneğin; cinsiyet ve ırk, soybağı grupları *sürekli grupları* ifade etmektedirler. Bunlar sürekli ve kişi için değişmezdir. Ancak yaş, meslek, yerleşim yeri gibi gruplar *süreksiz gruplar* olarak adlandırılmaktadır. Süreksiz gruplardaki bireyler, kendileriyle aynı toplulukta olan diğer bireylerin farkında olmayabilir. Süreksiz gruplar aynı zamanda *sınıf* olarak adlandırılmaktadır (Şekil 1.2).

Şekil 1.2: Gruplar ve Özellikleri

Gruplar birlikte yaşayan insanlardan meydana gelir ve bu bir sosyal yapıyı oluşturur. Diğer canlı türlerinde de en güçlüünün en tepede yer aldığı bir sosyal yapı vardır. Ancak bu sosyal yapının temeli öğrenilmiş davranışlar değil, içgüdüsel davranışlardır⁴². İnsanların oluşturduğu bu sosyal yapının en önemli özelliği bireylerin tek başına yapabileceklerinden daha fazlasını birlik ruhu (*esprit de corps*) içinde yapabilmeleridir. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” deyiimi insanların birlikte hareket etmesinin önemini vurgulamaktadır.

41 Güvenç, B., *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, 1974.

42 Wells, C., *İnsan ve Dünyası*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, s. 1984.

Grupları oluşturan insanlar farklı kültürlerin de parçası olduğu için bu gruplar; alt-kültür ya da kültür olarak tanımlanabilmektedir. Grup üyeleri bulundukları kültürün özelliklerini yansıtmaktadırlar. Bu durum, grupların etkinliği ve dinamikliği paylaşılan maddi ve manevi kültür öğelerinin niteliğiyle doğru orantılıdır. Bu bakımdan grupların birlikte yaşamakla kazandığı önemli bir özellik; grup içindeki bireylerin birbirlerine karşı tutum, davranış ve tepkiler geliştirmeleridir. Birlik ruhu (*esprit de corps*), grup içindeki bireylerin birbirlerine karşı geliştirdiği davranış kalıplarının önemli bir göstergesidir. Grup içinde insanlar birbirlerini tanıdıkça güven ortamı da sağlanmaktadır. Bu anlamda kültürel bir grup içinde adaptasyonu sağlayan birtakım süreçler bulunmaktadır. İlerleyen bölümlerde bu süreçler irdelenecektir.

1.1.4. Kültürel Süreçler: Kültürün Öğrenimi ve Adaptasyon

Kültürlerin değiş-tokuşu sürecinde maddi ve manevi varlıkların kültürlerarası aktarımları meydana gelmektedir. Bu aktarımlar; insanlar arasında, kültürler arasında ve farklı bir kültür ile insan arasında meydana gelebilir. Bu karşılıklı etkileşim; kültürün öğretimi, öğrenimi ve adaptasyonun yaşandığı süreçleri kapsar. Bu öğrenim ve adaptasyon süreci, çalışmamızda kültürleme, kültürlenme, kültürleşme ve diğer kültür süreçleri başlıkları altında incelenecektir.

Kültürel süreçler, bireyin belirli bir kültürün özelliklerini öğrenimiyle başlamaktadır. Kültüre adaptasyon sürecinde etkileşime giren farklı kültürden bireyler arasındaki maddi ve manevi kültürel öğelerin değiş-tokuşu sonucunda yeni kültürel öğelerin de ortaya çıkabildiği görülmektedir. Egemen kültürlerin diğer kültürleri daha yüksek etkileme gücü bulunmaktadır. Kültürler arasındaki etkileşimle birlikte bireyler tarafından öğrenilen davranışlar, kültürde etkilerini hemen gösterebileceği gibi, kendilerini göstermeye fırsat buldukları ileri bir zamanda da etkilerini gösterebilir. Kültürel süreçler başlığı altında aşağıdaki alt başlıklarda bu etkileşimin çeşitlerinden bahsedilecektir.

1.1.4.1. Kültürleme (Enculturation- Sosyalizasyon)

Kültürleme, kültür grubunu oluşturan üyelere, yine başka üyeler aracılığıyla kültürü öğretmek, kültürü gelecek nesillere aktarmak ve bunu yaparken grup normlarını benimseyip koruyacak insanı yaratarak kültürel birlik ve beraberliği sağlama ve devam ettirme aracıdır. Bu yolla birey, kültürün bir parçası olduğu andan itibaren grubun normlarını öğrenmektir.

Örneğin; bir Amerikan Koleji'nde ilk yıl  ğrencileri (Freshman) koleje girip yeni bir kültürel ortamla tanıştıklarında, okulun kültürüne uyum sağlamak adına birtakım kültürlenme süreciyle karşı karşıya kalmaktadırlar. İlk yıl öğrencileri arasında dayanışma sağlanmakta, onlara danışmanlık yapılmakta ve eğitim programının yapısı beklentilere yönelik olarak düzenlenmektedir. Program yapısında kısa dönemli hedefler, yapılandırılmış görevler ve zamanında geri dönüşler verilmektedir⁴³. Bu tarz bir kültürleme, eğitim bilimciler tarafından *eğitim süreci* olarak ifade edilmektedir. Toplum bilimciler ise k lt rlemeyi *sosyalizasyon* olarak tanımlamaktadırlar. Sosyalizasyon, toplum tarafından normal olarak ifade edilen bireyin yaratılmasını sağlayan edimsel bir s reçtir⁴⁴.

Görüldüğü üzere, kültürleme toplumdaki bireyi belli kalıplara sokmak (sosyal eşbiçimlilik oluşturmak) d hilindeki bir süreçtir. Kültürleme süreci, doğum ile başlayarak gençlik dönemlerinde bir gruba ait olma duygusuyla artmakta, daha sonrasında birey yaşlandıkça azalmakta ve bireyin ölümü ile sonlanmaktadır.

1.1.4.2. Kültürlenme (Culturation)

Kültürlenme, bir kültürel grubu oluşturan alt-kültürel grupların ya da tamamen farklı kültürel gruplardan gelen birey ve gruplarla kültürel grubun karşılaşması ve etkileşime girmesidir. Kültürleme süreci, kültürdeki birey ve gruba kültürel normları aşılarken; kültürlenme, kültürel gruba akımlar ve hareketler aracılığıyla yeniliği

43 Boyle, P., & Boice, B., Best Practices For Enculturation: Collegiality, MentorIng, and Structure, *New Directions For Higher Education* , 87-94, 1998.

44 Güvenç, B., *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, 1974.

aşlamakta ve bireyin egemen kültürün gerekleri doğrultusunda gelişimini sağlamaktadır⁴⁵.

Kültürlenme, maddi-manevi kültürel öğelerin değiş-tokuşu sonucu kültürel bir alt grup ortaya çıkmaktadır. Kültürleşme ise iki kültürel grupta da bulunmayan yepyeni bir kültürel öge meydana gelmektedir. Bu anlamda, bir sonraki alt başlıkta, kültürleşmenin yaratıcılık boyutu ile kültürlenme birbirine karıştırılmamalıdır.

1.1.4.3. Kültürleşme (Acculturation)

Kültürleşme, bir kültürel gruptaki bireyler, başka kültürden bireylerle bir araya gelip doğrudan iletişim kurduğunda, bu grupların biri ya da ikisinin de kültürel desenlerinde değişiklikler meydana gelmesi sonucu oluşmaktadır⁴⁶. Kültürleşme temelde tarafsız bir terimdir; yani etkileşime giren kültürlerin birinde ya da hepsinde de meydana gelebilmektedir. Ancak, uygulamada bir grup diğer gruptan daha fazla etkilenmeye yatkındır. Bu durum, kültürel grubun dış faktörler tarafından etkileme gücü ile doğru orantılı olarak değişmektedir⁴⁷.

Kültürleşme, kültür gruplar açısından asimilasyonu da ortaya çıkarmaktadır. Asimilasyon, kültürlerin karşılıklı etkileşimi sonucu benzeşmesini ifade etmektedir⁴⁸. Ancak, yukarıdaki paragrafta da değinildiği gibi genelde hâkim olan kültürel grup, diğer kültürü kendine benzeştirme konusunda daha başarılıdır. Kültürleşmenin tek boyutu asimilasyon değildir. Kültürleşmenin *tepkisel*, *yaratıcı* ve *erteleyici* boyutları da bulunmaktadır. Tepkisel boyutta; grupların değişime karşı direnç göstermesi ifade edilmektedir. Yaratıcı boyutta; etkileşime giren kültürlerde bulunmayan yeni kültürel formların ortaya çıkmasına değinilmektedir. Erteleyici boyutta ise; değişim uzun bir zaman sonra kültürel grup içerisinde ortaya çıkmaktadır.

Kültürleşmenin gruptan ziyade, grup içindeki bireylerin psikolojik yönelimindeki bir farklılık olduğu tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte kültürleşme ilk başta

45 A.G.E. sf. 103-107.

46 Redfield, R., Linton, R., ve Herskovits, M. J., Memorandum For The Study of Acculturation, **American Anthropologist**, 149-152, 38(1) Sayı, 1936.

47 Berry, J. W., Psychology of Acculturation. Cross-Cultural Perspectives: Nebraska Symposium In Motivation, 201-234, 1990..

48 Nişanyan, S., **Çağdaş Türkçenin Etimolojisi**, 2015.

gruptaki değişim olarak tanımlanmış; daha sonra ise grup içindeki bireylerin psikolojisindeki değişim olarak ifade edilmiştir⁴⁹. Bu seviyeler arasındaki değişim iki nedenle önemlidir. (1) İki kültürel grup arasındaki sistematik ilişkiyi gözler önüne sermektedir. (2) Kültürel grup içindeki tüm bireyler kültürleşme deneyiminden aynı kapsamda etkilenmedikleri için farklılıkları ortaya koymakta önemlidir. Özetle; kültürel grup içindeki değişimler çok derin ve kapsamlı olabilirken, bu grup içindeki bireyler, toplumdaki değişime tepkileri doğrultusunda farklı boyutlarda etkilenmektedirler⁵⁰.

Kültürleşme, asimilasyon ile karıştırılmaktadır; literatürde Fransız yazarlar kültürleşmeyi, *interculturalation* olarak da ifade etmektedir. Dilimizin yapısı gereği tam karşılığı olmayan sözcük şu anlamda kullanılmaktadır: bireyler ve gruplar tarafından kültürel farklılıklar aracılığıyla kendilerini tanımadıkları yeni bir kültürel grubun oluşturulmasıdır⁵¹. Bu tanım, yeni kültürlerin ortaya çıkışında iki kültürel grup arasındaki etkileşimi ifade etmektedir.

Bu tez çalışmasında kültürlerin kaygı ve zekâ kavramlarına bakışta batı kültürünün baskın olduğu bir evrensel kültür çerçevesinden yararlanılacaktır.

1.1.4.4. Diğer Kültürel Süreçler

Kültürel süreçlerin gerçekleşme süresini ortaya koymak oldukça zordur. Kültürel süreçlerin başlangıcı, sonu ve değişiminin kesin farklarla belirlenme olanağı bulunmamaktadır. Kültürel süreçler, devam eden ve sürekli gruplardan etkilenen olaylar olarak da ifade edilmektedir. Bir anlamda kültürü, kültürel gruptaki değişimi ve sistematik yapıyı anlamayı sağlayan araçlardır. Bir önceki başlıklarda kültürel süreçlerden kültürleme, kültürlenme ve kültürleşmeye değinilmiştir. Bu başlık altında, kültürel yayılma (diffusion), kültür şoku, zorla-kültürleme (trans-culturation), kültürel özümseme ve kültürel değişim konularına değinilecektir.

49 Graves, T. D., Psychological Acculturation In A Tri-Ethnic Community, **Southwestern Journal of Anthropology**, 337-3502, 3(4) Sayı, 1967.

50 Furnham, A., & Bochner, S., Culture Shock. **Psychological Reactions To Unfamiliar Environments.**, 1986.

51 Berry, J. W., Immigration, Acculturation, and Adaptation, **Applied Psychology: An International Review**, 1997.

Kültürel yayılma (*diffusion*): kültürel grupta –grup dışında ya da grup içinde– kültürün maddi ve manevi öğelerinin etkileşim ve temas sonucu aktarılmasıdır. Kültürel yayılma, kültür içinde sürekli devinim halinde olan bir süreçtir. Belirli bir kültür ile diğer kültürler arasında olabileceği gibi, alt-kültürler arasında da olabilmektedir.

Kültür Şoku (*Culture Shock*): iki farklı kültürden olan bireylerin ve alt-kültürlerin karşılaşmaları sonucunda –genelde kültürün yaşandığı coğrafi bölge içerisinde meydana gelmektedir– yeni kültürün yaşam tarzına uyum sağlamakta gösterdikleri davranışların ve tepkilerin tümü olarak tanımlanabilir.

Zorla kültürlenme (*Trans-Culturation*): bir kültürün, gruplarının ve bireylerinin başka kültürün bireyleri ve normları aracılığıyla değişime zorlanmasıdır. 15. Yüzyılda itibaren coğrafi keşiflerle artan sömürgecilik faaliyetlerinde egemen kültür tarafından sömürülen halkın kültürel özelliklerinin çeşitli faaliyetler sonucu değiştirilmesi zorla kültürlenmeye örnektir.

Kültürel Özümseme: bir kültürel grubun başka bir kültürel grupla etkileşimi sonucunda, egemen grubun diğerini kendine benzetmesi ve egemenliği altına almasıdır.

Kültürel Değişim: kültürel grubun bütünüyle ya da farklı seviyede birey ve alt-kültür katılımıyla maddi ve manevi kültür öğeleri değiş-tokuşu yoluyla değişime uğramasıdır.

Kültürel süreçler bölümünde kültürlerdeki etkileşimin boyutlarına geniş çapta değinilmiştir (Şekil 1.2). Kültürlerin birbirleriyle etkileşimi sonucu değişimi, kültürlerin birbirlerini değiştirmesi ya da yepyeni kültür öğeleri elde etmesi irdelenmiştir. Bu bölüm altında ele alınan konular, daha sonra kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim bölümlerinde temel olarak kullanılacaktır. Bir sonraki bölümde kültürü oluşturan bileşenlerin neler olduğuna değinilecektir.

Kültürel Süreçler
Kültürlenme (Enculturation): bireylere kültürü öğretmek, kültürü gelecek nesillere aktarmak ve bunu yaparken de kültürel birliği ve beraberliği sağlama ve devam ettirme aracıdır.
Kültürleşme (Culturation): Kültürlenme, bir kültürel grubu oluşturan alt-kültürel grupların ya da tamamen farklı kültürel gruplardan gelen birey ve gruplarla kültürel grubun karşılaşması ve etkileşime girmesidir.
Kültürleşme (Acculturation): Bir kültürel gruptaki bireylerin, başka kültürlerden bireylerle bir araya gelip doğrudan iletişim kurduğu ve bu grupların biri ya da ikisinin de kültürel desenlerinde değişiklikler meydana geldiği durumlar kültürleşme olarak ifade edilir. (1) Tepkisel Kültürleşme: Kültürel grupların değişime karşı direnç göstermesidir. (2) Yaratıcı Kültürleşme: Etkileşime giren kültürlerde bulunmayan yeni kültürel formların ortaya çıkmasıdır. (3) Erteleyici Kültürleşme: değişim uzun bir zaman sonra kültürel grup içerisinde ortaya çıkmasıdır.
Kültürel Yayıma (Diffusion): Kültürel grupta- grup dışında ya da grup içinde- kültürün maddi ve manevi öğelerinin etkileşim ve temas sonucu aktarılmasıdır.
Kültür Şoku (Culture Shock): iki farklı kültürden olan bireylerin ve alt-kültürlerin karşılaşmaları sonucunda, bireylerin yeni kültürün yaşam tarzına uyum sağlamakta gösterdiği davranışların ve tepkilerin tümüdür.
Zorla Kültürleme (Trans-culturation): Bir kültürün, gruplarının ve bireylerinin başka kültürün bireyleri ve normları aracılığıyla değişime zorlanmasıdır.
Kültürel Özümseme: bir kültürel grubun başka bir kültürel gruba etkileşimi sonucunda egemen grubun diğerini kendine benzetmesi ve egemenliği altına almasıdır.
Kültürel Değişim: kültürel grubun bütünüyle ya da farklı seviyede birey ve alt-kültür katılımıyla maddi ve manevi kültür öğeleri değiş-tokuşu yoluyla değişime uğramasıdır.

Şekil 1.2: Kültürel Süreçler

1.1.5. Kültürün Bileşenleri

Kültür birçok insanın bir araya gelmesiyle oluşan canlı bir organizmadır. Kültürlerin en temel bileşenleri insanlardır. Daha önce de belirtildiği gibi iki insanın bir araya gelmesi kültürü oluşturabilirken (*intellectus*), çok kalabalık bir sosyal grup da kültürü oluşturabilmektedir. Kültür tıpkı insanlar gibi doğmakta, gelişmekte ve miladını tamamladığında ortadan kaybolmaktadır. İbn-i Haldun (1332-1406: Arap Tarihçi, sosyoloji, ekonomi, demografi gibi disiplinlerin öncülerinden olarak atfedilir.), Oswald Spengler (1880-1936: Alman Tarihçi ve Felsefeci) ve Giambattista Vico (1668-1744: İtalyan Felsefeci) da kültürün yaşam eğrisine yönelik bu görüşü desteklemişlerdir. Bu düşünürlere göre; tüm kültürlerde doğum, büyüme, gelişme ve ölüm evreleri görülmektedir⁵². Kültürü oluşturan insanın ölümüyle kültür yok olmamaktadır. Kültür, aradan uzun zaman geçse de yine bir şekilde ortaya

52 Özlem, D., **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, Notos Kitap, 2015.

çıkabilmektedir. Kültür ve kültürü oluşturan insanlar arasındaki farklardan biri budur. Bu durum bir nevi kültürün reenkarnasyonu ve yeniden vücut bulması olarak yorumlanabilir.

Kültür, insanlara ve insan topluluklarına ait birleştirici ve ayırt edici kavramlardan (bileşenlerden) meydana gelmiştir. Bu bölümde kültüre has bazı bileşenlere değinilecektir. Kültürel çalışmaların en temel kitaplarından biri olan *Culture, A Critical Review of Concepts and Definitions* (Kültür, Konseptlere ve Tanımlamalara Eleştirel Bir Bakış, 1952) kitabı bize bu anlamda yol gösterici olacaktır. Bu kitapta, kültürün bileşenlerine ait sınıflamalar şöyle ifade edilmiştir:

Kültürün öğeleri bir aradadır ve bu öğelerin analizi şu kategorilerde yer alan kavramlar aracılığı ile yapılabilir: dil, kültürün maddi özellikleri, sanat, mitoloji, bilgi, din, aile ve sosyal sistemler; mülkiyet, hükümet ve savaşlar. Bu kültürün bileşenlerinden hiçbirisi ayrı değildir ve bağımsız birleşmeler şeklindedirler. Bu bileşenler, geri kalan tüm kültürel öğelerle bağlantılıdır⁵³.

Alışkanlık tek başına kültürü açıklamakta yetersizdir. Çoğu kültürü olmayan hayvanlar alışkanlık oluşturan önemli kapasitelere sahiptir ve memelilerden bazıları insandan çok da farklı değildir. Sosyal bilimciler bu sebeple kültürün, toplumun yaşamı ve alışkanlıklarına bağlı olduğunu kabul etmektedirler. Bireysel alışkanlıklar, sahipleri ile beraber ortadan kalkabilmektedir. Ancak, kültürün karakteristiği ölümlü taşıyıcılarına rağmen ayakta kalmaktadır. Kültür alışkanlıkları içerir. Bu alışkanlıklar bireysel alışkanlıklardan farklı olarak, toplumun çeşitli üyeleri tarafından paylaşılabilen ve sahiplenebilmektedir. Bu nedenle grup davranışlarının temelini de oluşturan bu alışkanlıkların birbirinden ayrı ölçülmesi de zordur. Kültürel düzenin alışkanlıkları grup alışkanlıkları olarak ifade edilmektedir. Ortalama bir insan için bu grup alışkanlıkları *gelenek* olarak ifade edilir ve bu gelenekleri inceleyen antropologlar “*gelenek bilimciler*” olarak adlandırılmaktadır.

Antropologlar için grup alışkanlıkları ya da gelenekler genellikle kültürün bileşenleri olarak ifade edilmektedir. Antropologlar, insanın içine işlemiş alışkanlıkları *adet*

53 Bose, N. K., **Cultural Anthropology**, Calcutta, 1929.

olarak adlandırmaktadır. Adet ve gelenekteki gibi grup alışkanlıkları kültürün bileşenlerine ve sosyal bilimlere uygun veriler sağlarken, kavramsal görelilikten ötürü kullanılan terimler değişiklik göstermektedir.

Adet, temelde çoğu açıkça belli olan özelliklere sahiptir. Geleneklerin ise temeli hakkında bilinebilirliği daha azdır. Aslında geleneklerin açık grup alışkanlıklarını yeterli derecede ifade ettiği söylenir. Bunlar; sözler, selamlaşma şekilleri, defin uygulamaları ve düğün uygulamalarıdır. Ancak gelenekler, kapalı grup alışkanlıklar için yeterli ifade gücüne sahip değildir. Bunlar da ortak tepkiler, zihinsel alışkanlıklar, fikirler, inanç kavramları gibi kültür bileşenleridir. Kültürel bileşenler, tüm grup davranışını da kapsar. Ayrıca bileşenler, maddi ve yapay nesneleri de içerir. Bunlar grup alışkanlığı değildir ve de alışkanlıklardan tamamen farklı olarak uygulanmaktadırlar. İnsan yapımı şeyler kültürün temel bileşeni değildir; ancak, kültürün dağıtılmasını ve yayılması sağlarlar⁵⁴.

Kültürün en temel bileşenleri insan ve doğadır.

İnsan – doğa: Kültür, çok yönlüdür. Kültür, doğa ve insan arasında çok taraflı ilişkilerden beslenmektedir. Kültür, besin tedarik edilmesi ve depolanması, barınma yerinin güvenliği, doğanın nesnelerinden faydalanması ve nesnelerin insan yaşamına uygulanmasıdır. Faydalanılan ve yönlendirilen her yol, insan tarafından ya da insanın çevresindeki doğa tarafından kontrol edilmektedir. Bu doğal çevre; hayvanlar, bitkiler, inorganik dünya, mevsimler, rüzgârlar ve hava durumudur.

İnsan – insan: bir toplumdaki grup üyeleri arasındaki ilişki ve bunların farklı topluluklara aidiyeti ile ilişkilidir. Sosyal gruplar bu ilişkiye göre hareket etmektedir. Ayrıca; etki ve kademe sıralaması, cinsiyetler ve genç-yaşlılarının ilişkisi, daha karmaşık toplumlardaki tüm politik unsurlar ve inanç temelli organizasyonlar da insan-insan etkileşiminde önemlidir.

Öznel bileşenler: üçüncü olarak ifade edilen öznel bileşenler, ilk iki grupta ifade edilenlerin insan hayatına tezahürüdür. Bunlar entelektüel ve duygusal doğadır;

54 Murdock, G. P., The Science of Culture, **American Anthropologist**, 200-215, 34(2) Sayı, 1932.

düşünceleri, hisleri ve eylemleri ortaya koymaktadır. Özne bileşenler, tüm bilinçli tutumları ve bunların etik, estetik, inanç terimleri kapsamındaki değerlerini içermektedir⁵⁵.

Kültürün bileşenleri: geleneksel, alışlagelmiş ve sosyal paylaşımlardan meydana gelmektedir. Kültürün bileşenleri teknikler, ilişkiler ve fikirler olarak ayrılabilir. *Teknikler*, doğanın dış dünyadaki toplumun üyeleri ile ilişkisidir. *İlişkiler*, toplumun üyeleri arasında alışlagelmiş kişiler arası tepkilerdir. *Fikirler*, insanların açıktan yaptığı davranışları içermez; fakat dilsel alışkanlıkları şekillendirmektedir. Genellikle de ses altı (subvocal) yapıdadırlar. Buna rağmen, konuşmayı yansıtmak güçtedirler. Teknolojik ve bilimsel bilgiyi ve her türlü inancı içermektedir. Hem teknikte ve hem de ilişkilerde *normal davranışların* kavramsal yapısı üzerinde yaptırım güçleri bulunmaktadır. Kısaca kültürün bileşenleri, insanlar aracılığıyla kültürü şekillendirme gücüne sahiptirler⁵⁶.

Sosyal antropoloji, gelenek ve adetler üzerine çalışır ve bunun kültürlere yansımaları bilimsel olarak açıklar. Sosyal antropoloji; tüm toplumların temelinde yatan, geniş çeşitlilikteki kurallar, idare şekilleri, farklı yapıdaki toplumlarda inançlar ve bunların birbirine benzerliği ile ilgilenmektedir. Sosyal antropoloji, sadece dünya çapında geleneklerin farklı yapılarıyla ilgilenmez; ayrıca, bu gelenekleri uygulayan insanlar için ifade eden anlamın ne olduğu, yani değerler ile ilgilenmektedir. Değerler, geleneklerin sıranmasında bir araçtır⁵⁷.

Kültür, insan tarafından oluşturulmuş maddi ve manevi unsurların tamamı olup, insanın zihinsel ve bilişsel donanımlarından ibarettir. Hissedilebilir bir şekilde ve belli bir biçimde kültür; araçlardan, aletlerden, geleneksel alışkanlıklardan, geleneklerden, düşünce ve fikirlerden oluşur. İnsanın kültürel davranışı, daha az karmaşık bilişsel kapasiteye sahip olan hayvanların kültürel olmayan davranışlarından ayrılır. Biyolojik sınıflandırmada memeli hayvanlar grubunda olan insan, diğer canlılardan farklı sembolleri, simgeleri ve karmaşık durumları analiz

55 Boas, F., *The Mind of Primitive Man*, 4-5, 1938..

56 Murdock, G. P., *Anthropology and Human Relations*, Sociometry, 140-150(4)2 Sayı, 1941.

57 Firth, R., *The Future of Social Anthropology*, 19-22, 1944.

edebilen zihinsel yetileri kullanması bakımından ayrılmaktadır. Bir sembol, sembolü kullananın kim olduğuna göre ayırt edilebilir. İnsan, sembolleri açıklarken içinde bulunduğu kültürel çevreden etkilenir. Kültür; nesneler (araçlar ve aletler), fikirler (bilgi, inanç ve töresel bilgi) ve duyguların (süte karşı tutum, adam öldürme, üvey anne vb.) geleneksel organizasyonunda meydana gelmektedir. Kültürün bileşenleri, insanın doğal çevresini kendine göre düzenlemesinde kullanılmaktadır⁵⁸.

Yukarıdaki paragraflarda yer alan altı tanım ile birlikte kültürün bileşenlerine ait şu özellikler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Şekil 1.3).

Bu bileşenler, elbette kültürü oluşturan dinamikleri tek başlarına açıklamakta yetersizdir. Ancak, kültürün karmaşık sistemdeki çok değişkenli yapısını anlamlandırmada göz önünde bulundurulması gereken temel unsurlardır.

- Kültür, *maddi* ve *manevi* özelliklerden oluşmaktadır. Bu özellikler kültürün her bir bağımsız bileşenini bir arada bağlayıcı özelliğe de sahiptir.
- Kültür, *açık* ve *kapalı* grup alışkanlıklarını içermektedir. Burada, gelenekler daha çok kapalı grup alışkanlıklarını oluştururken; adetler daha açık grup alışkanlıklarını içermektedir.
- Kültür; *insan-doğa*, *insan-insan* arasındaki ilişki ile ilgilenir. Bu ilişkide öznel bileşenler de düzenleyici olarak rol oynamaktadır. İnsana ait entelektüel ve doğal hareketlerin kültürü oluşturan grup içinde dışa vurumunu ifade etmektedir.
- Kültür; *teknikler*, *ilişkiler* ve *fikirlerden* meydana gelir. Teknikler ve ilişkiler daha açık ve gözlemlenebilir boyutlar iken; fikirler daha içseldir. Fikirler, teknikler ve ilişkiler açısından da önemlidir.
- Kültürü oluşturan bileşenler; *araç*, *alet*, *geleneksel alışkanlıklar*, *gelenekler*, *düşünce* ve *fikirlerdir*.

Şekil 1.3: Kültürün Özelliklerine Göre Ayrımı

1.1.6. Kültürün Özellikleri

Kültür, maddi ve manevi öğelerden oluşmaktadır. Kültüre dahil grup ve bireyler tarafından oluşturulan her olgu kültürün bir parçasıdır. Kültürün özellikleri başlığı altında, kültürü oluşturan fiziki ve sosyal etmenler incelenecektir. Bu incelemede

58 White, L. A., Evolutionism and Anti-Evolutionism in American Anthropology, American Anthropologist, 400-413, 49(3) Sayı, 1947.

literatürdeki farklı kültürel özellik tanımlarından faydalanılacak ve bu tanımlar karşılaştırmalı olarak tartışılacaktır.

a) Calvin Wells, *Man in His World* adlı kitabında kültürün özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır⁵⁹:

- *Kültür insanların sosyal yapı içerisinde ortak paylaşımlarından oluşmaktadır. İnsanlar arasındaki paylaşım ve etkileşimde kültürümüzün maddi ve manevi öğeleri ortaya çıkmaktadır.*
- *Kültürler sürekli devinim halindedir. Bu devinim ilkel ve daha eski toplumlarda daha uzun süreçlere yayılmış olmakla birlikte, daha uygar toplumlarda bu devinimin hızı yüksektir.*
- *Kültürler çağlara uyum sağlamak için değişime uğramaktadırlar. Ancak bu değişim farklı seviyeler halinde gerçekleştiğinden kimi zaman farkına varmaksızın değişir; kimi zaman da çok çarpıcı bir şekilde gerçekleşebilmektedir.*
- *Yakın coğrafyada bulunan farklı kültürler coğrafi konumlarından ötürü zaman içinde birbirlerini asimile etme gücüne sahiptirler. Örneğin, ülkemiz kültürel özellikleri ile Balkan ülkelerinin kültürel özellikleri arasında tarihi ve coğrafi açıdan benzeşim bulunmaktadır. Ancak halen Orta Asya’da bulunan Türklerle aramızdaki kültürel özellikler bakımından benzerlik, başta coğrafi koşullar olmak üzere Balkan ülkelerinden daha azdır. Ülkemizin batı uygarlıklarıyla yakınlığı bizi batıya yaklaştırırken; Orta Asya’da Türkler, doğu uygarlıkları ile karşılıklı kültürel alışverişlerinden ötürü doğuya yaklaşmışlardır. Böylece, ortak atadan gelen Türkler, farklı kültürlerle etkileşimleri nedeniyle asimile olmuşlardır.*
- *Bir kültürü oluşturan grupların kültürel varlığındaki büyük pay geçmiş kuşaktan aktarılanlardadır. Özgün ve yeni kültürel kazanımlar daha küçük bir paya sahiptir. Bu durum, devinim hızı yüksek olan kültürlerde dahi geçerlidir.*

59 Wells, C., *İnsan ve Dünyası*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Baskı, 1974.

- *Kültürler, farklı kültürel gruplarla etkileşimlerinde kültürlenme sırasında hangi öğeleri edinip edinmeyecekleri konusunda seçici bir yol izlemektedirler. Bu anlamda kendilerine yakın olan ve kültürleri içerisinde benimsenmesi daha kolay öğeleri seçmeye yatkın olmaktadır.*

b) Kültürün özellikleriyle ilgili bir başka tanım, Warwick Üniversitesi tarafından “What is Culture?” (Kültür Nedir?) adlı bir çalışmada değerlendirilmiştir⁶⁰.

- *Kültür farklı seviyelerdeki tabakaların ortaya çıkmasıdır*⁶¹.

Burada tabakalar, maddi ve manevi özelliklerin farklı seviyelerini ifade etmektedir. Bu anlamda bu kültürel tabakalar; gözlemlenebilir varlıklar, değerler ve temel varsayımlardan ibarettir.

Gözlemlenebilir varlıkların analizi yanıltıcıdır. Bu varlıklarda veri kolay elde edilmekte, ancak yorumlaması zor olmaktadır. Örneğin, Yenikapı’daki Marmaray sahasında yapılan bir kazıda, ortaya çıkarılan eşyanın amfora –gövdesinden daha ince olan, boyun kısmının altında dibe doğru daralarak sonlanan, iki kulplu ve Antik Dönemlere özgü bir çeşit Yunan çömleği– olduğu kolayca anlaşılabilir. Ancak bunların hangi döneme ve hangi kültüre ait olduğunu ortaya koymak için hem kendisinin hem de içindeki emtia kalıntısının bir dizi teste tabi tutulmasına gerek duyulmaktadır.

Değerler, bir kültürel gruptaki bireyin davranışlarının nedenini analiz etmekte yol göstericidir. Ancak kültürün psikolojik yönüyle ilgili bu bilgiye ulaşılması oldukça zordur. Bunun için, kültürel gruptaki anahtar kişilerle mülakat yapılması ve mülakat sonucu elde edilen bilgilerle bu kişilerin oluşturduğu maddi varlıkların karşılaştırılması gerekmektedir.

- *Kültür davranışlara ve davranışların yorumlanmasına etki etmektedir*⁶².

60 Spencer-Oatey, ve Helen FranklIn, P., What Is Culture. A Compilation of Quotations. **Globalpad Core Concepts**, 1-22, 2012.

61 ScheIn, E. H., Coming to a New Awareness of Organizational Culture, **Sloan Management Review**, 3-16, 25(2),1984.

Kültürlerin bakış açıları oldukça açık olmasına rağmen, anlamları görünmez olabilir⁶³. Örneğin; ülkemizde ve birçok batı ülkesinde barışı sembolize etmek için işaret parmağı ve orta parmağı yukarı kaldırarak yapılan el işareti, Okyanusya kıtasında isyan anlamında kullanılmaktadır. Yine coğrafi anlamda, ekvatorial bölgede bulunan kültürlerde insanlar daha rahat ve ince kıyafetler giyerken, kuzeye gittikçe daha kalın kıyafetler tercih edilmektedir. Bunun yanında yeme-içme alışkanlıkları, eğlence anlayışı, barınma ve güvenlik amacına münhasır davranışlarda kültürün etkisiyle farklılık gözlemlenmektedir.

- *Kültür, evrensel insan doğası ve bireylerin eşsiz kişiliğinden farklılaştırılmış olabilmektedir.*

Kültür kalıtsal değildir ve öğrenilir; yani bireylerin genlerinden değil, sosyal çevresinden gelmektedir. Kültür bir uzanım (continium) üzerinde insan doğası ve birey kişiliğinin arasında konumlandırılarak ayrıştırılmalıdır.

İnsan doğası, bir insanın ne olduğunu ve bireyin zihinsel yapısını evrensel seviyede gösterir. İnsan doğası, bireyin genleri ile alakalıdır ve bireyin fiziksel ve temel psikolojik işlevlerini tanımlar. Ancak; korkunun, eğlencenin, gözlemlerin, sevincin, mutluluğun ve nice duygunun nasıl gösterileceği kültür tarafından betimlenmektedir.

Bireyin kişiliği ise, kişinin başka hiçbir insanla paylaşmadığı eşsiz zihinsel yapısıdır. Kişilik özelliklerinin bir kısmı insan tarafından öğrenilirken, bir kısmı da kalıtsaldır. Burada öğrenilmek, kültürel grup tarafından uygulanan kültürel süreçlerden etkilenme ve kişisel deneyimlerle bireylerin değişime uğraması şeklinde ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere kültür, insanın doğası ve bireyin kişilik özellikleri ile kesişmekte, ancak ikisini de tam anlamıyla kapsamamaktadır. Bu kapsamda kültür, zaman içinde insanın gereksinimleri doğrultusunda evrilmesi ve öğrenmesiyle oluşmaktadır.

- *Kültür, biyolojik süreçlere etki etmektedir.*

62 Lustig, M. W., ve Koester, J., **Intercultural Competence: Interpersonal Competence Across Cultures**, 1999.

63 Hofstede, G., **Cultures and Organizations. Intercultural Cooperation and Its Importance For Survival**. Software of The Mind., Mc Iraw-Hill, 1991.

Kültürel grup içinde bireylerin bilinçli davranışlarının büyük çoğunluğu kültür içindeki bireylerle olan etkileşim ve bu bireylerden öğrenme yoluyla gerçekleşmektedir. Bu ihtiyaçlar tamamen biyolojik gereksinimler olsa bile, çoğunlukla içinde bulunulan kültürden etkilenmektedir. Örneğin; tüm insanların uyku gereksinimi bulunmaktadır. Yeterli sürede uyku alınmadığında, beklenmedik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu yüzden insanlar yeterli uyku almalıdır; fakat, insanların uyku süreleri ve uyku şekilleri dünyanın farklı bölgelerinde farklılık gösterebilmektedir. Örneğin; Yemenliler, Ramazan aylarında geceleri ayakta kalıp gündüzleri uyumayı tercih ederken; İspanyollar siesta yaparak gün arası uykusuyla akşamları da dinç kalmayı sağlamaktadırlar.

- *Kültür, sosyal gruplarla ilişkilidir.*

Bilindiği üzere kültür, en az iki ve daha fazla kişinin etkileşimi ile gerçekleşmektedir. Eski bir kabile dilini paylaşan insanlar olmadığı sürece, kültürler daha fazla kişiden meydana geleceklerdir. Bir fikir, bir olgu ya da bir davranış, ancak aynı tipteki insanlardan oluşan bir grupta paylaşıldığı sürece kültürel bir öge haline gelebilmektedir⁶⁴.

Bir birey farkında olmadan birbirinden farklı birkaç kültürel grubun üyesi olabilmekte ve dolayısıyla çok kültürlü bir ortamın oluşturduğu zihinsel yapıya da sahip olabilmektedir. Örneğin bireyler; konuştukları dillere, coğrafi konumlarına, sosyo-ekonomik durumlarına ve benzeri özelliklerine göre farklı sosyal gruplar içerisinde yer alabilmektedirler⁶⁵.

- *Kültür, bireysel yapı ve sosyal yapıdır.*

Kültür bireysel ve psikolojik yapı olduğu kadar, sosyal bir yapıdır. Kültür evrensel olduğu gibi, her bireyin içinde var olan bir yapıdır. Kültürdeki bireysel farklılıklar, bireylerin kültürdeki tutum, değer, inanç ve davranışlarını yansıtmaya derecesinin bir sonucunda görülebilmektedir. Eğer birey, kültürün değerleri ya da davranışlarıyla

64 Ferraro, G. P., & Briody, E. K., **The Cultural Dimension of Global Business**, Pearson Upper Saddle River., 2013.

65 Avruch, K., **Culture & Conflict Resolution**, US Institute of Peace Press. Vol. 31, s. 1998.

uyumlu hareket ediyorsa, bireysel yapıdaki kültürün sosyal yapıdaki özelliklerinin yansıtıldığı ifade edilebilmektedir. Ancak birey bu değer, davranış ve diğer psikolojik ve sosyolojik hareketleri yansıtmıyorsa, o halde bireyin bu kültürün bir üyesi olduğunu söylemek güçtür.

- *Kültür öğrenilmiştir.*

Kültür, bireylerin kültürel gruplardan kişilerle etkileşiminde sosyalleşerek öğrenilmektedir. Ebeveynlerin yeni doğmuş bebekleriyle konuşması ve bebeklerin zaman içerisinde belli davranış kalıplarıyla ebeveynlerine tepkisi bu duruma örnektir. Yine dünyanın farklı bölgelerinde aynı anda doğmuş iki bebek fiziksel ve sosyal uyaranlara farklı tepkiler verebilmektedirler. Batı dünyasında çocukların gelecekte ne yapmak istediklerine erken yaşta karar verilebilirken, bazı diğer kültürlerde aileler çocuklarının gelecekte ne yapmak istediklerini sormak yerine, doğrudan ne yapacakları hususunda yönlendirmede bulundukları gözlemlenmektedir. Bu anlamda kültürlendirme (zorla-kültürlendirme) yoluyla çocukların belli kalıplar içinde düşünmeye itildiği söylenebilir.

Bozkurt Güvenç, Tylor ve Murdock'tan esinlenerek aşağıda yer alan *kültürün özellikleri* tanımlarına İnsan ve Kültür (1974) kitabında yer vermiştir⁶⁶:

- *Kültür öğrenilir.*

Kültür, hayvanlardaki içgüdüsel davranışlar ya da sonradan ihtiyaçlar doğrultusunda alet kullanımı gibi değil, her bireyin doğumundan başlayıp ölümüne kadar edinmeye devam ettiği davranış ve tepki eğilimleridir. Öğrenilen kültür; toplumun düzenini, kurallarını, davranışlarını ve tepkilerini içermektedir.

- *Kültür tarihî ve süreklidir.*

Bir kuşa zil çaldığında yemeğin geldiği öğretilir. Yine bazı hayvanlara da acıdan kaçınmak için itaat etmesi öğretilir. Ne yazık ki bunlar, yıllar içinde insanlar tarafından feci boyutlarda uygulanmış ve halen dünyanın bazı bölgelerinde de

66 Güvenç, B., **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, 1974.

uygulanmaya devam etmektedir. İnsan da tıpkı bu hayvanlar gibi öğrenebilme yeteneğine sahiptir. Ancak insanı farklı kılan, öğrendiklerini çevresine ve gelecek nesillere aktarabilme yeteneğidir. Bunun en temel aracı da dil yetisidir. Kendi dilini çocuğuna öğreten bir baba, çocuğa kültürünün özelliklerini betimleyerek aktarabilir. Çocuk da ebeveynlerinden görerek, deneyimleyerek ve dinleyerek edindiklerini gelecek nesillere bir devinim içinde aktarabilir.

Kültür bir anlamda da tarihi bir varlıktır. Çünkü kültür; töreler, adetler gibi gelenek ve göreneklerle süreklilik sağlar. Kültürün tarihle alakalı olması düşüncesi de buradan gelir. Bu anlamda, çoğu kültürün aslında ilk akıllı insana kadar varabileceği teorik çıkarımı da yapılabilir.

- *Kültür toplumsaldır.*

Kültür, kültürel grup içinde yetişen bireylerden oluşur. Bu bireylerce ortaya çıkarılır, öğretilir ve ortaklaşa paylaşılır. Ayrıca kültür, kültürel gruptaki insanlarca normal olarak tanımlanmış paylaşılan davranış, kabul edilen davranış ve tutum ve değerlerin tümüdür. Bir etkinliğin ve etkileşimin kültürel olması için, grup normlarıyla uyumlu olması beklenmektedir.

- *Kültür, idealler ve idealleştirilmiş kurallar sistemidir.*

Kültür, toplumsal olarak kabul edilen ideallerden oluşur. İdealler, olması gerekeni ifade etmektedir. Kültür içindeki birey, ideallerinin ne olduğunu bilir ve ne olması gerektiğini tartışabilir. Kültür içindeki birey her zaman ideallere uymayabilir; ancak bu durum ideallerin ve bunlardan oluşan normlar sisteminin varlığını değiştirmez. Toplum uygulasin ya da uygulamasın, sembolik ve düşünsel çapta idealler her daim mevcuttur.

- *Kültür, ihtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır.*

Kültür, kültürel grup içindeki bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılar. Kültür, yapısı itibariyle önceden başka insanlarca denenmiş ve başarılı olmuş yolları içerir. Bu da kültürün içindeki bireylerin buna uyum göstererek doyum kazanmasını sağlar. Örneğin; tüm insanlar yeme ihtiyacı duyarlar. Gerekli miktarda

kalori alınmadığında, açlık hissi artar. Bu sebeple tüm insanlar gıda tüketir. Ancak ne kadar yediğimiz, ne sıklıkla ne yediğimiz, kiminle yediğimiz gibi soruların cevabı kültürle ilişkilidir. Kültür zaman içinde kültürel gruba mensup insanların yemek yeme şekilleri üzerinden belirleyici olabilir.

- *Kültür değişir.*

Kültür, kültürel süreçler aracılığıyla değişir. Bunun yanında doğal çevre de kültür üzerinde etkilidir. Bireylerin coğrafi koşullara uyum sağlamasını ve bu yönde bir kültürel değişim hareketi başlatmasını güdüler. Ancak kültürel değişme, kültürel yapının tamamında hemen gerçekleşmez. Değişme yavaş yavaş başlayarak bütüne yayılır. Bu durumda bazı gruplar daha hızlı değişime ayak uydururken, bazı gruplar da ayak sürümektedir. Bunun sonucunda kültürel alt-gruplar arasında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Böyle durumlarda kültürel yayılmadan (*diffusion*) yararlanılarak kültürün alt grupları birbirine yakınlaştırılmaya çalışılır.

- *Kültür bütünleştiricidir.*

Kültür bir anlamda grup içindeki insanlar için birleştiricidir. İnsan sosyal yapı içerisinde belli bir kültürel yapının öğeleri ile uyum sağlama eğilimindedir. Kültürün bu özelliği, benzer yapıdaki insanlardan oluşan bir gruptaki insanlar arasında ortaya çıkan farklılıkları ve çatışmaları uzlaştırma –törpüleme– eğilimindedir⁶⁷.

- *Kültür bir soyutlamadır.*

Kültür, bireyleri ve grupları barındıran, maddi ve manevi öğelerden meydana gelen bir bütündür. Ancak, kültürün direkt olarak tanımlanması oldukça güçtür. Çünkü, aynı Schein'in (1990) tanımında bahsettiği gibi; kültür gözlemlenebilir varlıklar, değerler ve temel alt varsayımlardan oluşur. Kültürün gözlemlenebilir varlıklarından kültüre yönelik somut bilgiler (resimler, heykeller ve diğer sanatlar aracılığıyla fiziksel özellikleri ve yaşayışı tanımlamak gibi) elde etmek göreceli olarak kolaydır. Ancak; kültüre ilişkin soyut bilgilere ulaşmak daha zordur. Üstelik bu bilgiler, duyu

67 Güvenç, B., & Keleş, R., **Değerler, Tutumlar ve Davranışlar. Toplum Bilimlerde Araştırma ve Yöntem**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1976.

organlarımızla algılansa bile, bilgiyi bir araya getirmek ve mantıklı çıkarım yapmak oldukça güçtür.

Bir sonraki başlık altında kültürün özellikleriyle alakalı tanımlamalar karşılaştırılacak ve elde edilen veriler sonucunda bir derleme oluşturulacaktır.

Kültürün Özellikleri: Tanımlarının Derlenmesi

Kültürün özellikleri başlığı altında farklı yazarlara ait yirmi bir kültürel özellik tanımı incelenmiş ve örneklenmiştir. Bu tanımlar ışığında; bu başlık altında yer verilen *kültürün özellikleri* sırayla şöyle ifade edilebilir:

- Kültürün maddi varlıkları kültürel grup içinde rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Bu varlıkları tanımlamaksa kültürün temel varsayımlarını ve düşünce yapısını bilmeyi gerektirir.

Örneğin; İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne giden ortaokul öğrencisi bir birey, kolaylıkla Mısır bölümündeki eserleri, diğer medeniyetlere ait olanlardan ayırabilir. Ancak, bu eserlerin dönemini ve kullanım amaçlarını tanımlamakta güçlük çekecektir. Çünkü, popüler kültüre eklenerek öğrenilmiş Mısır dönemi eserlerini sembol ve simgeler aracılığıyla ayırt etmek görece daha kolaydır. Ancak, onları ince ayrıntılarına kadar detaylandırıp tanımlamak, kültürü yakından tanımayı ve/veya kültürün iyi bir takipçisi olmayı gerektirmektedir.

- Kültür yukarıdaki paragrafta kısaca ifade ettiğimiz şekilde öğrenilmiş ve bireyin yaşamı süresince öğrenilmeye devam edecektir.

Kültürlenme olarak ifade ettiğimiz süreçte de değinildiği gibi, bu öğrenme süreci bireyin gençlik dönemine kadar artarak devam eder ve daha sonrasında yavaşlayarak edimini sürdürür.

- Kültür daima bünyesinde geçmiş kodları daha fazla barındırır; bunun yanı sıra sürekli etkileşimle kendini günceller.

Kültür öğeleri arasında en büyük pay, atalardan öğrenilmiş gelenek ve göreneklerdir. Bu gelenek ve göreneklerin doğrultusunda oluşturulmuş düşünce kalıplarıyla kültürel

grup yeniliklere karşı tepki gösterir. Bu durum nesiller boyu farklı devinim hızında devam eder. Kültür, kimi yenilikleri almakta daha istekliken; kimilerine de karşı çıkabilmektedir.

- Kültür ihtiyaçları belirlemekte şekillendiricidir.

Kültür biyolojik, fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlar üzerinde etkilidir. Öyle ki; tüm insanlar gün içinde belli bir mesafe kat etmektedir. Ancak, plazada çalışan bir kişiyle; göçebe (nomadic) kişi arasında farklılık bulunmaktadır. Yine sosyal etkinliklere katılmak için haftasonunu veya mesai sonrasını bekleyen bir çalışan veya bir tarım işçisi arasında hem sosyalleşme yeri ve hem de sosyal etkinlik türü bakımından farklılıklar vardır. Bu keskin ayrımı sağlayan öge kültürdür.

- Kültür, kendisini oluşturan birey ve grupların kendi aralarında veya dış kültürlerle etkileşimi sırasında değişir.

Aslında her birey farkında olmadan birkaç farklı kültürel grubun üyesidir. Yine bu bireylerin kendi kültürlerine dışarıdan getirdikleri maddi ve manevi öğeler, sosyal yapıda kabul gördükleri kültürün bir parçası haline gelir. Bu değişim kültürün dışından olabileceği gibi, kültürün içinde bireyler arasında ve gruplar arasındaki etkileşim sonucunda da ortaya çıkabilir.

- Kültür, doğa ve insan arasındaki dengeyi kurandır.

Kültür ne insan doğasıdır ve ne de bireyin kişiliğidir. İnsan doğası denilen yapı, esasında diğer canlılarda da bulunan içgüdüsel özellikleri barındır. Yine bireyin kişiliği de kültürel grup tarafından kabul edilmeyen davranışları ihtiva edebilir. Bu anlamda kültür, hem insanı diğer canlılardan farklı kılar, hem de bireyin kişiliğiyle grup arasında uyumlaştırıcı bir bağ kurar.

- Kültür sosyal gruplardır.

Kültürü oluşturan en önemli şey bireylerin ve grupların kalıplaşmış ve grup tarafından kabul görmüş davranışlarıdır. Bir kültürü oluşturan şey de tarih içinde oluşan ve birbirine benzer bireylerden meydana gelen sosyal gruplardır.

- Kültür, sosyal grupların yıllar içinde oluşturduğu doğrulardır.

Kültürel gruplar, zaman içerisinde doğrunun ne olduğunu kendi aralarında tanımlamışlardır. Bireyin normal olarak ifade edilen bir eyleme uyması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bireyin hareketi normal olarak belirlenenden ne kadar uzak olursa, birey o derece kültürel bir eylem yapmaktan uzaktır.

Kültürün  zellikleri, literatürde farklı kaynaklardan elde edilmiştir. Bu kaynaklar arasında antropologlar ve sosyologlar tarafından hazırlanmış ve kültüre farklı noktalardan yaklaşan araştırmalar bulunmaktadır. Bu kaynakları literatüre kazandıran kişiler arasında da görüş farklılıkları mevcuttur. Bu görüş ayrılıklarıyla birlikte tartışılan konuyu tanımlamak için, *kültürün özellikleri*  alışmasının ikinci kısmında ifade edilen kavramlar irdelenerek tezde izlenen metodoloji doğrultusunda karşılaştırılarak sunulmuştur.

Çalışmanın bir sonraki başlığı altında kültürel teoriler konusu incelenecektir.

- Kültür maddi (hars) ve manevi (tehzip) varlıklar itibariyle gözlemlenebilir. Ancak onları tanımlamak için kültürü yakından bilmek gerekmektedir.
- Kültür bireyler tarafından öğrenilmiştir ve hayatları boyunca da öğrenilmeye devam edecektir.
- Kültür her zaman geçmiş kodları içerisinde daha fazla barındırır; bunun yanında sürekli olarak da etkileşimle kendini güncellemektedir.
- Kültür ihtiyaçları belirlemekte şekillendiricidir.
- Kültür, kendisini oluşturan birey ve grupların kendi aralarında ve dış kültürlerle etkileşimi yoluyla değişir.
- Kültür doğa ve insan arasındaki dengeyi kurandır.
- Kültür sosyal gruplardır.
- Kültür sosyal grupların yıllar içinde oluşturduğu doğrulardır.

şekil 1.4: Kültürün Bazı Temel  zellikleri

1.1.7. Kültürel Teoriler

Kültürel teoriler; kültürün maddi ve manevi öğelerini, kültürü oluşturan grupların doğal ve yapay bağıntılarını, kültürel grupların yaşayış ve etkileşimlerini kültür kavramı altında anlamaya çalışan yaklaşımlar ve modellerdir. Bu yaklaşımlar ve

modeller kültürün tanımlanmasında, farklı kültürel ve sosyal yapıdan bireylerin çalışmaları neticesinde geniş bir literatür oluşturmuştur. Kültürel teoriler konusu, insanların hangi yaklaşımlarla kültürü ve onu oluşturanları incelediklerini anlamak açısından önemlidir.

Kültürel teoriler farklı araştırma gruplarının varolmasının yanında genelde sosyoloji temelli bireyler tarafından literatürde incelenmiştir. Burada, insan gruplarının sosyal yapı içindeki etkileşimi, varsayımları ve davranış kalıpları önem kazanmaktadır. Kültürel teori tartışmalarında araştırmacılar farklı yaklaşımlarla kültür ve kültürel gruba dair tanımlama yapmaya çalışmıştır. Ancak, farklı çalışmalarda ortaya koyulan modeller ve yaklaşımlarda genelde içerik, toplumsal anlamlar ve öz (benlik) kavramı üzerinde durulmuştur⁶⁸.

İçerik: Her kültürel grubun maddi ve manevi öğeleri bulunmaktadır. Bu da kültürlerin aslında çevresindeki dünyayı ve insan ilişkilerini farklı kavrayış ve anlama yetilerine sahip olduklarını göstermektedir. Her bir kültürel çalışma, içinde bulunduğu kültüre göre kullanılacak ve uygulanacak yöntemleri düzenlemeyi gerektirmektedir; zira kültürün özünde barındırdığı öğeler, her bir kültürde öznel olacağından, elde edilecek içerik de birbirinden farklı olacaktır. İçerik oluşturma konusunda kültürel kuramcılar kültürel grupların dış dünyayı anlamlandırmasından faydalanmaktadırlar. Bu da çalışmaları birbirinden farklı kılmaktadır.

Toplumsal anlamlar: Kültür, toplum yapıları üzerinde ve sosyal yaşam üzerinde etkindir. Kültür insanların yaşayışları, düşünceleri ve sosyal yaşantılarına hâkimdir. Bu sebeple kültürel kuramcılar, birey ve toplum arasındaki ilişkide, kültürün düzenleyici rolünü ve toplumsal çıktılarını toplumun her seviyesinde araştırmaktadırlar.

Benlik (Öz): Kültür ve birey ilişkisine değinilmektedir. Kültürel kuramcılar en çok kültürün bireylerin hareketleri üzerinde etkinlik sağlayıp, kültürün onları biçimlendirme yolları ile ilgilenmektedir. Burada iki farklı taraf ortaya çıkmaktadır. Araştırmacılardan bir kısmı, kültürün insan doğası üzerinde sınırlandırıcı etkisi

68 Smith, P., **Kültürel Kuram**, Babil Yayınları, 2007.

olduğunu ortaya koyarken; diğerleri de kültürün insanı harekete geçirme özelliği üzerinde durmaktadır.

Kültürel teoriler, genel olarak yukarıdaki kavramlar çerçevesinde tartışılmaktadır. Yine kültürel teoriler, dört farklı başlık altında toplanıp açıklanabilir. Bunlar; Bütüncü (Holistik) Teoriler, Felsefi Antropoloji (Kültür Antropolojisi), Kültür Öğeleri Teorileridir⁶⁹. Bunların yanında Hermeneutik Teoriler de bulunmaktadır. Ancak bunlara, modellemeleri itibarıyla bütüncü ve kültür öğeleri teorilerine yakın olmaları itibarıyla tekrar değinilmemiştir.

1.1.7.1. Bütüncü (Holistik) Kültürel Teoriler

Bütüncü kültürel teorilerde, kültüre evrensel bir bakış vardır. Burada ifade edilen evrensel bakış, evrensel değerleri içermektedir. Bu evrensel değerler, içinde bulunulan kültürel grup tarafından evrensel olduğu düşünülen yapıdadırlar. Bütüncü kültürel teoriler; kültür idealizmi, kültür pozitivismi ve kültür materyalizmi yaklaşımları ve bunların arasında yer alan yaklaşımlardan bir araya gelmişlerdir⁷⁰.

Hegel'in kültür idealizminde, kültürün değişkenlerinin tamamının tine (ruha) dayalı olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanında öznel tin, nesnel tin ve mutlak tin (dünya tini) ayırımına gitmiştir. Mutlak tin, tüm kültürlerin (kültürel grupların) bir araya geleceği en geniş kültür yapısı olarak ifade edilmiştir.

Kültür pozitivismi; kültürü, insanın fizyolojik ve biyolojik çevresiyle ele almaktadır. Kültürü ve kültürel grupları açıklamakta sosyolojinin tamamen doğa bilimlerinden yararlanması gerektiğini ifade eden August Comte kültür pozitivisminin öncülerindendir. Comte'a göre, doğal çevreyi tanımlamakta kullanılacak tüm doğa bilimleri insanın çevresiyle ilişkisini de açıklamakta kullanılabilir. Comte'dan sonra gelen pozitivistler, kültürü bir canlılık öğretisi (vitalité), bir biyolojik teori desteği ile açıklamaya çalışmışlardır.

Kültür materyalizmi, Marksist tabanlı bir kültürel teoridir. Burada kültür, maddi temellerine kadar detaylandırılmaktadır. Ekonomi, iktisadi ilişkiler ve bu ilişkilerdeki

69 Özlem, D., **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, Notos Kitap, 2015.

70 Smith, P., **Kültürel Kuram**, Babil Yayınları, 2010. Sf, 180-216.

diyalektik kültürün yapıtaşları olarak gösterilmektedir. Üretim ilişkilerindeki ve üretim araçlarındaki değişimler de kültürün belirleyicisi olarak görülmektedir. Bu üretim sürecinde her sınıf kendine ait bir üst yapı yaratmaktadır. Yine, bu materyalist teoriler çerçevesinde altyapı-üst yapı ilişkisi incelenmektedir⁷¹.

1.1.7.2. Felsefi Antropoloji/ Kültür Antropolojisi

Felsefi antropolojik teoriler ve kültür antropolojisi altındaki teoriler Almanların ve başta Fransızlar olmak üzere Anglosaksonların “antropoloji” kavramına farklı anlamlar yüklemesinden dolayı ortaya çıkmıştır.

Felsefi antropolojinin öncülerinden biri Nicolai Hartmann’dır. Hartmann kültürü ontolojik tabakalar öğretisine dayanarak açıklamaktadır. Varlığın dört tabakadan oluştuğunu ifade etmektedir. Bunlar; anorganik, organik, psişik ve tinsel tabakadır. Bu tabakaları birbirine bağlayan yasalar bulunmaktadır. Yine her bir tabakanın kendine özgü öğeleri ve öznel yasaları da bulunmaktadır. Tinsel tabaka, tabakalardan en önemlisidir. Çünkü, buradaki özgürlük ve otonomi sayesinde, kültür maddeden ayrılarak insana özgü bir hale gelmiştir. Hartmann’ın bu ontolojik temelli kültür felsefesi doğa-kültür çatışmasını aşmakta ve kültüre özerklik sağlamaktadır⁷².

Kültür antropolojisinde öncülerden biri de Erich Rothacker’dır. Rothacker, kültürel grup içindeki insanı kültürün yapıcısı ve taşıyıcısı olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, kültürel her felsefi çalışmanın aynı zamanda insan felsefesi olduğunu ifade etmektedir. Rothacker, kültüre ait bir bilmenin ancak kültür perspektifi altında elde edilebileceğini ve kültüre ait bilginin hep göreceli ve tarihsel uzanıma ait bir bilgi olduğunu belirtmiştir. Buradaki tarihsel ve göreceli oluşumun da diğer felsefelerde olduğu gibi dogmatik bir yapıya bürünmeye sebep verdiğini ifade etmektedir. Ancak Rothacker’e göre; kültür felsefesini diğerlerinden ayıran, bu dogmatik olma durumunun farkında olunmasıdır.

71 A.G.E., sf. 214-216.

72 A.G.E., sf. 214-216.

1.1.7.3. Kültür ğeleri Teorileri

Kültür ğeleri teorileri, kültürü öğelerine ayırmakta ve incelemektedir. Bu alandaki bir çalışma da Ernst Cassirer'e aittir. Cassirer, daha önceki ontolojik ve pozitivist açıklamalara muhalif kalmıştır. Cassirer'e göre kültür, doğanın etkisiyle olmamıştır; zira kültür, insanların ilişkilerinde bilişsel duruma varmaları ve sosyal etkileşimleriyle doğaya anlam kazandırmaları olarak tanımlanmaktadır. Cassirer'e göre insanın esas dünyası kültür dünyasıdır, doğa da ancak kültürel simgeler altında tanımlanabilir⁷³. Bir başka ifadeyle, insan çevresindeki maddeye zihninde yüklediği algıyla doğayı anlamlandırır. Doğaya ait her öğe insanın yaratma etkinliğinin bir ürünüdür ve işlevsellik bazında oluşturulmuştur. Bu öğeler arasında sürekli bir etkileşim vardır ve bunlar, tekrar ya da yenilik yoluyla devinim halindedirler. Burada, tekrar eden öğeler, kültürün tutucu taraflarını oluştururken; yenilikçi öğeler, kültürün yenilikçi taraflarını göstermektedir.

Kültür teorileri başlığı altında, insan-doğa ilişkisini kültürel çerçevede tanımlamada en çok tartışılan kavramlara değinilmiştir. Bu kavramlarla beraber dört başlık altında incelenen kültürel teorilerden ilk üçü, önemli temsilcileriyle birlikte açıklanmıştır. Hermeneutik teoriler ise, insan-doğa ilişkisini açıklamakta ilk üç teoriden örnekler içermeleri ve çalışmayla doğrudan bağlantılı olmaması sebebiyle ayrıca açıklanmamıştır.

Çalışmada bir sonraki başlık altında okkltrllk yaklaşımı ve okkltrclk politikası konularına değinilecektir.

1.1.8. Çokkültürlülük ve okkltrclk

Çokkültürlülük ve okkltrclk başlığına kadar kültür kavramı, ortaya çıkışından başlayarak insan-doğa, insan-insan, insan-toplum ve daha da detaylı haliyle insan doğası-birey uzanımında tartışılmış ve açıklanmıştır. Bu başlıklar altında kültürü oluşturan ve kültürün oluşturduğu gruplar, birey-grup, birey-birey ve grup-grup ekseninde ifade edilmiştir. Yine bu grupların iletişimi ve etkileşimi kültürel süreçler olarak ele alınmış ve tek yönlü –ok yönlü etkileşimlere değinilmiştir.

73 A.G.E. sf. 218-225.

Çokkültürlülük ve çokkültürcülük tanımlarından itibaren, kültürel farklılıklar konusu irdelenecektir. Burada, kültürel grupları ve bireyleri birbirinden ayırırken hangi kültürel farklılaştırma ölçütlerinden ve bu ölçütlerden oluşan hangi modellerden yararlanılabileceği tartışılacak ve incelenecektir.

1.1.8.1. Çokkültürlülük

Bir bebek, dünyaya geldiğinde kendisi çok sonra farkına varabilecek olsa da ileride kazanacağı dil yetilerinden, fizyolojik özelliklerinden ve onu bir birey yapacak sosyal çevresinden ötürü birçok kültürel grubun üyesi olmaktadır. Bireyin, bu gruplara üyeliği kısmı süreli olabileceği gibi; kimi zaman da yaşamı boyunca sürebilmektedir. Örneğin; gençlik evresi olarak kabul edilen 18-26 yaşları arasındaki birey, zamanla yaşlanmasından ötürü bu gruba üyeliğini yitirecektir. Ancak kişinin milliyeti, ırkı ve biyolojik cinsiyeti yaşamı süresince değişiklik göstermemektedir. İlk örnekteki durum geçici grupları ifade etmektedir. Bunlar bireyin farklı zamanlarda üyesi olduğu gruplardır; eğitim, iş, spor ve sosyal yaşamın sürdürüldüğü yerler gibi değişken gruplardır. İkinci örnekteki gruplar ise kişinin hayatı boyunca bağ halinde olması mümkün olan grupları ifade etmektedir. Bunlar da kalıcı gruplardır⁷⁴.

Çokkültürlülük, kalıcı ve geçici kültürel gruplardaki farklılıkları gösteren grupların bir üst kültürde (toplum, ülke, bölge) birlikte varolmasını ifade etmektedir. Bu anlamda farklı kültürel grupların – bireylerin, azınlıkların, mülteci kabul edilenlerin veya varlığı resmî olarak bilinmese de mevcut olan, ancak henüz ele alınmamış tüm grupların tanınması ve varlıklarının kabul edilmesidir⁷⁵.

Çokkültürlülük, bireyin doğumla birlikte kendisini içinde bulduğu bir ortamdır. İnsanların hemen hemen tamamı birden fazla kültürel gruba mensuptur. Bu farklı kültürel grupların üyesi olmak; birden çok kültüre mensup bireylerin inançlarını, algılarını, davranışlarını ve olaylara karşı tutumlarını kavrama yetisi kazandırır. Bireyler, bu farklı kültürel gruplar içinde bilinçli ya da bilinçsiz karmaşa ve çatışma

74 Goodenough, W. H., Multiculturalism As The Normal Human Experience, **Council On Anthropology and Education Quarterly**, 4-77,(4), 1976.

75 A.G.E.

yaşamaktan kaçınmaktadır. Bu da onları birden fazla kültürde görünür kılar. Bu durum bireyin çokkültürlü olmasından kaynaklanır. Goodenough bu durumu şöyle açıklamaktadır: “*Mikro kültürlerle –farklı alt-kültürlerle– ilişkileri yoğun ve bunların birer üyesi olan bireylerin kültürel yeterlilik derecesi de fazladır. Birey bu mikro kültürlerle birlikte yaşama yetkinliği kazanmış ise kültürel; dillerini öğrenmiş ve bu yolla etkileşime geçmeye çalışmış ise çokkültürlü; eğer dillerini konuşmuş ve kesintisiz iletişim kurabilmiş ise çok dilli (multilingual) olarak tanımlanmaktadır.*”⁷⁶.

Bhinkhu Parekh ise çokkültürlülüğü şu şekilde tanımlamaktadır: “*Çokkültürlülük tek bir kültürel grup ve toplumsal kimlik yerine, bunların etkileşiminden beslenen farklı kültürel grupların ve üst-toplumsal kimliğin (örneğin; ulus), bu etkileşimin ürünlerini ideal bir düzen oluşturmakta kullandıkları inançlar ve karşılıklı davranışlarla ilgilidir. Bu anlamda çok kültürlülük tam olarak, kültürel çeşitlilik ve farklılıklarla ilişkilidir.*”⁷⁷.

Çokkültürlü toplumlarda kültürel çeşitlilik ve farklılıklar çokça kendisine yer bulmakta ve toplum tarafından bu çeşitlilik “*iyi bir şey*” olarak karşılanmaktadır. Çokkültürlülüğü benimsemiş toplumlarda alt kültürel grupların birbirine üstünlüğü yerine, üst kültürel yapının (toplumun) çıkarları ön plandadır. Bu yapıda, alt-kültürlerin geliştirilmesinde, toplumun da kendisini geliştirmesine önayak olacağı düşüncesi hâkimdir. Kültürel çeşitlilik korunmakta, farklılıklara da saygı gösterilmektedir⁷⁸.

1.1.8.2. Çokkültürcülük

Çokkültürcülük, bir toplumda (üst-kültürde) kültürel çeşitliliğin varolmasını ve farklılıkların kabul edilmesini sağlayan bir tanınma politikasıdır. Bu tanınma, alt-kültürlerin toplumsal, siyasal ve iktisadi hayatta üst-kültürel düzeyde alınacak kararlarda etkin olmasını ifade etmektedir⁷⁹.

76 A.G.E.

77 Parekh, B., **Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory**, 109-115, 1(1), 2001.

78 Kartarı, A., Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları, **İletişim Yayıncılık**, 2016.

79 A.G.E., sf. 78.

Çokkültürcülük, çokkültürlülüğün toplumsal hayatta korunmasının yollarından biri olarak da ifade edilebilmektedir. Bir anlamda, çokkültürlülük yapısının kolonlarını da oluşturmaktadır. Bunu sağlamak da üst-kültürel grup içinde temsili düşük olan azınlıklara fırsatlar sağlanması, şartlarının geliştirilmesi ve kültürel çeşitliliği bozmadan uyumlaştırılması gibi uygulamalar çokkültürcülük düşünce yapısının bir ürünüdür.

1.1.8.3. Çokkültürlülüğün Yaklaşım Modelleri

Çokkültürcü toplumlar kültürel çeşitlilik ve farklılığın dengesini kurmayı başarmış toplumlardır. Bu toplumlardaki çokkültürlü ortam, kültürel zenginliğin de artmasına destek olmaktadır. Ülkeler, çokkültürlülüğü bir devlet politikası olarak da tanımlama eğilimindedirler. Bu tanımlamada üzerinde anlaşılmış iki temel model bulunmaktadır. Bunlar; liberal ve toplulukçu (komüniter) modeller olarak ifade edilmektedir⁸⁰.

Liberal Çokkültürlülük modeli, bireyi salt bir topluluk içinde değil, alt kategoriler ve yurttaşlık bağları çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu modele göre, toplumun bütününe refahını sağlayacak geçerli bir yapı bulunmamaktadır. Refah gerek bireyler ve gerekse kategorize edilmiş alt-kültürel gruplar için uygun bir yapı sağlamaktadır. Bu anlamda, kategorize edilmiş grupları kıyaslamak yerine her birinin değerli olduğunu ve onların toplumun bir parçası olduğunu bilmek önemlidir. Yine Liberal Çokkültürlülük modeline göre Toplum; bireylerin yararına bir rekabet ortamı oluşturmali ve sosyal yapıda “iyi” tanımı çokkültürlü bir ortamda sınırlı bir çerçeveye sahip olmalıdır⁸¹.

Toplulukçu (Komüniter) Çokkültürlülük modeli, toplumda çoğunluk kültür karşısında avantajlı olmayan alt-kültürlerin korunmasına yönelik bir model olarak tanımlanabilmektedir. Toplulukçu model, liberal modeli eleştirerek burada evrensellik ve yanlı olmama gibi olguları iki taraflı hareket etmek olarak değerlendirmektedir. Bu hareketin en büyük yansımasını ise özel yaşam ve kamu

80 Kymlicka, W., **Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Ayrıntı Yayınları, 1998.

81 Ekinci, T. Z., **Demokrasi, Çokkültürlülük ve Bir Yargısal Serüven**, Küyerel Yayınları, s. 1999.

yaşamının birbirinden ayrılması olarak görmektedirler⁸². Bireyler, toplumun eşitlik söylemi altında toplu olarak temsilden ayrılmış ve yine iki farklı grubun üyesiymiş gibi hareket etmişlerdir. Yine toplulukçu düşünce; sosyal, siyasi ve iktisadi hayatın, ancak topluluk fikri üzerine inşa edilmesiyle bireylerin de güçleneceğini vurgulamaktadır.

Bu tanımlar doğrultusunda liberal ve toplulukçu kesimin ifade ettiği farklılıklar şunlardır: Liberal farklılık; toplumun, bireyin özgürlüğünü kısmi sınırlama gücünü ifade etmektedir. Ancak toplulukçu farklılık; toplum içindeki toplulukların gücünü, yönelimi doğrultusunda kullanmasına fırsat tanıyan bir yapıdır⁸³.

Çokkültürlülük ve çokkültürcülük başlığı altında alt-kültürel gruplara yaklaşımlar ve bu yaklaşımları esas alan modeller incelenmiştir. Kültürel çeşitlilik ve farklılıkların toplum açısından önemine kısaca değinilmiş, bunun bireyi nasıl etkilediği tartışılmıştır. Bir sonraki başlık altında kültürel farklılıklar konusu işlenecektir.

1.1.9. Kültürel Farklılıklar

İnsanın doğumuyla beraber öğrendiği ilk şey birlikte yaşamaktır. Birlikte yaşayan insan toplulukları da belirli birtakım özelliklere göre kendi aralarında gruplaşmakta ya da gruplaşmayı reddetmektedir. Bu bölüm kapsamında kültürleri (grup ve sınıfları) bir araya getiren benzer özellikler ve birbirinden ayıran farklı özellikler tanımlanacaktır. Bu tanım doğrultusunda, kültürel farklılıklara ilişkin teorilere değinilecektir.

İnsan hemen her toplumda ve organizasyonda, kendisini oradaki diğer insanlardan farklılaştırarak, kendisini farklı biçimde konumlandırmıştır. İnsanı bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir kültürel gruba koymayı sağlayan bu farklılaşmanın temelinde uyum ve güven içinde yaşama isteği bulunmaktadır⁸⁴. Birey, kendisine yakın hissettiği ve güvende olduğunu düşündüğü çevrede yaşamak isteyecektir. Bu durumu

82 A.G.E.

83 Bauman, Z., Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, s. 2013.

84 Güvenç, B., & Keleş, R., Değerler, Tutumlar ve Davranışlar. Toplum Bilimlerde Araştırma ve Yöntem, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1976.

genelleştirirsek, insanların farklı grupları farklı durumlar ve özellikler doğrultusunda bir araya geldiği ifade edilebilir.

İnsanların birbirinden farklılaşarak oluşturduğu gruplar veya sınıflar iki farklı kategoride sıralanabilir. Bu farklılaşma, **biyolojik kategoriler** ve **kültürel (sosyolojik) kategoriler** olarak ifade edilmektedir⁸⁵. Biyolojik kategoride insanlar; ırk, cinsiyet, renk ve boy gibi farklı fizyolojik ve biyolojik olan (animus) özelliklerine göre birbirlerinden ayrılırlar. Bu özellikler daha çok insanın doğuştan gelen canlılık özelliklerinde bir gruplaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel (sosyolojik) kategorilerde ise insanlar başta sosyal sınıf olmak üzere; unvan, soyluluk, kentlilik, zenginlik, kast gibi farklı sosyal özelliklere göre birbirlerinden ayrılmaktadırlar⁸⁶. Biyolojik ve kültürel kategoriler açısından bireyler bir ya da birden çok grubun üyesi haline gelebilmektedir. Örneğin: İnsan Hakları Hukukçusu Av. Emeritus Prof. Dr. Ahmed Ilyasov dediğimizde, bu kişinin etnik açıdan Orta-Asya kökenli Türk ve biyolojik açıdan eril olduğunu anlarken; sosyolojik açıdan bir insan hakları hukukçusu, avukat, ayrıca bir akademisyen olduğu anlaşılmaktadır. Emeritus unvanı ise, bu kişinin bir akademisyen olarak emekli olduktan sonra, akademik çalışmalarına halen devam ettiğini göstermektedir. Bu anlamda kişinin birden çok grubun üyesi olarak; hem benzer kişilerle aynı grubu paylaştığı, hem de onlardan farklılaşarak başka grupların da üyesi olduğu görülebilmektedir.

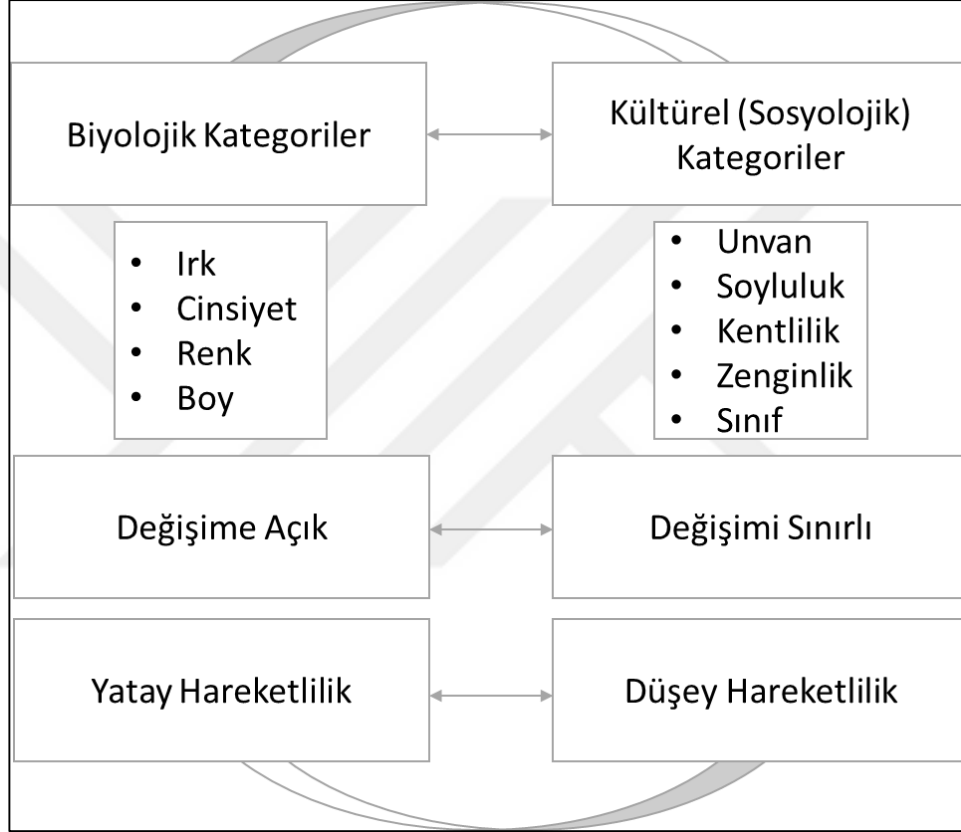
Kültürel farklılıklar, bulundukları kategoriye ve özelliklerine göre de **değişime açık** veya **değişimi sınırlı** olarak ikiye ayrılmaktadır. Değişime açık kategoriler, bireylerin sosyal anlamda farklı gruplar arasında hareket edebildiklerini ifade ederken; değişimi sınırlı gruplar, bireylerin sosyal açıdan daha kısıtlı hareket kabiliyetine sahip olduklarını ifade etmektedir.

Kültürel farklılaşmanın sosyal kategorisinde değişime açıklık kendisini iki şekilde ifade etmektedir. Bunlar, **yatay hareketlilik** ve **düşey hareketlilik**dir. Yatay hareketlilik; hareket imkânının daha geniş olduğu durumları ifade etmek için kullanılmaktadır. Örneğin, bireyin iş değişikliği sebebiyle farklı bir yere gitmesi, ya

85 Güvenç, B., İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, 1996.

86 A.G.E.

da bir bilim insanının çalışmalarını yürütmek adına farklı bir ülkeye göç etmesi yatay hareketliliği ifade eder. Düşey hareketlilik ise; hareket imkânının sınırlı ve hatta bazı durumlarda hiç olmamasını ifade etmektedir. Sosyal sınıflar arasındaki geçiş çok daha kısıtlı olarak gerçekleşmektedir. Ancak, monarşilerde ve kast sistemi gibi mutlak sistemlerde sosyal hareketlilik yukarı yönde neredeyse imkânsızdır.

Şekil 1.5: Kùltürler Farklılıkları Tanımlamakta Kullanılan Bazı Özellikler

1.1.9.1. Farklılaşma ve Kùltürel Gruplaşmanın Ölçütleri

Birey farklı gruplardaki dinamiklerin öğrenimi -kùltürel süreçler- ile birlikte kendisini diğ er bireylerden farklılaşt ırılmaktadır. Bu farklılaşma sırasında birey, farklı grupların üyesi olmakta ve kùltürel bir grubun parçası haline de gelmektedir. İşbu farklılaşma ve gruplaşma evresinde grup dinamikleri açısından belirleyici birtakım ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütler kullanılarak oluşturulmuş teoriler de grupların farklılaşmasını ve nedenlerini incelemektedir. Bu başlık altında, farklılaşma ve

kültürel gruplaşma ölçütlerine değinilecek, gruplar arasındaki farklılaşmayı ve nedenlerini ortaya koyan teoriler tanımlanıp, eleştirel bir bakış sunulacaktır.

Grup belirli bir zaman diliminde ve belirli hedefler doğrultusunda kendi payına düşen sosyal rolleri takınarak çıkarları doğrultusunda grup içi ve dışı etkileşimde bulunan iki ve daha çok bireyin oluşturduğu topluluklardır⁸⁷. Gruplar, etrafında birleştikleri özellik dâhilinde cinsiyet grupları, yaş grupları, bürokratik kademelerin olduğu gruplar ve sınıflar olarak birbirlerinden ayrılmaktadır⁸⁸. Grupları ve grup içindeki bireyleri farklılaştırmakta kullanılan bu ölçütler, kültürlerarası iletişimde kültürel grup farkını anlamakta kullanılan teorilere de temel oluşturmaktadır.

Kültürlerarasındaki farklılıkları anlamakta grupların özellikleri tanımlayıcı olarak kullanılabilir. Kültürlerin farklılıklarını birbirleriyle kıyasladığımızda şu sorun ortaya çıkmaktadır: “Bir kültür diğerlerinden ne ölçüde farklılaşır? Bir kültür diğerlerinden nasıl ve niçin farklılaşır?”⁸⁹. Bu soruların cevapları kültürel farklılıkları, çeşitlerini ve nedenlerini inceleyen birtakım çalışma ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ancak, bu çalışmalara yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Bu teoriler ve eleştirileri bir sonraki başlıkta irdelenecektir.

1.1.9.2. Kültürlerarası Farklılaşma Teorileri ve Teorilere Yönelik Eleştiriler

Bireylerin, henüz çevrelerindeki değişimi kapsamlı bir şekilde anlayacak kapasiteye sahip olmadıkları çocukluk yaşlarından itibaren kişilikleri gelişmekte ve bireyler içinde bulundukları kültürlerinin bir parçası olmaktadır. Ancak, günümüzde karmaşıklık ve değişikliklerle mücadele etme çabalarında çoğu zaman, sosyal hayatın temel dinamikleri ve değişim için yönlendirmeleri yanlış yorumlanmaktadır. Bireyler farklı kültürlerden insanlarla etkileşime geçmek istediklerinde bile çoğu zaman kendi kültürel değerleri üzerinden farklı insanlarla iletişim kurma yoluna gitmektedirler. Bunun en temel sebeplerinden biri, bireylerin kişiliklerinin

87 Baysal, A. C., ve Tekarslan, E., **İşletmeciler İçin Davranış Bilimleri**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1996.

88 A.G.E.

89 Sargut, A. S., **Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim**, İmge Kitabevi, 2015.

yapıldığı yıllarda belli bir kültürel çevrenin içinde büyümeleri ve farklı yaklaşımlar göstermeye çalışsalar bile bunun zor olmasıdır⁹⁰. Bu başlık altında bireyleri bir değerler zinciriyle birbirine bağlayan ve onları birbirinden ayıran kültürlerin farklı teoriler altında hangi değişkenler aracılığıyla ortaya koyuldukları incelenecek ve bunlara yönelik eleştiriler ele alınacaktır.

Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Teorisi

Geert Hofstede, örgütsel antropoloji ve uluslararası yönetim alanlarında çalışmalar ortaya koyan bir araştırmacıdır. Hofstede, kültürel farklılıkları tanımlamakta ve kültürün özelliklerini belirlemekte temel kaynak olarak kullanılan Kültürel Boyutlar teorisinde, Amerikalı araştırmacılar Alex Inkeles (sosyolog) ve Daniel Levinson'ın (psikolog) ilk kez 1954'te temelini attıkları "National Character" kitabında ele alınan: otorite, toplum ve birey; birey ve toplum; bireylerin erillikleri ve dişillikleri arasındaki ilişkiler konularını temel alarak farklı kültürlerin değer sistemleri arasındaki farkı ifade etmeyi hedeflemiştir⁹¹.

Hofstede'nin kültürel farklılıklarla ilgili olan bu teorisinde ilk olarak, Hofstede'nin kültüre bakışını ele almak gerekmektedir. Hofstede kültürü, insanların ömür boyu edindiği deneyimlerdeki öğrenme, düşünme, hissetme ve sorunlara yaklaşma tarzı olarak ele almaktadır⁹². Bu bağlamda Hofstede, "*İnsanların geçmiş deneyimlerini anlamak, onları anlamak anlamına gelir ve bu şekilde onların bugünkü ve gelecekteki davranışları tahmin edilebilir.*" diyerek kültürü zihnin kolektif programlaması olarak ifade etmektedir. Hofstede kültürü, bir bireyin bir başka bireyden ayrılmasında kullanılan değerler kategorisi olarak ele almıştır⁹³. Bu anlamda kültür, toplumdaki insanlar için tek tek olmasa da toplumsal açıdan etrafında toplanılan genel değerler olarak ele alınabilmektedir.

90 Gudykunst, W. B., ve Kim, Y. Y., **Communication With Strangers**, Mc Graw, 1997.

91 Kartarı, A., **Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimIn Kavramsal Dayanakları**, İletişim Yayıncılık, 2016.

92 A.G.E.

93 Hofstede, G., The Business of International Business Is Culture, **International Business Review**, , 1-143(1) Sayı, s. 1994.

Hofstede zihin yazılımı derken, daha önce kültürün özellikleri başlığı altında açıkladığımız *kişilik*, *kültür* ve *insan doğası* kavramları üzerinde durmaktadır. Bu kapsamda ***insan doğası*** tüm insanlık için geçerli olan evrensel bir tanımdır. Bununla birlikte insandan insana kalıtım yoluyla geçmektedir. ***Kültür*** ise, bireylerin değerleri etrafında bir araya geldiği bir özelliği ifade etmektedir. Burada kültürün öğrenilebilir bir kavram olduğunu ifade etmek önemlidir. Kültürel süreçler kapsamında değerler öğrenilebilmektedir. Bu değerler, toplumun tamamını içeren bir ulusal kültürde öğrenilebileceği gibi; daha kapalı ve özelleşmiş olan bir alt kültürde de öğrenilebilmektedir. ***Kişilik*** ise, bireyleri birbirinden ayırt eden temel özelliktir. Tek yumurta ikizi olsalar ve aynı çevrede yetişseler dahi iki birey için kişilik birbirinden farklı olabilmektedir. Kişilik, bireyin çevresinden öğrendikleri ve deneyimlediklerinden oluşur. Bu anlamda birey, bir kültürün değerini; önce kendi değer yargısına göre, sonra toplumun değerine göre belirleyecektir.

Hofstede, 1993 tarihli çalışmasında değerleri, kültürel farklılıkları sınıflamakta kullanılan bir sistemler kümesinin kalbi olarak ele almıştır. Bu anlamda yeryüzünün farklı katmanlarına benzetebileceğimiz bu dört katmanlı yapının en dışından merkezine sırasıyla *semboller*, *kahramanlar*, *ritüeller* ve en yoğun olan bölgesinde, yani çekirdeğinde de *değerler* yer almaktadır (Şekil 1.6).

Semboller, aynı kültürün üyeleri tarafından fark edilip, anlamlandırılan deyimler, jest ve mimikler (hareketler), tepkiler, işaretlerdir. Bunlar kültürde, diğer katmanlara kıyasla daha kısa sürede edinilebilen ve ortadan kaybolan kavramlar olarak yer almaktadırlar.

Kahramanlar, geçmişte yaşamış, yaşayan ya da varlığı bir efsaneye dayanan; ancak sonuçta ortak bir kültürün üyesi olan bireylerdir. Kahramanlar, kültürün birey tarafından kültürel değerleri açısından örnek aldıkları kişiler olarak görülmektedir. Kahramanlar, toplumsal değerlerini yüceltmek adına her şeyi göze alan kişilerdir. Toplumdaki bireyleri değerler uğruna toplamakta ön plana çıkmaktadırlar.

Ritüeller, toplum tarafından benimsenmiş ve alışlagelmiş hareketler bütünüdür. Ritüeller, toplumu bir amaç doğrultusunda sonuca ulaştırma gayesi gütmemektedir.

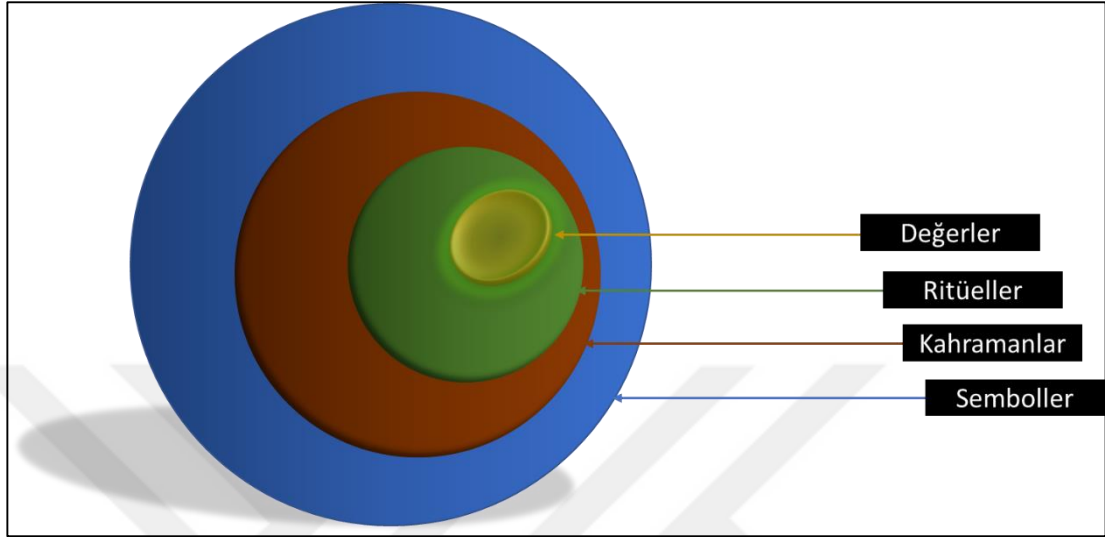
Ancak, toplumda kolektif hareketliliği sağlamaktadırlar. Selamlaşmalar, ekonomik iş yapış biçimleri, saygı ifadeleri, resmi ve milli törenlerdeki uygulamalar ve spor faaliyetlerindeki uygulamalar ritüellerin örneklerindendir. Örneğin; Türkiye’de spor müsabakalarının ertelenmesinde veya rakip takımın karşılaşmaya çıkmaması durumunda hakemin “Türk Sporuna adına!” komutuna, oyuncular “Sağ ol, sağ ol, sağ ol!” diyerek karşılık vermektedirler. Bu usûl, zaman içerisinde Türkiye’de karşılıklı rekabete dayalı spor branşlarında bir ritüel haline gelmiştir.

Sistemin çekirdeğinde yer alan “**Değerler**” ise, bireylerin bir uzanımdaki (continuum) duygularını ifade etmektedir. Zıt iki kutupta yer alan karşıt duyguların oluşturduğu bir doğru parçasında, birey kendine bir yer edinecektir. Bu duygular, iyi-kötü, doğru-yanlış, doğal-yapay gibi zıt kutuplardır. Değerler, bireyin doğumuyla beraber öğrenilmiş ilk davranışlarının başında gelmektedir. Asker Kartarı *değerler* kavramını şöyle ifade etmektedir: “*Değerler bireylerin daha önceden kestiremediği durumlar karşısında, daha önceden kendi kültürel gruplarından edindikleri tecrübeler ve doğaları gereği takındıkları tavırlar ve gösterdikleri davranışlardır.*”⁹⁴. Toplumların tuğlası olarak ifade edilebilecek değerlerin, toplumsal anlamda ve normal yapıda kabul edildiklerini **Normlar** belirlemektedir. Normlar, değerlerin toplumsal anlamda ne derece ortak kabul gördüğünün bir nevi istatistiksel göstergesi de olabilir. Bir kültürün içinde değerlerin neler olduğunu belirlemek kültürün parçası olan birey için zor olacaktır. Ancak, bir toplumdaki davranışların normal olup olmadığını ve hatta ne kadar normal olduğunu istatistiki açıdan ifade eden unsur *normlardır*.

Hofstede’nin yaklaşımındaki temel varsayımlardan biri de aynı coğrafi ve etnik bölgelerde veya bir ülkenin sınırlarında yaşayan insanların zaman içinde birbirlerine daha çok yaklaşacaklarıdır. Bu anlamda toplumlar, bölgeler, ülkeler farklı kültürel gruplardan insanları bünyesinde bulundursa da, zaman içinde bütünsel bir birikimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Hofstede’nin çalışmalarında, tam verimlilik için

94 Kartarı, A., **Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları**, İletişim Yayıncılık, 2016.

baskın kültürden bireyleri seçtiği görülmektedir. Bu bireyler çalışmaların yapıldığı ülkelerin vatandaşları olarak belirlenmiştir⁹⁵.

Şekil 1.6: Kültürel Farklılıkları Sınıflamakta Kullanılan Sistemler Kümesi (Hofstede, 1993)

Bir toplum hangi tipolojide olursa olsun; ister gelişmiş, gelişmekte olan, üçüncü düzey ülkeler; ister çap, yarıçap, çevre ülkeler; ister aile türlerine göre ayrılmış toplumlar olsun, temelde benzer sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Ancak, bu toplulukların sorunlar karşısında gösterdikleri yaklaşım farklılık göstermektedir⁹⁶. Sorunun çözümüne yönelik farklılık da bir kültürün diğer kültürlerle ilişkilerinde ölçülebilen her bir yönü olan *boyutunu* ifade etmektedir. Kültürel boyutlar teorisinin temelinde her bir kültürün özellikleri diğer kültürlerle göreceli olarak belirlenmektedir. Ayrıca her bir kültürel boyut, farklı kültürlerde yapılan çalışmalar sonucunda farklı kavramları ortaya çıkarmaktadır.

Hofstede'nin Kültürel Boyutlar teorisinde ilk olarak **güç mesafesi** (power distance), **bireysel- kolektif** (çoğulcu/ortaklaşa) (individualism vs. collectivism), **erillik- dişillik** (masculinity vs. femininity), **belirsizlikten kaçınma** (uncertainty avoidance) kavramları ortaya atılmıştır. Bu aşamalardan sonra Hofstede, 1988 senesinde

95 Hofstede, G., Bond, M. H., ve Luk, C. L., Individual Perceptions of Organizational Cultures: A Methodological Treatise On Levels of Analysis, **Organization Studies**, , 483-503,14(4) Sayı, 1993.

96 Kartarı, A., **Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimIn Kavramsal Dayanakları**, İletişim Yayıncılık, 2016.

Honkong Çin Üniversitesi'nden Michael Harris Bond ile ortak bir makale yayınlayarak “*Konfüçyüs Bağlantısı: Kültürel Köklerden Ekonomik Büyümeye*” isimli bir makaleyle ekonomik büyümedeki kültürel bağları araştırmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarında Batı'daki ve Doğu'daki kültürel farklılıkları belirlemede farklı yaklaşımlar ortaya koyulmuştur⁹⁷. Bu araştırmayı temel alarak 2010 yılında yayınlanan “*uzun ve kısa dönemli oryantasyon: yeni bakış açıları*” isimli makalesinde ekonomik büyümenin ülkelere göre değişen sürelerini dünya değerler ölçeği (WVS) ile ortaya koymuştur. Bu araştırmanın sonucunda Uzakdoğu ülkelerinin uzun dönemli ve istikrarlı bir büyüme ortaya koyduğunu; Batı ülkelerinin orta süreçli konumunu koruduğunu ve Afrika ülkelerinde ise daha kısa dönemli bir uyumun olduğunu belirlemiştir⁹⁸. Bu kapsamda Hofstede beşinci kültürel boyut olarak *uzun ve kısa dönemli oryantasyonu* (long-term vs. short-term orientation) eklemiştir. 2008 senesinde Minkov'un kültürel boyutlar sıralamasında yer alan *hoşgörü ve kısıtlama* (indulgence vs. restraint) boyutu, 2010 yılında Hofstede'nin WVS çalışmasında yer almıştır ve bu boyut Hofstede'nin kültürel boyutlar teorisinin altıncı ve son boyutudur. WVS çalışmasında uzun ve kısa dönemli oryantasyonla birlikte yer verilen hoşgörü ve kısıtlama, bu boyutun bir tümleyicisi değildir ve hatta uzun ve kısa dönemli oryantasyonla zayıf bir negatif korelasyonu olduğu dahi söylenebilir⁹⁹.

Güç mesafesi (power distance), belirli bir kültürün daha az güçlü bireylerinin ve kurumlarının gücün adaletsiz dağılımı kabul etmesi ya da etmemesi olarak ifade edilebilir¹⁰⁰. Burada gücün eşit olmayan dağılımı liderlerin olduğu kadar grubun üyelerinin de sorumluluğundadır. Bu anlamda aynı George Orwell'in Hayvan Çiftliği isimli alegorik eserinde olduğu gibi Hofstede de “*tüm toplumlarda eşitsizlik vardır; ama bazı toplumlarda diğerlerinden daha fazla eşitsizlik vardır.*” diyerek bir

97 Hofstede, G., ve Bond, M. H., The Confucius Connection: From Cultural Roots To Economic Growth, **Organizational Dynamics**, 5-21, 16(4) Sayı, 1998.

98 Hofstede, G., ve Minkov, M., Long-Versus Short-Term Orientation: New Perspectives, **Asia Pacific Business Review**, , 493-504, 16(4) Sayı, 2010.

99 Hofstede, G., Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model In Context, **Online Readings in Psychology and Culture**, 82(1) Sayı, 2011.

100 Hofstede, G., The Business of International Business Is Culture, **International Business Review**, 1-14, 3(1) Sayı, s. 1994.

anlamda güç mesafesinden bahsetmektedir¹⁰¹. Ulusal kültürde güç mesafesini anlamak için o ulusun kültürel geçmişini ve kurumların zaman içindeki evrimini göz önünde bulundurmak oldukça önemlidir.

Bireysellik ve çoğulculuk (Individualism vs. Collectivism), bir kültürdeki bireyin o kültüre entegre olmasıdır. Bireyselliğin ön planda olduğu toplumlarda bireyler arasında bağlar daha gevşek bir biçimdedir; bununla birlikte çoğulcu gruplarda bireyler geniş topluluklar olarak hayatlarını sürdürür ve güçlü grup bağları bulunmaktadır. Bununla birlikte birey, bağlarını karşılıklı kesin bir sadakatle korumaktadır¹⁰².

Erillik ve dişillik (masculinity vs. femininity), her toplumdaki temel konulardan biri olan çözüm aralığı bulmakta cinsiyetçi bir yaklaşımla rollerin dağıtılmasını ifade etmektedir. Hofstede'nin yaptığı çalışmalarda şu iki sonuca ulaşılmaktadır. Bunlardan ilki; dişil değer yargıları eril değer yargılarından daha az değişiklik göstermektedir. İkincisi ise, eril değerler farklı ülkelerdeki farklılık boyutları arasında en yüksek derecede farklılık göstermektedir. Bu anlamda dişil değerlere sahip gruplar daha ılımlı ve düşüncelidir, yani değerleri benzerlik göstermektedir¹⁰³. Ancak dişil değerlere sahip toplumlar arasında daha az rekabet olduğu için, bu sefer de o toplumdaki eril ve dişil değerler arasında ciddi bir boşluk ortaya çıkmaktadır. Yani çatışmanın azlığı karşılıklı değer alışverişini zayıflatmaktadır.

Belirsizlikten kaçınma (uncertainty avoidance), toplumların belirsizlik ve ikircimde kalmak arasında sonuç olarak doğru yolu bulmaları anlamına gelmektedir. Belirsizlikten kaçınma, öngörülemez durumlarda bireylerin kültürel değerleri dâhilinde rahat veya rahatsız olma davranışlarından hangilerini ortaya koyacağını da ifade etmektedir. Belirsizlikten kaçınan toplumlar; kanun ve kurallar, güvenlik ölçütleri ve inanç seviyeleri gibi kesin bir doğrunun olduğu normları benimserler. Bu anlamda farklı görüşlerin ortaya çıkaracağı sorunları minimize etmeye çalışırlar. Belirsizlikten kaçınmayan toplumlarda ise farklı düşüncelere karşı daha yüksek bir

101 Orwell, G., & Heath, A. M., Animal Farm and 1984, **Houghton Mifflin Harcourt**, 2003.

102 Hofstede, The Business is Culture.

103 Hofstede, The Business is Culture.

tolerans vardır. Bu tarz toplumlarda bireyler kendi düşüncelerine daha hâkim ve uzun uzun düşünmeyi tercih eden yapıdadırlar. Çevreleri tarafından düşüncelerini ortaya koymaları beklenmemektedir¹⁰⁴.

Uzun ve kısa dönemli oryantasyon (long-term vs. short-term orientation), gerçek (truth) olmaksızın, erdemle ilgilenmek demektir. Uzun dönemli oryantasyon ile bağlantılı değerler tutumluluk ve sebatır. Bunun yanında kısa dönemli oryantasyonla bağlantılı değerler geleneklere saygı, başarıyla yerine getirilen sosyal yetenekler ve kültürel grup içindeki bireylere kol çıkmaktır¹⁰⁵.

Şekil 1.7: Hofstede (1987) Ulusal Kültürel Boyutlar

Hofstede'nin günümüzde birçok araştırma ile halen geliştirilmekte olan bu modeli birçok kişi tarafından temel kaynak olarak kullanılmasının yanı sıra, eleştiri oklarının da hedefi olmuştur¹⁰⁶. Hofstede'nin çalışması etik bir çalışmadır ve kültürleri dışarıdan evrensel geçerli olduğu varsayılan değerler ile açıklamaya çalışmaktadır. Bu anlamda çalışma belirli bir kültürdeki bireyler arasında yapıldığında bazı durumları açıklamakta oldukça yetersiz kalmaktadır. Ancak Hofstede, böyle bir soruna karşılık olarak makalesinde sistematik ilerlediğini ve çalışmasının bağlamının tüm toplumlarda geçerli olan evrensel öğeleri kapsadığını ifade etmiştir¹⁰⁷.

104 Hofstede, The Business is Culture.

105 Hofstede, The Business is Culture.

106 Kartarı, A., **Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları**, İletişim Yayıncılık, 2016.

107 Singh, J. P., Managerial Culture and Work-Related Values In India, **Organization Studies**, 1075-1011, 1(1) Sayı, 1990.

Teoriye yönelik bir diğer eleştiri de, tüm toplumlarda geçerli olduğu varsayılan evrensel problemlerin sadece dört başlık altında bir araya getirilmesidir. Hofstede buna cevaben, çalışmanın farklı kültürlerdeki temel sorunların karşılaştırılmasına odaklandığı ve farklı çalışmalarla desteklenmesi halinde çalışmanın genişletilebileceğini savunmuştur ki, sonrasında ilerleyen yıllarda çalışmasına iki yeni boyut daha eklemiştir.

Hofstede'nin çalışmasında tek bir işletmenin farklı ülkelerdeki yerel çalışanlarını seçmiştir. Bu anlamda bu çalışanların kendi kültürlerini yansıtmasını beklemektedir. Ancak, hem seçilen ülkeler hem de ülkelerde seçilen örneklem sayısı oldukça fazla eleştiri almıştır. Üstelik seçilen ülkelerin kültürel açıdan farklı yaklaşımları da çalışmanın eleştirilen bir noktası olmuştur¹⁰⁸.

Hofstede'nin çalışmaları kültürlerarası çalışmalarda farklılıkların belirlenmesinde ilk başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, farklılıkları birkaç temel boyuta indirgemesi en başta gelen eleştirilerdendir. Bu çalışma kapsamında çoklu kültürün karşılaştırılması yapılacağından, Hofstede gibi kültürler evrensel olduğu kabul edilen değerler açısından karşılaştırılacaktır.

Hofstede'nin bu teorisinden yola çıkarak, işbu tez çalışmasında şu yaklaşım benimsenecektir: *belirli bir kültürü belirlemekte, o kültürün kendine has özelliklerini ortaya koymak önemlidir. Ancak, farklı kültürlerin karşılaştırıldığı çalışmalarda evrensel ölçütler iki veya daha çok kültürün farklı özellikleri bakımından karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır.*

1.1.10. Kültürel Çalışmalarda Yaklaşımlar: Emik ve Etik Yaklaşım

Kültürel çalışmalarda araştırmacılar açısından önemli sorunlardan biri de araştırma yaklaşımını belirlemektir. Bu kapsamda, araştırmacıların yararlandığı iki ana yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde kültürel antropologların çalışmalarında sıklıkla kullandığı ve tek bir kültürü incelerken kendilerini o kültürün bir parçası

108 A.G.E.

olarak görmeye ve o kültürdeki etkileşimi, normları ve değerleri anlamaya çalıştıkları **emik yaklaşım**dır. Antropolog Thor Hayerdahl, Güney Amerikalıların 4700 mil aşarak Polinezya adalarına ulaştığı tezini ortaya atmıştır. Bu tezini, Polinezyalıların göç rotalarını, ilkel aletler yardımıyla yaptığı Kon-Tiki isimli sandalıyla 1947 yılında Pasifik Okyanusunu geçerek kanıtlamıştır. Bunu savunurken de Güney Amerika ve Polinezya yerlileriyle uzunca süre ayrı ayrı vakit geçirmiştir¹⁰⁹. Bu şekilde bu iki grubun ortak kültürden geldiğini belirlemiştir. İşte bu tarz *kültürün içeriden belirlendiği* çalışmalar **emik yaklaşım**da ele alınmaktadır¹¹⁰.

İkinci yaklaşımda ise kültür, daha önceden belirlenmiş daha geniş kapsamlı özellikler göz önünde bulundurularak belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu tür bir yaklaşımda kültür, diğer kültürlerle karşılaştırılarak anlaşılmaya çalışılır. Bu yaklaşım da **etik yaklaşım** olarak ifade edilmektedir.

Emik yaklaşımda araştırmacı tek bir kültürün adeta parçası haline gelerek kültürü içeriden araştırır. Her defasında yalnızca bir kültürel grup araştırılır. Kültüre ait etkileşim, iletişim, değer ve normlar araştırmacı tarafından kültürün kalbinden gözlemlenerek açığa çıkarılır. Buna karşın etik yaklaşımda ise farklı kültürler karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Bu karşılaştırmada kullanılan yapı araştırmacı tarafından (yapay) olarak ortaya koyulmaktadır. Ayrıca bu yapıda belirlenen kriterlerin evrensel değişmez olarak varolduğu ifade edilmektedir.

Etik-emik yaklaşım tartışmasını ilk kez ortaya atan kişi antropolog Kenneth Lee Pike'tir. Pike emik ve etik yaklaşım arasındaki farkları kitabında şu şekilde karşılaştırarak tanımlamıştır¹¹¹:

- *Bir sistemi keşfetmek veya oluşturmak* (creation vs. discovery of a system), etik yaklaşımlarda dünya çapında geçerli kültürlerarası bir yapı araştırmacılar

109 Hayerdahl, T., (Çevrimiçi)

<http://www.wikizeroo.net/index.php?Q=Ahr0Chm6Ly9Lbi53Awtpcgvkaweub3Jnl3Dpa2Kvvghvcl9Izxlcmrhagw>, 2018.

110 Kartarı, A., **Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları**, İletişim Yayıncılık, 2016.

111 Pike, K. L., Language in Relation to A Unified Theory of The Structure of Human Behavior, 24. Baskı, 2015.

tarafından oluşturulabilir. Tek bir sistemin incelendiği emik yaklaşımdaki yapılarda ise mutlaka araştırmacı tarafından kültür içeriden keşfedilmelidir.

- *Kültüre dışardan ve içerden bakış* (external vs. internal view), etik yaklaşımda yapılan tanımlamalar ve analizler ilk bakışta araştırmacı için yabancı tanımlar olarak gözükebilir. Ancak, emik yaklaşımda ise tanımlar sistemin içinden seçilen kriterlerden dolayı bir arada içsel bir görüş sağlamaktadır.
- *Kültürün dışardan ve içerden planlanması* (external vs. internal plan), etik yaklaşımda çalışılan sisteme yabancı olan kişiler tarafından kriterler ya da mantıklı planlar ortaya koyulabilir. Emik yaklaşımda ise bir şeyleri oluşturmak ve keşfetmek sistemin kendi içindeki fonksiyonları aracılığıyla gerçekleşebilmektedir.
- *Kesin ve Göreceli Kriterler* (absolute vs. relative criteria), etik yaklaşımlarda kriterler çoğu zaman kesin ve direkt ölçülebilir olarak ifade edilmektedir. Emik kriterler sistemin içsel karakterlerine göre görecelidir.
- *Bütünleşememe ve Entegrasyon* (non-integration vs. integration), etik görüşte her bir kültürü ana resmin bir parçası olarak görme anlayışı bulunmamaktadır. Bununla birlikte emik görüşte ise, ana kültürel yapının içerisinde her bir kültürel grubun hiyerarşisi yer alır ve bunlar belirli fonksiyonlar üstlenir.
- *Sistemliliğe karşı benzerlik ve farklılık* (sameness and difference as measured vs. systemic), etik yaklaşım açısından iki farklı kültürden sadece ölçüm araçları kültürlerin belirli durumlar karşısında ne gibi farklı tutum ve davranışlar gösterdiklerini ortaya koyabilir.
- *Kısmi ve toplam veri* (partial vs. total data), etik yaklaşımlarda veri kısmi enformasyon ile önceden elde edilebilmektedir. Buna karşın emik yaklaşımdaki kriterler açısından bütün sistem içerisinde göreceli olarak kimler ön plana çıkar veya neler önem arz eder, bunları bilme gereği bulunmaktadır.
- *Öncül analiz ve sonuç analizi -sunum-* (preliminary vs. final presentation), etik veri araştırmanın başlangıç noktasından itibaren sistemin içerisine girmeyi

sağlamaktadır. Etik veri kurgusal olarak seçilip bir araya getirilen kültürlerde geçici sonuçlar ortaya koymaktadır. Sonuç analizi aynı zamanda emik birimler de olabilir. Etik yaklaşımda bütünün analizinde ilk olarak tanımlar arıtılarak sıralanmaktadır. Son olarak da tamamen etik hale dönüştürülmektedir.

Pike'in yukarıda ortaya koyduğu sekiz fark bağlamında etik ve emik yaklaşımlar birbirinden ayrılmaktadır. Bununla birlikte bazı durumlarda iki yaklaşım arasında uyumlu bir yöntem kullanılmaya çalışıldığı da görülmektedir. Bu anlamda hâkim kültürde yapılan çalışmalar genelleştirilerek, farklı kültürlerde de uygulanabileceği ifade edilmektedir. Öte yandan bir ana kültürdeki emik çalışmanın, onun alt boyutlarında uygulanan çalışmalarla etik bir çalışma gibi uygulanmasında iki farklı yöntem kullanılmaktadır. Bu çalışmalardan ilki **zorlama etik**¹¹² ve ikincisi **düzmece etik**¹¹³ olarak ifade edilmektedir. Her iki ifade de, etik yaklaşım yerine emik yaklaşımı ön plana çıkarmak isteyen antropologlar tarafından ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte, emik-etik ayrımının sadece kültürel uygulamalar açısından yapılmasını öneren ve uygulamalı araştırmalarda evrensel kültürel kodların çalışmanın selameti açısından yeterli olduğunu öne süren bir görüş de bulunmaktadır¹¹⁴.

Emik ve Etik Yaklaşım Arasındaki Farklar
• Bir sistemi keşfetmek veya oluşturmak • Kültüre dışardan ve içerden bakış • Kültürün dışardan ve içerden planlanması • Kesin ve Göreceli Kriterler • Bütünleşememe ve Entegrasyon • Sistemliliğe karşı benzerlik ve farklılık • Kısmi ve toplam veri • Öncül analiz ve sonuç analizi (sunum)

Şekil 1.8: Emik ve Etik Yaklaşımlar Arasındaki Farklılıklar (Pike, 2015)

112 Bond, M. H., & Smith, P. B., Cross-Cultural Social and Organizational Psychology, **Annual Review of Psychology**, 205-235, 47(1) Sayı, 1996.

113 Triandis, H. C., The Analysis of Subjective Culture, **Wiley-Interscience**, 1972..

114 Jahoda, G., vd., **Expiscations in Cross-Cultural Psychology**, 1983.

Tezin başlığında da belirtildiği gibi, emik-etik tartışmasında bir firmanın farklı ülkelerdeki yerel çalışanları, daha önceden belirlenmiş kriterlere göre değerlendirilecektir. Bu tez kapsamında kullanılacak yöntem de etik yaklaşım olarak seçilecektir.

İlk ana başlık altında çalışma ile ilgili aşağıdaki şu çıktılara ulaşılmıştır:

- Çalışmanın ilk ana başlığı altında *kültür* konusu etimolojik kökeninden başlayıp yazılı ve sözlü özellikleri çerçevesinde gelişim evreleriyle ele alınmıştır.
- Bir kültürün olmazsa olmaz öznesi insandır. *Kültürün evrimi* konusundan sonra kültürü oluşturan insana değinilmiştir. Bu başlık altında grup ve sınıf tanımları üzerinde durulmuş ve bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıklara değinilmiştir.
- Kültürü oluşturan gruplardan sonra ise, kültürü oluşturan gruplarda kültürün öğretimi, öğrenimi ve aktarımı konusu incelenmiştir. Kültürel süreçler detaylı bir şekilde irdelenmiş; kültürün aktarımı, gelişimi ve bir olay ya da sembolün (soyut-somut) nasıl kültür haline geldiği üzerinde durulmuştur.
- Kültürel süreçler konusu kültürün nasıl ortaya çıktığını, geliştiğini ve aktarıldığını açık bir şekilde tanımlamaktadır. Bu tanımlar ışığında, kültürün bileşenlerini ve özelliklerini tanımlamak konunun anlaşılabilirliği açısından önem kazanmaktadır. Kültürün bileşenlerine değinilmiş ve kültürün özellikleri konusunda kültüre yönelik tanımlar bir araya getirilmiştir. Bu kapsamda 1952 senesinde yayınlanan *Culture, A Critical Review of Concepts and Definitions* kitabında yer alan kültürün farklı tanımları derlenmiştir.
- Kültürel teorilerde, araştırmacıların kültür kavramına yaklaşımları incelenmiştir. Üç kültür teorisi açıklanmış ve özellikle bunlar arasından bütüncü (holistik) kültürel teori üzerinde durulmuştur.
- Kültürel teorilerin tanımlanmasından sonra kültürel grupların meşruluğu konusu üzerinde durulmuştur. Bu anlamda çokkültürcülük ve çokkültürlülük konuları irdelenmiş ve farklarına bakılmıştır. Çokkültürcülük bir coğrafyada -ulus, bölge, vilayet ya da bunları oluşturan daha alt birimler- birden çok kültürün bir arada

bulunmasını ifade etmektedir. Çokkültürlülük ise bu kültürlerin birbiriyle etkileşiminde tarafların birbirlerini tanımasıdır. Bu açıdan çokkültürlülük tanımı farklı yaklaşım modelleri ile açıklanmıştır.

- Kültürel farklılıklar çalışmanın temel konularından birisidir. Bu sebeple çokkültürlülük ve çokkültürcülük konularıyla giriş yapılan *kültürel farklılıklar* konusu, farklılaşma ve kültürel anlamda gruplaşma üzerinden işlenmiştir. Akabinde kültürel farklılıklara yönelik farklı teorik yaklaşımlar ortaya koyulmuş ve karşılaştırılmıştır. Bu yaklaşımlara yönelik eleştirilere değinilmiş ve bu kapsamda kullanılacak yöntem belirlenmiştir.
- Son alt başlıkta ise, kültürel çalışmalarda iki ana yaklaşım modeli üzerinde durulmuştur. Bunlar etik ve emik yaklaşımlardır. Etik yaklaşım kültürlerin karşılaştırmalı olarak evrensel değişkenler üzerinden dışarıdan belirlenmesini ifade etmektedir. Emik yaklaşımda ise kültür araştırmacı tarafından her yönüyle içeriden belirlenmektedir. Bu tez çalışması kapsamında kültür etik yaklaşımla daha önceden belirlenmiş evrensel değerler üzerinden incelenmiştir.

Araştırmanın ilk başlığında kültüre ilişkin tez çalışmasında kullanılacak her kavramlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmada kültür, bireylerin belli bir amaç doğrultusunda dâhil olduğu sosyal gruplar ve doğuştan parçası oldukları ulusları kapsamında değerlendirilecektir. Bu çerçevede, etik bir yaklaşımla ulusal bazda ele alınacaktır. Gruplar ise, profesyonel çalışan olan lisansüstü öğrencilerinden meydana gelecektir.

Sonraki başlıklarda çalışmanın temelini oluşturan bu kavramlar üzerinde araştırmanın ana yapısını oluşturacak kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim konularına değinilecektir. Bu anlamda; ilk olarak kültürel zekâ konusu ve bu alandaki çalışmalar incelenecektir.

1.2. Kültürel Zekâ

Birey zihinsel yeteneklerine göre bulunduğu kültürdeki kişiler tarafından farklı sıfatlarla tanımlanmaktadır. Akıllı, uslu, cin gibi, büyümüş de küçülmüş, zehir gibi,

pratik zekâlı ve parlak zekâlı gibi kavramlar sıklıkla çocukları diğer çocuklarla ya da akranlarıyla karşılaştırmakta kullanılan sıfatlardır. Kültür, bireyleri zaman içinde oluşmuş ve toplumca kabul görmüş değerler etrafında toplamaktadır. Bu anlamda, çocuklara verilen bu sıfatların kültürel değerlere uygun olup olmaması önem kazanmaktadır. Ancak bu değerler, kültürün bireyleri tarafından önemli olarak görülürken, farklı kültürel gruplar tarafından bir anlam ifade etmeyebilmektedir.

Zekâ, bireylerin zihinsel kapasitelerinin, yargıya ulaşma, mantıklı çıkarımlar elde etme ve bunları uzay-zamanda konumlandırma kapasitelerini yansıtmaktadır. Bu şekilde baktığımızda farklı kültürlerde “zeki” insanın, zihinde konumlandırılması da farklı olacaktır. Demek ki, kültürel zekâ kavramının da farklı kültürlerde insanların değişen değer yargıları bakımından farklı **zekilikleri** barındırdığı ifade edilebilir.

Çalışmanın bu bölümünde zekâ kavramının etimolojik kökeninden başlayarak, tarihsel süreçteki gelişimi ve farklı yaklaşım türleri ele alınacaktır. Zaman içinde literatürde ana akım olarak görülen ve genelde psikometrik testlerle ölçümlenen genel zekânın yerini çoklu zekâ teorilerinin alması görülecektir. Çoklu zekâ teorileri kendi içlerinde tartışıldıktan sonra, temeli çoklu zekâ teorisine dayanan kültürel zekâ kavramı irdelenecektir.

1.2.1. Zekânın Etimolojik Kökeni

Zekâ kavramının İngilizce ve Fransızca’daki karşılığı olan *intelligence*^{115,116}, Latince kökenli *intellegere* (anlamak/algılamak/fark etmek) ve *intellegential* (bilgiyle donanmış olmak) kavramlarının yerine kullanılmıştır¹¹⁷. Kavram Almanca’da karşımıza *intelligenz* olarak çıkmaktadır¹¹⁸. Zekâ kavramı, üç dilde de öğrenme kapasitesi, usa vurmak, anlamak ve kavrama yeteneği, ilişki kurma, olgulaştırmak ve anlam çıkarmak gibi zihinsel aktivitenin benzer yapılarında bir anlam ifade etmektedir. Kavram, Batı dillerine anlam farklılaşmasına yol açmayacak şekilde

115 Allen, R., The Penguin English Dictionary, **Penguin Books Adına Alkım Kitabevi**, 2003, s. 1642.

116 Fono Yayınları., **Fono Fransızca Büyük Sözlük**, Fono Yayınları, 2011, s 1540.

117 Dictionary, C., **Intelligence**, (Çevrimiçi)

<https://www.collinsdictionary.com/Dictionary/English-German/Intelligence>, 2018.

118 Dictionary, C. (2018). Intelligence. Retrieved from

<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-german/intelligence>

Latince'den geçmiştir. Zekâ sözcüğü Türkçe'ye Arapça'dan geçmiştir. Zekâ Arapça'daki “dky” fiil kökünden gelen “daka” sözcüğünün mecazi anlamda kullanılması ile ortaya çıkmıştır. Gerçek anlamında “keskin olma, keskin kokma” olarak kullanılan kavram, mecaz olarak “zihin pırıltısı, keskin kavrama yeteneği” ifadelerinin yerine kullanılmıştır¹¹⁹. Türkçe'ye geçişinde ise kavramın Arapçadaki gerçek anlamı yerine, mecazi anlamı kullanılmıştır. Zekâ kavramı; Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “İnsanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamı” olarak yer almaktadır.

Özellikle, 1904 yılından günümüze insanın karmaşık zihinsel aktivitesi ve kapasitesi üzerine yapılan çalışmalarda zekâ kavramını farklı açılardan incelememizi ve tanımlamamızı sağlamıştır. Bugün dahi, zekâ kavramları üzerinde fikir birliği olmamakla birlikte, 1996 yılında 52 araştırmacı Wall Street'te yayınladıkları ortak bir bildiriyle¹²⁰ zekânın ne olup ne olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Bir sonraki başlıkta, zekâya ilişkin farklı dönemlerdeki farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar irdelenecektir.

1.2.2. Zekâ Yaklaşımlarının Tarihsel Değişimi

Zekâ; deneyimlerden öğrenme, yeni durumlara adapte olma, kavramın özünü anlayıp ele alma, bilgiyi kullanarak çevresini düzenleme kabiliyetlerinden oluşan bireyin zihinsel kalitesidir¹²¹. Zekâ kavramı, tarih boyunca insanın kendini toplumda konumlandırması ve çevresinde olup bitenleri anlamlandırması açısından birçok düşünür tarafından ele alınmıştır (Şekil 1.2.1). Bu bakımdan, insan zihnini anlamaya yönelik çalışmaların zekâ çalışmalarına öncülük eden çalışmalar olduğu söylenebilir. Antik Yunan'dan itibaren insanlar, tarih boyunca insanın idrak etme; algılama, hareket etme ve düşünme yetilerinin vücudun (özellikle beynin) hangi bölgelerinde

119 Nişanyan, S., **Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi**, 1. Baskı, 2014.

120 Gottfredson, L. S., **Mainstream Science On Intelligence: An Editorial With 52 Signatories, History, and Bibliography**. 1997.

121 Sternberg, R. J. **Human Intelligence**, Britannica, (Çevrimiçi)

<https://www.Britannica.Com/Science/Human-Intelligence-Psychology/Development-of-Intelligence>, 2018.

gerçekleştiğini anlamaya çalışmışlardır¹²². İnsan zekâsına yönelik çalışmaların temelinde erken dönem anatomistlerin ve nörologların beyin işlevlerini konumlandırmaya yönelik çalışmaları bulunmaktadır. Daha sonraları ise zekâ çalışmaları, insanların çevrelerine adapte olmasına yönelik bir çerçevede incelenmeye başlanmıştır. Algılama, öğrenme, hafıza, anlamlandırma ve problem çözme gibi zihinsel süreçlerin birkaçı, bireylerin etkili şekilde uyum sağlamasına yararlı olmaktadır¹²³. Bu anlamda zekânın, bireylerin nörologlar ve anatomistler tarafından incelenen bilişsel ve zihinsel süreçler olmaktan öte, bu süreçlerin çevreye verimli bir şekilde uyum sağlamadaki amaçlarına uygun seçilmiş kombinasyonları olduğu ifade edilebilir¹²⁴.

- β **Thales** (M.Ö. 624-M.Ö. 546): “Hayatta en zor şey kendini bilmektir.” diyerek insanın kendisini idrak etmesi ve çevresiyle uyum içinde olup olmadığını algılamasını ve anlamasına dikkat çekmiştir.
- β **Sokrates** (M.Ö. 469- M.Ö. 399): “Kendini bil!” ve “Zeki olduğumu biliyorum: çünkü hiçbir şey bilmiyorum.” çevresindeki hızlı değişimleri anlamlandırma ve kendini bu değişim içinde konumlandırmanın zorluğu üzerinde durmuştur.
- β **Diagones** (M.Ö. 412- M.Ö. 323): “İnsan en zeki hayvandır ve de en aptal hayvandır.” insanın idrak etme yeteneğinin önemini vurgulayan Diagones, bu kabiliyeti ile insanı diğer canlılardan ayırmıştır. Bunun yanında Diagones, insanın seçim yapma ve soruları mantıklı cevaplar vermede görece daha kötü olanların kabiliyetsizliğini ön plana çıkarmıştır.
- β **Aristoteles** (M.Ö. 384- M.Ö. 322): “Bütün insanlar doğası gereği öğrenmek ister.” diyerek ilkçağ felsefesinde insan zekâsına yönelik görüşlerini ortaya koymuştur.
- β **Dante** (1256-1321): “İnsanlığın en temel görevi, tüm kapasitesini zekâyâ yormaktır... zihnin gelişmesinin büyük önemi bulunmaktadır.” diyerek insan zekasının önemine vurgu yapmaktadır.
- β **Shakespeare** (1564-1616): “Aptal kendisini akıllı olarak düşünür; akıllı ise kendisinin aptal olduğunu bilir.” diyerek zeki insanların bir anlamda çıkarım yapma gücü üstünde durmuştur.

Şekil 1.2.1: Dünya Tarihine İz Bırakmış Bazı İnsanların Zekâ İle İlgili İfadeleri

Bu bölüm kapsamında beyin işlevlerinin insan vücudunun belirli bölgelerinde tarih boyunca nasıl farklı şekillerde konumlandırıldığı ve zekâ çalışmalarına nasıl başlanacağı konuları irdelenmiştir.

122 Finger, S., **Origins of Neuroscience: A History of Explorations Into Brain Function**, Oxford University Press, 2001.

123 Sternberg, R. J. **Human Intelligence**, Britannica, (Çevrimiçi) <https://www.Britannica.Com/Science/Human-Intelligence-Psychology/Development-of-Intelligence>, 2018.

124 A.G.E.

Beyin işlevlerinin insan vücudunda konumlandırılmasına yönelik çalışmalar insan zekâsına yönelik yapılan çalışmaların da temelini oluşturmuştur. Bu noktadan hareketle beyin işlevlerinin konumlandırılması ile ilgili çalışmalara değinilecektir.

1.2.2.1. Tarih Boyunca Beyin İşlevlerinin Konumlandırılması

İnsanları birleştirici özelliği olan manevi kültür öğelerinde olduğu gibi, bu manevi kültür öğeleri çevresinde bir araya gelen insanlar için insan ruhu da çağlar boyunca merak uyandıran bir konu olmuştur. İnsanın algılama, düşünme ve hareket etmesini sağlayan ruhani bir yapının varlığı uzun yıllar tartışılmıştır¹²⁵. Beyin işlevlerini insanın anatomik yapısının bir parçası olarak gören ve günümüzdeki araştırmaların temelini oluşturan görüşler Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Beyin işlevlerinin konumlandırılması ile çalışmaların başladığı özgürlükçü Antik Yunanla birlikte beyin işlevlerinin konumlandırılması üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında hep bir bilimsel zemin ve özgürlük arayışı göze çarpmaktadır.

Bu kapsamda beyin işlevlerinin tanımlanması ile ilgili yapı ve bilimsel özgürlüğün arayışı, Zola-Morgan'ın çalışmasında olduğu gibi üç dönemde incelenecektir. Bu dönemler, (1) Antik Çağdan 2. yüzyıla; (2) 2. yüzyıldan 18. yüzyıla ve (3) 19. yüzyıldan günümüze olan dönemdir¹²⁶. Bu dönemlere paralel olarak, ikinci ve üçüncü dönemde giderek artan çalışmaların bir çıktısı olarak özellikle, Gall'in çalışmalarının zekâ alanındaki çalışmalara katkısı tartışılacaktır.

1.2.2.1.1. İlk Dönem: Antik Çağdan 2. Yüzyıla Beyin İşlevlerinin Konumlandırılması

Bu dönemde tartışmalar, tüm ruhani hayatın kaynağı olan ve varlığın esası olarak kabul edilen ruhun konumu üzerine yürütülmüştür¹²⁷. Özellikle erken dönem Antik Yunan'da ruhun işlevlerinin konumlandırılmasında çeşitli vücut bölümlerinde ruhun

125 Finger, S., **Origins of Neuroscience: A History of Explorations Into Brain Function**, Oxford University Press, 2001.

126 Zola-Morgan, S., Localization of Brain Function: The Legacy of Franz Joseph Gall (1758-1828), **Annual Review of Neuroscience**, 359-383, 18(1) Sayı, 1995.

127 Finger, S., **Origins of Neuroscience: A History of Explorations into Brain Function**.

belirli işlevlerinin yer aldığına inanılıyordu. Bu düşünce ile beraber özellikle insan kafası [beyni] ruhun idrak etme işlevinin merkezi olarak düşünölmekteydi¹²⁸. Bu düşöncelerin bir araştırması olarak Antik Yunan'da anatomistler, insan vücudu üzerine yaptıkları araştırmalarda, ruhun temel anlamda insan vücudunun hangi bölgesinde olduğunu anlamaya yönelik araştırmalar gerçekleştirmişlerdir.

İnsan ruhunu aramaya yönelik araştırmalar yapanlardan bir diğeri Yunan anatomist Galen (130-200), beyin işlevlerinin konumlandırılması konusunda gerçekleştirdiğı önemli çalışmalarla yaşadığı çağı yön vermiştir. Galen, hayvanlar üzerinde gerçekleştirdiğı çalışmalarda beynin sinir sisteminin merkezi olduğunu ve algılama, hareket ve düşünmeden sorumlu olduğunu ortaya çıkarmıştır^{129,130}.

1.2.2.1.2. İkinci Dönem: 2. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Beyin İşlevlerinin Konumlandırılması

Bu dönemde tartışmalar, bilimsel işlevlerin beynin odacıklarında ya da beynin kendisinde konumlanıp konumlanmadığı üzerine odaklanmıştır^{131,132}. Galen çalışmalarında bilişsel işlevlerin temelde beyinde gerçekleştiğı fikri üzerinde durmakla birlikte, sonraki bazı çalışmalarında beynin odacıklarında da bilişsel işlevlerin gerçekleştiğı fikrini savunmuştur¹³³. Avrupa'da her geçen gün gücünü artıran Katolik Kilisesi'nin müdahalesi bu çalışmalarda da kendisini göstermiştir. Bu dönemde Kilisenin görüşüne göre, dünyevi olmayan (uhrevi) ruhların ve fikirlerin beyin odacıklarının boşlukları arasından geçtiğine inanılmaktaydı. Bununla beraber, Rönesans ve Reform hareketleri sonrası Avrupa'da kilisenin gücü azalmaya başlamıştı. Özellikle Leonardo Da Vinci (1452-1519) ve Andreas Vesalius (1514-1564) gibi isimler insanın idrak yeteneğı ile düşünme, hareket ve algılama gibi özelliklerin beyin odacıklarının konumlanıp konumlanmadığının geçerliliğini sorgulayan araştırmalar yapmışlardır. 17. Yüzyılda Thomas Willis'in (1621-1675)

128 Mchenry, L. C., ve Garrison, F. H., **History of Neurology**, Thomas, 1969.

129 Finger, S., **Origins of Neuroscience: A History of Explorations into Brain Function**.

130 Gross, C. G., Early History of Neuroscience, **Encyclopedia of Neuroscience**, 843-846, 2. Baskı, 1987.

131 Finger, S., **Origins of Neuroscience: A History of Explorations into Brain Function**.

132 Mchenry, L. C., ve Garrison, F. H., **History of Neurology**, Thomas, 1969.

133 A.G.E.

öncü ve başarılı çalışmaları ve 18. Yüzyılda zihinsel engelli bireyler üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarla birlikte insanın düşünsel işlevlerinin beynin odacıklarında değil, beynin bütününde konumlandığı ortaya koyulmuştur¹³⁴.

1.2.2.1.3. Üçüncü Dönem: 18. Yüzyıldan Günümüze Beyin İşlevlerinin Konumlandırılması

Bu dönemde tartışmalar, zihinsel aktivitelerin (bilişsel süreçlerin) beyinde nasıl organize edildiği üzerine yoğunlaşmıştır. Konumlandırıcı (Localizational) görüş olarak bilinen ilk yaklaşımda, belirli zihinsel işlevlerin beynin belirli bölümlerinde gerçekleştirildiği düşüncesi hâkim olmuştur. Bu fikre alternatif eşit güçte desteklenen bir diğer görüşte ise, beynin büyük parçalarının eşit bir şekilde tüm zihinsel aktiviteleri içinde barındırdığı ve beynin çeşitli alanlarında işlevler için bir özelleştirme olmadığı savunulmuştur¹³⁵.

Beyin işlevlerinin konumlandırılması ile ilgili güncel görüşler, büyük çoğunlukla 1790-1860 yılları arasındaki dönemde ortaya çıkmıştır. Özellikle, çağımız çalışmalarının birçoğu Franz Joseph Gall'ın 19. yüzyıl başında yaptığı dönemi için öncü olan çalışmaları göz önünde bulundurarak ortaya koyulmuştur. Gall, belirtilen dönemde yaptığı çalışmalarla birlikte beyin işlevlerinin konumlandırılması çalışmaları sayesinde konumlandırma hareketinin (localization movement) Johann Spurzheim ile birlikte önderi ilan edilmiştir¹³⁶.

1.2.2.2. Beyin İşlevlerinin Konumlandırılmasında İki Yaklaşım: Gall'in Organolojisi ve Spurzheim'in Frenolojisi

Franz Joseph Gall'ın henüz çocukluk döneminde Avrupa'da bilim camiasında psikolojik karakterlerin, kişilerin vücut ve yüzlerindeki belirli fiziksel karakterlerle

134 Zola-Morgan, S., **Localization of Brain Function: The Legacy of Franz Joseph Gall (1758-1828)**

135 Clarke, E., ve Jacyna, L. S., **Nineteenth-Century Origins of Neuroscientific Concepts**, University of California Press, 1992.

136 Zola-Morgan, S., **Localization of Brain Function: The Legacy of Franz Joseph Gall (1758-1828)**

açıklanabileceği düşüncesi desteklenen bir görüşü¹³⁷. Gall, bu yaklaşımdan küçük yaşlarda etkilenecek sözel belleğin beyin ön bölümünde yer aldığı ve sözel bellek geliştiğinde göz çukurlarının ileri doğru çıkıntı yaptığı hipotezini ortaya koymuştur. Yani beyin ve işlevliliği ile insan anatomisi arasında bir bağıntı olduğu hipotezini ortaya koymuştu.

Gall yaptığı çalışmalar sayesinde giderek tanınmakla birlikte, beyinde bilişsel işlevlerin konumlandırması ile ilgili yaptığı çalışmaları sebebiyle, 18. Yüzyıl sonlarında sosyal dokuyu ve dini anlayışı zedelediği gerekçesiyle tepki çekmiştir. Özellikle Avusturya hükümeti, ruh ve zihin birliğine dayanan dini ve ahlaki görüşüyle Gall'in çalışmalarını uygunsuz bulmuş ve Gall'in ders vermesini ve yayın yapmasını yasaklamıştır¹³⁸. Avusturya İmparatoru Francis de bir mektup yazarak Gall'in çalışmasını ahlak dışı bulduğunu yinelemiştir. Bunun üzerine Gall, çalışmalarını Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde gezerek sürdürmeye devam etmiştir. Bu dönemde bilimsel camiada insan davranış bilimlerinin (human behavioral sciences) yakın zamanda önem kazanacağı düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Davranış bilimleri çalışmalarında, o dönemde vücudun dış yüzeyi ve içsel ruh arasında bilinebilir, sabit bir ilişki olduğu düşüncesi hakimdir. Buna karşın Gall'in organolojisinde beyin dokusu eşit potansiyele sahip değildir; fakat bunun yerine, farklı ve ayırık işlemlerle gerçekleşen çok sayıda ayırık olaydan meydana gelmektedir¹³⁹.

Gall, 18. yüzyılın son dönemlerinde çalışmalarına başlamakla birlikte, yine bu dönemde çeşitli dersler vermeye başlamıştır. Bu derslere katılanlardan birisi de Spurzheim'dir. Spurzheim, 1800'den itibaren Gall ile beraber [özellikle Gall'in araştırmalarının anatomik kısımlarında önemli rol oynamakla birlikte] çalışmaya başlamıştır¹⁴⁰. Gall ile Spurzheim, Gall'in çalışmalarının Avusturya monarşisi tarafından sekteye uğratılmasının ardından 1805 yılında başladıkları Avrupa turunun

137 Finger, S., **Origins of Neuroscience: A History of Explorations into Brain Function**.

138 A.G.E.

139 Clarke, E., ve Jacyna, L. S., **Nineteenth-Century Origins of Neuroscientific Concepts**, University of California Press, 1992.

140 A.G.E.

ardından, 1807 yılında yerleşik bir şekilde çalışmalarına Paris'te devam etmişlerdir¹⁴¹.

Gall ve Spurzheim ortak çalışmalarının ilk ürününü 1809 yılında kamuoyunda pek bilinmeyen Sinir Sistemi Üzerine Araştırmalar (*Recherches sur le Système Nerveux*) ile vermekle birlikte; 1810 yılında itibaren kendilerini kamuoyunda duyuran Sinir Sisteminde Fizyoloji ve Anatomi (*Anatomie et Physiologie du Système Nerveux*) isimli dört ciltlik eserin yazımına başlamışlardır. Bu araştırmanın ilk cildinde ilave anatomik keşiflere yer veren ikili, kısa bir süre sonra ikinci cildinde organoloji üzerine yazmaya başlamışlardır. Ancak Gall ile Spurzheim kitabın yazım sürecinde fikir ayrılığına düşmüş ve ikinci ciltten başlamak üzere son cilde kadar Gall sırasıyla 1812, 1818 ve 1819 yıllarında son üç cildi tek başına yayınlamıştır¹⁴².

Gall'in organolojisi temelde dört varsayıma dayanmaktadır. Bunlar, Gall'in Ruhun Organı (*The Organ of Souls*, 1822) kitabında sırasıyla şu şekilde belirtilmiştir; (1) Ahlak ve düşünsel yetiler doğuştan gelir. (2) Ahlak ve düşünsel yetilerin çalışması ve göstergesi bedene, beynin özel bölgelerine ve yapılarına bağlıdır. (3) Beyin tüm yetilerin, tutumların ve hislerin merkezidir. (4) Beyin yetilerin, tutumların ve hislerin bulunduğu çok sayıda organdan oluşur. Gall, bu varsayımlar çerçevesinde oluşturduğu ve bulunduğu çağda hâkim olan anlayışın üzerine kurulan araştırmasını insan ve diğer canlı kafatasları üzerinde yaptığı araştırmalarla sürdürmüştür¹⁴³. Bu araştırmalarında Gall, insanın öne çıkan fiziksel karakteristiği ile insan davranışı ve insan kişiliği arasında bir bağıntı olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu yaklaşımla Gall, daha büyük organa sahip bireylerin davranışlarını daha iyi sergiledikleri fikrini ortaya atmıştır. Bu araştırmasıyla birlikte beynin farklı bölümlerinin farklı yetilere sahip olduğu görüşünü destekleyecek şekilde araştırmalarını sürdürmüştür¹⁴⁴.

141 A.G.E.

142 A.G.E.

143 Clarke, E., ve Jacyna, L. S., **Nineteenth-Century Origins of Neuroscientific Concepts**, University of California Press, 1992.

144 Zola-Morgan, S., **Localization of Brain Function: The Legacy of Franz Joseph Gall (1758-1828)**

Gall'in organolojisi bulunduğu çağda önemli bir buluş olarak görülmekle birlikte, Spurzheim'in üzerinde küçük değişiklikler (*modification*) yaparak geliştirdiği Frenoloji kamuoyunda daha çok duyulmuştur¹⁴⁵. Gall ile Spurzheim arasındaki görüş ayrılığının nedenlerinden biri de, iki öncünün insan doğasının temellerine farklı yaklaşımlarla ele almaları olmuştur¹⁴⁶. Gall, insanın doğasında şeytani arzular (evil propensities) olduğunu ifade etmiştir; Spurzheim ise; insanın iyi olma potansiyeli ile yaratıldığını ileri sürmüş ve Gall'in görüşüne karşılık şunları ifade etmiştir: “*Bazı gaspçılar çalarak tatmin olur, diğerleri aşırı derecede kana susamış bir şekilde ortada bir şey yokken öldürme eğilimi gösterir... Bu arzunun temel sebebi basit yok etme dürtüsüdür; bu ne yok etmenin yolunu ne de yok etme yöntemiyle ilgilenmez.*”¹⁴⁷. Bu noktada Spurzheim insanın içindeki şeytani arzular olmasından ziyade insanı yönlendiren dürtüler üzerinde durmuştur. Bu yaklaşımıyla da Spurzheim, Gall'in temel yaklaşımından farklılaşmıştır.

Gall ile Spurzheim 1812 yılında Sinir Sistemi Fizyolojisinin Anatomisi kitabının ikinci cildi yazılırken yollarını ayırmışlardır¹⁴⁸. Bu ayrılık nedenleri üç başlık altında şu şekilde ifade edilebilir: (1) Gall insan beyninde doğuştan var olan yetileri gözlemler ve deneyler aracılığıyla açıklamaya çalışırken; Spurzheim, daha çok tahmin ve iç görüşlere yaslanmıştır. (2) Gall, zihinsel yetilerle insan kafatası arasında ilişki olduğuna dair çok şüpheli bir yaklaşımlar sergilemiş, sadece çok detaylandırılarak gerçekleştirilen ve geniş kapsamda kabul gören çalışmaların çıktıklarına güvenmiştir. Bununla beraber Spurzheim, bu tarz çalışmalara karşı tereddütsüz yaklaşabilmiştir. (3) Gall, bireylerin yetileri ve kafatası şekilleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için geçmişe yönelik yaklaşımlardan beslenmiştir. Spurzheim ise, ileriye yönelik bir yaklaşım sergilemiş ve frenolojiyi davranışları ortaya koymanın bir yolu olarak benimsemiştir.

145 A.G.E.

146 Clarke, E., ve Jacyna, L. S., **Nineteenth-Century Origins of Neuroscientific Concepts**, University of California Press, 1992.

147 Zola-Morgan, S., **Localization of Brain Function: The Legacy of Franz Joseph Gall (1758-1828)**

148 A.G.E.

Gall ve Spurzheim çekişmesinde, Gall'in yaptığı bilimsel temelli sistematik çalışmalar yerine, ileri çalışmalarını İngiltere'de sürdüren ve daha çok Gall'in çalışmalarının üzerine ileriye yönelik varsayımlar iddia eden Spurzheim'in çalışması kamuoyunda popülerlik kazanmıştır¹⁴⁹. Çok ilginçtir ki; frenoloji Spurzheim tarafından ortaya koyulduğu çağdan sonra insanlar tarafından Gall'in çalışması olarak tanımlanmış ve hatta çoklu zekâ teorisinin savunucuları tarafından da Gall'a ithaf edilmiştir¹⁵⁰.

Frenoloji'ye Yönelik Eleştiriler

Spurzheim'in İngiltere'de geliştirmeye devam ettiği frenoloji, tıpkı Fransız Devrimi'nde olduğu gibi özgürlükçü bir politik çerçevede yankı uyandırmıştır. Yine bu frenoloji yaklaşımı belli bir zümre tarafından da doğuştan gelen ve tanımlayıcı yapısından ötürü özgür seçim şansını ve kişisel sorumlulukları ortadan kaldırması nedeniyle eleştirilmiştir¹⁵¹. Ancak frenoloji uzmanları, frenolojinin tanımlayıcı olmadığını ve her bir yetinin başka yetiler ve durumlar tarafından etkilenebileceğini ifade etmişlerdir¹⁵².

Gall'in çalışmaları çağdaşı olan meslektaşları tarafından çoğunlukla kabul edilmemiştir. Bunun altında yatan sebepler; geçmiş çalışmalarla farklı bir şekilde ve onları dikkate almadan ortaya çıkması ve düşük deneysel güvenilirliğe sahip olması olarak gösterilmiştir¹⁵³. Ancak Gall'in çalışmaları özelde sinirbilim (neuroscience), genelde ise bilim dünyasında önemli etkiler bırakmıştır.

Gall, deneysel etkilerle değiştirilebilen, fakat önemli derecede içgüdü (instinct) ve kalıtıma (inheritance) bağlı olan davranışları anlamak için bir çerçeve yaratma fikrini

149 A.G.E.

150 Gardner, H., **Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences**, Hachette Uk, 2011.

151 Knight, D., **The Age of Science: The Scientific World-View In The Nineteenth Century**, Blackwell, 1986..

152 Zola-Morgan, S., **Localization of Brain Function: The Legacy of Franz Joseph Gall (1758-1828)**

153 A.G.E.

popüler hale getirmiştir¹⁵⁴. Bunun yanında Gall, insan beyinde konuşma bölgesini ilk ortaya çıkaran bilim insanlarından olmuştur¹⁵⁵.

Bilişsel ve zihinsel sürecin sistematik olarak ele alındığı bilinen temel çalışmalardan biri Franz Joseph Gall'in gençlik çağındaki gözlemlerini ele alarak ilerlettiği insan beyninin işlevlerinin konumlandırılması çalışmasıdır^{156,157}. Gall, yıllar içinde birçok sefer değişime uğrayacak bir hipotez ortaya atmış olsa da, hem kendi dönemindeki ve hem gelecek nesildeki araştırmacılar için beyindeki bilişsel işlevlerin özelliklerine dikkat çekerek bu alandaki çalışmaların temelini oluşturmuştur. (1) Bir yandan “İnsan beyindeki hangi bölgeler, hangi bilişsel işlevleri destekler?” sorusuyla sinirbilimcilerin insan beynini ve özellikle sinirbilim bakış açısıyla insan zekâsını incelemelerini sağlamıştır. (2) Bir yandan da “Hangi bilişsel işlevler hangi davranışların temelini oluşturur?” sorusuyla, insan davranışları biliminin kapılarını aralamıştır.

Gardner (2013), Gall'in çalışmalarını şu şekilde anlatmaktadır¹⁵⁸:

“Gall henüz okul çağında, insanların kafatasının boyutuyla zihinsel kapasitelerinin arasında bir ilişki olup olmadığını merak etmekteydi. Bu fikrini sınamak için gerçekleştirdiği araştırmada farklı kafatası boyutlarıyla insanların zekâsı arasında bir ilişki olduğu hipotezini ortaya atmıştı. Gall, bu hipotezini etrafında “frenoloji” olarak adlandırılacak, ancak çok taraftar bulamayacağı bilim disiplini geliştirmişti.”.

Çoklu zekâ teorisinin çağdaş temsilcilerinden Gardner'a göre, Gall'in çalışmaları ilerleyen dönemde bilim camiasında (scientific community) beklenen ilgiyi görmese de önemli iki noktaya vurgu yapmıştı. Farklı bilim dallarındaki pek çok farklı araştırmacının üzerinde durduğu Gall'in önemli vurguları şu şekildeydi¹⁵⁹:

154 A.G.E.

155 Finger, S., **Origins of Neuroscience: A History of Explorations into Brain Function.**

156 Gardner, H., **Frames Of Mind: The Theory of Multiple Intelligences.**

157 Zola-Morgan, S., **Localization of Brain Function: The Legacy of Franz Joseph Gall (1758-1828)**

158 A.G.E.

159 Gardner, H., **Frames Of Mind: The Theory of Multiple Intelligences.**

- Beynin farklı bölümleri, farklı işlevlere sahiptir.
- İnsan zekâsında algı, bellek ve dikkatten oluşan genel zihinsel güçler (zekâ) olmayabilir, ancak zihinsel yeteneklerde olduğu gibi (müzik, dil, resim, mantık, matematik gibi), dikkat, algı ve belleğin de farklı biçimleri olabilmektedir.

Gall, bu fikirleri sebebiyle bulunduğu çağda ve günümüzde birçokları tarafından eleştirilse de, hem insanın bilişsel yetilerinin ortaya koyulması açısından ve hem de insan zekâsına yönelik araştırmaları başlatması açısından oldukça önemlidir.

Bir sonraki başlıkta insan zekâsının farklı özelliklerine yönelik gerçekleştirilen araştırmalar ve deneyler ele alınacaktır.

1.2.3. Zekâ Tartışmaları ve Ortak Bir Zemin Hazırlama Çabası

Araştırmanın bu başlığı altında insan zekâsına yönelik yapılan bazı araştırmalara yer verilecektir. İnsanın zihinsel kapasitesini ve zihinsel yetilerini anlamaya yönelik çalışmalar, özellikle Gall ve Spurzheim'in araştırmalarından sonra büyük bir hız kazanmıştır. Henüz 19. yüzyılın başlarında zekâ, farklı araştırmacılar tarafından göreceli olarak bireylerin sahip olduğu ve düzlemsel testlerle ölçülebilir yetiler olarak kavramsallaştırılmıştır¹⁶⁰. Zekâ kavramının kavramsallaştırılması içinde yer alan somutlaştırma ve döngüselleştirme araştırmacıların karşı karşıya kaldığı mantıksal hatalara rağmen, zekâyâ yönelik görüşlerde tartışmalar halen kaç tane ve kaç çeşit zekânın olduğu üzerine günümüzde de devam etmektedir. Bu anlamda zaman içinde zekâyâ yönelik çalışmalarda hangi yöntemlerin uygulandığı ve ne gibi sorunlarla karşılaşıldığı ilerleyen paragraflarda irdelenecektir.

İnsanın zihinsel kapasitesine yönelik tartışmalar bilim camiasında ve toplumda uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Bu tartışmaların odağında (1) zekânın tanımlanmasına yönelik çeşitli tartışmalar, (2) IQ ve etnik kökene yönelik karşıt görüşlerin ortaya

160 Schlinger, H. D., **The Myth of Intelligence**, The Psychological Record, 15-33, 53(1) Sayı, 2003.

konması, (3) zekâ kavramının doğal-insan yapısı olmasına yönelik eleştiriler¹⁶¹, (4) zekânın varlığı üzerine gerçekleştirilen tartışmalar yer almıştır^{162,163}.⁽¹⁶⁴⁾

Zekânın ölçümüne yönelik araştırmalara öncülük edenlerin arasınada İngiliz psikolog Charles Spearman bulunmaktadır. Spearman, çoğu Binet ve Simon'a ait farklı zekâ testlerinin skorlarını faktör analizi yöntemiyle analiz ederek; (1) hem bu testlerde zekâ skorları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuş, (2) hem de kabaca testler arasında hiyerarşik bir desen ortaya koyarak, yüksek skorlar elde etmek için yüksek dereceli yetenekler gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bulguları sonucunda Spearman, pozitif içsel korelasyonları olan tüm test sonuçları doğrultusunda farklı zihinsel yetenekleri altında toplayabilecek bir genel faktör olduğunu ifade etmiş ve bunu da “g” faktörü olarak adlandırmıştır¹⁶⁵. Spearman'a göre; *“Verilen bir sorunu çözmekte kabiliyetli olan insanlar diğer sorunları çözmeye yatkındırlar; bu sorunları çözmeye daha az kabiliyetli olanlar ise sorunları çözmeye daha az yatkındırlar. Bu olgunun psikometride genel faktör ya da “g” faktörüdür [ve] çeşitli sorun çözme testlerinden elde edilen bir dizi puanın faktör analiziyle elde edilir.”*¹⁶⁶.

Spearman araştırmasında, matematiksel ilişkiyi soyut tutmuş ve kişinin sahip olduğu genel faktör olarak somutlaştırmıştır. Bir olguyu açıklamaya yönelik işlemlerinde bazen sadece olgunun kendisi yeterli olacakken, pozitif ilişki yakalamak adına araştırmayı manipüle ettiği de iddia edilmiştir¹⁶⁷.

Spearman'ın teorisi zaman içinde istatistiksel yapısı nedeniyle bir zihinsel kapasite olan genel zekâyâ (general intelligence); daha sonra da genel bilişsel kabiliyete (general cognitive ability) dönüşmüştür. Spearman'ın araştırmalarının noktasındaki

161 WeInberg, R. A., Intelligence and Iq: Landmark Issues and Great Debates, **American Psychologist**, 98, 44(2) Sayı, 1989.

162 Howe, M. J. A., Does Intelligence Exist, **The Psychologist**, 490-493, 3(11) Sayı, 1990.

163 Mayer, J. D., Panter, A. T., & Caruso, D. R., Does Personal Intelligence Exist? Evidence From A New Ability-Based Measure, **Journal of Personality Assessment**, 124-140, 94(2) Sayı, 2012.

164 SchlInger, H. D., **The Myth of Intelligence**, The Psychological Record, 15-33, 53(1) Sayı, 2003.

165 Deary, I. J., **Intelligence: A Very Short Introduction**, Oup Oxford, 2001..

166 Crinella, F. M., & Yu, J., Brain Mechanisms In Problem Solving and Intelligence: G and Executive Function, **Intelligence**, 1-29, 2000.

167 A.G.E.

odak, zekâ testleriyle tam olarak neyin ölçüldüğü olmuştur. Bununla beraber, Spearman'ın vefatıyla beraber teorisi ortadan kalkmış; ancak “g” faktörü daha sonraki araştırmalar için bir yol gösterici olmuştur. Sosyal bilimler alanında birçok araştırmacı Spearman'ın ortaya koyduğu standartlaşmış testleri ve faktör analizini kullanmıştır¹⁶⁸.

Spearman'ın “g” faktörü modeli uzun yıllar zekâ teorisyenleri tarafından kabul edilmiştir. Ancak, özellikle 1980'lerden itibaren zekâyı tek bir özellik olarak görmeyen, bundan ziyade zekâyı farklı özellikler ve yeterlilikler olarak gören bir anlayış gelişmiştir. Bunun en büyük iki örneği Sternberg'in Triarchic (1984) ve Gardner'ın Çoklu Zekâ (1983) teorileridir. Sternberg zekâyı analitik, yaratıcı ve pratik zekânın bir birleşimi olarak ele almıştır¹⁶⁹. Gardner ise zekânın en az altı özellik ya da yetkinlikten meydana geldiğini vurgulamıştır. Gardner temel oluşturan bu altı zekâyı şu şekilde üç gruba ayırmıştır: (1) dil bilimsel zekâ ve müzik zekâsı, duysal-işitsel; (2) matematiksel ve uzaysal zekâ, görsel; ve (3) kinestetik (fiziksel aktivite) zekâ ve kişisel zekâ, bedensel olarak sınıflandırılmıştır. Gardner ayrıca zekâyı: “...zekâ, oldukça özel sayısal tekniklerden daha geniş; benlik algısı, analiz etme ve sentezleme gibi en genel yetkinliklerden daha dar belli bir genel düzeydeki varlıklar olarak düşünülmelidir.”¹⁷⁰ olarak ifade etmiştir. Bu tanımla birlikte zekânın fiziksel olarak gerçekliği kanıtlanabilir varlıklar (physically verifiable entities) değil, olası kullanışlı bilimsel temeller (potentially useful constructs) olduğu ifade edilebilir¹⁷¹.

Gardner ve Sternberg'in çoklu zekâya yönelik çalışmaları, zekânın yalnızca iş yaşamında ya da akademik hayattaki başarıyla ilişkilendirilen zekâ testleri ile alakalı olmadığını ortaya koymuştur. Bu eğilimle birlikte yeteneklerin ya da zihinsel kapasitelerin ortaya koyulmasının okul başarısıyla ilişkili olmadığı ve bu nedenle geleneksel testlerle değerlendirilemeyeceği ifade edilmiştir. Kısaca bir insanın

168 Jensen, A. R., The G Factor and The Design of Education. **Intelligence, Instruction, and Assessment: Theory Into Practice**, 111-131, 1998.

169 Sternberg, R. J., **Beyond Iq: A Triarchic Theory of Human Intelligence**, Cup Archive, , s. 1985.

170 Gardner, H., **Frames of MInd: The Theory of Multiple Intelligences**, Hachette Uk, 2011.

171 A.G.E.

fiziksel dünyadaki uygulama zekâsının (practical intelligence) geleneksel testlerle ortaya koyulamayacağı vurgusu üzerinde durulmuştur. Gardner’a göre zekâ; insan davranışlarını anlamakta ve tanımlamakta kullanılan bilimsel yapılardır.

Stenberg ve Gardner’ın çoklu zekâ teorileri, uzun yıllardan beri süre gelen “kalıtsal özellikler yaşam tecrübesiyle değişmez” şeklindeki geleneksel yaklaşım karşısında yeni bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zekâ, zihinsel kapasitenin ve yaşam tecrübelerinin (life experiences) bir bileşkesi olarak Mayer ve arkadaşları tarafından (1993) Duygusal Zekâ (Emotional Quotient) türünde ortaya koyulmuştur. Çoklu zekâ teorisinin bir parçası olan Duygusal Zekâ, tam da Gardner’ın ifade ettiği gibi bilimsel açıdan meşruluk kazanabilecek kesin boyutlara sahip değildir, bununla birlikte kullanışlı bir bilimsel yapı sağlamaktadır. Bu çalışmanın ortaya koymayı hedeflediği araştırmanın da temelini oluşturan Kültürel Zekâ, tıpkı Duygusal Zekâ gibi çoklu zekânın bir parçası ve kullanışlı bir bilimsel yapısıdır. Aynı zamanda farklı kültürlerdeki insanların diğer kültürlerle göreceli olarak etkileşime girmekteki yatkınlığını da ortaya koymaktadır.

İnsan Zekâsını Kavramlaştırma ve Türlerini Belirleme Problemi

Zekâ üzerine yapılan ilk çalışmalardan günümüzdeki çalışmalara kadar geçen sürede halen yanıt aranan iki soru vardır. Bunlar; (1) zekânın tam olarak ne ifade ettiği, (2) kaç tip zekânın var olduğu sorularıdır. Bu sorular temelde bilimsel olarak görünen, ancak aslında daha *anlam bilimsel* (semantic) olan ve davranış bilimcilerin dikkatini dağıtan sorulardır¹⁷². Bu sorular zekâ araştırmalarında araştırmacıyı zeki olmanın tam olarak ne olduğunu ortaya koyan değişkenler üzerine yoğunlaşmaktan uzaklaştırabilmektedir.

Zihinsel kapasiteye sahip olmanın pek çok farklı yolu vardır. Bazı araştırmalar, bunları davranış bazlı küçük vakalar olarak da incelemektedir. Bu nedenle niteliksel olarak belirgin karakterde bir zekâ ya da çeşitli kategorik türlerde zekânın varlığı konusu tartışmalıdır. Bununla birlikte, araştırmacıların zekâyı bulundukları kültürdeki “zeki”liğin belirli özellikleri bağlamında araştırması ve onları bu

172 Schlinger, H. D., **The Myth of Intelligence**, The Psychological Record, 15-33, 53(1) Sayı, 2003.

bağlamda işlevlerine göre analiz etmesi, zekâ alanındaki çalışmaların temellerinin genişletilmesi açısından önemlidir.

Zekâ ya da zeki davranış, bireylerin durumlar arasındaki ilişkileri ya da farkları algılamasıdır. Zekâ dediğimizde bireylerin sahip olduğu ve davranışlarını açıklayan varlıklardan değil; basitçe, belirli bir bağlamdaki davranışlar ya da birbiriyle ilişkili çeşitli davranışlar ifade edilmektedir. Zekânın ilk durumdaki gibi algılanmasına yol açan zekâ testlerini geliştiren Binet'in düşünsel yetenekler (intellectual skills) ifadesini kullanmış olmasıdır. Burada yetenekler, davranışlarla eş anlamlı olarak kullanılmış ve zekânın da düşünsel davranışlar olduğu ortaya koyulmuştur¹⁷³. Bu anlamda zekâ da yeteneklerle eş anlamda kullanılmıştır. Bu kullanım 20. yüzyıldan günümüze kadar, zekâ üzerine çalışmalarda zekânın, zihinsel yetenekler olarak ifade edilmesini de açıklamaktadır.

Zekâyâ yönelik kavramlaştırma ile ilgili problemlerden biri de araştırmacıların farklı zekâ türlerini karşılaştırmaktan ya da akademik, uygulama ya da davranışsal zekâ farklarını deneysel şekilde analiz ederek ortaya koymaktansa, kendilerine göre zekâyı biraz değiştirerek yeniden tanımlamışlardır. Bununla beraber zekâ testlerinin zekâyı ölçmesinin ötesinde, davranış bilimciler kurgusal bir bağlamda zekâyı ölçmenin doğrulunu ve uygunluğunu araştırmışlardır¹⁷⁴. Bu yaklaşım zekânın doğal mı, yoksa insan yapısı mı olduğu sorusunu ortaya çıkarmıştır¹⁷⁵. Bununla beraber zekânın nörologlar tarafından insan beyni ile ilişkili olarak doğal yönlerini ele alırken; davranış bilimciler (ya da zekâ teorileri üzerine çalışan araştırmacılar) zekânın insan davranışlarıyla ilgili olan boyutunu ele almışlardır.

Bir davranışın (bu çalışmada *zihinsel yetenek*) bilimsel anlamını anlamak için, davranışın tarihsel ve çağdaş koşullarını anlamak ya da gerçekleşmesi için gerekli değişkenleri irdelemek gerekmektedir. Bu da ancak sistematik deneyler yoluyla gerçekleştirilebilir. Zekâ teorilerinde uzun yıllar süre gelen tartışmaların temelinde,

173 Johnson, K. R., & Layng, T. J., Breaking The Structuralist Barrier: Literacy and Numeracy With Fluency, **American Psychologist**, 1475, 47(11) Sayı, 1992.

174 Schlinger, H. D., The Myth of Intelligence, **The Psychological Record**, 15-33, 53(1) Sayı, 2003.

175 Deary, I. J., Intelligence: A Very Short Introduction, Oup Oxford, 2001.

araştırmaların bazı durumlarda sistematik yaklaşımdan uzak, daha politik yönlerle kaymış olmasıdır¹⁷⁶.

Zekânın Ortak ve Tek Tanımını Oluşturma Çabaları

Zekâ araştırmaları Amerika'da politik müdahalelerin etkisinde bilimsellikten uzak medya ekseninde hareket ediyordu. 1994 yılında Hernstein ve Murray tarafından zekâ üzerine The Bell Curve (Çan Eğrisi) isimli her alandan ve her görüşten bilgilerin bir araya geldiği bir kitap Amerika'da yayımlandı. Bu kitap özellikle zekâ testi skorları ve zekânın doğası üzerine çalışmaları bir araya getirmekteydi. Bu farklı görüşleri yansıtan kitap, bilim insanları ve medya arasındaki çekişmenin daha da şiddetli bir hâle gelmesine neden oldu¹⁷⁷.

Bunun üzerine, Amerikan Psikoloji Derneği'nin (APA) Bilimsel İlişkiler Kurulu, zekâyâ yönelik tartışmalar üzerine bir rapor hazırlanması gerektiği konusunda fikir birliğine varmıştır. Bu çalışma kapsamında APA'da Kamu Yararına Psikoloji Alanında İlerleme Kurulu, Psikolojik Test ve Değerlendirmeler Kurulu ve Temsilciler Konseyi'nden oluşan bir çalışma kolu (task force) kurulmuştur. Bu kurul 1995 yılının ocak ve mart ayında gerçekleştirdikleri toplantılarına dayanarak önce bir taslak, akabindeyse ortak rapor hazırlamışlardır¹⁷⁸.

Çalışma kolunun hazırladığı raporda odaklanılan konular şu şekilde sıralanmıştır:

- (1) Zekâ kavramları,
- (2) Zekâ testleri ve birbirleri arasındaki ilişkiler,
- (3) Genler ve zekâ,
- (4) Zekâyâ çevresel etkiler,
- (5) Grup farkları.

176 Neisser, U., Boodoo, G., Bouchard Jr, T. J., Boykin, A. W., Brody, N., Ceci, S. J., ... & Urbina, S., Intelligence: Knowns and Unknowns, **American Psychologist**, 77, 51(2) Sayı, 1996.

177 A.G.E., sf. 77.

178 A.G.E., sf. 77.

Bu sorular ışığında zekâyla ilgili tartışmalara yanıt olarak APA çalışma kolu zekâyâ yönelik farklı yaklaşımları karşılaştırarak 1994'te taslağı hazırlanıp 1995'te rapor haline getirilen araştırmada şu sorulara yanıt aramıştır:

(1) Günümüzde zekâyâ yönelik kavramlaştırılan ifadeler nelerdir?

- Zekâ oldukça genel zihinsel kapasitedir. Gerekçelendirme, planlama, problem çözme, soyut düşünme, karmaşık fikirleri algılama, çabuk öğrenme ve tecrübelerden öğrenmeyi içeren yetenekleri ifade etmektedir..
- Bunların yanında beynin zekâ ile ilişkili süreçlerinin halen çok küçük bir bölümü anlaşılabilmiştir. Bu yönde araştırma yapan sinirbilim araştırmaları beyindeki elektrik aktiviteleri, enerji yükselmesinin etkileri ve sinir iletiminin hızı üzerine araştırmalar yapmaktadırlar. Davranış bilimi araştırmaları ise seçilen gruplarda bulunan farklı zihinsel yetileri ortaya çıkarmak üzerine yoğunlaşmıştır. Bu şekilde hem farklı kültürel gruplardaki farklı zihinsel yetileri karşılaştırabilmekte hem de bu farklılığın sebeplerini ortaya koyan araştırmalar yapabilmektedirler.

(2) Zekâ testi skorları ne anlama gelir, neyi tahmin ederler ve ne kadar iyi tahmin edebilirler?

- Zekânın şimdiye kadar (1996 ve giderek artan yetenek ölçümleri açısından halen) tanımlanabilir ve zekâ testleri aracılığıyla ölçülebilir olduğu araştırmalarda sıklıkla vurgulanmıştır. Zekâ testleri yaratıcılık, karakter, kişilik özellikleri ya da kişiler arasındaki diğer farklılıkları ölçmezler. Ancak kişilerin ve grupların göreceli olarak kapasiteleri arasında farklılıklara bakabilmektedirler.
- Çok çeşitli zekâ testleri olmasına karşın hepsi aynı zekâyı ölçmektedirler. Buna karşın bunu daha beyin bölümlerine odaklanan yöntemlerle yapabildikleri gibi (dil ve bilinen simgeler) beyni bir bütün olarak ele alan yöntemler aracılığıyla da uygulanabilmektedirler.

(3) Neden insanların zekâsı farklıdır ve özellikle neden zekâ testi skorları farklıdır? İnsan zekâsı ve zekâ testi skorları ile genetik faktörler ve çevresel etmenlerin ilişkisi nedir?

- İnsanlar birbirlerinden zihinsel özellikleri bakımından birçok yönden ayrılmaktadır. Zekâ da bu özelliklerden biridir. Zekânın ölçümünde kullanılan zekâ testleri çoğunlukla batı kökenli psikometrik testlerdir. Buradaki test soruları da batı kökenli bireyler ve onların kullandığı dil göz önüne alınarak ortaya konmuştur. Bu testler oluşturulduğu ülkede yapılmasıyla; farklı bir ülkede yapılması arasında farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, bu tür testlerde sosyal değişkenleri (insanların yaşamı, değerleri, neler yaptıkları ve öğrenim seviyeleri) test öncesinde ortaya koyulması oldukça önemlidir.

(4) Çeşitli etnik gruplar, çeşitli desenlerden oluşan zekâ testlerinde farklı başarılar gösterirler mi? Eğer böyle ise bu farklılıkları ne açıklayabilir?

- Farklı sosyal gruplarda zekâ, yüksek derecede genetik etkiler içerebilmektedir. Bununla birlikte bu genetik etkiler zekanın tamamen ortadan kalkmış olması anlamına gelmemektedir. İnsanlar değişmez bir zekâ oranıyla doğmamaktadırlar. Zekâ, sosyal çevrenin etkisiyle çocukluk döneminde yavaşça durağan hale gelir ve sonrasında çok az değişime uğrar.
- Zekânın farklı sosyal gruplarda neden çan eğrisi gösterdiği ile ilgili tanımlayıcı bir araştırma bulunmamaktadır. Farklı zekâ seviyelerinin kaynağı sosyal çevreleri dışındaki özelliklerden dolayı da kaynaklanabilmektedir. Çoğu araştırmacı çevrenin farklı kültürlerde farklı eğilimler (çan eğrisi) oluşturduğu yönünde hemfikirdir. Genetik faktörler de zekâ üzerinde belirleyici olabilir.

(5) Günümüzde zekâ testleri ile ilgili halen çözüme kavuşturulmamış en önemli sorunlar nelerdir?

Neisser vd. tarafından hazırlanan rapor zekâ üzerine araştırmacılara ve okuyuculara genel fikir vermekle birlikte raporun tamamlandığı 1996 yılından günümüze halen tam anlamıyla cevaplanmamış sorular bulunmaktadır¹⁷⁹:

- Genetik farklılıklar önemli ölçüde bireysel zekâ farklılıklarının ölçülmesine katkı sağlamaktadır. Buna karşın, hangi genlerin zekânın hangi bölümünde etkili

179 A.G.E.

olduğu henüz ortaya konamamıştır. Genetik farklılıkların zekâ üzerindeki etkisi yaşa göre arttığı ifade edilmektedir. Ancak, bu durumun geçerliliği ve temel sebebi henüz ortaya konamamıştır.

- Çevresel faktörler zekanın gelişimine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte bu çevresel faktörlerin tam olarak hangileri olduğu ve nasıl çalıştıklarına yönelik araştırmalar henüz temel düzeydedir.
- Birçok araştırmacı tarafından standartlaştırılmış zekâ testlerinin, zekânın her türünü içermediği ifade edilmektedir. Örneğin; yaratıcılık, bilgelik, uygulama duyusu ve sosyal duyarlılık bunlardan görünen bazılarıdır. Ancak, bu önemli yetiler hakkındaki araştırmalar henüz çok yeni ve kısıtlıdır.

Bu sorular zekânın aslında ne olduğunu ve tam olarak hangi örnekleme ve kimler için uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca yapılan bir zekâ testinin tam olarak neyi ortaya koymaya çalıştığını ve neleri ortaya koyabileceğini ifade etmektedir. Bu çalışma kapsamında kullanılacak araştırma yönteminin temelini bilmek açısından zekâyâ yönelik cevaplanmamış bu soruları bilmek de oldukça önemlidir.

APA çalışma kolu tarafından ortaya konan çoğu kavram, temel olarak Amerikan kökenlidir. Kuzey Amerika bölgesinin kültürel özellikleri ve genetik farklılıklarını ele almaktadır. Yine de elde edilen sonuçlar zekâ çalışmaları için genel bir çerçeve oluşturmaktadır ve dünya genelinde cevap aranan soruları da iyi şekilde yansıtmaktadır. Ayrıca yine zekâyâ yönelik gerçekleştirilen çalışmalardan bazıları fikir vermesi amacıyla ekte sunulmuştur (EK: Tablo-LXXI).

Zekâ kavramı, öncelikle ve temel olarak bir psikoloji terimidir ve farklı bağlamlardaki çeşitli davranışları açıklamaktadır. Bu anlamda zeki olmanın birçok yolu olduğu gibi; pek çok farklı zekâ kavramı da bulunabilir¹⁸⁰. Ancak, zekâ kavramına yönelik bu ayrımlar farklı kategorilere ayrılabilirse bile, zekânın doğasındaki farklılıkları yansıtmamaktadır. Zekâyâ yönelik daha işlevsel

180 A.G.E.

yaklaşımlar, insanın çevresindekileri nasıl düşündüğüne dair yeni ve farklı davranış kalıplarını tanımlamaya yardımcı olacaktır.

Bir sonraki başlık altında hem “zeki”ce olarak ifade edilen zihinsel yetenekler ve davranışları içeren psikoloji temelli zekâ kuramları hem de nöroloji temelli zekâ kuramları irdelenecektir.

1.2.4. Zekâ Teorileri

Zekâ üzerine çalışmaların temelinde genellikle sinirbilim (nörolojik) araştırmalar Gall’ın çalışmalarına; davranış bilimsel çalışmalar ise Simon ve Binet’in 1904 yılında ortaya koydukları zekâ testi çalışmalarına dayanmaktadır. Zekânın tanımlanması üzerine yürütülen araştırmalar zaman içinde gelişimini sürdürmüştür. Bu teoriler farklı alandan araştırmalar sonucu ortaya çıkan belli başlı teoriler etrafında şekillenmiştir¹⁸¹.

Zekâ teorileri, diğer birçok bilimsel teoride olduğu gibi, belli modellerin başarısı etrafından şekillenmiştir. Zekâ teorilerinden en önemlileri dört temel modelden ortaya çıkmıştır. Bunlardan zekâ çalışmaları üzerinde en etkileyici olan yaklaşımlar şunlardır: (1) psikometri olarak da bilinen psikolojik ölçümler, (2) zihin işlevleri (mind functions) süreci üzerine eğilen bilişsel psikoloji (cognitive psychology), (3) çevre ve zihinsel süreçler arasındaki etkileşime müsterek yaklaşan bilişsel ve bağlamsal (cognitivism and contextualism) çerçevedeki araştırmalar, (4) zekânın sinirsel (neural) temelleriyle ilgilenen biyoloji bilimidir¹⁸².

Bu bölüm kapsamında sırasıyla psikometrik teoriler, bilişsel teoriler, bilişsel ve bağlamsal teoriler ve biyolojik teoriler incelenecektir.

1.2.4.1. Psikometrik Zekâ Teorileri

Psikometrik teoriler, zekanın yapısını anlamaya yönelik psikolojik ölçüm modelleridir. Bu anlamda psikometrik zekâ teorileri zekanın hangi yapıda olduğunu,

181 Sternberg, R. J. **Human Intelligence**, Brittanica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/science/human-intelligence-psychology/development-of-intelligence>, 2018.

182 A.G.E.

hangi bölümlerden oluştuğunu ve hatta varlığını tartışmaktadır. Psikometrik zekâ testleri de mental yetileri ölçmek üzere kurulmuş yapılar olup; benzeşimler, sınıflandırmalar ve seri tamamlamalar şeklinde yapıya sahiptirler¹⁸³. Bu kapsamda psikometrik teoriler, zekâyı zihinsel testlerle ölçülen yeteneklerin bir bileşimi olarak ifade edilebilir¹⁸⁴.

Psikometrik teorilerin temelinde C. Spearman'ın genel faktör modeli bulunmaktadır. Çoğunlukla Binet ve Simon'un (1904) zekâ testlerindeki verilere faktör analizi yöntemiyle yaklaşan Spearman, zekâ testleri arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu noktadan hareketle Spearman yaptığı faktör analiziyle birlikte iki faktör ortaya koymuştur. Bunlardan ilki, insanın eylemlerini gerçekleştirmesinde temel olarak yer alan genel faktördür ("g" factor). Her ne eylem olursa olsun insanın zihinsel yetisinin (zekânın) kullanılmasının gerektiği her yerde, "g" faktörü bulunmalıdır. Spearman'a göre genel faktör, insan zekâsının bütününe ifade etmektedir¹⁸⁵. Spearman'ın ortaya koyduğu ikinci faktör ise, her zekâ testi sonucunda testin ölçtüğü yetiyle ilişkili olarak ortaya konulan özel faktördür (specific factor). Spearman'ın ifadesiyle "g" faktörü bir şemsiye gibi tüm özel faktörleri kapsamaktadır¹⁸⁶.

Spearman, g faktörü üzerine düşünceleri kendisiyle birlikte kaybolmuştur¹⁸⁷. Bunun yanında genel bir zekâ yaklaşımı olabileceği fikri zekâ teorisyenlerinin bazıları tarafından benimsenmiş; bazıları tarafından da ağır bir şekilde eleştirilmiştir¹⁸⁸. Ancak Spearman'ın çalışmalarının üzerine devam eden psikometrik yaklaşımlı zekâ teorileri zaman içinde değişerek günümüze kadar ulaşmıştır.

Spearman'ın genel faktörü anlambilimsel bir değişim geçirerek ilk olarak genel yetenek (general ability) olarak ifade edilmiştir. Kanadalı psikolog Vernon ve

183 Deary, I. J., *Intelligence: A Very Short Introduction*, Oup Oxford, 2001.

184 SchlInger, H. D., *The Myth of Intelligence*, **The Psychological Record**, 15-33, 53(1) Sayı, 2003.

185 CrInella, F. M., & Yu, J., *Brain Mechanisms In Problem Solving and Intelligence: G and Executive Function*, **Intelligence**, 1-29, 2000.

186 Deary, I. J., *Intelligence: A Very Short Introduction*, Oup Oxford, 2001.

187 SchlInger, H. D., *The Myth of Intelligence*, **The Psychological Record**, 15-33, 53(1) Sayı, 2003.

188 CrInella, F. M., & Yu, J., *Brain Mechanisms In Problem Solving and Intelligence: G and Executive Function*, **Intelligence**, 1-29, 2000.

Amerikalı psikolog Cattell; zekâyı hiyerarşik bir yaklaşımla ele alarak, genel yetenekleri bu hiyerarşik yapının en üst basamağına koymuş, giderek daralan yetileri de altında sıralamışlardır. Vernon ve Cattell'in sıralamasının en üst bölümünde de Spearman'ın özel zekâsı yer almaktadır¹⁸⁹. Bununla birlikte Cattell, genel yeteneklerin akışkan (fluid) ve kristalleşmiş (crystallized) olmak üzere iki alt bölümden oluşabileceğini ifade etmiştir. Akışkan bölümler problem çözme gibi psikometrik testler ile ölçülebilen yapıları içermektedir. Kristalleşmiş bölümler ise, akışkan bölümlerden sayesinde oluşmuş kelime bilgisi, genel bilgi ve özel alanlardaki bilgiyle alakalıdır¹⁹⁰.

Spearman'ın genel faktörü üzerine inşa edilen en güncel çalışmada ise Amerikalı psikolog John Carroll, üç katman (three-stratum) geliştirdi. Birçok verinin tekrar analiz edildiği Carroll'ın modeli ilk katmanda sınırlı yetenekler, orta katmanı geniş kapsamlı yetenekler ve en üst katmanında da yalnızca genel faktör yer almaktaydı. Ancak burada genel faktör, Spearman'ın ifade ettiğinden farklı olarak varlığı garanti edilmeyen bir yapıydı¹⁹¹. Bu araştırmasıyla Carroll, bu üç katmandan oluşan yapıyı insanın genel bilişsel yetenekleri olarak ifade etmiştir.

Psikometrik teoriler, özellikle insan performansını ölçmekte 1904 yılından beri sıklıkla kullanılmaktadır. Bununla birlikte, 115 yıllık süre içinde hem birçok gelişim evresinden geçmiş¹⁹², hem de pek çok problem ile karşı karşıya gelmiştir. Psikometrik teorilerin karşılaştığı problemleri şu şekilde ifade edebilir:

(1) Psikometrik çalışmalar doğrultusunda tam anlamıyla tüm zihinsel yetenekleri kapsayan bir genel bir yeteneğin varlığı kanıtlanamamıştır. Bununla birlikte özellikle Sternberg ve Grigorenko özelleştirilmiş yetenekleri, zihinsel işlevlerin bireysel değişkenler tarafından açıklanmasında genel yeteneklerden daha önemli olduğunu

189 Sternberg, R. J. **Human Intelligence**, Brittanica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/science/human-intelligence-psychology/development-of-intelligence>, 2018.

190 Cattell, R. B., **Intelligence: Its Structure, Growth and Action**, Elsevier, Vol. 35, 1987.

191 Carroll, J. B., **Human Cognitive Abilities: A Survey of Factor-Analytic Studies**, Cambridge University Press, 1993.

192 Sternberg, R. J. **Human Intelligence**, Brittanica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/science/human-intelligence-psychology/development-of-intelligence>, 2018.

ortaya koymuřtur¹⁹³. (2) Psikometrik teoriler, zihinde gerçekleşen tüm olayları eksiksiz olarak belirleyememektedir. (3) Psikometrik testlerin tüm kültürlerde başarılı bir şekilde uygulanabilirliği belirsizliğini korumaktadır. Bununla birlikte Greenfield, bir zekâ testinin farklı kültürlerin farklı özelliklerini ölçebileceğini ortaya koymuřtur¹⁹⁴.

1.2.4.2. Bilişsel Zekâ Teorileri

Psikometrik testler, insanların farklı yeteneklerine odaklanmış ve onları ölçmeye çalışmıştır. İnsanları farklı yeteneklerini uygularken zihinlerinde ne olduğu bilişsel zekâ modelleri yardımıyla zekânın temelindeki zihinsel süreçler yardımıyla araştırılmıştır. Zekâ testlerinde tam anlamıyla bir değerlendirme yapabilmek adına, zekânın temelinde var olan süreci anlamak gerekmektedir. Aksi taktirde, sonuçların yanlış değerlendirilmesi sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bu sorun, çeşitli bilişsel zekâ testleri yardımıyla indirgenmeye alıřılmıřtır¹⁹⁵.

Geliştirilen bilişsel zekâ teorilerinden biri de 1973 yılında Hunt vd. tarafından geliştirilen modeldir¹⁹⁶. Bu araştırmada Hunt vd., psikometrik ve bilişsel modellerin birleştirilebileceğini öngörmüşlerdir. Bu kapsamda geleneksel zekâ testleri uygulamak yerine, laboratuvar ortamında algı, öğrenme ve hafıza gibi basit bilişsel olguları test etmişlerdir. Bu alışmaları sonucunda Hunt vd., geleneksel zekâ testlerinde bireysel farklılıkların tam anlamıyla ele alınmadığını ortaya koymuştur. Yine psikometrik zekâ testi sonuçlarının bireysel farklılıklarla zayıf da olsa ilişki içinde olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sonuçları doğrultusunda Hunt vd., temel bilişsel süreçlerin zekânın yapıtaşları olduğu fikrini ne srmřtir¹⁹⁷.

193 Sternberg, R. J., & Grigorenko, E. L., **The General Factor of Intelligence: How General Is It?**, Psychology Press, 2002.

194 Greenfield, P. M., You Can'T Take It With You: Why Ability Assessments Don'T Cross Cultures, **American Psychologist**, 1115, 52(10) Sayı, 1997.

195 Sternberg, R. J. **Human Intelligence**, Brittanica, (evrimii) <https://www.britannica.com/science/human-intelligence-psychology/development-of-intelligence>, 2018.

196 Hunt, E., Frost, N., & Lunneborg, C., Individual Differences In Cognition: A New Approach To Intelligence. In Psychology of Learning and Motivation, **Academic Press**, 87-122, Vol. 7, 1973.

197 Sternberg, R. J. **Human Intelligence**, Brittanica, (evrimii) <https://www.britannica.com/science/human-intelligence-psychology/development-of-intelligence>, 2018.

Hunt vd., ortaya koydukları modelde karmaşık olmayan temel bilişsel modeller üzerinde durmuşlardır. Bu araştırmadan kısa bir süre sonra ise Sternberg, bilişsel görevler ve psikometrik test skorları arasındaki zayıf ilişkiyi güçlendirecek bir yaklaşım öne sürmüştür. Sternberg'e göre; Hunt ve ekibinin test ettiği eylemler düşük seviyede bilişsel süreçlerle kısıtlıydı. Bu yaklaşımla birlikte Sternberg, zekâ testlerinden yola çıkarak, zekâ testini çözen bireylerin bunu yaparken hangi yöntemleri ve zihinsel süreçleri kullandığını tanımlayan bir model önerisi ortaya atmıştır. Bu modeliyle beraber Sternberg, aynı zihinsel süreçlerin çok çeşitli zekâ görevleri içerdiğini ortaya koymuştur. Bu zekâ görevleri ve diğer zekâyla alakalı süreçlerin zekâ testleri skorlarının temelini oluşturduğunu ortaya koymuştur¹⁹⁸.

İngiliz psikolog Ian Deary ise, bilişsel süreçlere daha farklı bir açıdan yaklaşarak; zihinsel sorgulama süresinin zekâyı ölçmekte kullanışlı bir yöntem olduğunu ifade etmiştir. Deary, zekâdan kaynaklı bireysel farklılıkların tek bir bilginin bireyin zihninde işlenmesi ve algılanması oranıyla ilişkili olabileceğini savunmuştur. Bu anlamda bireylerin zihinsel sorgulama süreçleri, bireysel arasındaki farklılıkların temeli olabilir.

Bilişsel zekâ üzerine yapılan son dönem araştırmalarında insan bilişsel süreçleri bilgisayar destekli modeller aracılığıyla da araştırılmıştır. Bu tip bilişsel yaklaşımlarda modeller, insan beyniyle dengeli olan iyi tasarımlardan oluşmaktadır^{199,200,201}. Bu modeller her ne kadar insan beynini taklit eden tasarımlar olsalar da bilgisayarların çözebileceği şekilde insanlar tarafından tasarlanmış yapılarıdır ve sorunları çözmeye yönelik geliştirilmiştir. Buna karşın, insan beyni kendi enformasyonunu çözümler ve bunu yaparken de süreci yönetmek için destekten yararlanmaz. Tüm bu özelliklerinin yanında bilgisayar destekli bilişsel modeller sayesinde bilişsel süreçlerin bir kültürden diğerine ve alt kültürler arasında değişiklik göstermediği ortaya konulmuştur.

198 Sternberg, R. J., **Handbook of Intelligence**, Cambridge University Press, 2000.

199 Newell, A., & Simon, H. A., **Human Problem Solving**, Vol. 104, 1972.

200 Just, M. A., Carpenter, P. A., & Varma, S., Computational Modeling of High Level Cognition and Brain Function, **Human Brain Mapping**, 128-136, 8(2-3) Sayı, 1999.

201 Rumelhart, D. E., McClelland, J. L., & Pdp Research Group., **Parallel Distributed Processing**, Cambridge: Mit Press, 1984, Vol. 1, 1988.

1.2.4.3. Biyolojik Zekâ Teorileri

Psikometrik ve bilişsel zekâ teorileri, varsayımsal zihinsel yapıların (*hypothetical mental constructs*) faktörlerini, bilişsel süreçlerini ya da farklı bağlamların etkileşiminde bilişsel süreçler aracılığıyla insan zekâsını anlamaya çalışmışlardır²⁰². Biyolojik zekâ teorileri ise, zihinsel yapıları bir arada incelemek yerine indirgemeci (*reductionist*) bir yaklaşımla zekânın biyolojik temelleri üzerine çalışmıştır.

Zekanın biyolojik temelleri üzerine çalışan bazı bilim insanları, davranışı tanımlamak yerine sadece açıklamanın indirgemeciliğe alternatif bir yöntem olmadığını ifade etmektedirler. Bununla birlikte, özellikle zekâ bilginin işlenmesinden daha fazlası olarak görülüyorsa bu durumu açıklamak kolay olmayabilir. Bu durumu Gardner şu ifadelerle yansıtmıştır²⁰³:

“İnsanın öğrenmesi ve düşünmesi nöronların [insan beynindeki sinirlerin] yüklerini azaltmak, ya da başka bir deyişle silikon çiplerini [bilgisayardaki insan beynine benzer yapı] azaltmak için yeterli midir? Yoksa insan organizması düzeyinde bir olguyu açıklamakta çok önemli bir şey eksik mi kalmaktadır?”

Gardner'ın bu sorusuna yanıt ise, insan beynine bilgisayar destekli benzeşimler kullanarak ortaya koyulmuştur. Bu model biyolojik yaklaşımların diğer yaklaşımlar gibi değiştirici olmaktan ziyade zekânın bir tamamlayıcısı olarak görülmesini önermiştir. Zekâyâ yönelik biyolojik çalışmalar beyin yarı küresi çalışmaları, beyin dalgaları çalışmaları ve kan akışı çalışmaları gibi farklı alanlarda gelişim göstermektedir²⁰⁴.

1.2.4.4. Bilişsel-Bağlamsal Zekâ Teorileri

Psikometrik zekâ teorileri, zekâyı geleneksel zekâ testleri (*conventional intelligence tests*) aracılığıyla anlamaya çalışmış ve ölçümlenmiştir. Bilişsel zekâ teorileri ise, insan zekâsının belirli bir görevi gerçekleştirirken hangi zihinsel süreçlerden

202 Sternberg, R. J., **Handbook of Intelligence**, Cambridge University Press, 2000.

203 Gardner, H., **What We Do & Don't Know About Learning**, Daedalus, , 5-121, 33(1) Sayı, 2004.

204 Sternberg, R. J. **Human Intelligence**, Britannica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/science/human-intelligence-psychology/development-of-intelligence>, 2018.

geçtiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bilişsel-bağlamsal (cognitive-contextual) zekâ teorileri ise, bilişsel süreçlerin çeşitli ortamlardaki farklı işleyiş biçimlerini ele almaktadır. Bilişsel-bağlamsal teorilerde zekâ, bireyin gerçek dünyadaki ortamlarda amaçlarına yönelik olarak zihinsel faaliyetleriyle uyum sağlaması, seçim yapması ve yaşamını şekillendirmesidir²⁰⁵. Bu anlamda bu teoriler, kültürel farklılıkları anlamakta ve ölçümlemekte geleneksel yöntemlerden çok daha başarılıdır. Kùltürler, ölçülen zekâ seviyelerinde ortalama farkları gösteriyor olabilirler. Ancak, zekâ ölçüldüğü zaman kùltürden elde edilen bilgi ve yetenekler ortaya koyulabilecektir²⁰⁶.

Bilişsel-bağlamsal zekâ teorilerinin temeli olarak, H. Gardner'ın çoklu zekâlar (multiple intelligences) teorisi ve R. Sternberg'in Triarchic (üç yönetenli) zekâ teorisini kabul edilmektedir. Gardner, 1983'te ortaya koyduğu çoklu zekâlar teorisıyla tek bir zekânın olduğı varsayımına karşı çıkmıştır. Gardner'dan önceki araştırmacılar, zekânın çoklu yetenekleri içerebileceğini ifade etmişlerdir. Gardner, bu varsayımı ileriye taşıyarak farklı zekâların olduğunu belirtmiştir. Gardner, 1983 yılında bu zekâların sayısının yediden az olmadığını belirtmiş ve şu zekâ türlerinin varlığını öne sürmüştür: dilbilimsel (linguistic), mantıksal-matematiksel (logical-mathematical), mekânsal (spatial), müzikal (musical), bedensel-kinestetik (bodily-kinesthetic), kişilerarası (interpersonal) ve içsel zekâ (intrapersonal)²⁰⁷. Gardner'ın bu çoklu zekâ teorilerine bilişsel süreçleri, beyin hasarlı hastaları, kùltürlerarası bilişi ve istisna bireyleri inceleyerek ulaşmıştır. Bazı zekâ türleri, psikometrik testlerde ölçümlenen yeteneklerle benzerlik gösterse de bazıları tamamen farklı olabilmektedir. Örneğin; dilbilimsel zekâ ve matematiksel zekâ psikometrik testlerle ölçümlenen yeteneklerle benzerlik göstermektedir. Buna karşın müzikal zekâ daha yakın zamanda ortaya atılmış bir zekâ türüdür. Gardner, tıpkı Sternberg'in belirttiğı gibi zekanın birçok çeşidinin etnomerkezci ve kültürel önyargılardan etkilendiğini belirtmiştir. Gardner, buna karşın kendi çalışmasının biyolojik ve kùltürlerarası

205 Sternberg, R. J. (1985). **Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence**. CUP Archive. sf. 2

206 A.G.E., sf. 2.

207 Gardner, H., **Frames of MInd: The Theory of Multiple Intelligences**, Hachette Uk, s. 2011.

verilere dayanan ve geniş çapta katılımcıdan bilişsel performans verilerinin toplandığı evrensel bir çalışma olduğunu belirtmiştir²⁰⁸.

Bazı psikologlar zekâyı görece yeni durumlarla baş etme yeteneği olarak ifade etmektedirler²⁰⁹. Bu durumda deneyimlerin önemi oldukça artmaktadır. Birey deneyim kazandıkça bilişsel süreçler mekanik hale gelecektir. Bu bilişsel süreçlerdeki mekanikleşme de bireyin görece yeni durumlarla karşılaşmasında daha hızlı tepki vermesini sağlayacaktır. Bireyin günlük hayattaki görevleri rutin hale geldikçe, yeni durumlarla mücadele etmekte daha fazla zihinsel kaynağa sahip olacaktır²¹⁰. Bu varsayım üzerine inşa edilen bilişsel-bağlamsal zekâ teorileri insanların yeni durumlarda ve yeni ortamlardaki bilişsel süreçlerini araştıran modeller olarak inşa edilmişlerdir. Gardner ve Sternberg'in teorileri başta olmak üzere duygusal zekâ (emotional intelligence), sosyal zekâ (social intelligence) ve görece daha yeni olan kültürel zekâ (cultural intelligence) da bilişsel-bağlamsal zekâ teorilerinin birer uzantısı olarak geliştirilmiştir.

Bir sonraki başlıkta tezin ana konularından olan bilişsel-bağlamsal zekâ teorilerinde kültürel zekâ konusu farklı açılardan ele alınacak ve tanımlanacaktır.

1.2.5. Bilişsel-Bağlamsal Bir Zekâ Teorisi Olarak Kültürel Zekâ

Bilişsel-bağlamsal zekâ, Sternberg ve Gardner'ın ortaya koydukları çoklu zekâ teorileri sonrasında gelen birçok araştırma için temel kaynak olmuştur. Bununla beraber, çoklu zekâ teorileri üzerine geliştirilen ana akım yaklaşımlardan duygusal zekâ ve sosyal zekâ (1921, Thorndike; 1947, Wedeck; 1973, Walker ve Foley; 1986, Marlowe; 2001, Silvera, Martinussen ve Dahl) yaklaşımları davranış bilimleri alanında da oldukça yoğun ilgi görmüştür^{211,212,213}.

208 A.G.E.

209 Sternberg, R. J. **Human Intelligence**, Brittanica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/science/human-intelligence-psychology/development-of-intelligence>, 2018.

210 Sternberg, R. J., **Handbook of Intelligence**, Cambridge University Press, 2000.

211 Salovey, P., & Mayer, J. D., Emotional Intelligence. **Imagination, Cognition and Personality**, 185-211, 9(3) Sayı, 1990.

Sosyal zekâ, Thorndike'in 1921'de sınıflandırdığı ve günümüze kadar birçok yazar tarafından geliştirilerek gelen bir çoklu zekâ türüdür. Sosyal zekâ, insanları anlama ve yönetme kabiliyetidir²¹⁴. Thorndike (1921) sosyal zekâyı, diğer zekâ türlerinden ayırarak "...insan ilişkilerinde akıllıca hareket etmek için gerekli olan kadınları ve erkekleri, erkek çocuklarını ve kız çocuklarını anlama kabiliyetidir." olarak tanımlamıştır²¹⁵. Moss ve Hunt'ta benzer bir tanımla sosyal zekâyı "*başkalarıyla iyi geçinme kabiliyeti*" olarak tanımlamışlardır²¹⁶. Thorndike ayrıca sosyal zekâyı, bireyin kendinin ve diğer bireylerin içsel durumlarını, güdülerini, davranışlarını algılayabilme ve bu bilgilere dayanarak en uygun biçimde *davranma* yeteneği olarak tanımlamıştır²¹⁷. Thorndike'in bu temel tanımı daha sonraki yıllarda daha toplum yanlısı bir yaklaşım ortaya çıkarmak adına manipüle edilmiştir²¹⁸. Weistein, sosyal zekâyı kısaca: *başkalarının tepkilerini manipüle etme kabiliyeti* olarak indirgemıştır²¹⁹. Bu tanımlamalar, sosyal zekâyı insanların başkalarını manipülasyon yetkinliği olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlara ek olarak sosyal zekâyı, başkalarına istediklerini gönüllü ve istikrarlı bir şekilde yaptırmak olarak gören bir görüş dâhi bulunmaktadır. Şüphesiz bu yaklaşımlar zekâyâ yönelik araştırmaların birçoğunun ortaya koyulduğu Amerika'da, savaş yılları sonrası (I. ve II. Dünya Savaşları) Amerika'yı ve Amerikan toplumunu yeniden şekillendirme düşüncesi çerçevesinde oluşturulmuştur.

Sosyal zekâ, karşıt bir tanımla Wechsler tarafından "*genel zekânın sosyal durumlara uygulanması*" olarak tanımlanmıştır²²⁰. Her iki görüşte de zekâ kavramını

212 Goleman, D., **Social Intelligence**, Random House, 2007.

213 Gardner, H., **Zihin Çerçevesi Çoklu Zekâ Kuramı**, Alfa Yayınları, 2004.

214 Thorndike, R. L., & Stein, S., An Evaluation of The Attempts To Measure Social Intelligence, **Psychological Bulletin**, 34(5) Sayı, 1937.

215 R. E. Walker and J. M. Foley., Social Intelligence: Its History and Measurement, **Psychological Reports**, 839-864, 1973.

216 Sternberg, R. J., **Handbook of Intelligence**, Cambridge University Press, 2000, s. 359.

217 E. L. Thorndike, Intelligence and Its Uses, **Harper's Magazine**, 227-235, 1920.

218 R. A. Dienstbier, **The Role of Emotion In Moral Socialization**, In Emotions, Cognition, and Behavior, Cambridge University Press, 484-514, 1984.

219 E. A. Weinstein, **The Development of Interpersonal Competence**, In Handbook of Socialization Theory and Research, 1969.

220 Campbell, J. M., & Mccord, D. M., The Wais-R Comprehension and Picture Arrangement Subtests As Measures of Social Intelligence: Testing Traditional Interpretations, **Journal of Psychoeducational Assessment**, , 240-249, 14(3) Sayı, 1996.

tanımlamak kolay olsa da geleneksek (conventional) zekâ testleri kapsamında sosyal zekâyı ölçümlemek oldukça zor olmuştur. Bu sorun temelinde klasik psikometrik test cevaplarının ilkel bilişsel ölçümlerde yetersiz kalmasının yanında; daha detaylı şekilde ses ve hareket ölçümü yapacak cihazların da araştırmalara uyarlanması gerekliliğinden kaynaklanmıştır.

Sosyal zekâyâ psikometrik temelli yaklaşımlar, bu zekâ türünün bilimsel zekâ teorileri arasında güçlü bir konum elde edememesine neden olmuştur²²¹. Thorndike ve genel zekâ yaklaşımını benimseyen araştırmacılar, ayrı bir zekâ türü olarak sosyal zekânın bilimsel sınıranabilirlikten uzak olduğunu düşünmüşlerdir. Bunun aksine Gardner (1983), zekânın tek bir birleşik bilişsel yeti olmadığını; fakat en azından yedi farklı zekâ türü olduğunu bilimsel olarak ifade etmiştir²²². Bu zekâ türlerinin her biri varsayımsal olarak birbirinden ayrılmaktadır ve yine varsayımsal olarak beyin sisteminin farklı bölgeleriyle alakalıdır. Gardner'ın içsel zekâ (intrapersonal intelligence) ve kişilerarası zekâ (interpersonal intelligence) olarak ortaya koyduğu zekâ kavramları da sosyal zekânın varlığına dikkat çekmektedir. Buna karşın, Gardner'ın iki farklı zekâ olarak tanımladığı içsel zekâ ve kişilerarası zekâ ne kadar varsayımsal olarak birbirlerinden ayrılırlar da birbirini sosyal kabiliyetler çerçevesinde tamamlayan zekâ türleridir.

Gardner, Geertz Hofstede'nin (1975) gerçekleştirdiği, insanların kendi benliklerini ve sosyal ilişkilerini yöneten kuralları anlamakta kültürel çeşitliliği ortaya koyduğu araştırmasında sosyal ve kişisel zekânın sosyalleşme (socialization) yoluyla elde edilebildiğini de ortaya koymuştur²²³. Bu anlamda sosyal zekânın diğer zekâ türlerinden (özellikle akademik zekâ) bağımsız bir yapıdır, ancak bu zekâ türünün diğer zekâ türleriyle birbirini bütünleyici yapısı vardır²²⁴.

Bilişsel-davranışsal zekâ türlerinden bir diğeri olan duygusal zekâ (emotional intelligence) ise, bireyin kendisinin ve başka bireylerin hislerini (feels) ve

221 Sternberg, R. J., *Handbook of Intelligence*, Cambridge University Press, 2000, s. 364.

222 Gardner, H., *Zihin Çerçeveleri Çoklu Zekâ Kuramı*, Alfa Yayınları, 2000, s. 4.

223 Sternberg, R. J., **Handbook of Intelligence**, Cambridge University Press, 2000, s. 364.

224 Ford, M. E., & Tisak, M. S., A Further Search for Social Intelligence, **Journal of Educational Psychology**, 75(2) Sayı, 1983, s. 196.

duygularını (emotions) gözlemlene, birbirinden ayırma ve bu yolla elde edilen bilgiyi başkalarının düşünce ve eylemlerini anlamakta kullanma kabiliyetini içermektedir²²⁵. Duygusal zekâ, tıpkı sosyal zekâ gibi H. Gardner'ın tanımladığı çoklu zekâ türlerinden olan sosyal zekânın da bir parçasıdır. Duygusal zekâ aynı sosyal zekâ, *kişilerarası zekâ* (interpersonal intelligence) ve *içsel zekâ* (intrapersonal intelligence) gibi kişinin kendisi ve diğer bireyler hakkındaki bilgileri anlama, yorumlama ve tepki verme yetkinliğini ifade eder²²⁶. Bu karmaşık yapı, bireyin hem kendi duygularını hem de başkalarının duyguları ayırt etme, isimlendirme ve zihinde sembolik bir şekilde tutarak anlamlandırmasını sağlar. Böylece bireye karşısındaki kişi hakkında çıkarım yapma imkânı sunar.

Duygusal zekânın “duygu” (emotion) bölümü zekâ ile ilgili araştırmalarda özellikle sosyal davranışlar (social behaviors) olarak ele alınmıştır. Duygu son dönemdeki araştırmalarda “*çeşitli psikolojik alt sistemlerin sınırlarını aşan, psikolojik, bilişsel, motivasyonel ve deneysel sistemleri içeren organize tepkiler*” olarak tanımlanmaktadır²²⁷. Duygular, bireyde olumlu ya da olumsuz anlamı olan olay karşısında oluşan içsel veya dışsal tepkilerdir²²⁸. Duygu, ayrıca zihinsel işlemlerin (mental operations) temel yapılarından biridir. Bu zihinsel işlevler; motivasyon, duygu, biliş ve daha az kullanılmakla birlikte “bilinç”tir²²⁹. Motivasyon, biliş ve bilinç zihinsel işlevlerin temelidir. Duygu ise, bu üç zihinsel işlevin tamamlayıcısı olan ikinci bir katmandır. Bireylerarası ve birey-çevre arası ilişkilerde insanın değişimlere karşı verdiği sinyaller (signals) ve karşılıklardır. Bu çerçevede duygu bireyin diğer kişilerle ve çevresiyle etkileşiminde verdikleri yanıtlar ve tepkilerle ilgilenir²³⁰. Duygusal zekâ ise bireylerin bu çevrede kendisi ve insanlarla olan etkileşimde anlama, organize etme ve tepki gösterme kabiliyetidir. Duygusal zekâ,

225 Salovey, P., & Mayer, J. D., **Emotional Intelligence**. ImagInation, Cognition and Personality, 185-211, 9(3) Sayı, s. 1990, s. 189.

226 Gardner, H., **Zihin Çerçeveleri Çoklu Zekâ Kuramı**, Alfa Yayınları, 2000.

227 Salovey, P., & Mayer, J. D., **Emotional Intelligence**. ImagInation, Cognition and Personality, 185-211, 9(3) Sayı, s. 1990, s. 186.

228 Salovey, P., & Mayer, J. D., **Emotional Intelligence**. ImagInation, Cognition and Personality, 185-211, 9(3) Sayı, s. 1990, s. 186.

229 Sternberg, R. J., **Handbook of Intelligence**, Cambridge University Press, 2000, s. 397.

230 A.G.E.

bireyin genel benlik duygusu ve başkalarının değerlendirmelerini içermez. Bunun yerine, bireyin sorun çözmek ve kendi davranışları ile başkalarının davranışlarını düzenlemek için kendi duygusal durumuyla (emotional states) başkalarının duygusal durumlarını fark etmesi ve kullanmasına odaklanır²³¹.

Duygusal zekâya yönelik iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar yetenekler (abilities) ve yeteneklerle birlikte kişilik özelliklerini de ele alan karışık (mixed) yaklaşımlardır. Yetenekler çerçevesinde yaklaşımda duygusal zekâ: *“insanların duygusal algı ve anlayışlarının doğruluğunun nasıl değişiklik gösterdiğini açıklayan birtakım yeteneklerdir. Daha formal bir şekilde duygusal zekâ; duyguları algılama ve ifade etme, düşüncedeki duyguları özümseme, duyguları anlama ve üzerine akıl yürütme ve kişinin hem kendisinde hem de başkalarındaki duyguları düzenleme yeteneğidir.”* olarak tanımlanmıştır²³². Duygusal zekâyı yetenekler ve kişilik özellikleri çerçevesinde değerlendiren yaklaşım yeteneklerin yanında kişinin çevresine ve diğer bireylere yaklaşımını da etkileyen bu özellikler üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşıma göre duygusal zekâ; *“bireyin çevresel talepler ve baskılarla başarılı bir şekilde mücadele etmesini etki eden yetenekler, yetkinlikler ve bilişsel olmayan kabiliyetlerdir.”*²³³ yine bu yaklaşım altında başka bir görüşe göre ise duygusal zekâ; *“bireyin kendi kendini kontrol etme, buna gayret gösterme, sebat etme ve kendini motive etme yeteneğidir. Ayrıca, duygusal zekânın ifade ettiği yetenekler için kullanılan eski moda bir kelime de bulunur: “karakter”*²³⁴.

Sosyal zekâ ve duygusal zekâ, bireyin kendi zihninde ve başka kişilerle etkileşimde başkalarını iyi anlamayı, onlara uygun yanıtlar ve tepkiler vermeyi içermektedir. Kültürel zekâ (Cultural Intelligence) ise yapısı ve bileşenleri gereği bu iki zekâ türüyle varsayımsal olarak hem ortak özellikler göstermekte hem de odaklandığı etkileşim kabiliyeti bakımından bu iki zekâ türünden ayrılmaktadır. Hem sosyal zekâ hem de duygusal zekâ düşünsel kabiliyetlerin merkezindeki genel bilişsel

231 Mayer, J. D., & Salovey, P., What Is Emotional Intelligence. **Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational Implications**, 1997, s. 31.

232 A.G.E.

233 Bar-On, R., Bar-On Emotional Quotient Inventory. **Multi-Health Systems**, 1997.

234 Boyatzis, R. E., Goleman, D. ve Rhee, K., ClusterIng Competence In Emotional Intelligence: Insights From The Emotional Competence Inventory, 343-362, 99(6) Sayı, 2000.

kabiliyetlere (general cognitive abilities) odaklanırken, kültürel zekâ merkezinde biyolojik, motivasyonel, bilişsel ve davranışsal kültürler arası yetenekler bulunmaktadır²³⁵. Kültürel zekâ, genel bilişsel zekâdan tamamen ayrılmamaktadır. Kültürel zekâ ile genel bilişsel zekâ arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Buna karşın, kültürlerarası durumların performans çıkarımını yapmakta kültürel zekânın genel bilişsel zekâyla arasındaki ilişkide geçerlilik giderek artmaktadır^{236,237}.

Kültürel zekâ, benzer olmakla birlikte sosyal zekâ ve duygusal zekâ gibi kişilerarası zekâlardan ayrılmaktadır. Kültürel zekâ, tıpkı diğer kişilerarası zekâ türleri gibi kişilerarası etkileşimde için gerekli yetkinlikleri içermektedir. Buna karşın kültürel zekâ, diğer zekâ türlerinin aksine açık bir şekilde kültürlerarası etkileşime odaklanır²³⁸. Duygusal zekâ ile kültürel zekâ arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak, genel bilişsel zekâ ile birlikte yapılan deneysel çalışmalar kültürel zekânın kültürlerarası bağlamdaki performans öngörüsünün duygusal zekânın üzerinde olduğunu ortaya koymuştur²³⁹.

Bağlamsal teorelin türlerinden olan sosyal zekâ ve duygusal zekâ kişilerin farklı durumlardaki farklı zihinsel modellerini ortaya koyabilme kapasitedirler. Ancak özellikle bilişsel-bağlamsal teoride ifade edilen farklı çevreler (kültürel ortamlar) bağlamında olayların değerlendirilmesi en net şekilde kültürlerarası etkileşimi ortaya koyan kültürel zekâ ile sağlanabilmektedir. Kültürel zekâ bu anlamda farklı kültürden bireyleri anlama, davranışlarını anlamlandırma ve etkileşim kurma

235 Ang, S., Van Dyne, L., ve Rockstuhl, T. (2015). **Cultural Intelligence: Origins, Conceptualization, Evolution, and Methodological Diversity**.sf 281-282.

236 Ang, S., Van Dyne, L., Koh, vd., Cultural Intelligence: Its Measurement and Effects On Cultural Judgment and Decision Making, Cultural Adaptation and Task Performance, **Management and Organization Review**, 335-371, 3(3) Sayı, s. 2007.

237 Ang, S., Rockstuhl, T., & Ng, K. Y., Performance-Based Cultural Intelligence (CQ): Development and Validation of An Intercultural Situational Judgment Test, 2014..

238 Ang, S., Van Dyne, L., ve Rockstuhl, T., Cultural Intelligence: Origins, Conceptualization, **Evolution, and Methodological Diversity**, 2015, s. 282.

239 Rockstuhl, T., Seiler, S., Ang, S., Van Dyne, L., & Annen, H., Beyond General Intelligence (IQ) and Emotional Intelligence (EQ): The Role of Cultural Intelligence (CQ) On Cross Border Leadership Effectiveness In A Globalized World, **Journal of Social Issues**, 825-840, 67(4) Sayı, 2011.

kabiliyetidir. Bu kabiliyet, farklı kültürel çevrelerde (özellikle farklı ulusal bölgelerde) bireylerin daha etkili iletişim kurmasını sağlamaktadır.

Bir sonraki bölümde zekâ ve kültür ilişkisi üzerinde, kültürel zekanın farklı tanımları incelenecektir. Bu farklı tanımlar doğrultusunda kültürel zekânın farklı boyutları ortaya koyulacaktır.

1.2.6. Zekânın Kültürlerarası Bir Değişken Olarak Ele Alınmasında Kültürel Zekâ Teorisi

Kültürel zekâ teorisi, farklı kültürlerden farklı insanların yeni kültürel çevrelere uyum sağlamak konusunda diğerlerinden neden daha başarılı olduklarını anlamak amacıyla ortaya konulmuş bir yaklaşımdır²⁴⁰. Sosyal zekâ, duygusal zekâ ve kişiye yönelik zekâ yaklaşımları (personal intelligence) kişinin yeni bir kültürel ortama girdiğinde karşılaştıkları zorluklar karşısında nasıl tepki verdiğini keşfetmekte yetersiz kalmaktadırlar. Ayrıca her yeni kültürel ortama uyum sağlamak, kişinin kendi kültürel ortamında kullandığından daha farklı yetenekler ve kabiliyetler gerektirebilmektedir. Birey yeni bir kültürel ortama girdiğinde üç temel bileşen (component) bu yeteneklerin ve kabiliyetlerin göstergesi olur. Bunlar; bilişsel (cognitive), motivasyonel (motivational) ve davranışsal (behavioral) temel bileşenleridir²⁴¹. Bu bileşenler olmaksızın kültürel zekânın varlığından ve kullanımından söz edilemez.

Sosyal zekâ ve duygusal zekâyâ karşın, farklı ortamlarda insan zekâsını ortaya koymakta kültürel zekânın önemi bir örnekle ifade edilebilir. Örneğin; Bir Türk teknik adam, İngiliz takımlarından birine üç yıllık bir kontratla dâhil olmuş ve takımı ilk yarıda başarılı bir şekilde yönetebilmiştir. 20 takımın yer aldığı ligde, takımın ilk beş sıra içinde ligin ilk yarısını tamamlamasını sağlamıştır. Türk teknik adam takımına teknik ve taktik anlamda başarılı sayısal sonuçlar aldırılmıştır. Ancak, kendini göstermek isteyen ve çoğu İngiliz kökenli olan sporcularla etkileşimi çok güçlü olmasına karşın, bu sporcularla kadrodaki durumları üzerine konuşmaktan

240 Earley, P. C., ve Ang, S., Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures, Stanford University Press, 2000, s. 359.

241 A.G.E., sf. 359-360.

kaçınmaktadır. Türk teknik adamın iletişimden kaçınması eyleminin temelinde, kadronun yapısının bozulacağı korkusu bulunmaktadır. Bu nedenle, oyuncuları sahadaki performanslarına göre değerlendirmekten yana bir yaklaşım sergilemektedir. İngiliz takımlarının altyapısından yetişen İngiliz kökenli oyuncular ise kendilerinin hem oyun içindeki performansları hem de saha dışı performansları ile değerlendirildiği bir sisteme alışkındırlar. Sezonun ilk yarısı sonunda teknik adam, oyuncuları hakkında yönetime sunduğu raporunda oyuncularının daha çok saha içindeki durumları göz önünde bulunduran ve oyuncuların takım içi tavır ve davranışlarını göz ardı eden bir rapor sunmuştur. Bu rapor doğrultusunda kulüp yöneticiler tarafından görüşmeye çağırılan oyuncular hiç beklemedikleri bir durumla karşılaşmıştır. Teknik adam, çok kısıtlı süreler alan oyuncuların saha dışındaki performanslarına yönelik raporda hiçbir detaya yer vermemiştir. Oysa oyuncular kadroda yer almak ve takıma katkı sağlamak için antrenmanlarda ellerinden gelen eforu sarf etmişlerdir. Takım yöneticilerinden aldıkları geri dönüşler doğrultusunda Türk teknik adama karşı duydukları saygı dolu tutumları yerini nefret söylemlerine bırakmıştır. Teknik adam, kendi kültürel geçmişi çerçevesinde oyuncularına önemli olanın kendisine saygı duyulması ve dediklerini uygulanması olduğunu söylese de farklı bir kültürel ortamda yetişen ve saha içi ve saha dışı davranışları kapsamında bir bütün olarak değerlendirilmeye alışık olan İngiliz oyuncular teknik adamı yetersiz olmak, aptallık ve sorumsuzlukla suçlamışlardır.

Sezon ortasındaki antrenmanlarda ve sezonun ikinci yarısında oyuncularının kültürel ortamına göre kendisini değiştirmeye çalışan teknik adam, oyuncularını daha iyi anlama çabalarına karşın, oyunculardan istediği geri dönüşleri alamamıştır. Takım, sezonu dokuzuncu sırada tamamlayarak ilk devredeki performansın çok gerisinde kalmış ve teknik adamın üç yıllık sözleşmesi yönetim tarafından feshedilmiştir. Teknik adamın sezonun ilk yarısında oyuncularıyla kurduğu sosyal ve duygusal bağ, kültürel ortamlarında değişimine karşın kendi kültürel öğrenişleri çerçevesinde etkileşimini devam ettirmiştir. Bunun sonucu olarak yeni girdiği kültürel ortamdaki bireyler tarafından dışlanmış ve saygınlığını yitirmiştir.

Bu küçük vaka, kültürel çerçevede analiz ederek Türk teknik adamın neden başarısız olduğunun sonuçlarına ulaşılabilir. Burada Türk teknik adamın oyuncularıyla etkileşiminde neden başarısız olduğunu dair üç temel sorun bulunmaktadır. İlk olarak Türk teknik adam oyuncuların duygularının yönünü ve yoğunluğunu kapsamlı bir şekilde anlamakta sorun yaşamıştır. Oyuncuların performanslarının değerlendirilmesinde oyuncuların her söylediğini hiyerarşik bir düzende gerçekleştireceğın düşünen antrenör yanılgıya kapılmıştır. İkinci olarak, teknik adamı oyuncularla kurduğı yakın ilişkiler motive etmemiştir. Bunun yerine daha çok kendisini ve takımı gözeterek oyuncularıyla kurduğı ilişkileri şekillendirmeye çalışmış, ancak başarısız olmuştur. Üçüncü olarak da oyuncuların kültürler alışkanlıklarına ters düşen bir iletişim tarzı benimsemiş, ancak bu durum da kendisinin oyuncularla anlaşmazlık yaşamasına neden olmuştur.

Aslında evrensel bir spor kültürü bağlamında oyuncular ve teknik adam aynı sosyal ve duygusal zekâ öğelerinden yararlanarak iyi bir etkileşim kurmuşlar ve sezonun ilk yarısını da bu durumdan oluşan bir sinerji ile ilk beş içinde tamamlamışlardır. Yeni bir kültürel ortama girildiğinde ise bu sinerjiyi oluşturan sosyal ve duygusal zekânın yanında, tahmini zor eylemler ve beklentiler oluşmaktadır. Böyle farklı kültürel ortamlarda da her iki taraf için etkileşime girmek kendi kültürlerine göre daha zor olacaktır. Çünkü, yeni bir kültürel ortama girildiğinde kişilerin düşünme tarzlarını yansıtan ipuçlarını bulmak oldukça zordur. Bu nedenle, ortak niteleyici olarak görülen algılara güvenmek sorunlar yaratabilir. Böyle bir durumda birey, yerel uygulamalar ve normlar hakkında yeterli bir anlayışa sahip olmasa bile, mevcut enformasyonunu kullanarak ortak bir anlayış çerçevesi geliştirmelidir. Aslında teknik adam, oyunculardan aldığı tepki sonrası, anlayışını değiştirmeye çalışmıştır. Ancak, oyuncuların zihninde yarattığı kötü izlenimi ortadan kaldıramamıştır.

Yukarıda yer alan mini vaka dahilinde şunu ifade edilebilir: duyguların ortak bir yaklaşımda ele alınması kültürel zekâ için oldukça önemlidir. Kültürel zekânın içeriğinde yer alan ve bireylerin yeni bir kültüre girdiklerinde diğer insanların bilişsel aktivitelerini öğrenme gereklerinin dışında, bireyin gözlemlediklerini ve deneyimlediği anlamlandırmak için kültürel ortama uygun bir zihinsel çerçeve

geliştirmesi önemlidir²⁴². Çünkü birey, kendi kültürü için uygun ve yeterli bilişsel kapasitesiyle birlikte, farklı bir kültürel ortamdaki yeni insanlarla etkileşim kurmakta bireyin motivasyon ve kabiliyeti ön plana çıkmaktadır. Kültürel zekâ, eylemle birlikte tasarımı da gerektirmektedir. Bu bakımdan, kültürel zekâyı açıklamakta muhtemel eylem kapasitesi yeterli değildir. Bireyin eylem kapasitesi, kültürel zekâsının yalnızca bir bölümünü açıklamaktadır. Çünkü, kültürel zekâ davranışı sadece eylemin planlanması değil, aynı zamanda eylemin uygulanmasıdır²⁴³. Bu eylemin başarıyla uygulanması yani bireyin kültürel zekâsının yüksek olması, kültürel zekânın üç bileşeni arasındaki etkileşime bağlıdır.

Kültürel zekâ, farklı kültürel ortamlara giren ya da farklı kültürden insanlarla etkileşim kuran bireylerin eylemlerini, anlayışların ve davranışlarını karşındakilere göre ayarlaması yetenekleridir²⁴⁴. Birey farklı kültürlerle göre kendi eylemlerini düzenlerken kültürel zekânın bilişsel, motivasyonel ve davranışsal bileşenlerinden faydalanmaktadır²⁴⁵.

Schmidt ve Hunter zekâyı, kavramlar aracılığıyla başkalarının ifadelerini doğru şekilde anlama, bu ifadeler üzerine akıl yürütme ve sorun çözme becerisi olarak ifade etmiştir²⁴⁶. Schmidt ve Hunter'ın bu ifadesi zekânın daha çok akademik ortamlardaki karşılığı olarak tanımlanmıştır. Son dönemde ortaya koyulan zekâ türleri ise zekânın sadece akademik ortamlarla sınırlı kalmamasını, ayrıca daha kapsamlı bir şekilde tartışılmasını ve araştırmalara dahil edilmesini sağlamıştır²⁴⁷. Kültürel zekâ, Schmidt ve Hunter'ın belirttiği gibi bireyin kavramları anlama ve bu kavramlar üzerine akıl yürütmesine odaklanır. Dahası kültürel farklılıkların çerçevelendirdiği durumlarda ortaya çıkar. Bu özelliğiyle kültürel zekâ farklılıkları ele almakta ve yeni kültürel ortamlara alışmakta zekânın tamamlayıcısıdır. Kültürel zekâ, sosyal etkileşimdeki

242 Earley, P. C., ve Ang, S., *Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures*, Stanford University Press, 2000, s. 362.

243 Earley and Ang, *Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures*, s.63.

244 Earley and Ang, *Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures*, s.63.

245 Earley and Ang, *Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures*, s.63..

246 Schmidt, F. L., & Hunter, J. E., Select On Intelligence. *Handbook of Principles of Organizational Behavior*, 3-14, 2000, s. 3.

247 Earley, P. C., ve Ang, S., *Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures*. Stanford University Press., 2012.

değerler kültürden kültüre değiştiği için, bilişsel teoride incelediğimiz zekâ türlerinin aksine direkt olarak etkili kültürlerarası uyum ve etkileşimlere odaklanır. Bu da onun bilişsel-bağlamsal yapısından kaynaklanmaktadır.

Earley ve Ang, kültürel zekânın temelini oluştururken, diğer zekâ türleri olan sosyal zekâ ve duygusal zekâ gibi yalnızca bilişsel çerçevede olmamasını gerektiğini belirtmiş ve çok boyutlu bir anlayış dahilinde kültürel zekânın teorik yapısını oluşturmuşlardır. Kültürel zekânın yapısını oluşturan ve bugün halen üzerinde çalışılan bu boyutlar üstbilişsel zekâ (metacognitive intelligence), bilişsel zekâ (cognitive intelligence), motivasyonel zekâ (motivational intelligence) ve davranışsal zekâdır (behavioral intelligence)^{248,249,250}. Earley ve Ang, kültürel zekânın bu boyutlarını oluştururken Sternberg ve Detterman'ın 1986 yılındaki "Zekâ Nedir?" (What is Intelligence?) isimli çalışmalarından faydalanmışlardır. Sternberg bu çalışmada zekâ kavramına yönelik çok sayıdaki görüşü bir araya getirerek, zekâ kavramını bireysel zekâ düzeyinde kavramlaştırmıştır^{251,252}. Bu çerçevede Sternberg'in çok sayıdaki görüşü, Earley ve Ang'in kültürel zekâda yararlandığı dört zekâ boyutuna indirgenmiştir. Üstbilişsel zekâ (metacognitive intelligence), bilişin (idrak) kontrolü ve bilgi edinmesidir. Burada biliş, bireylerin bilgiyi edinmesi ve anlaması için sürecidir. Bilişsel zekâ ise bireyin bilgi yapıları (knowledge structure) ve bilgi düzeylerini ifade etmektedir. Bireyin bir bağlamdaki konuyu ne kadar bildiği ile alakalıdır. Motivasyonel zekâ, bilişin motive olabileceğini ve bu nedenle bilişin zekânın yetkinliğinin büyüklüğü ve yönlerine odaklandığını kabul eden bir yaklaşımdır. Kısaca bilişin iç ve dış etmenler tarafından farklı ölçülerde

248 A.G.E.

249 Van Dyne, L., Ang, S., Ng, K. Y., Rockstuhl, T., Tan, M. L., & Koh, C., Sub-Dimensions of The Four Factor Model of Cultural Intelligence: ExpandIng The Conceptualization and Measurement of Cultural Intelligence, **Social and Personality Psychology Compass**, 295-313, 6(4) Sayı, 2012.

250 Rockstuhl, T., & Van Dyne, L., A Bi-Factor Theory of The Four-Factor Model of Cultural Intelligence: Meta-Analysis and Theoretical Extensions, **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, 124-144, 2018.

251 Earley, P. C., ve Ang, S., Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures, **Stanford University Press**, 2000.

252 Sternberg, R. J., & Detterman, D. K., **What Is Intelligence?**, New York: Ablex, 1986.

yönlendirilebileceğini ifade etmektedir. Davranışsal zekâ ise, bireyin eylem düzeyindeki (davranış anındaki) yetkinliğine odaklanmaktadır²⁵³.

Sternberg ve Detterman tarafından ortaya koyulan bu zekâ boyutları bireyin farklı alanlardaki yetkinliklerini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Örneğin; üstbiliş, biliş ve motivasyonel zekâ bireyin kafasındaki zihinsel yetkinliklerine odaklanırken, davranışsal zekâ bireyin açık eylemlerindeki yetkinliğine odaklanır. Bu çerçevede bireyin gerçekleştirdiği tüm eylem bir bütün olarak ele alınır ve inceler.

Kültürel zekânın dört boyutu zekâ kavramına yönelik karmaşık, çok boyutlu, bireylere atfedilen zekâyâ yönelik çağdaş görüşleri yansıtmaktadır. Sternberg'in teorik sınıflandırmasına çok benzer bir şekilde üstbilişsel kültürel zekâ kültürel bilgiyi edinme ve anlamadaki zihinsel yetkinliği ifade etmektedir. Bilişsel kültürel zekâ, bir kültür hakkındaki genel bilgi ve bilgi yapılarını gösterir. Motivasyonel kültürel zekâ, kişinin enerjisini kültürlerarası durumları öğrenme ve bunları yönlendirme yeteneklerini yansıtmaktadır. Davranışsal kültürel zekâ, bireyin farklı kültürden kişilerle etkileşimindeki sözel ve sözel olmayan eylemleri uygun bir şekilde karşısındakine gösterme yetkinliğini ifade etmektedir²⁵⁴. Bu anlamıyla kültürel zekâ bir bütün olarak düşünüldüğünde hem bireyin düşündüklerinin yanında ne yaptıkları ile de (davranışlarının ne olduğu ile) ilgilenmektedir.

Alt başlıklarda bu zekâ boyutlarının nasıl incelendiği konuları ele alınacaktır.

1.2.6.1. Kültürel Zekânın Üstbilişsel Boyutu

Kültürel zekânın üstbilişsel boyutu, bireyin kültürlerarası etkileşim sırasında kültürel farkındalığının biliş seviyesini ifade etmektedir. Üstbilişsel kültürel zekâyâ sahip bir birey kendi kültürel çıkarımlarını bilinçli bir şekilde sorgular, etkileşim sırasında karşısındakine yansıtır. Farklı kültürden bireyle etkileşimi sırasında kendi kültürüne ait bilgi düzeyi ile karşısındaki bireyin kültürüne ait bilgisini uyumcul bir yol izleyecek şekilde düzenler. Üstbilişsel kültürel zekâ bireyi oldukça karmaşık düzeyde

253 A.G.E., sf. 25-27.

254 Ang, S., & Van Dyne, L., **Conceptualization of Cultural Intelligence: Definition, Distinctiveness, and Nomological Network**. In Handbook of Cultural Intelligence, Routledge, 21-33, 2015.

bilgi işlemeyi teşvik ederek, bireye yeni kültürel ortamlarda daha güçlü çıkarımlar yapma fırsatı verir. Ayrıca bireyin sosyal etkileşimde kurallar geliştirmesine olanak sağlayan daha üst düzey bilişsel stratejiler oluşturmaya için de ortam oluşturur^{255, 256}.

Üstbilişsel kültürel zekâ düzeyi yüksek olan bir akademisyen, farklı ülkelerden insanların olduğu bir panelde karşısındaki farklı kültürden bireylerle etkileşime girmek için en uygun zamanın ne olduğu konusunda bilinçli, açık göz ve dikkatlidir. Bu akademisyen, yüksek üstbilişsel kültürel zekâsı sayesinde farklı kültürlerden gelen akranlarının iletişim şekillerini ve etkileşimlerini kolayca gözlemleyebilir ve konuşmaya başlamadan önce hangi davranışın uygun olacağını aklında kurabilir.

Üstbilişsel zekânın kültürel zekâ açısından birçok önemi bulunmaktadır. Üstbilişsel kültürel zekâ, farklı kültürel ortamlarda insanlar ve değişken durumlar için etkin bir şekilde düşünmeyi destekleyen bir yapıdır. Kültürel çerçevede oluşmuş düşünce kalıpları ve varsayımlara karşı bireyin etkin bir şekilde yaklaşmasını sağlar. Bu sayede birey farklı kültürel ortamlara girmeden önce karşılaşılabileceği farklı kültürel ortamlara göre kendisini ayarlayabilir. Üstbilişsel zekâ, bireyin kültürlerarası etkileşime girerken farklı kültürlerle daha rahat uyum sağlaması ve istedikleri çıktılarına daha rahat ulaşması için bireyin geliştirdiği stratejilerini uyarlaması ve gözden geçirmesi konusunda teşvik edici bir yapıdır. Bireyin henüz etkileşim kurmadan kendisine çekidüzen vermesini ve kendisini farklı bir kültüre göre ayarlamasına fırsat tanır.

Üstbilişsel kültürel zekâ, bireyin kültürle ilintili olan bilgisini ve bireyin düşünce süreci üzerindeki kontrol gücünü yansıtan zihinsel bir süreci ifade eder. Üstbilişsel kültürel zekâ ile bağlantı yetkinlikler ülkelerin ya da belli bir grup insanın kültürel değerlerindeki planlama, gözlemlleme ve düzenleme gibi zihinsel modellerini içerir. Bu nedenle yüksek üstbilişsel kültürel zekâyı sahip olan bir birey farklı kültürden bireylerle kuracağı etkileşimin başında ve etkileşim sırasında bireylerin kültürel tercihlerinden ve kültürel değerlerinden bilinçli bir şekilde haberdardır. Bu bireyler ayrıca kültürel çıkarımlarını sorgular ve benzer bir deneyim sırasında ya da

255 Nelson, T. O., Consciousness and Metacognition, **American Psychologist**, 102, 51(2) Sayı, 1996.

256 Ang, S., ve Van Dyne, L., **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2008, s. 5.

sonrasında kendi zihinsel modellerini ayarlamak için geliştirir²⁵⁷. Örneğin; ilk kez İngiltere'ye gidecek ve sunum yapacak bir araştırma görevlisi gitmeden önce İngiliz halkı hakkında bilgisini kullanarak sunum yapacağı sırada ve sonrasında gelecek tepkilere göre bir anlayış geliştirebilir. Bu kişi, tekrar bir sunum yapmak üzere aynı yere gittiğinde daha önceki tecrübelerinden faydalanarak kendisine ikinci sunumunda daha detaylı düşünülmüş ve kendisini daha rahat hissettirecek bir strateji oluşturabilir.

1.2.6.2. Kültürel Zekânın Bilişsel Boyutu

Üstbilişsel kültürel zekâ yüksek düzeyde ve daha geniş kapsamda bilişsel sürece odaklanmaktadır. Bilişsel kültürel zekâ eğitim ve kişisel deneyimler yoluyla elde edilen farklı kültürlerin değerlerine yönelik bilgilere, uygulamalarına ve düzen yapılarına odaklanır. Bu yapıyla kültürel zekânın bilişsel boyutu bireyin kültürel bilgi düzeyini ya da başka bir deyişle bireyin kültürel çevre hakkındaki bilgisini ifade eder. Kültürel bilgi kişinin etrafında olan kültürel ortama yönelik zihninde yer alan bilgisini içerir. Günümüz dünyasında farklı bağlamdaki birçok farklı kültür göz önüne alındığında, bilişsel kültürel zekâ evrensel kültür öğelerinin yanında farklı kültürel farklılıkları da göz önüne alan bir yapıya sahiptir²⁵⁸. Bu bireyin kendi zihinsel yargı sistemlerini oluşturmasındaki itici faktörlerden birisi olarak ön plana çıkmaktadır.

Kültürün evrensel yapısını ve kültürel farklılıkları karşılaştırmak bireyin bilişsel kültürel zekâsını anlamak açısından etkin bir yol olabilir. Örneğin; kültürel antropoloji alanında çalışan araştırmacılar kültürlerin birbirinden farklılığını gözlemler ve incelemeler yoluyla büyük ölçüde ortaya koymaktadırlar. Buna karşın Triandis vd., yaptıkları çalışmada daha evrensel öğeler üzerinden kültürlerin bazı ortak özellikler taşıdıklarını ortaya koymuşlardır. Bunlar, insanların temel ihtiyaçlarına dayanan evrensel kültürel özelliklerdir. Evrensel kültür öğeleri bu çerçevede değerlendirilecek olduğunda; teknolojik yenilikler, yiyeceğe ulaşma

257 Triandis, H. C., Cultural Intelligence In Organizations, **Group & Organization Management**, , 20-2631(1) Sayı, s. 2006.

258 Ang, S., ve Van Dyne, L., **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2008, s. 4.

metotları, ekonomik aktiviteler, sosyal etkileşim desenleri, çocuk yetiştirme uygulamaları, insanların evrenle ilgili inanç ve davranış kalıpları, iletişim desenleri, evlilik çeşitleri gibi birçok farklı ortak özelliği de içerisinde barındırır. Bu bakımdan bu özellikler birer temel ihtiyaç oldukları için her kültürde bulunmaktadır. Ancak, bu özellikler uygulanışları bakımından kültürden kültüre de farklılık gösterebilmektedirler. Bilişsel kültürel zekâ bu durumun farkındalığı üzerinde duran bir yapıya sahiptir²⁵⁹.

Tüm toplumlar birincil psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak için temel sistemlere sahiptir. Bunun bir sonucu olarak toplumların, sistematik bir şekilde temel gereksinimlerini karşılamak ve ürünlerini-hizmetlerini dağıtmak için ekonomik yapıları bulunur. Toplumlar aynı zamanda evlilik, aile ve diğer sosyal sistemleri oluşturan eş bulma ve çocuk yetiştirme gibi uygulamaları da kendi kültürlerinin genetiği içinde kodlamışlardır. Bu durum nesilden nesle kültürün değişimi üzerinden aktarılmaktadır. Eğitim sistemleri öğrenmeyi ve kültürün iletimi (kültürlemeyi) sağlarken, politik ve sosyal kontrol sistemleri toplum içindeki kutuplaşma ve yozlaşmayı azaltır. Toplumlar kültürel bilgilerin değiş-tokuşu için etkileşim kurabilmelerini sağlayacak dil sistemleri ve iletişim sistemleri (sözel ve sözel olmayan) geliştirirler. Ayrıca toplumlar, açıklanamaz olanı açıklamak için de farklı yapıda sistemlere sahiptir. Karmaşık olay örgüsünden ve değişkenlerin çokluğundan dolayı açıklanamayan olayları açıklamaya yardımcı olan doğaüstü inanç sistemleri de toplumların bir parçasıdır²⁶⁰.

Kültürel zekânın bilişsel faktörü, kültüre yönelik bilginin bireyin düşünce ve davranışlarına etki etmesi nedeniyle oldukça önemlidir. Çünkü; farklı toplumların kültürünü ve kültürel bileşenlerini anlamak, bireyin o kültür içindeki özel sosyal etkileşim desenlerinin nedenlerini ve yapılarının sistemini (neden bu şekilde iletişime geçti sorusunun yanıtını önceden bilmeyi) daha iyi anlamasına yardımcı olur. Sonuç

259 Ang, S., ve Van Dyne, L., **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2008, s. 5.

260 A.G.E., s 25.

olarak yüksek bilişsel kültürel zekâ düzeyine sahip birey, kültürel açıdan farklı toplumlardaki bireylerle daha iyi etkileşim kurabilme yetisine sahip olur²⁶¹.

1.2.6.3. Kültürel Zekânın Motivasyonel Boyutu

Motivasyonel kültürel zekâ, bireyin kültürel farklılıklar çerçevesinde karakterize edilen durumlar hakkında bilgi edinmesi ve durumların işleyişinin farkına varması yoluyla enerjisini bu durumlara yönlendirme kapasitesini ifade etmektedir. Bu tür motivasyonel yetkinlikler, bireyin yöneldiği hedefe ulaşmasını kolaylaştıran etki, biliş ve davranışlara da aracılık kontrolü sağlamaktadır. Motivasyonun beklenti-değer teorisine göre, enerjinin büyüklüğü ve yönü bireyi belli bir hedefe kanalize etmekte iki unsuru içerir. Bunlar; (1) görevin başarıyla yerine getirilmesi beklentisi ve (2) görevin yerine getirilmesiyle ilişkili değerdir²⁶². Bu şekilde yüksek motivasyonel kültürel zekâyâ sahip olan bir bireyin dikkati ve enerjisi kültürlerarası durumlarda içe yönelik ilgisini besler ve kültürlerarası etkileme gücü açısından kendisine güven duymasını sağlar.

Kültürel zekânın motivasyonel boyutu, kültürel zekânın yönlendirme kaynağı olması nedeniyle oldukça önemlidir. Motivasyonel boyut, yeni kültürel ortamların işleyişine uyum sağlamak açısından bireyin enerjisini ve eforunu düzenler²⁶³. Örneğin, İngiltere’de güçlü bağlantıları olan ve yabancı kültürden insanlarla etkileşime girmeyi seven bir Türk akademisyen İngiltere’den akranlarıyla bir münazara başlatmakta çekinmeyecek ve konuşması sırasında da etkin olacaktır. Buna karşın, belki de Türkçe’yi yeni öğrenmekte olan bir İngiliz ya da kültürlerarası karşılaşmalardan hoşlanmayan bir kimse bu tarz kültürlerarası bir etkileşime girmekte daha az istekli olacaktır.

Motivasyonel kültürel zekâ, bir bireyin farklı kültürlerden bireylerle etkileşime girmesinde ve bu etkileşimin kalitesinin belirlenmesindeki temel düzenleyicidir. Birey, farklı kültürel çevrelerden kimselerle etkileşime girmekte öncelikle bilişsel

261 A.G.E., s 25.

262 Eccles, J. S., & Wigfield, A., Motivational Beliefs, Values, and Goals, **Annual Review of Psychology**, 109-132, 53(1) Sayı, 2002.

263 Ang, S., ve Van Dyne, L., Handbook of Cultural Intelligence, Routledge, 2008, s. 25.

özelliklerini zihin süzgecinden geçirecek ve buradan edindiği izlenim ile birlikte karşısındaki ile etkileşime geçecektir.

1.2.6.4. Kültürel Zekânın Davranışsal Boyutu

Kültürel zekânın davranışsal boyutu; bireyin farklı kültürden insanlarla etkileşim kurarken ortaya koyduğu sözel ve sözel olmayan davranışlarının uyumlaştırma yetkinliğini ifade etmektedir. Davranışsal kültürel zekâ, bireyin kültürlerarası durumlarda hem sözel hem de sözel olmayan davranışları olarak duruma uygun hareket etmesini ifade eder. Davranışsal kültürel zekâ, kültürel zekânın önemli bir boyutudur. Çünkü; sözel ve sözel olmayan davranışlar sosyal etkileşimlerin en göze çarpan özellikleridir.

Edward T. Hall, *Silent Language* adlı eserinde (1959); “*Kültürel anlayış ve motivasyon zihinsel kapasitelerinin, farklı ortamlardaki kültürel değerlere bağlı olarak geliştirilen sözel ve sözel olmayan eylemlerle uygun bir şekilde tamamlanmalıdır.*” olarak ifade etmiştir²⁶⁴. Bireyler yüz-yüze bir iletişime başlarken ya da sürdürürken, karşısındakinin örtük (latent) düşünce, duygu ya da motivasyonlarına erişmezler. Ancak bu bireyler, karşısındakinin sesine, yüzüne ve dışa yönelik eylemlerini görerek ve duyarak onlara güvenirlir. Örneğin; Birmingham’a iş görüşmesine giden bir Türk akademisyen doçentlik kadrosuna başvurup aslında sahip olduğu profesörlük unvanı ile işe alınmak istemektedir. Bunu mülakat sırasında dile getirdiğinde karşısındaki bireylerin yüz ifadeleri ve seslerinden duruma karşı geliştirdikleri yaklaşım hakkında kısıtlı bilgi sahibi olabilir. Bu kişilerin akıllarından geçirdikleri farklı değerlendirmeler ve zihinsel ifadeler örtük bir şekilde kalır ve belki de süreç sonuçlanana kadar Türk akademisyen durumdan haberdar olamaz. Bu gibi durumlarda kültürel zekânın davranışsal boyutu tüm içsel süreçleri etkileşim kurulan farklı kültürden bireylere yansıtmaktaki belirleyicidir.

Kültürün davranışsal kapsamı üç şekilde değişiklik göstermektedir. Bunlar; (1) belirli aralıklarla davranışlar kurallaştırıldığında (davranışın bireyce belli bir kalıp hâlinde

264 Hall, E. T., *The Silent Language*, Anchor Books, 1959.

uygulanması), (2) belirli sözel olmayan ifadelerin gerekli, tercih edilen, onaylanmış ya da yasaklanmış olduğu durumlar çerçevesinde davranışsal kurallarla oluşturulmuş eylemler gösterilirken, (3) belirli sözel olmayan davranışların ifade ettiklerini yorumlarken ya da anlamlandırırken kültürel davranışın kapsamı değişiklik gösterir²⁶⁵. Bu anlamda yüksek davranışsal zekâyâ sahip olan bir bireyin her kültürel etkileşimi özelinde davranışlarını esnek bir şekilde değiştirebildiği ve ortama uyumcul hale getirebildiği ifade edilebilir.

Kültürlerarası durumlarda, sözel olmayan davranışlar özellikle çok önemlidir. Çünkü davranışsal ifadeler kültürlerarası karşılaşmalarda en çok göze çarpan olgudur²⁶⁶. Bu bakımdan, kültürel zekânın davranışsal boyutunun bireyin karşısındakini gözlemlemesi ve değerlendirmesi bakımından en önemli boyut olduğu da ifade edilebilir.

Earley ve Ang tarafında Stenberg'in dört boyutlu zekâ yaklaşımı temel alarak ortaya çıkarılan kültürel zekânın dört boyutu yukarıdaki dört başlık altında incelenmiş ve örneklendirilmiştir. İlk kez 2003 yılındaki kitaplarında ortaya koyulan bu model, zaman içinde farklı isimler tarafından değişik modeller altında incelenmiş olsa da bu dört temel boyut genel ve yaygın olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Bir sonraki başlık altında geliştirilen farklı kültürel zekâ modelleri üzerinde durulacak ve incelenecektir. Özellikle Van Dyne, Ang, ve Rockstuhl'ın çalışması araştırma özelinde kullanacak olması nedeniyle bizim için oldukça önemlidir.

1.2.7. Kültürel Zekâyâ Yönelik Farklı Yaklaşımlar

Earley ve Ang'in 2003 yılında ortaya koyduğu kültürel zekâ boyutları birçok araştırmada temel olarak kullanılmıştır²⁶⁷. Kültürel zekânın temel boyutları farklı araştırmacılar tarafından oluşturdukları çalışmaya göre farklı şekillerde de incelenmiştir. Özellikle ön plana çıkan araştırmalardan bazıları şu şekildedir: (1)

265 Koester, J., & Lustig, M., **Intercultural Competence: Interpersonal Communication Across Cultures**, Pearson Prentice Hall, 2012.

266 Ang, S., ve Van Dyne, L., **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2008, s. 25.

267 Van Dyne, L., Ang, S., ve Nielsen, T. M., Cultural Intelligence, **International Encyclopedia of Organization Studies**, 343-350, 2007.

Earley ve Ang 2003 ve 2008 yılındaki çalışmalarında Sternberg'in (1986) bir zekâ teorisi çerçevesinde bir araya getirdiği dört boyutu kültürel zekâ kavramına uyarlayarak kültürel zekânın üstbilişsel, bilişsel, motivasyonel ve davranışsal boyutlarını ortaya koymuşlardır. (2) Thomas ve Inkson 2003 yılındaki çalışmalarında kültürel zekânın boyutlarını bilgi, farkındalık, beceriler ve davranışsal boyut olarak belirlemiş ve araştırmada kültürel zekâ kavramını bu temel üzerine inşa etmişlerdir²⁶⁸. (3) Earley ve Mosakowski 2004 yılındaki çalışmalarında kültürel zekâyı bilişsel, fiziksel ve duygusal boyutlarıyla incelemişlerdir²⁶⁹. (4) Earley, Ang ve Tan 2006 yılındaki çalışmalarında kültürel zekâyı kültürel stratejik düşünme, motivasyon ve davranış bakımından incelemişlerdir²⁷⁰. (5) Van Dyne, Ang vd., 2012 yılındaki çalışmalarında daha önce Earley ve Ang (2003 ve 2008) tarafından ortaya koyulan kültürel zekâ boyutlarını genişletmişlerdir²⁷¹ (Şekil 1.2.2).

Kültürel Zekâ Boyutlarının Farklı Şekilde Ele Alındığı Araştırmalar			
Yıl	Araştırma Ekibi	Çalışmanın İsmi	Boyutlar
2003	Earley ve Ang	Handbook of Cultural Intelligence	Üstbilişsel, Bilişsel, Motivasyonel, Davranışsal
2003	Thomas ve Inkson	People Skills for Global Business: Cultural Intelligence	Bilgi, Farkındalık, Beceriler, Davranışsal Boyut
2004	Earley ve Mosakowski	Cultural Intelligence* (Harvard Business Review)	Bilişsel, Fiziksel, Duygusal
2006	Earley, Ang ve Tan	CQ: Developing Cultural Intelligence at Work	Stratejik Düşünme, Motivasyon, Davranış
2008	Earley ve Ang	Handbook of Cultural Intelligence	Üstbilişsel, Bilişsel, Motivasyonel, Davranışsal
2012	Van Dyne, Ang, Rockstuhl, Tan ve Koh	Sub-Dimensions of The Four Factor Model of Cultural Intelligence: Expanding the Conceptualization and Measurement of Cultural Intelligence	Üstbilişsel, Bilişsel, Motivasyonel, Davranışsal Üst Boyutlar ve 13 alt boyut
2018	Rockstuhl ve Van Dyne	A bi-factor theory of the four-factor model of cultural intelligence: Meta-analysis and theoretical extensions	Görev performansı açısından; Sosyokültürel Düzenlemeler ve Kültürlerarası Yargılama ve Karar Verme Üst Boyutları

Şekil 1.2.2: Kültürel Zekânın Gelişimi ve Önemli Çalışmalardan Bazıları

Van Dyne, Ang vd., 2012 Kültürel zekânın temel üstbilişsel, bilişsel, motivasyonel ve davranışsal boyutlarının altında, on üç (13) farklı altboyutun olduğunu gösteren bir araştırma yapmışlardır. Bu alt boyutlar; motivasyonel kültürel zekânın altında

268 Thomas, D. C., & Inkson, K., **People Skills For Global Business: Cultural Intelligence**, San Francisco: Berrett-Koehler, 2003.

269 Earley, P. C., & Mosakowski, E., Cultural Intelligence, **Harvard Business Review**, 139-146, 82(10) Sayı, 2004.

270 Earley, P. C., Ang, S., & Tan, J. S., CQ: DevelopIng Cultural Intelligence At Work, **Stanford University Press**, 2006.

271 Van Dyne, L., Ang, S., Ng, K. Y., Rockstuhl, T., Tan, M. L., ve Koh, C. , Sub-Dimensions of The Four Factor Model of Cultural Intelligence: ExpandIng The Conceptualization and Measurement of Cultural Intelligence, **Social and Personality Psychology Compass**, 295-313, 6(4) Sayı, 2012.

içsel motivasyon (intrinsic motivation), dışa yönelik motivasyon (extrinsic motivation), öz yeterliliğin düzenlenmesi (self-efficacy to adjust); bilişsel zekânın altında değerler (values), iş sistemleri (business), sociolinguistics (sosyaldilbilim), liderlik (leader); üstbilişsel zekânın altında planlama (planning), farkındalık (awareness), kontrol etme (checking); davranışsal zekânın altında konuşma eylemleri (speech acts), sözel davranış (verbal behavior) ve sözel olmayan davranış (non-verbal behavior) alt boyutlar olarak sıralanmıştır²⁷² (Şekil 1.2.3). 2018 yılında ise Rocksthul ve Van Dyne, kültürel zekâ üzerine yapılan araştırmalar üzerinde bir meta analiz çalışması yaparak kültürel zekâya ait iki üst boyut olan sosyal kültürel düzenlemeler ile kültürlerarası yargılama ve karar verme boyutlarını oluşturmuşlardır.

Kültürel Zekâ			
Motivasyonel Boyutu	Üstbilişsel Boyut	Bilişsel Boyut	Davranışsal Boyut
İçsel Motivasyon	Değerler	Planlama	Konuşma Eylemleri
Dışa Yönelik Motivasyon	İş Sistemleri	Farkındalık	Sözel Davranışlar
Özyeterliliğin Düzenlenmesi	Sosyaldilbilim	Kontrol etme	Sözel Olmayan Davranışlar
	Liderlik		

Şekil 1.2.3: Genişletilmiş Kültürel Zekâ Boyutları ve Alt Boyutları

1.2.7.1. Earley ve Ang'ın Kültürel Zekâ Boyutlandırması

Zekâ çalışmalarının ilk kez kültürlerarası bir değişken olarak ele alınmasını sağlayan kültürel zekâ çalışmaları Earley ve Ang öncülüğünde başlamıştır. Kültürel zekâ çalışmalarında belli bir temel çerçevede ilerlemesini sağlamak adına araştırmacılar Sternberg'in 1986'da zekâya yönelik oluşturduğu boyutları kültürel zekâya uyarlamışlardır. Yukarıdaki bölümde de ifade edildiği üzere bu boyutlar üstbilişsel zekâ (metacognitive intelligence), bilişsel zekâ (cognitive intelligence), motivasyonel zekâ (motivational intelligence) ve davranışsal zekâdır (behavioral intelligence)²⁷³.

Üstbilişsel kültürel zekâ, bir bireyin farklı kültürden kişilerle etkileşimi sırasında karşısındakinin kültürel yapısının farkındalığının bilinç seviyesini ifade etmektedir.

272 A.G.E.

273 Ang, S., ve Van Dyne, L., **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2003, s. 3.

Kişi karşısındaki hakkında hareketlerinde ne kadar bilinçliyse, bir o kadar da kültürel farklılıklara toleranslı olur ve davranışlarına bunu yansıtarak farklı kültürden insanlarla kurulacak etkileşimin kalitesini arttırır. Üstbilişsel kültürel zekâsıyla elde ettiği olguları etkileşim sırasında karşısına eylemleriyle aktarma becerisi bireyin karşısındaki tarafından anlaşılması açısından etkilidir.

Üstbiliş, en temel anlamıyla ne düşüneceğini önceden düşünmek ya da başka bir deyişle bilişsel nesneler hakkında bilgi ve biliştir. Üstbiliş bireyde iki türlü sezilebilir. Bunlar; üstbilişsel bilgi ve üstbilişsel deneyimdir²⁷⁴. Üstbilişsel bilgi bireyin bilişsel umur ile yaşayarak elde ettiği kendi dünyasına ait bilgidir. Üstbilişsel bilgi, farklı durumlar altında kazanılan bilginin ne olduğu ve nasıl kazanıldığı ile ilgilenir. Üstbilişsel deneyim ise, birbiriyle alakalı deneyimlerin gelecekteki etkileşimlerde genel bir rehber oluşturması için hangi bilgilere, ne şekilde dahil edileceğiyle konusuyla ilgilenir. Üstbilişsel zekâ bu bakımdan önemli bir yetidir. Çünkü bireylerin gelecekteki kültürel etkileşimleri için bir fikirleri olmasa bile, etkileşim için temel bilgileri oluşturmayı ve bunları deneyimlerden de yararlanarak etkileşim sırasında kullanmayı sağlar.

Bilişsel kültürel zekâ, bireyin belleğinde depoladığı toplam kültürel adaptasyon bilgisini ve deneyimini ön plana çıkaran bir kabiliyettir. Bireyin bilişsel anlamda yeni girdiği kültürel ortamlarda yeni bilgiler edinmesi ve yeni edindiği bilgileri sonraki deneyimlerinde kullanması oldukça önemlidir. Bu şekilde birey, farklı kültürden insanlarla etkileşim kurarken beklenenin dışında bir zıtlık, bir çatışma ortaya çıksa dahi bu duruma uygun bir tepki geliştirebilir. Ayrıca kişinin etkileşimi sırasında yansıttığı duygular, kişinin tamamen gerçek hislerinin altında yatan duygusal durumları yansıtmaması sebebiyle yanıltıcı olabilir. Bu nedenle kültürel zekâsı yüksek olan bir birey kültürlerarası sosyal yaşamının etkin işleyişi için sosyal durumlarının uygun bir haritası oluşturmalıdır. Yani birey, zihninde kestirdiği ile

274 Earley, P. C., & Peterson, R. S., The Elusive Cultural Chameleon: Cultural Intelligence As A New Approach To Intercultural TraInIng For The Global Manager, **Academy of Management Learning & Education**, 00-1153(1) Sayı, 2004, s. 106.

gerçekleşen farklı olsa bile bu durumu kotaracak (etkileşimi başarıyla sona erdirebilecek) bir yaklaşım içinde olmalıdır²⁷⁵.

Motivasyonel kültürel zekâ, bireyin bilişsel araçlarla elde ettiği bilgileri kullanarak kültürel açıdan uygun cevaplar oluşturmalarını sağlar. Kültürel zekâ, bir bakımdan da benlik algısını yansıtır. Yeni kültürel çevreye yönlendirir ve motive eder. Bireyin bu hareketleri gerçekleştirmesini sağlayacak bir itici güce (enerjiye) gereksinimi vardır. Bu da öz-yeterlilik (self-efficacy) ile sağlanabilir. Öz yeterlilik, bireyin belirli bir performans seviyesine ulaşmasına dair bir yargı ifade eder²⁷⁶. Bireyler kendi kapasitelerini aşan durum ve görevlerden kaçınma eğilimindedir. Bu eğilim bireylere kendilerini daha iyi tanıma ve kendileriyle ilgili daha uygun seçimler yapma şansı verir. Öz-yeterlilik kültürel zekâ açısından da önemli bir etkidir. Çünkü; başarılı bir kültürlerarası etkileşim, yeni bir kültürel ortamda bireyin söylemlerinin etkin olacağı hissetmesinden güç alır ve bunu sağlayan öz-yeterlilik duygusudur.

Bir bireyin motivasyonel kültürel zekâsı düşükse, bireyin yeni kültürel ortama adaptasyonu çok zor olur. Bu karşın; yüksek öz-yeterliliğe sahip bir bireylerin eylemlerini gerçekleştirmesi için sürekli ödüller gerekmemektedir. Yüksek öz-yeterliliği olan, yüksek kültürel zekâlı bir birey kendisine hedefler koyacak ve bunu gerçekleştirmek için uğraş verecektir.

Bireyin norm ve değerleri de kültürel zekâyla ilişkilidir. Değerler ve normlar, bireyi oluşturan sosyal çevre özelliklerinin ne olduğu konusunda bireyi yol gösteren etmenlerdir. Değerler ve normlar kültürel zekâ açısından bireyin eylemlerini seçmesine ve değerlendirmesine yardımcı olmanın yanı sıra değerlendirmelerinin de tanımlamasına yardımcı olmaktır. Bireyin yöneleceği eylemin hareketini bünyesinde barındırır.

Davranışsal kültürel zekâ, bireyin kalkıştığı ve içinde bulunduğu eylemleri ifade eder. Kültürel zekânın davranışsal rolü, yeni kültürel ortamlara adaptasyonda sadece

275 A.G.E. s. 107.

276 Bandura, A., The Explanatory and Predictive Scope of Self-Efficacy Theory. *Journal of Social and Clinical Psychology*, **Journal of Social and Clinical Psychology**, 359-373, 4(3) Sayı, s. 1986, s. 369.

neyin nasıl olduğunu bilmek (bilişsel) ve gerekli şeyler için çaba göstermek ve enerji harcamak değil (motivasyonel); aynı zamanda, bireyin davranış kalıpları içinden belli durumlara uygun bir şekilde seçim yaparak tepki vermesini hâlini de içerir. Kişi etkileşim sırasında bu belirli davranışları göstermesi gerektiğinde, birey bu davranışları uygulayabilecek kabiliyete sahip olmalıdır. Bu çerçevede kültürel zekâ, bir kişinin yeni bir kültüre uygun davranışları edinme ve/veya uyarlama yeteneğini de yansıtır. Yüksek kültürel zekâyâ sahip birey, herhangi bir kültürel ortama göre davranışlarını uygun bir şekilde adapte edebilme yeteneğine sahiptir. Etkileşim kurulacak kültüre davranışları adapte etmek kültürlerarası düzenlemeler yapabilmek ve etkileşimin kalitesi açısından oldukça önemlidir. Örneğin; bireyin kültürlerarası etkileşim sırasında jest ve mimiklerini kullanması oldukça önemlidir. Ancak, kendi kültürü içerisinde bir davranış başka kültürde daha farklı yorumlanabilir ve yanlış anlaşılmalara neden olabilir. Kültürel zekâsı yüksek bir birey, mimiklerini karşısındakinin kültürel geçmişini de düşünerek uygun yollarla kullanırsa etkileşimin kalitesini de artırır. Bir bakımdan kültürel zekâsı yüksek birey, üslubu ve duruşuyla, sözel ve sözel olmayan davranışlarıyla karşısındaki farklı kültürden bir bireyle etkileşim kurarken bir konfor alanı oluşturur. Örneğin; sosyal açıdan daha yakın ilişkiler kuran Türk bir yönetici ile daha formal ve uzak mesafeli tutuma sahip olan İngiliz yöneticinin iletişimi sırasında Türk yönetici, İngiliz yöneticinin yakın sosyal ilişkiden rahatsız olabileceğini (kaygı ve çekince yaşayabileceğini) göz önünde bulundurarak iletişimde sözel olmayan davranışlarını kullanması (vücut hareketleri ve mimik gibi) karşısındaki yöneticiye rahat hissettirecek ve etkileşimin gücünü arttıracaktır.

Earley ve Ang tarafından belirlenen kültürel zekânın bu boyutları her ne kadar örtüşmüyor ya da birbirinden bağımsızmış gibi algılansa da bu kültürel zekâ boyutlarının özellikleri arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır. Örneğin; üstbiliş ve biliş birbiriyle yakından bağlantılıdır. Çünkü üstbiliş tarafından üretilen bilgi, biliş tarafından kullanılır. Buna benzer bir yapı motivasyon ve davranış boyutları arasında

da bulunmaktadır²⁷⁷. Örneğin; yüksek düzeyde öz-yeterlilik, stratejik düşünmeyi pozitif yönde etkiler. Yüksek motivasyonel kültürel zekâ kişinin daha yüksek stratejik düşünme kapasitesine sahip olduğu anlamına gelir. Bu durum, kültürel adaptasyonun artmasını sağlar. Bir başka ilişki de üstbiliş-biliş ile davranışsal kültürel zekâ arasındadır. Her ne kadar farkında olmadan gelişen davranışlar olsa da; kültürlerarası etkileşimdeki davranışların çoğu üstbiliş-biliş yoluyla elde edilen bilginin yordanmasıyla oluşan davranışlardır. Bu bakımdan herhangi bir boyutu etkilemek amacıyla oluşturulan eylem, diğer davranışlar üzerinde de etkilidir. Yani bireye kaygı ve çekince hissettirecek bir durum sadece onun istekliliğini (motivasyonunu) değil, diğer tüm kültürel zekâ boyutlarını etkileyecektir.

Kültürel zekâya yönelik çalışmalar, kültürel zekânın genel geçer dört boyutuyla sınırlı kalmamıştır. Bu boyutlarlar beraber Van Dyne ve Ang'ın ortaya koyduğu strateji (strategy), bilgi (knowledge), motivasyon (motivation) ve davranış (behavior) boyutlarıyla oluşturulan bir nomolojik yapı da bulunmaktadır²⁷⁸.

Kültürel zekânın strateji boyutu; bireylerin farklı kültürlerden insanlarla bir araya geldiği kültürlerarası ortamlarda durumlarını gözetererek gerekli olan bilgiye ulaşması ve bunu yorumlayarak etkileşimde kullanması olarak ifade etmişlerdir. Kültürel zekânın stratejik boyutu bireyin bireyin deneyimleyerek öğrendiklerini ve kültürlerarası deneyimlerini nasıl yaşadığı, nasıl ve ne şekilde anladığı ve ne şekilde yorumladığı ile alakalıdır. Kültürlerarası etkileşim öncesinde birey üstbilişsel ve bilişsel boyutlar yardımıyla elde ettiği bilgiyi yorumlayarak bir strateji geliştirmesi, bireyin daha önceden zihninde oluşturduğu kültürel etkileşim senaryoları ile gerçek deneyimi karşılaştırmasına ve farklılıklara oluşturduğu zihinsel haritalar yardımıyla tepki vermesiyle gerçekleşir²⁷⁹.

277 Earley, P. C., & Peterson, R. S., The Elusive Cultural Chameleon: Cultural Intelligence As A New Approach To Intercultural TraInIng For The Global Manager, **Academy of Management Learning & Education**, 100-115, 3(1) Sayı, s. 2004, s. 109.

278 Ang, S., Van Dyne, L., & Koh, C., Personality Correlates of The Four-Factor Model of Cultural Intelligence, **Group & Organization Management**, 100-123, 31(1) Sayı, 2006.

279 A.G.E., sf. 101.

Kültürel zekânın bilgi odaklı boyutu; farklı kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıklar arasında bireyin tarafından bilinmesi ve anlaşılması ile alakalıdır. Kültürel zekânın bu boyutu tıpkı üstbilişsel ve bilişsel boyut gibi kültürel benzerlik ve farklılıklar arasındaki bilginin kişi tarafından yordanmasıyla ilgilidir. Kişi bu bilgileri kullanarak mevcut etkileşimi ve sonraki etkileşimlerinde kullanacağı bir zihinsel harita oluşturur. Bilgi odaklı kültürel zekâ, bilişsel kültürel zekâyâ benzer şekilde evlilik sistemleri, sosyal değer ve normlar, dini inançlar, sanat anlayışı, dilbilimsel yetenekler gibi bilgileri içermektedir²⁸⁰.

Kültürel zekânın motivasyon odaklı boyutu; farklı kültürel geçmişleri olan ve farklı kültürel ortamlardan insanlarla etkileşime girmeye duyulan isteklilik ve ilgi ile alakalıdır. Bu yapı Earley ve Ang'ın ortaya koyduğu motivasyonel kültürel zekâ ile örtüşür şekilde kültürlerarası etkileşim kurmaya yönelik enerjinin yönü ve büyüklüğü ile alakalıdır²⁸¹.

Kültürel zekânın davranış odaklı boyutu; bireyin üstbilişsel ve bilişsel yetilerle bilinçli olarak ortaya koyduğu veya farkında olmadan gelişen sözel ve sözel olmayan davranışlarını etkileşime girdiği kültürel ortamla uyumlaştırma yeteneğidir.

Van Dyne ve Ang'ın ortaya koyduğu bu dört boyutlu kültürel zekâ çerçevesi büyük ölçüde Earley ve Ang'ın kültürel zekâ boyutlandırmasıyla örtüşmektedir. Ancak Van Dyne ve Ang, kültürlerarası etkileşim açısından çok önemli olan stratejik düşünmeyi bir boyut olarak ele almışlar ve bunu da üstbilişsel ve bilişsel zekâ ile bağdaştırmışlardır.

1.2.7.2. Earley ve Mosakowski: Kültürel Zekânın Üç Kaynağı

Earley ve Mosakowski, Ekim 2014'te Harvard Business Review'de yayınlanan Kültürel Zekâ başlıklı makalelerinde kültürel zekânın üç kaynağını vurgulamışlardır. Kültürlerarası etkin bir yönetim için diğer bilişsel zekâ teorilerinden farklı olarak bireylerin kültürel farklılıkları da göz önünde bulundurmalarını gerektirir. Kültürel zekâ bilişsel, fiziksel ve duygusal/motivasyonel boyutları içermektedir. Bu bakımdan

280 A.G.E., sf. 102-103.

281 A.G.E., sf. 103-107.

kültürel zekâ bir bakıma bireyin vücudu, kalbi ve kafasındadır. Ancak, her bireyde kültürel zekânın emareleri vücudunun farklı bölümlerinde eşit güçte bulunmaz. Bununla beraber, her bir emare, diğer ikisi olmaksızın oldukça kısıtlı durumda kalacaktır²⁸².

Earley ve Mosakowski kültürel zekâ bileşenlerine daha iyi vurgu yapabilmek adına, bu bileşenlerini vücudun çeşitli bölümleriyle bağdaştırarak göstermişlerdir. Bilişsel bileşen kafa ile; duygusal bileşen kalple, ve fiziksel bileşen vücut ile bağdaştırılmıştır.

Bilişsel bileşen; bireyin yeni olguları anlamakta ve yargılamakta kullandığı gözlem ve öğrenme yetilerini ifade eder. Birey bu öğrenme ve gözlem yetileri aracılığıyla kendi kültüründen başka, farklı bir kültürel ortamda daha rahat ve kesin etkileşime girebilecek hale gelir. Örneğin; farklı bir kültürel ortamda kişilerin yaşam tarzını ve bakış açılarını anlamak ve onlara uyumcul hareket etmek zor olabilir. Ancak, bilişsel kültürel zekâsı yüksek olan birey kendi öğrenme yöntemleri aracılığıyla içinde bulunduğu yabancı kültürün temel öğelerini öğrenmekte daha etkin olacaktır.

Duygusal bileşen; farklı kültürel ortamda bireyin özgüveni ve motivasyonu ile ilişkilidir. Bireyin kendisine yabancı olan bir kültürel ortama girdiğinde o kültürde yaşamını devam ettirmesini sağlayacak isteklendirme ve özgüveni sürdürme kabiliyeti ön plana çıkacaktır²⁸³.

Fiziksel bileşen; bireyin kültürel zekâsını diğer kişilere yansıtması ve bunun da diğer kişiler tarafından algılanmasını ifade eder. Bireyin dışa vurduğu davranışlarının tamamını içerir. Bireyin o kültürdeki yemek siparişi vermesi, rica ve minnet göstergesi ifadeleri gibi olguların hepsini ifade eder. Bireyin yabancı olduğu kültür içindeki bu çeşitli davranışları aslında bireyin içinde bulunduğu kültürü anlama çabasını da ifade eder.

282 Earley, P. C., & Mosakowski, E., Cultural Intelligence, Harvard Business Review, 139-146, 82(10) Sayı, 2004, 141-142.

283 A.G.E., s.140

Earley ve Mosakowski kültürel zekâya daha çok bireyin farklı kültürel ortamlarda duygularının dışı vurumu üzerinden yaklaşmışlardır. Bununla beraber, tıpkı Van Dyne ve Ang'da olduğu gibi Earley ve Ang'ın temel boyutlandırmasının üzerine yöneticiler açısından özelleşmiş bir yapı kurdukları ifade edilebilir.

Şekil 1.2.3'te kültürel zekâya yönelik farklı çalışmalara bakıldığında çalışmaların iki ortak yönü göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki çalışmalarda etkileşime girmeden önce ve etkileşimin başında bireyin farklı kültürden insanlar hakkındaki düşünceleri, yargılarını ve onlara yönelik güdülerini kullanma yeteneklerini içeren boyutlardır. Tüm çalışmalarda buna benzer bir ayırım göze çarpmaktadır. İkincisi ise, bireylerin farklı kültürden kişilerle etkileşimleri sırasında kişiler hakkında zihinlerinde oluşturdukları yargıyı tavır ve davranışlarında dışı vurma yetenekleridir.

Kültürel zekânın bu farklı boyutlarının meydana gelme sıraları kendi içlerinde farklılık gösterebilir. Ancak farklı kültürden bireylerle karşılaşmada davranışların dışı vurumu ile alakalı olan davranışsal boyut, oluş sırasına göre diğer üç boyuttan sonra meydana gelecektir.

Bir sonraki bölümde kültürel zekâya yönelik farklı modeller incelenecek, kültürel zekânın ölçülmesinde kullanılan farklı yöntemler ve farklı ölçekler irdelenecektir. Araştırmada kullanılacak olan genişletilmiş kültürel zekâ ölçeğinin (E-CQS) araştırma için önemine değinilecektir.

1.2.8. Kültürel Zekânın Ölçülmesi

Kültürel zekâ araştırmalarında, kültürel zekânın boyutu kavramları birbirinden farklı isimlerle ele alınmasının yanında bu her bir araştırmada kullanılan kavramlar birbiriyle iç içe geçmiş haldedir. Bu noktadan hareketle kullanılan kavramlar farklı olmasının yanında, başlangıç yolları ve oluşturulan modeller birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Bu bölüm altında araştırmalar çerçevesinde oluşturulan farklı kültürel zekâ boyutlarını incelenecek ve araştırma için bir temel oluşturulacaktır.

Kültürel zekâ ölçeği (Cultural Quotient Scale- CQS) ilk olarak Earley ve Ang tarafından 2003 yılında geliştirilmiştir. Bu ölçek bireyler tarafından kendi

durumlarını yanıtladıkları bir öz değerlendirme ölçeği (self-reported) yapısındadır. Uzun yıllar boyunca çok az değişikliğe uğrayan bu kısa ölçek; 2012 yılında Van Dyne, Ang, Rockstuhl ve diğer araştırmacılar tarafından genişletilerek genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği (Expanded- Cultural Quotient Scale/ E-CQS) ortaya koyulmuştur. Bu ölçeklere de kültürel zekâ ölçekleri alt başlığında yer verilecektir.

1.2.8.1. Kültürel Zekâ Modelleri

Kültürel zekâ kavramı daha önceden araştırmacıların kavramlaştırma çalışmalarına karşın (Şekil 1.2.4) halen teori temelli yanıtlanmamış soruları bünyesinde barındırmaktadır. Ang vd.'nin 2007'deki kavramlaştırma çabasının²⁸⁴ yanında, kültürel zekânın hâlen nasıl modelleneceği üzerine yeterli düzeyde araştırma bulunmamaktadır²⁸⁵. Günümüze kadar yapılan araştırmalardan bazıları kültürel zekâyı tek faktörlü bir modelle, bazıları dört ilişkili faktörlü modelle, bazıları ise tek bir kültürel zekâ boyutunu inceleyen modeller geliştirmişlerdir²⁸⁶.

Kültürel Zekâyı Kavramlaştırmakta Kullanılan Modelleri Gösteren Araştırmalar			
Araştırmacılar	Tarih	Araştırmanın Adı	Modelin Yaklaşımı
Adair, Bunchan vd.	2016	A model of communication context and measure of context dependence	Kültürel Zekâyı Tek Bir Faktör Olarak Ele Alan Model
Rockstuhl, Seiler vd.	2011	Beyond general intelligence (IQ) and emotional intelligence (EQ): The role of cultural intelligence (CQ) on cross-border leadership effectiveness in a globalized world.	Kültürel Zekâyı Tek Bir Faktör Olarak Ele Alan Model
Presbitero	2016	Cultural intelligence (CQ) in virtual, cross-cultural interactions: Generalizability of measure and links to personality dimensions and task performance.	Kültürel Zekânın Dört İlişkili Faktörlü Modeli
Bücker, Furrer ve Lin	2015	Measuring cultural intelligence (CQ): A new test of the CQ scale.	Kültürel Zekâ Faktörlerini Birleştiren Bir Model
Chua, Morris ve Mor	2012	Collaborating across cultures: Cultural metacognition and affect-based trust in creative collaboration.	Kültürel Zekâ Boyutlarını Ayrı İnceleyen Çalışma

Şekil 1.2.4: Kültürel Zekâyı Kavramlaştırmaya Yönelik Modeller

Kültürel zekâ kavramı üzerine yapılan bazı araştırmalarda ise kavramlaştırma çalışmalarının, yapılan araştırma sayısına rağmen benzeşmediği ortaya koyulmuştur. Örneğin; Ang vd., üstbilişsel ve davranışsal kültürel zekâ boyutunu görev performansının öncülü olarak ifade ederken; bazıları da görev motivasyonel boyutu

284 Ang, S., Van Dyne, L., Koh, C., Ng, K. Y., Templer, K. J., Tay, C., & Chandrasekar, N. A., Cultural Intelligence: Its Measurement and Effects On Cultural Judgment and Decision Making, Cultural Adaptation and Task Performance, **Management and Organization Review**, 335-371, 3(3) Sayı, 2007.

285 Rockstuhl, T., & Van Dyne, L., A Bi-Factor Theory of The Four-Factor Model of Cultural Intelligence: Meta-Analysis and Theoretical Extensions, **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, 124-144, 2018, s. 124.

286 A.G.E., s. 124

görev performansının öncülü olarak ifade etmiştir. Bu tanımlamadaki farklılık araştırmaların tutarsızlığı ve karışıklığı bakımından üzerinde durulmasını gerektiren sorunlardandır. Araştırmanın tutarsızlığı oldukça önemlidir. Çünkü dört kültürel zekâ boyutunun (faktörünün) teorik faydası açısından ortak bir anlayış eksikliği olduğunu ifade eder²⁸⁷.

Kültürel zekâyâ yönelik bazı araştırmalar daha karmaşık ve daha bütünsel modeller olan aracı ve düzenleyici modelleri içerseler de²⁸⁸; kültürel zekâyı kavramlaştıracak bir ağ oluşturan toplam bilgi açısından son derece yetersizlerdir. Bu durum kültürel zekâyâ yönelik ortak bir anlayış geliştirilmesi bakımından sorun yaratabilir. Çünkü daha karmaşık modeller, aslında kültürel zekânın boyutlarını daha kesitsel incelerken, istikrarlı bir desen yaratmaktan da uzak kalmaktadır.

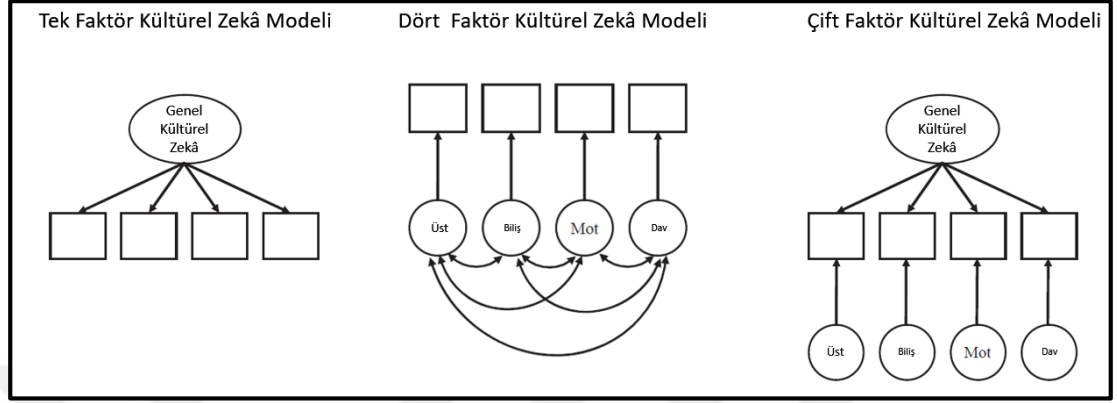
Kültürel zekâyâ yukarıda belirtilen çerçevelerden baktığımızda (1) kültürel zekâ bakımından tutarsızlığın giderilmesi; (2) ortak bir öngörü oluşturulması ve (3) kültürel zekâyı teorik hâle getirecek bir genel bilgi ağının oluşturulması oldukça önemlidir.

Rockstuhl ve Van Dyne, kültürel zekâ kavramının nasıl modellenmesi gerektiğini yönelik gerçekleştirdikleri araştırmada, belirli kültürel zekâ faktörlerinin etkilerinin yanı sıra; örtük bir kültürel zekâ faktörünün etkilerini de açıklayan bir kültürel zekâ modeli geliştirmiş ve test etmişlerdir. Çift faktör bu zekâ modelinde hem genel bir kültürel zekâ faktörü (latent CQ) hem de kültürel zekânın dört temel boyutu ayrı birer faktör olarak incelenmiştir. Burada ortaya çıkarılan çift faktör kültürel zekâ modeli, kültürel zekânın tek faktör mü (genel kültürel zekâ, yoksa dört faktör (üstbilişsel, bilişsel, motivasyonel, davranışsal) mü olacağını sorularında ziyade bunlar arasındaki bağıntılara yönelmiştir. Genel kültürel zekâ faktörü kültürel zekânın boyutları arasında paylaşılan ortak değerlere ışık tutmuştur. Her bir boyutun

287 A.G.E., s. 125

288 Chen, G., Kirkman, B. L., Kim, K., Farh, C. I., ve Tangirala, S., When Does Intercultural Motivation Enhance Expatriate Effectiveness? A Multilevel Investigation of The Moderating Roles of Subsidiary Support and Cultural Distance, **Academy of Management Journal**, 1110-1130, 2010.

ayrı ayrı ele alındığı dört faktörlü model ise kültürel zekânın genel faktörü tarafından açıklanamayan özelliklerin ortaya koyulmasını sağlamıştır²⁸⁹. (Şekil 1.2.5)

Şekil 1.2.5: Çeşitli Kültürel Zekâ Modelleri

Earley ve Ang tarafından oluşturulan ve Sternberg'in 1986 yılındaki çalışması örnek alınarak ortaya koyulan kültürel zekânın dört faktör modelinde her bir kültürel zekâ boyutu, kültürlerarası etkinliği kolaylaştıran bir yetkinliği tanımlamaktadır. Ancak, kültürel zekânın dört boyutunun yetkinliği farklılık gösterdiği için kültürlerarası etkinlik bakımından ortak bir noktada buluşma durumu ortadan kaybolabilir. Kültürel zekâ kavramlaştırılırken çok boyutlu özellikleri çerçevesinde boyutları kümелendiği için iki farklı özellik ortaya çıkmaktadır. Bunlar; (1) kültürel zekânın faktörleri genel bir kültürel zekâ faktörü altında eşit seviyede kavramlaştırılır, (2) kültürel zekâ öğeleri (items) hem tüm kültürel zekâ faktörleri arasında, hem de her bir boyutun kendi içinde ortak varyansa sahiptir. Bu açıdan kültürel zekâ öğeleri bireyin kültürlerarası ortamda efektif olma yetkinlikleri bakımından bütüncül ve benzersiz bilgi sağlar. Ancak bu durum ortaya çıkan sonuçların bütüncül mü yoksa benzersiz olarak mı ele alınacağı; yani, tek faktörlü kültürel zekâ modeliyle mi, yoksa dört faktörlü kültürel zekâ modeli ile mi ele alınacağı konusunda belirsizlik oluşturur²⁹⁰.

289 Rockstuhl, T., & Van Dyne, L., A Bi-Factor Theory of The Four-Factor Model of Cultural Intelligence: Meta-Analysis and Theoretical Extensions, **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, 124-144, 2018.

290 A.G.E., s. 126.

Tek faktörlü kültürel zekâ modeli, dört kültürel zekâ faktörünün bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. Bu modelin üç temel avantajı bulunmaktadır. Bunlar, (1) tek faktörlü kültürel zekâ modelinin kolay kavramlaştırılması ve çözümlenmesi; (2) daha fazla öğeyi içermesi nedeniyle kültürel zekâ test skorları, bireysel faktörlerden daha güvenilirdir; (3) tek faktörlü kültürel zekâ modeli kavramsal olarak herhangi bir bireysel faktörden daha geniştir ve bu nedenle kültürlerarası karmaşık bir bağlamda daha etkin olabilmektedir.

Tek faktörlü kültürel zekâ modeline karşın dört faktörlü kültürel zekâ modeli kültürlerarası etkinlik bakımından her bir kültürel zekâ modelinin etkinlik sonuçlarını öngörebilir. Ancak her ne kadar dört faktörlü model, tek faktörlü modelin dezavantajlarını telafi ediyor gibi görünse de tek faktörlü model de kültürel zekânın bütünü bakımından paylaşılan varyansın faktörlere özgü katkılarını göstermektedir. Bazı faktörler açısından hem benzersiz hem de ortak varyanslar kültürlerarası etkililik ile ilişkili olabilirken, diğer faktörler için sadece ortak varyans kültürlerarası etkililik ile ilişkilidir. Dört faktörlü kültürel zekâ modeliyle ilgili diğer kısıtlı ve endişe yaratan durumlar da şunlardır: (1) dört faktörlü kültürel zekâ modeli örnekleme özgü varyansın faydalarını kullandığı için faktöre özgü etkilere dayanan bulguların genelleştirilememe problemi ortaya çıkabilmektedir²⁹¹; (2) paylaşılan kültürel zekâ varyansına bağlı olarak çok bağlantılı kültürel zekâ faktörleri ve sonuçları arasındaki ilişkilerin tahminleri dengesiz olabilir ve yorumlama zorlukları ortaya çıkabilir²⁹².

İşte her iki modelin de dezavantajlarını göz önünde bulundurarak Rockstuhl ve Van Dyne çift faktörlü kültürel zekâ modelini önermişlerdir. Kültürel zekâyı çift faktörlü bir modelle kavramlaştıran model yüksek dereceli beş faktörlü bir yapıya benzer genel bir bütüncül bir kültürel zekâ yapısı önerir. Bu beş faktörlü yapı genel bir kültürel zekâ faktörünü ve dört boyutta oluşan kültürel zekâ faktöründen

291 Markon, K. E., Hierarchies In The Structure of Personality Traits. **Social and Personality Psychology Compass**, 812-8263 Sayı, s. 2009.

292 Rockstuhl, T., & Van Dyne, L., A Bi-Factor Theory of The Four-Factor Model of Cultural Intelligence: Meta-Analysis and Theoretical Extensions, **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, 124-144, 2018, s. 126.

oluşmaktadır. Genel bir kültürel zekâ yapısı çerçevesinde kültürel zekâ faktörlerinin paylaşılan varyanslarını modellemek teorik açıdan da anlamlıdır. Teorik açıdan kültürel zekânın paylaşılan varyansları dinamik etkileşimlerden ve zaman içinde faktörler arasındaki karşılıklı ilişkilerden ortaya çıkar. Örneğin; yüksek motivasyonel kültürel zekâya sahip bir Türk öğrenci başka kültürlerle de ilgi duyuyorsa o kültür hakkında daha fazla öğrenecektir. Bu da öğrencinin bilişsel zekâsını arttıracaktır²⁹³. Sonuç olarak, kültürler hakkında daha fazla şey öğrenen öğrencinin diğer kültürlerle karşı ilgisi de iki taraflı olarak artacaktır.

Çift faktör kültürel zekâ modeli, şu ana kadar kültürel zekâ modelleri arasında en kapsayıcısı ve en gelişmişidir. Çünkü bu model, tek faktör kültürel zekâ modeli ve dört faktör kültürel zekâ modeline göre daha zengindir ve kavramsal açıdan daha az belirsizdir. Çift faktörü kültürel zekâ modelinin bir diğer avantajı da kendinden önceki iki modelin ilişkilerini ve eksik yönlerini karşılaştırma ve tamamlama imkanına sahip oluşudur. Ayrıca çift faktör kültürel zekâ modeli kültürel zekânın etkilerinin daha ayrıntılı ve daha doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlar ve yapılacak herhangi bir kültürel zekâ araştırmasını teorik açıdan daha net hale getirebilir²⁹⁴.

Bu çalışma kapsamında kültürel zekânın, kültürlerarası iletişim kaygısı ile olan ilişkisini ortaya koymak için hem dört faktörün ayrı ayrı boyutları incelenmesi; hem de genel bir kültürel zekâ faktörüyle olan ilişkinin ortaya koyulabilmesi için iki modelden de faydalanılacaktır.

Bir sonraki başlıkta çalışmada kullanılacak kültürel zekâ ölçeği ve evrimi hakkında bilgi verilecektir.

1.2.8.2. Kültürel Zekâ Ölçekleri

Akademik başarıyı ölçmeye yönelik zekâ teorilerinin yanında, 1980'li yıllarda itibaren ortaya çıkmaya başlayan çoklu zekâ teorileri bireylerin başkalarına uyum sağlaması yeteneğini yansıtan ve akademik başarıdan farklı olan zekâ türleri önermiştir. Bu zekâ türleri arasında Gardner'ın kişilerarası zekâsı; Salovey ve Mayer

293 A.G.E., s, 126-127.

294 A.G.E., s 135.

ile Goleman'ın duygusal zekâsı; Cartor ve Kihlstrom'un sosyal zekâsı da bulunmaktadır²⁹⁵. Bu zekâ türlerinin tamamındaki ortak varsayım kültür ve ortamla yakınlığın bireyin düşüncelerini ve sosyal davranışlarını yönlendirdiğini ifade eder. Bu yönüyle kültürel zekâyâ kadar olan bu çoklu zekâ türleri çalışmaları biliş odaklanarak bağlamdan (ortamdan) farklı bir kapsamda hareket eder. Ancak kültürel zekâ teorisi, farklı kültürel geçmişlere sahip bireylerin göreceli genel yeteneklerinin de aynı olamayacağını ve bu yetenek tanımlarının ortamdan ortama değişebileceğini ifade eder. Bu bakımdan kültürel zekâ ölçeğinin geliştirilmesinde diğer ölçek türlerinden farklı olarak zaman, ülkeler ve ölçüm metotlarının farklılığından yararlanılmıştır²⁹⁶.

Kültürel zekâ kavramı Earley ve Ang tarafından 2001 yılında ortaya atıldıktan sonra kültürel zekânın ölçümüne yönelik bir ölçek geliştirme çalışması yapılmış ve bunun aşamalarına da Earley ve Ang'ın 2003 tarihli kitabında yer ver verilmiştir²⁹⁷. Earley ve Ang'ın geliştirdiği ölçekte dört faktör boyutu üzerinden ölçek oluşturulmuştur.

Kültürel zekâ ölçeği, bireyin kendi kültürü dışındaki bir kültürde veya çok kültürlü bir ortamda etkileşimini etkin bir şekilde gerçekleştirme yetkinliğini üzerine odaklanır. Kültürel zekânın üstbilişsel, bilişsel, motivasyonel, davranışsal boyutlarını ölçmektedir. Bu ölçekte amaç; gözlemci tarafından (peer-reported) ya da katılımcı tarafından (self-reported) cevaplanan anketlerle katılımcıların kültürel zekâ seviyesini ortaya koymaktır.

Earley ve Ang tarafından geliştirilen bu ölçek; erişkinliğe ulaşan bireylerde uygulanabilir. Kültürel zekâ testi; katılımcıların kendisi tarafından ya da gözlemciler tarafından doldurulabilir. Testin orijinalinde yirmi (20) ifade bulunmaktadır. Bu ifadeler üstbilişsel boyut, bilişsel boyut, motivasyonel boyut ve davranışsal boyutun altında yer alan ifadelerdir. İfadeler arasında ters kodlama yoktur. İngilizce orijinalinde yedili liker ölçekten oluşan anket; Türkçe'de anlam kayması olmaması

295 Ang, S., ve Van Dyne, L., **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2003, s. 16.

296 A.G.E., s. 16.

297 Earley, P. C., ve Ang, S., **Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures**, Stanford University Press, 2003.

adına beşli likert ile gerçekleştirilir. Bununla beraber testin dokuz (9) ifadeden oluşan kısaltılmış bir versiyonu da bulunmaktadır.

Earley ve Ang'in 2003'te oluşturduğu kültürel zekâ ölçeği (CQS) Van Dyne ve Ang tarafından 2012'de geliştirilmiş ve genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği (E-CQS) oluşturulmuştur. Kültürel zekâ ölçeğinin geçerliği (1) öğrenci ve uzmanlar örnekleminde; (2) dört haftaya kadar uzanan aralıklarda; (3) Amerika, Singapur ve Türkiye gibi ülkelerde; ve hem yerel hem de küresel farklı örneklemlerde çok kez doğrulanmıştır²⁹⁸. Kültürel zekânın yapılan çalışmalarda kültürlerarası ortamlarda bir dizi sonucu öngörebildiği ifade edilmiştir. Buna örnek olarak; kültürel adaptasyon, ülke dışında iş performansı, küresel liderlik, kültürlerarası tartışmalarda yetkinlik ve çok kültürlü takımların performansında kültürel zekânın etkinliği verilebilir²⁹⁹. Kültürel zekâ üzerine yapılan bu teorik ve deneysel çalışmalar, kültürel zekâ çalışmalarının sağlam temeller üzerine kurulmasını sağlamıştır.

Kültürel zekâ ölçeğini geliştirilmesi çalışması şu ana kadar yapılan ölçümlere ek daha detaylı sonuçlar ortaya koymak ve ilişkileri daha sağlam yakalamak açısından oldukça önemlidir. Bu açıdan Van Dyne ve ekibi, kültürel zekânın temel dört bilişine ek olarak bu bileşenlerle alakalı alt boyutları da ortaya koymuşlardır. Üstbiliş boyutu altında; planlama, farkındalık, kontrol alt boyutlarına yer verilmiştir. Bilişel boyut altında, kültürel genel bilgiyi, kültüre özgü bilgidan ayrıştırmak amaçlanmıştır. Motivasyonel boyut ise içe yönelik ve dışa yönelik motivasyonu birbirinden ayırmayı ve öz-yeterliliği ölçerek kişiyi harekete geçiren enerji ve enerjinin büyüklüğüne odaklanmaktadır. Son olarak davranışsal boyut ise; kişinin konuşması sırasında sözel ve sözel olmayan davranışlarının esnekliğini ortaya koymaktadır. Kültürel zekânın bu genişletilmiş çerçevesi; her bir kültürel zekâ

298 Ang, S., Van Dyne, L., Koh, C., Ng, K. Y., Templer, K. J., Tay, C., & Chandrasekar, N. A., Cultural Intelligence: Its Measurement and Effects On Cultural Judgment and Decision Making, Cultural Adaptation and Task Performance, **Management and Organization Review**, 335-371, 3(3) Sayı, 2007.

299 Van Dyne, L., Ang, S., Ng, K. Y. Vd., **Sub-Dimensions of The Four Factor Model of Cultural Intelligence: Expanding The Conceptualization and Measurement of Cultural Intelligence**, Blackwell Publishing Ltd., , 295-313, 6(4) Sayı, 2012, s. 295-297.

faktörünün daha kapsamlı bir şekilde kavramlaştırılmasını sağlayacak ve her bir kültürel zekâ boyutu için daha iyi ifade edilen bir kavramsal alan sağlayacaktır.

Genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği ve araştırma kapsamında kullanımına yönelik bilgilere araştırma bölümünde (3. Bölüm) değinilecektir. Bir sonraki başlıkta kültürel zekânın emik ve etik yönleri üzerinde durulacak araştırmada karşılaştırma yaparken hangi metotlardan yararlanılacağı üzerinde durulacaktır.

1.2.9. Kültürel Zekâya Emik ve Etik Yaklaşımlar

Kültürel zekâ, diğer bilişsel kültürel zekâ türlerinden farklı olarak bireyin kültürlerarası ortamlardaki etkileşim yetenekleri üzerine eğilen bilişsel-bağlamsal bir zekâ türüdür. Zekâ kavramının akademik bazlı çalışmaların ötesinde farklı kültürel örneklerin değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve bunlar arasından seçim yapılması konusunda önemli gelişmeler yaşanmasını desteklemiştir. Bununla beraber kültürel zekâ araştırmalarının bilişsel-bağlamsal yapısı nedeniyle çalışmalarda etik ya da emik yaklaşımlardan hangisinin, ne şekilde kullanılacağı sorusu ortaya çıkmaktadır.

Etik yaklaşımı ele araştırmaların özelliği kültürlerarası var olmaları ve evrensel olmalarıdır. Örneğin; evrensel düzeyde her insanda hafıza ve hatırlama gibi ortak bilişsel fonksiyonlar bulunmaktadır. Her insanın hafızası ve farklı olayları hatırlama yeteneği farklı olmasına rağmen, bu bilişsel yapılar her kişide bulunur. Bu bilişsel fonksiyonlarla beraber evlilik ve yas tutma gibi etik düzeyde sosyal kurumlar da bulunmaktadır³⁰⁰.

Emik yaklaşımı ele alan araştırmalarda ise daha çok küçük gruplar ya da daha çok belirli bir grup için geçerli olan ve bütünü içine alan bilişsel fonksiyonlar vardır. Bunlar, yaşayış ve ilişkiler üzerinde etkili olan bilişsel kavramlar olabileceği gibi, daha çok sosyal olayları içeren çeşitli gelenek, görenek ve anene olabilir.

Etik ve emik yaklaşımına ek olarak sadece evrensel düzeyde görülen çeşitli sosyal ve bilişsel yapılar da bulunmaktadır. Bu yapılar, çalışmamızın kültür bölümünde belirtildiği gibi yalancı etik (imposed-etics; pseudo-etic) olarak adlandırılır. Yalancı

300 Earley, P. C., ve Ang, S., **Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures**, Stanford University Press, 2003, s. 65.

etik yaklaşımındaki yapı az sayıda kültürel sistemden ortaya çıkmıştır, buna karşın bu kültürlerin uzantılarından (saçaklarından/fringes) daha öteye uygulanamazlar³⁰¹. Etik yaklaşım, bir kültürün alt kümeleri içinde gelişmişse başka kültürlere uygun olmasa bile uygulanabilir ve etki eder. Buna karşın yalancı etik yine bir kültürün alt kümelerinden çıksa ve başka kültürlere uygulanabilir gibi gözükse de ancak kültürel etkileşimin yoğun olduğu iç içe kültürlerle kısıtlı kalacaktır.

Kültürel zekânın evrenselliği ve kendine has özellikleri göz önünde bulundurularak birçok varsayımda bulunulmuştur. Kültürel zekânın birçok evrensel yönü vardır. Kültürel zekâ, içinde birçok zihinsel işlevi barındırır ve kendini algılamada etik öğelerden faydalanır. Etik öğeler kişinin motivasyonu açısından önemli üç boyutu iyileştirme, etkililik ve tutarlılık olarak ifade edilir³⁰². Bu durumdan da görülebileceği gibi etik, bireyin özellikle motivasyonel kültürel zekâsı üzerinde etkilidir. Örneğin; kültürel zekâ, bireyin kendi çevresine pro-aktif bir şekilde ne kadar çok adapte olmak istediğini gösterir. Kişi istediği düzeyde etki alamayınca kendi çevresine tutunmayacak ve yeni bir ortama adapte olmakta da sorun yaşayacaktır. Bu tarz örneklerdeki durum bireyin düşük kültürel zekâsından kaynaklanmaktadır.

Kültürel zekâ etik yaklaşım ile beraber birçok emik yönü de içinde barındırır. Kültürel zekâ, birey boyutuna indirgendiğinde gösterdiği özellikler genellikle emiktir. Örneğin; bizlerin karate ve uzak doğu sporlarından aşına olduğumuz Wai (vücut selamı) ile karşındaki bireyi selamlamak bu duruma iyi bir örnektir. Birçok Uzakdoğu kültüründe (ve bazı güç mesafesi yüksek olan kültürlerde) bu selam saygının bir göstergesidir. Bu kültürdeki belli bir zümreye saygı göstermek için yapılan hareket ayrıca o kültürdeki ihtiyaç ve özel gereksinimleri de yansıtmaktadır. Bu çerçevede kültürel zekânın çoğu etik yönü de emik yönlerle dayanır. Kültürel değer ve norm kalıpları içindeki davranışlar da etik olmaktan ziyade daha çok etiktir.

Kültürel zekânın hafıza ve hatırlama; mantık ve çıkarım; ve kategorilere ayırma gibi mental ve bilişsel özellikler tüm bireylerde bulunan ortak özelliklerdir ve etiklidir.

301 A.G.E., s. 66

302 A.G.E., s. 66

Buna karşın bu mental ve bilişsel özelliklerin kullanımı kültürden kültüre farklılık gösterebilir ve böyle bir durumda da emik bir yaklaşım olarak ifade edilir. Kültürel zekâ ile ilgili unutulmaması gereken bir kavram da bireylerin bilgiyi depolama ve hatırlama kapasiteleri de değişiklik gösterebilir. Bu nedenle aslında kültürel zekâ paradoksal bir biçimde her bireye özgü evrensel bir kaliteyi de içinde barındırır. Bu  alışma kapsamında farklı iki kültürdeki bireylerin kültürel zek larını etik değerler üzerinden araştıran bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Bir sonraki bölümde kültürlerarası iletişim konusu işlenecek, kültürlerarası iletişimde ortaya çıkan kaygının nedenleri araştırılacaktır. Bölüm içinde kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki bağıntı detaylıca irdelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM KAYGISI

Kültürlerarası iletişim, farklı kültürden bireylerin etkileşim yollarını, yöntemlerini, süreçlerini inceleyen bağlamsal bir etkileşim düzenidir. Kültürlerarası iletişim ilk kez Amerikalı Antropolog Edward T. Hall tarafından Silent Language kitabında kullanılmıştır³⁰³. Edward Hall, henüz 1950'lerin başında Foreign Service Institute'de (FSI- Yabancı Hizmet Enstitüsü) Kültürler Arası İletişim kavramının önemini vurgulayan çalışmalar yapmıştır. Edward Hall, *kültürlerarası iletişim* ve *sözlü olmayan iletişim* (non-verbal communication) ifadelerini kavramlaştırmış ve bunları The Silent Language adlı eserinde yayınlamıştır. Hall'ın eseri daha sonra kitlelere yayılmış ve geniş çapta popülerlik kazanmıştır. 1970'lerden itibaren ICC alanında yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Bu tarihlerde ABD'de Uluslararası ve Kültürler Arası İletişim Komisyonu kurulmuştur. Yine bir diğer hareketlilik de Uluslararası İletişim Derneği'nin (International Communication Foundation) Kültürler Arası İletişim Bölümü kurulmasıdır. 1979 yılında Molefi Asante, Cecil Blake ve Eileen Newmark'ın ortak editörlüğünde Handbook of Intercultural Communication yayınlanmıştır³⁰⁴.

Kültürlerarası iletişimin araştırmalarının başlangıcı yaklaşık altmış yıl kadar geçmişe gitmektedir. Bununla birlikte çalışmaların 1980'lerin sonundan James C. McCroskey ile beraber ciddi şekilde hız kazandığı ve günümüzde çok boyutlu ve disiplinler arası bir hâle geldiği ifade edilebilir³⁰⁵.

Kültürlerarası iletişim ilk bölümde ele aldığımız kültür konusu ve kültürel zekâ kavramı ile yakından ilişkilidir. Kültür, kültürlerarası iletişimde değişen ortamları ve değişen bağlamları ifade etmektedir. Kültürel zekâ ise; bu değişen ortamlarda ve bağlamlarda bireyin farklı kültürden kişilerle etkileşim kurmaktaki yetkinliği üzerine

303 Gudykunst, W. B., & Mody, B., **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2002.

304A.G.E.

305 A.G.E.

odaklanır. Bu bakımdan kültür, kültürlerarası iletişimde araç iken; kültürel zekâ etkileşimin yetkinliğini tayin eder.

Çalışmanın ikinci bölümü kapsamında kültürlerarası iletişime dair konulara, kültürlerarası iletişim kaygısı kavramına değinilecek; kültürlerarası iletişim ile kültürel zekâ arasındaki ilişki irdelenecektir.

2.1.Kültürlerarasılık

Kültürlerarasılık (intercultural) kavramı, insana yönelik olguların en az iki ve daha çok kültürle ilgili ve alakalı olması anlamına gelmektedir. Bir kültürün bireyleri arasındaki etkileşim ve ilgiden (intersubjectivity/ ara öznellik) ziyade kültürlerarasılık, birden çok kültürün bireyleri arasındaki karşılıklı etkileşim ve ilgiyi konu edinir. Kültürlerarasılık kavramında, bireyler kendi kültürleri üzerinden birer taraf oluşturdukları için ben merkezilik ve ötekicilik vardır. Birey, kendi içinde bulunduğu kültürün -ki çoğu zaman bu ülkesel ve bölgesel çapta bir grup/toplumu ifade eder- özelliklerinin aynası olarak hareket ederken, karşısındaki kültürü de ötekicilik çerçevesinden görür, varsayımına dayanır.³⁰⁶.

Kültürlerarası farklılıklar, kültürel çeşitliliği (cultural diversity) oluşturan öğelerdir. Kültürel çeşitlilik, kültürel tek tipleşmenin önüne geçen ve farklı dünya görüşleri altında olaylara açıklama getirmeyi sağlayan bir kavramdır. Örneğin; kültürel çeşitlilik sayesinde İngiliz ve Türklerden oluşan bir araştırma ekibi çözüm aradıkları bir sorunun çözümüne yönelik olarak hem ülkesel kültürleri hem de ait oldukları diğer kültürler çerçevesinde farklı yaklaşımlar geliştirerek araştırmalarında daha derinlikli bir yaklaşımda bulunabilirler.

Kültürler canlı organizmalardan oluşan sistemlerdir ve birbirleriyle karşılıklı bilgi değişimi (alış-veriş) içindedirler. Bu durum kültürlerin sadece mevcut bulundukları tek ve kapalı bir sistemin varlığından ziyade; sürekli etkileşimde olan, birbirilerinden üye ve bilgi alışverişi yapan açık sistemler haline gelmesini ifade eder. Kültürler, yüksek seviyede etkileşim, ilişki ve değişim ile elde ettikleri görenek, bilgi ve

306 Samovar, L. A., Porter, R. E., & Mcdaniel, E. R., **Communication Between Cultures**, Belmont, 1991, s. 15-16.

davranış kalıpları çerçevesinde değişen durumlara göre kendilerini ifade ederler. Bu durum, bir anlamda kendi içinde bulunduğu şartlara göre kıyafetlerini yeniden tasarlaması ve giyinmesi anlamına gelmektedir. Bu durumu en iyi ifade eden kavram da *kültür ötesi*dir (transcultural)³⁰⁷.

Kültür ötesi kavramı; kültürün kısıtlı bir alt kültürel grup ya da toplum içinde homojen bir şekilde dağılıp kendi sınırları içerisinde kalmadığını, aksine farklı kültürlerle sürekli ve yoğun etkileşim ve bilgi değişimi sayesinde kendini yeniden ürettiğini ifade eder³⁰⁸. Kültür ötesi kavramı, kültürlerarasılık çerçevesi içinde birey ve grupların karşılıklı etkileşimini, nasıl etkileşime girildiğini, etkileşim sırasında hangi bilginin nasıl aktarıldığını ve kültürlerin kendi arasındaki konumlarının nasıl olduğunu ele alır.

Bireyin, kültürlerarası iletişim sırasında kültürlerarası etkileşime girmeye yönelik yetenekleri çerçevesinde (kültürel zekâ), kültürlerarasılık -yani bağlamlar arası etkileşim- ve kültür ötesi kavramı – yani etkileşim sırasında kültürlerin kendisini yeniden nasıl inşa ettiği- kültürlerarası iletişimin kalitesi ve etkinliği üzerinde etkili olacaktır. Bireyin içinde bulunduğu kültür ne kadar çok diğer kültürlerle etkileşime girmişse ve birey içinde bulunduğu kültüre kendisini ne derece ait hissediyorsa, birey kültürlerarası iletişimde o derece başarılı olacaktır.

Kültürlerarası olmak ile karıştırılan bir diğer kavram da çokkültürlülüktür. Çokkültürlülük, aynı bölgede birden çok kültürün bir arada yaşamanı ele alan sosyolojik ve politik kökenleri olan (sosyopolitik) bir kavramdır. Çokkültürlülük kavramı, çoğu zaman için farklı kültürlerin belli bir coğrafyada bir arada -ve genelde karşılıklı saygı çerçevesinde- yaşamasını ele alır. Bununla birlikte kültürlerarası kavramı, bir nesne, olay ya da olgunun en az iki kültürün etkisinde gerçekleşmesidir. Bu bakımdan çokkültürlülük, coğrafi sınırlılıkları; kültürlerarasılık ise etkileşimin taraflarını ifade etmektedir.

307 Kartarı, A., **Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimIn Kavramsal Dayanakları**, İletişim Yayıncılık, 2014, s. 33-35.

308 A.G.E., s. 34-35.

Bir sonraki bölümde farklı kültürel ortamlardaki bireylerin karşılıklı etkileşiminin yönünü, şiddetini ve bilgi aktarım düzeyini ifade eden kültürlerarası iletişim konusu ele alınacaktır.

2.2.Kültürlerarası İletişim

İletişim, Latince kökenli *communis* sözcüğünden türemiş olan ve batı dillerinde *communication* olarak geçmiş bir kavramdır. Latince kökenli *communis* kavramı; ortak, genel, evrensel anlamına gelmekle birlikte bireyler için de sıcak kanlı, sokulgan ve toplulukçu anlamına gelmektedir³⁰⁹. İletişimin en önemli öznesi insandır ve iletişim insan ve/veya insanların oluşturduğu gruplar arasında sözlü ya da sözel olmayan biçimlerde gerçekleşir. İnsan tıpkı *communis* kavramının ifade ettiği gibi, doğa ve çevresiyle etkileşim kurarak yaşamını sürdürür. İnsan, bu etkileşimi sırasında diğer canlılardan farklı olarak kültürden yararlanır. Kültür, belli bir coğrafyada yaşayan insanların yaşayış ve örgütlenme biçimlerini, iş yapma biçimlerini, inançlarını ortaya koyan ve zaman içinde görenek-gelenek ve etkileşimlerle oluşan değer ve normları ifade eder. Bu çerçevede iletişim hem kültürün oluşmasını hem de kültürler arasındaki etkileşimi sağlayan en önemli araçtır. Kültür, üyesi olan bireylerin düşünce tarzını ve düşüncelerini yansıtmaları şekillerini etkiler. İletişim sırasında ise bireyler bu kültürel geçmişlerini yansıtır. İletişim insana kendi kültürünü ve diğer kültürleri öğretirken, başkalarının da o insanın kültürünü öğrenmesini sağlar³¹⁰.

İletişim yalnızca bireylerin aynı dili kullanarak sözel etkileşime girmeleri değildir. İletişim insan ve kültürün oluşturduğu ortamları, bu ortamlardaki iş yapış şekillerini, farklı toplumsal sınıfları, evlilik sistemlerini, ekonomik yapıları, inanç sistemlerini, dil yapılarını da içeren sözel olmayan davranışları da içerir. Bir anlamda kültüre ait olan veya olmayan her şey iletişim sistemi içerisinde kodlanır ve varlığını sürdürür. İnsan ise, iletişim olgusuna yönelik tüm sözel ve sözel olmayan iletişim öğelerini yorumlayarak ve onu yorumlayarak (eleştirerek!) yeniden değerlediği sürece kaliteli

309 Dictionaries, C., **Collins Dictionary and Grammar-**, CollIns, 2016.

310 Oskay, Ü., **İletişimIn ABC'si**, Inkılap Kitabevi, 2014, s. 15-23.

bir iletişim ortaya koyacaktır³¹¹. Örneğin; bir Türk'ün, İngilizlerin doktora ders aşamasında ders almadıkları -ama farklı seminer ve sempozyumlara katıldıkları- eğitim sistemi, bu sistemin geçmişini ve paydaşlarını bilmeden İngiliz eğitim sistemini eleştirmesi yersiz olacaktır. Aynı şekilde bir İngiliz'in de bu sistemi tam tersine işletmesi yersiz olacaktır. Bu iki tarafın kurduğu ilişkide bireylerin eğitim sistemlerinin akademik altyapıyı nasıl destekledikleri üzerine konuşması için, karşılıklı fikir sahibi olmaları kurulan etkileşimin gücünü de arttıracaktır.

Bireylerin karşılıklı bilgi alışverişi yapması ve belli tutumlar geliştirmesinde etkili olan iki önemli kavram *etkileşim* ve *iletişim* de sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Etkileşim, bireylerin ve grupların nesneler, olaylar ve olgular üzerinden karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeleridir. İletişim ise, bireylerin karşılıklı olarak nesneler, olaylar ve olgular ile ilgili bilişlerini karşılıklı olarak aktarmaları ve bu sırada takınılan tutum, yargı, düşünce, duyguları bireyin karşısındakinden aktarması ve yanıt almasıdır. İletişim, etkileşimin iç içe geçmiş alt boyutlarından biridir. İnsanın, doğayı anlaması ve kendisinin varlığını göstermesini sağlar.

İletişim, davranışın (behavior) birçok türünü içinde barındıran bir yapıdır. Davranışları da şekillendirenlerin başında kültür gelir. Bu bakımdan, kültür kavramından bahsedildiğinde iletişimi, iletişimden bahsedildiğinde ise etkileşim birbirinden ayrılmamalı ve daha geniş kapsamlı değerlendirilmelidir. Ancak, iletişimin kültürel biçimleri (cultural patterns of communication); özellikle kültür içi ve kültürlerarası iletişimi birbirinden ayrılabilir³¹². Kültürlerarası iletişim; farklı kültürel geçmiş ve kimliklere sahip bireyler arasında gerçekleşen bir iletişim sürecidir. Bu bakımdan kişilerin karşılıklı olarak birbirleri hakkında bilgilerini (bilişlerini) içerir. Farklı kültürden bireylerin iletişimini ele aldığı içinde her bir iletişim süreci de farklı kültürel bağlamda ele alınır. Belirli bir kültürdeki kişiler arası

311 A.G.E., s. 15-16.

312 Condon, J. C., & Yousef, F. S., **An Introduction To Intercultural Communication**, Macmillan PublishIng Company, 1975, s. 34-35.

iletişim ise, belli bir kültürel ortamdaki, benzer ve ortak kültürel özellikleri olan bireylerin belli bir baēlamdaki iletişimini ele alır³¹³.

rneēin; Kişilerarası iletişimde bir Trkn İngiltere seyahati sırasında ne ile karşılaştığını göz ardı ederek Türk bireyin iletişim biēimi hakkında konuşulabilir ya da bu bireyin kültüründeki eril veya dişil kültürel başatlıktan bahsedebilir. Fakat kültürlerarası iletişimde, farklı kültürden insanların karşılaşmaları ve etkileşimleri hakkında her iki kültürün de kalıplarını göz önünde bulundurmadan fikir beyan etmek zordur. Bu nedenle, iletişime taraf olan bireylerin kültürel baēamları iēinde etkileşimin aēıklanması gerekmektedir.

Bu kapsamda kültürlerarası iletişim kavramı dahilinde; iletişim biēimlerine yönelik varsayımlara, grup iēi ve kişilerarası iletişim davranışlarına ve bilişsel biēimlere alt başlıklarda deēinilerek kültürlerarası iletişim kavramına yönelik teorik yapının oluşturulması hedeflenmiştir.

2.2.1. Kültürlerarası İletişimi Kavramına Yönelik Varsayımlar

ēalıřma kapsamında kültürlerarasındaki iletişim ele alınırken yararlanılan kaynaklar ve iletişime yönelik kabul edilen varsayımlar bu başlık altında incelenecektir. Bu bařlıēa ēalıřmamda yer vermemdeki amaē; kültürlerarası iletişim kavramının ēalıřmada hangi görüş ve yaklaşımlar ıřıēı altında ele alındığının ortaya konulmasıdır. Bu yaklaşımlar sırasıyla şu řekildedir³¹⁴:

(1) İletişim sembolik bir aktivitedir.

İletişim semboller kullanımını iēeren bir sreētir. Semboller, bir olguyu ya da nesneyi temsil etmek, göstermek amacıyla kullanılan kelimeler, sözel olmayan görüntülerden ve bayrak, flama gibi diēer nesnelerden oluşur. Sadece belirli bir grup insan tarafından ortak olarak kabul edildiēinde ve kullanıldıēında sembollerin

313 Cupach, W. R., & Spitzberg, B. H., Identity Management and Competence In Interpersonal and Intercultural Relationships: Scholarly Contributions of Tadasu Todd Imahori, **Human Communication Studies**, 61-72, 2010.

314 Gudykunst, W. B., ve Kim, Y. Y., **Communication With Strangers.** , Mc Graw, 1997, s. 6-10.

varlığında söz edilebilir. Kültürün ortak kabulünde olduğu gibi, semboller arasında doğal bir bağ bulunmamaktadır; semboller kültürden kültüre değişiklik gösterebilirler. Çoğu sembol kültürün içinde gelişi güzel oluşmuştur. Sembollerin iletişimde kullanımı, insanlar ve nesnelere atıf olmaksızın iletişim kurmayı mümkün kılar. Ayrıca, konuşmanın ve dilin gelişimini de destekler.

(2) İletişim mesajın koda ma ve kodlamasını içeren bir süreçtir.

Günümüzde yoğun kullanılan bir kavram olan nesneler arası internet ile makinelerin birbirlerine internet aracılığıyla bilgi göndermede olduğu gibi insan zihni direkt olarak elektrik iletimi yapamaz. İnsanlar arasındaki iletişimde bireylerin düşüncelerini aktarabilmesi için sözel ve sözel olmayan kodlara dönüştürmesi gerekmektedir. Kodlama (encoding), bireyin düşüncelerini, hislerini, duygularını ya da tutumlarını başkalarının anlayabileceği şekilde bir mesaj haline getirmesidir. Bu mesajı alan alıcı ise göndericiden gelen mesajı anlayarak, yorumlayarak, farkına vararak kodu açmış olur ve iletişimin ilk döngüsü tamamlanır. Bu süreç tam tersine gerçekleştiğinde ise iletişim süreci tamamlanmış olur. Bireyler arasındaki bu ilişkide mesajın kodlanması ve kodun açılımı bireyin kültürel geçmişine ve kültürel ortamına göre değişiklik gösterir.

(3) İletişim bir alış-veriştir.

İletişim  evresel uyarıcıların (nesnelerin) ve içsel zihinsel durumların bir ürünüdür. Ancak sadece  evre ve objeler bizim iletişimimizi etkilemez. Bizim çevreyi algılamamız ve çevrenin bizim davranışlarımızı yönlendirmesi iletişim üzerinde etkilidir. Yani iletişimi bir değişim aracı olarak görmek, bizim iletişimimize kimlerin etki ettiğini ve bizim de kimlerin iletişimine etki ettiğimizi ortaya koymak açısından oldukça önemlidir.

İletişim sırasında bireyler birbirlerinden mesaj alıp gönderebilir (yani alış-veriş yapabilir). Ancak gönderilen mesajın gönderici için ifade ettiği anlam alıcı bireye aktarılmamaktadır. Çünkü anlam, sadece mesaj değildir. Herhangi bir iletişimin sırasında iletişimin ifade ettiği sonuç gönderici ve alıcı tarafından algılanan anlamlar arasındaki kısmi bir farkı işaret eder. Bu durum başka bir deyişle; bir birey tarafından

oluşturulan kodun mesajı, mesaj direkt alınsa bile alıcı açısından kodaçımı yapıldığında farklılık gösterir. Bu durumda alış-veriş sırasında iletişime konu olan birçok tetikleyici olsa da iki taraf içinde ifade edilen bu karşılıklı sürecin bir kesişimidir.

(4) İletişim farkındalığın çeşitli seviyelerinde gerçekleşir.

Birey belli bir kültürün içinde sosyalleştikçe davranışlarının büyük bir kısmının biliçdışı olduğunu fark eder. Nasıl konuşacağı bireye öğretilmez, ancak birey deneme-yanılma yoluyla konuşmayı öğrenir ve zaman içinde bu eyleminde iyi hale gelir. İletişimde bu şekilde gerçekleşir. Bireyin sosyal etkileşim kurduğu çevresi genişledikçe kurduğu iletişimdeki bilinçlilik oranı azalmaktadır. Buna karşın yeni insanlarla konuştuğumuzda farkındalık seviyemiz ciddi oranda artmaktadır. Bu bakımdan, kendi kültürümüzden bireylerle olan iletişimimize kıyasla, farklı kültürlerden yeni bireylerle iletişimimizde farkındalık seviyemizin daha yüksek olması beklenir. Yani davranışlarımız daha bilinçli bir şekilde gerçekleşecektir. Bu beraberinde bir olguyu daha getirir: farklı kültürlerden olan bireylerle etkileşimimiz daha az sıradan olduğu için, bu iletişim yeni ve alışılmamış durumları içerir.

(5) İletişim kuran kimseler, iletişim davranışlarının çıktıları hakkında tahmin yaparlar.

Bireyler iletişim kurduklarında, iletişim davranışlarının etkileri veya çıktıları konusunda çıkarımlar yapar; yani, birey karşısındaki kişinin mesajı nasıl alıp cevaplayacağı konusundaki çeşitli iletişim stratejileri arasından seçim yaparlar. Ayrıca, iletişim davranışları tahminleri içermesine rağmen her zaman bilinçli olarak gerçekleşmemektedir. Alternatif çıktıların farkına varıldıkça, yapılan çıkarımların da daha çok bilinçli hale gelir. Bilinçli iletişim davranışımız da daha iyi çıkarımlar yapmamızı sağlar.

(6) Tasarı, iletişimin koşulu değildir.

Bireyin karşısındaki kişi ya da kişilerle iletişim kurması için bilinçli olarak alıcıya mesaj göndermesi gerekmez. Hatta, birçok kültürlerarası yanlış anlamada bireyin bir

kültürde kabul gören kasıtsız davranışının, başka bir kültürdeki kişiler tarafından farklı algılanması, yorumlanması ve tepki verilmesi durumundan kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle davranış, başka bir birey tarafından yorumlanan ya da o kişinin gönderdiği mesajdan etkilenen iletişim anlamına gelmemektedir. Örneğin; bir kültürde kişiyi parmakla işaret etmek onu suçlu ve hedef haline getirirken, başka bir kültürde bireyi işaret etmek onun azınlık ve seçkin bir kesimin üyesi olduğu anlamına gelebilir.

(7) Her iletişim mesajı içerik boyutuna ve ilişki boyutuna sahiptir.

İletişim mesajı iki farklı seviyede yorumlanabilir. Bunlardan ilki bireyin ne söylediğini ifade eden içerik seviyesi; ikincisi ise nasıl söylediğini ifade eden ilişki seviyesidir. İçerik seviyesi mesajın özünü belirtirken; ilişki seviyesi özün nasıl yorumlanması gerektiğini ifade eder. İlişki seviyesi çok nadiren kasıtlı ya da tam bilinçle yorumlanır. Bu nedenle genelde bilinçsiz bir şekilde kodlanır yave kodaçımı yapılır. İçerik seviyesi ise sözel olarak kodlanırken, iletişim seviyesi sözel olmayan bir şekilde kodlanmaya eğilimlidir.

(8) İletişim kuran kimseler kendi etkileşimlerinin yapısına etki eder.

Birey, her iletişim kurduğunda iletişimin yapısına etki eder. Birey, kültürel anlamda benzer olayları başka kültürdeki kişilerin görüşlerinden farklı görebilir. Bu durumda farklı kültürden bireylerle iletişim kurarken, ortak ve önemli etkileşimsel dizileri düzenlemeye hizmet eden bir sistem içinde birey kendi kültürel özelliklerini etkileşime yansıtacaktır. Başka bir deyişle, birey kendi kültüründen kişilerle iletişim kurarken aynı yapıdan etkilendiği için kendisini güvende hisseder. Ancak, farklı kültürlerden insanlarla iletişim kurarken davranışı keskin bir şekilde yorumlamak ve tahmin etmek için farklı kültürden bireylerin iletişim sürecinin yapısına nasıl etki ettiğinin bulunması gerekmektedir.

Çalışma kapsamında hem etkileşim hem de iletişim kavramları, kültürlerarası iletişim ve etkileşim değerlendirilirken yukarıdaki sekiz varsayım göz önünde bulundurularak ele alınacaktır. Bir sonraki alt başlık altında bireylerin ve grupların

iletişim öncesinde geliştirdikleri ve iletişim sırasında sergiledikleri iletişim davranışları konusu ele alınacaktır.

2.2.2. Kişilerarası ve Gruplar Arası İletişim Davranışı

Bu başlık altında bireylerin kültürlerarası iletişimde hem kendi bireysel özelliklerini yansıtarak kurduğu iletişim ile belirli bir kültürün yesi olarak iletişime girmesi arasında ne gibi farklılıklar olduğuna değinilecektir. Her iki iletişimde bir uzanımın iki kutbuna yerleştirilebilir. Uzanımın herhangi bir ucu kişilerarası iletişim olurken, diğer ucu da gruplar arası iletişim olacaktır. Burada bir kutupta yer alan tamamen kişilerarası iletişim iki ya da daha fazla kişi arasındaki gerçekleşen etkileşimin, bireyler arası kişisel ilişki ve onların saygılı bireysel karakteristikleri üzerinden olmasını ifade etmektedir. Gruplar arası iletişim kutbunda ise tüm davranışlar iki ya da daha çok kişi arasında olduğunda her bir kişi diğerini farklı sosyal grup ve kategorilerdeki yeliklerine göre tanımlamaktadır³¹⁵. Tajfel'in kişilerarası davranış olarak tanımladığı uçta birey tüm çıkarımları psikolojik veri kullanılarak yapılmaktadır. Gruplar arası davranış olarak tanımlanan uçta ise birey tüm çıkarımları sosyolojik ya da kültürel veriyi kullanarak yapmaktadır. Başka bir deyişle, gruplar arası davranış bireyler arası farklılık olmadığı zaman gerçekleşir. Gruplar arası davranışın kaynağı sosyal kimlik iken, kişilerarası iletişimin kaynağı bireysel kimliktir.

Bir bireyin her sosyal etkileşimi sırasında hem grupla arası hem de kişilerarası özelliklerden yararlanmadan iletişim kurması mümkün değildir. Birey hem içinde bulunduğu kültürün özelliklerinden hem de kendi karakteristiğinden etkilenerек iletişimini srdrr³¹⁶. Bu durum çoğu zaman aile bağı olan kişiler için bile geçerli olabilir. Örneğin; müzik ile ilgilenen bir kız kardeş ile spor ile ilgilenen bir erkek kardeş arasındaki iletişimde müzik, spor ve cinsiyet gibi farklı kültürel etkileşimler davranışlar üzerinde etkili olacaktır.

315 Tajfel, H. E., **Differentiation Between Social Groups: Studies In The Social Psychology of Intergroup Relations.** , Academic Press, 1978, s. 41.

316 A.G.E.

Başka bir bireylerarası ve gruplar arası davranış karşılaştırmasında ise iki kutuplu uzanımın iletişimin doğasını fazla basite indirgediği üzerinde durulmuştur^{317,318}. Bu kişiler herhangi bir sosyal durumun gruplar arası ve kişilerarası öneme göz önünde bulundurulmadan gerçekleşmesini zor olduğunu vurgular. Herhangi bir kimse ile etkileşimde bizim farkı sosyal gruplardaki üyeliklerimiz ön plana çıkmaktadır. Örneğin; erkek-kadın, genç-yaşlı, İngiliz-Türk, siyahi-beyaz gibi kültürel çeşitlilikler bu farklı sosyal grupları oluşturmaktadır. Milliyet, cinsiyet, meslek gibi kültürel özelliklerimiz etkileşim sırasında belirgin hâle geldiğinde bu kişilerarası iletişim sırasında karşımızdaki ötekinin önemini ortadan kaldırmaz. Aksine, ötekinin (farklı kültürden bireyin) önemini daha da arttırır³¹⁹.

Stephenson gruplar arası tartışmalar üzerine olan görüşünde, yüksek kişilerarası ve yüksek gruplar arası belirtilere sahip durumlar ile düşük kişilerarası ve yüksek gruplar arası belirtilere sahip durumları tartışmanın nerede ve nasıl gerçekleştiği açısından birbirinden ayırmaktadır³²⁰. Tartışma yüz yüze gerçekleştiğinde yüksek kişilerarası belirtiler ve yüksek gruplar arası belirtiler gözlemlenmektedir. Buna karşın tartışma telefonda gerçekleştiğinde yüksek gruplar arası ve düşük kişilerarası belirtiler ortaya çıkmaktadır. Buradaki farklılık yüz yüze iletişimde birey kişilerarası davranışının öneminin farkındayken, telefondaki iletişimde daha az farkındadır. Bireylerin yüksek kişilerarası belirtilere ve düşük gruplar arası belirtilere sahip iletişimi de çoğunlukla yakın çevresindeki arkadaşları, dostları ve sevenleri arasında gerçekleşecektir.

Kişilerarası ve kültürlerarasındaki sosyal ilişkilerin açıklanmasında hem gruplar arası hem de kişilerarası işlevler göz önünde bulundurulmalıdır. Birey kültürlerarası bir etkileşimde tamamen gruplara arası bir iletişim sürdürmemekte bireylerarası özellikleri de ön planda tutmaktadır. Bir sonraki alt başlıkta kültürlerarası iletişimde gerçekleşen farklı dört bilişsel biçim ele alınacaktır.

317 Gudykunst, W. B., & Lim, T. S., A Perspective For The Study of Intergroup Communication, **Intergroup Communication**, 1986, s. 1-9.

318 Stephenson, G., **Intergroup Bargaining and Negotiation**, University of Chicago Press, 1981.

319 A.G.E., s. 195.

320 A.G.E.

2.2.3. Kültürlerarası İletişimde Bilişsel Biçimler

Bilişsel biçimler, bireyin dünya hakkındaki inanç ve tutumlarının oluşturduğu düşünsel yapıya işaret eder ve çevreden gelen mesajları nasıl ve ne şekilde cevapladığımızı belirtir. Çalışmanın bu başlığı altında farklı kültürden bireylerden gelen mesajlara nasıl kod açımı yaptığımıza ve nasıl yorumladığımıza etki eden dört bilişsel biçim incelenecektir. Bunlar; konuyla bağımlı/bağımsız olma (field independence/dependence), kategori genişliği (category width), belirsizliğe uyum (uncertainty orientation) ve bilişsel karmaşıklığıdır (cognitive complexity)³²¹.

2.2.3.1. Konu Bağımlılığı – Konu Bağımsızlığı

Kültürlerarası mesajların kod açımındaki çeşitlilik aynı zamanda düşünme stillerinde de bulunmaktadır. Birey çevreden gelen enformasyonun farkına vardığında ve işlediğinde bu enformasyonu diğerleriyle birlikte özetler, analiz eder, değerlendirir, birleştirir. Birey bu şekilde düşünce yoluyla algılanan enformasyondan bir anlam çıkarır.

Bireyler farklı kültürlerin üyesi oldukları gibi, bireylerin düşünme stilleri de birbirinden farklıdır. Bu bilişsel düşünce stilleri içinde yapılan en önemli değerlendirme yollarından biri de konu bağımlılığı- konu bağımsızlığıdır. Konu bağımlılığı ve bağımsızlığı bilişsel sisteminin temel dayanağı insanların nesnelerin kendi arasındaki uyumu ve nesnelerin insanlarla uyumu arasındaki yargılarında nasıl görsellere ya da uzaydaki nesnelere güvendiğine dayanır. Bu çift kutupluluk, farklı kültürdeki insanlar açısından farklı algılanabilir ve yorumlanabilir. Bunun yanında bu yaklaşım genişletilebilir. Örneğin küresel ve analitik stiller olarak iki kutuplu bir uzanımda birey etrafındakileri zihinsel süreçler içinde yorumlayabilir.

Konu (alan) bağımsızlığı olan bir birey, konu bağımlılığı olan bir bireye göre çevresinde gerçekleşen olayları çok daha analitik bir şekilde yorumlayabilir. Buna benzer şekilde düşünsel açıdan konu bağımsızlığı bulunan birey, özel bir sorunun çözümünde daha fazla yeteneklerinden yararlanabilir. Buna karşın konu bağımlılığı

321 Gudykunst, W. B., ve Kim, Y. Y., **Communication With Strangers.** , Mc Graw, 1997, s. 143-143.

olan bireyler başat kültüre karşı daha hassastır ve bu nedenle sosyal çevreye ve sosyal çevreden gelen baskılara uyumları konu-bağımsızlara göre çok daha yüksektir³²².

Konu bağımlı bilişsel stilde bireyler kültüre yüksek oranda bağımlı olarak görülmektedir. Konu bağımsız bilişsel stilde ise bireyler kültüre düşük oranda bağımlı olarak ifade edilmektedir. Bu iki yaklaşım da bir anlamda enformasyon kodaçma stilleri bakımından kültürlerarası çeşitliliği vurguladığından oldukça önemlidir. Bununla birlikte konu bağımlı bilişsel stiller yüksek güç mesafesinin olduğu kültürlerde baskın olurken, konu bağımsızlığı düşük güç mesafesinin olduğu kültürlerde baskındır³²³. Birey iletişimi sırasında bilişsel süreçlerini şekillendirirken ve özellikle davranış öncesinde isteklendirme evresinde bağlı bulunduğu kültürün yapısından etkilenecektir.

2.2.3.2. Kategori Genişliği

Kategori genişliği, bilişsel kategorideki örneklerin genişliği anlamına gelmektedir³²⁴. Kategori genişliği, kategori üyeleri arasında telafi edilebilecek tutarsızlığı tanımlamakta kullanılan bir terimdir. Buradaki temel soru, bir kategori içinde aynı isimde ne kadar benzer şeyler aranması gerektiğidir. Dar bir kategorilendirme, aynı kategoride sadece çok benzer durum, olgu ve olayları bir araya getirebilirken; geniş bir sınıflandırıcı bu kavramların sayısının artmasına yani aralarında bir tutarsızlık oluşmasına neden olacaktır.

Kategori genişliğindeki bireysel farklılıklar daha çok insanların kullandığı genel bilgi süreçleriyle alakalıdır. Bununla beraber, geniş bilişsel kategorilendirme bütünsel görüş gerektiren ve bilgi süreçlerine dahil olan görevlerde dar kategorilendirme göre daha iyi performans göstermektedirler. Buna karşın, dar kategorilendirmeler de detaylı ve analitik bilgi süreci gerektiren görevlerde daha başarılıdır.

322 Rickards, J. P., Fajen, B. R., Sullivan, J. F., & Gillespie, G., SignalIng, NotetakIng, and Field Independence–Dependence In Text Comprehension and Recall, **Journal of Educational Psychology**, 89(3) Sayı, 1997.

323 Gudykunst, W. B., Ting-Toomey, S., & Chua, E., **Culture and Interpersonal Communication**, Sage Publications, 1988, s.167.

324 Pettigrew, T. F., Cognitive Style and Social Behavior: A Review of Category Width, **Review of Personality and Social Psychology**, 199-223, 1982, s. 200.

Dar kategorilendirme, benzer kültürden ve farklı kültürden insanların mesajlarında kastedilen niteliği yansıtmaya açısından sorun yaratabilir. Buna karşın, geniş kategorilendirme yapan bir birey, karşısındakinin sıradan niteliklerini bilmeksizin karşısındaki bireyi daha iyi tanımlayabilir ve daha iyi çıkarımlar yapabilir³²⁵. Bu çerçevede, bilişsel anlamda daha geniş kategorilendirme yapan birey, dar kategorilendirme yapana kıyasla farklı kültürden bireylerin davranışlarının niteliğini daha iyi yorumlayacaktır. Bu nedenle geniş kategorilendirme yapan birey, kültürlerarası farklılıkların açıklanmasında dar kategorilendirme yapan bireye göre belirsizlikle daha rahat mücadele edebilir.

2.2.3.3. Belirsizliğe Uyum

Belirsizliğe uyum, bizim yabancıları algılamamızdaki bilişsel stili etkileyen ve onların mesajlarını kodaçımı yapmamızın yollarını belirleyen belirsizlikler karşısındaki uyumdur. Belirsizlik odaklı bireyler, yeni ve eski düşünceleri birbirine entegre ederek, yeni oluşturdukları yapıya inanç sistemlerini adapte ederler. Belirsizlik odaklı bireyler, başarı ve düşüncelerini kendi başarımları çerçevesinde değerlendirirler ve başkalarınınkini ile karşılaştırma gereği hissetmezler. Bu bireyler kendilerini ve çevrelerini anlamak isterler. Buna karşın belirlilik odaklı bireyler, geleneksel inançları takip ederler ve farklı fikirleri reddetme eğilimi gösterirler³²⁶. Belirlilik odaklı bireyler, kendileri ya da davranışlarını değerlendirmeksizin çevrelerini anlamlandırmaktadırlar. Bu bakımdan değerlendirildiğinde belirsizlik odaklı bireyler farklı kültürden insanlardan bekledikleri davranışı sergilemelerinin çok önemli olmadığını fark edeceklerdir ve bu yüzden farklı kültürden insanların davranışlarını tanımlamakta belirsizliklerin önemini azaltıcı bir yol izleyeceklerdir.

2.2.3.4. Bilişsel Karmaşıklık

Bilişsel sistemimizin karmaşıklığı farklı kültürden insanları nasıl algıladığımızı ve onların mesajlarını nasıl aldığımızı etkilemektedir. Bireyin belirli bir alanda yaptığı farklılıklar, bilişsel sistemini de daha karmaşık hâle getirmektedir. Kültür içindeki

325 Detweiler, R., Intercultural Interaction and Categorization Process, **International Journal of Intercultural Relations**, , 275-293,1980.

326 Sorrentino, R. M., & Hewitt, E. C., The Uncertainty-Reducing Properties of Achievement Tasks Revisited, **Journal of Personality and Social Psychology**, 47(4) Sayı, 1984.

etik araştırmalar, bilişsel açıdan daha karmaşık bir ağın içinde bulunan bireylerin davranışsal çeşitliliklerini bilişsel sadelikteki bireylerden çok daha iyi gösterebileceğini ortaya koymuřtur³²⁷. Bilişsel karmaşıklığın içindeki bireyler, çevrelerindeki eşsiz özelliklerin daha kolay farkına varabilmektedirler. Bu açıdan bilişsel karmaşıklık bireylerin farklı kültürden kişilerle etkileşim kurmasını kolaylaştıran bir bilişsel süreçtir.

Bilişsel karmaşıklık ve kültürlerarası etkinlik arasında bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü bilişsel açıdan basit çıkarımlar kuran bir birey hedef kültürdeki kişilerin davranışlarını gözlemlemekte ve değerlendirmekte tek bir sistemden (framework) yararlanmaktadır. Bu nedenle, bilişsel anlamda basit çıkarımlar yapan birey etrafında gerçekleşen ve fark edemediği davranışı etnomerkezci açıdan değerlendirmeye yatkın olacaktır. Karmaşık düşünebilen birey ise, birkaç sistem çerçevesinde aynı davranışı değerlendirebilecektir. Karmaşık ıkarımlar yapabilen birey, karşısındakini peşinen yargılamak yerine davranışı değerlendirmeden önce daha çok veri elde edebilir.

Bu bakımdan Gudykunsyt, bilişsel karmaşıklığın belirsizliği azalttığı ve anksiyeteyi düşürdüğü ile ilgili bir bağ kurar. Gudykunst, bilişsel olarak karmaşık düşünebilen bireylerin, farkı kültürden insanların davranışlarına ilişkin öngörü ve açıklamakta, yaşadıkları belirsizliklerin ve anksiyetenin bilişsel olarak basit düşünen bireylerden daha az olacağını ifade etmektedir³²⁸.

Bilişsel açıdan karmaşık düşünmek, farklı kültürden insanlarla iletişimi kolaylaştırmaktadır. Peki kültürlerarası iletişimde, iletişimi etkileyen ve iletişimin kalitesine etki eden öğeler nelerdir? Bir sonraki başlık altında bu öğeler ele alınacak ve değerlendirilecektir.

327 O'Keeffe, D. J., & Sypher, H. E., Cognitive Complexity Measures and The Relationship of Cognitive Complexity To Communication, **Human Communication Research**, 72-92, 8(1) Sayı, 1981.

328 Gudykunst, W. B., Uncertainty and Anxiety. **Theories In Intercultural Communication**, 123-156, 1988.

2.3.Kültürlerarası İletişimi Etkileyen Faktörler

Kültürlerarası iletişimin taraflarını farklı kültürden insanlar ve gruplar oluşturmaktadır. Bu nedenle bireyin kültürel özellikleri ve kişisel özellikleri iletişimi şekillendirmektedir.

Normlar ve değerler bireyin içinde bulunduğu kültürde nesilde nesle aktarılan sistemlerdir. Değerler bir kültüre ait soyut özellikleri yansıtırken, normlar bir kültürün maddi özelliklerini ifade etmektedir³²⁹. Birey, farkında olarak ya da farkında olmadan kendi kültürü içerisinde edindiği öngörüyü hem kendi kültüründeki kişilerle hem de farklı kültürlerden bireylerle etkileşiminde kullanacaktır. Birey değerler ve normlar sistemi içerisinde edindiği özellikleri bir kültürlerarası (ya da kültür üstü) iletişim sırasında ne derece iletişime yardımcı olacak şekilde kullanırsa iletişimde de o seviyede başarılı olacaktır. Örneğin; Türk kültüründe karşılıklı iş yapmada centilmenlik anlaşmaları önemli bir yere sahiptir. Birey, bir sipariş aldığı anda bu işi çok düşük bir kaparo alarak ya da sadece bir sözle zamanında teslim eder; aynı şekilde sipariş veren de ücreti mukabilini uygun bir şekilde zamanında takdim eder. Ancak batı kültüründe informal yapıdaki centilmenlik anlaşması yerine daha formal yapıdaki sözleşmeler olacaktır. Bu iki taraf, birbirleri için yine Türkiye’de iş yaptıklarında Türk kökenli bireyin informal sözleşmelere yakın olması ve İngiliz bireyin formal yapıdaki sözleşmelere yakın olması nedeniyle bir ara yol bulması gerekmektedir. Bu durumda birey kendi kültürel geçmişinden gelen özelliklerinin yanında davranışlarının daha farkında olarak farklı kültürden bireylerle etkileşimini de ayarlayabilir. Böylece normlar ve değerler sisteminden tamamen kopmadan ancak kültür üstü bir anlayışla kaliteli bir etkileşim sağlanabilir.

Belli bir kültür içinde ya da farklı kültürlerden bireylerin olduğu en az iki taraflı bir etkileşim (iletişim) içinde bireyler, kendilerine biçilen ve yapmaları beklenen davranışlar sergilerler. Bireyin sosyal etkileşim sırasında göstermesi beklenen bu davranış *rol* olarak adlandırılır. Davranış temelli beklentiler olan roller,

329 Kartarı, A., **Farklılıklarla Yaşamak**, Ürün Yayınları, 2001 s. 203-204.

kültürlerarasından farklılık göstermektedir. Kısaca her kültürün bireyden farklı bir rol beklentisi olabilir. Bunun yanında roller, kültürün kişi üzerindeki baskı öğeleri olarak da gerçekleşebilir³³⁰.

Kültürlerarası iletişimde bireyler hakkında ön bilgi sahibi olmak (bilişsel ve üstbilişsel farkındalık) iletişimin daha kaliteli gerçekleşmesi adına oldukça önemlidir. Bu kapsamda kültürün kişiden beklentisi olan roller arasındaki ilişki, farklı kültürlerden bireylerle iletişimde önemli bir boyuttur. Bireyin kültürlerarası ilişkide üstlendiği role etki edebilecek dört boyut bulunmaktadır. Bunlar³³¹;

(1) Rol ilişkisinin bireysellik derecesi (the degree of personalness)

Rol bireyin kültür içindeki konumuyla ilişkili olarak kişiden beklenen davranışlardır. Rol ilişkisinin bireysellik derecesi de bireyin toplum tarafından kendine biçilen rol yapma davranışını gerçekleştirirken, rolü ile ilişkili olarak farklı kişilerle kurduğu iletişimin niteliğini ifade eder. Örneğin; bireyci bir kültürün üyeleri farklı kültürden kişilerle iletişime geçerken kendilerine biçilen rol dışındaki kişilerarasındaki ilişkiyi mümkün oldukça alt seviyede tutmaya çalışırlar. Buna karşın, toplulukçu kültürlerde ise kişilerarası ilişki daha fazla ön plana çıktığı için toplumun kendine biçtiği rol ile olması gereken neredeyse iç içe geçmiş olabilir.

(2) Rol ilişkisinin formallik derecesi (degree of formality)

Rol ilişkisinde, ilişkinin formallik derecesi de kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Bu duruma akademik yaşamda sıklıkla rastlanmaktadır. Türkiye’de çok uzun yıllar önce liseden mezun olan ve bir üniversitede profesör unvanıyla çalışan bir birey aradan yıllar geçmesine rağmen hocasıyla karşı karşıya geldiğinde saygı davranış biçimleri içinde -öğretmeni onun yaşamına çok büyük bir katkı yapmasa dahi- öğretmenine olan minnettarlığını dile getirecektir. Buna karşın, İngiliz kültüründe yetişmiş olan bir bireyin saygı davranış kalıbı yerine öğretmeni ile arasındaki ilişkiyi daha formel kalıplar içinde değerlendirecektir.

330 A.G.E., s. 205-206.

331 Gudykunst, W. B., Ting-Toomey, S., & Chua, E., **Culture and Interpersonal Communication**, Sage Publications, 1988, s. 75-80.

(3) Rol ilişkisinin hiyerarşi derecesi (degree of hierarchy)

Toplumda kişiye biçilen roller üzerinde ortaya koyulan hiyerarşinin derecesi de kültürden kültüre farklılık gösterecektir. Burada toplumun hiyerarşik düzeni ve bu hiyerarşik düzene bağlı olarak güç mesafesi ilişkisinin gücünü etkileyecektir.

(4) Rol ilişkisinin kabul edilen sapma derecesi (degree of deviation allowed)

Toplum tarafından kabul edilen derecede, toplumun bireye biçtiği rolden sapma derecesi toplumdan topluma farklı düzeylerde kabul edilebilir. Örneğin; bir toplumda toplumun biçtiği rolden çok kişilerarası etkileşim ön plana çıkıyorsa, kabul edilen rolden sapma derecesi daha çok olacaktır. Yani, formallik azaldıkça rolden sapmayı kabul etmenin oranı da belirli bir ölçüde artacaktır.

Bu dört rol yapma davranışı farklı başlıklar altında incelenmesine rağmen ve aralarındaki yapı flu olmasına rağmen yüksek derecede birbirlerine bağlıdırlar.

Etnomerkezcilik, bireyin kendi kültürünü çap kültür olarak görmesi ve bu çap kültür çerçevesinde çevresindeki kültürlerdeki bireylere karşı tutum, yaklaşım ve davranış sergilemesidir³³². Kültürlerarası iletişimde ise etnomerkezcilik; biliçli ya da biliçdışı bir şekilde bireyin farklı kültürleri, kendi kültürünün bakış açısından değerlendirmesi ve kendi kültürünün değer ve normlarını standart olarak belirlemesi eğilimidir.

Etnomerkezcilik temelli bakış açıları kimi zaman beraberinde kişinin tutum ve davranışlarına zarar veren bir yaklaşım da geliştirebilir. Bireyin kendi kültürünü diğer kültürlerden üstün gördüğü bir tutum, iletişime de yansıyabilir. Bu durum, farklı kültürden bireyin iletişime mesafeli yaklaşmasına neden olur. Kendi kültürünü üstün gören etnomerkezcilik yaklaşım sergileyen birey bu durumda üç farklı davranış gösterebilir. Bunlar; (1) ilgisiz kalma boyutu, (2) sakınma boyutu ve (3) aşağılama boyutudur. Birey, ilgisiz kalma boyutunda karşısındakine ilgi göstermediğini ifade edecek şekilde bir mesafe bırakır. Sakınma boyutunda ise birey, farklı kültürden insanlarla etkileşimde bulunmanın riskli olduğunu düşünerek iletişim mesafesini

332 Kartarı, A., **Farklılıklarla Yaşamak**, Ürün Yayınları, 2001, s. 208-210.

daha fazla arttırır. Birey aşağılama boyutunda ise karşısındaki ile iletişimde düşmanca bir tavır takınarak ona değer vermediğini göstereni bir tavır takınır³³³.

Normlar ve değerler, bireylerin rol yapma değişikliklerindeki değişimler ve etnomerkezci düşüncenin derecesi bireyin iletişim davranışları üzerinde etkilidir. Bu sistemler bireyin zihinsel yapılarını oluşturur ve bireyin kültürlerarası iletişimde etkilendiği alanları oluşturur. Kültürlerarası iletişimde birey, kendi kültürünün düşünce kalıplarından kurtulup, karşısındaki bireyi de gözeterek kültür üstü bir ağ içinde iletişim kurduğunda etkili ve kaliteli bir iletişim kurduğundan bahsedilebilir. Bununla beraber, bireylerin hem kendi kültürü hem de başka kültürler içinde iletişim kurmasına kısıtlılık yaratan etmenler de bulunmaktadır. Belirsizlik ve kaygı (anksiyete) bunlardan en önemlileridir.

Çalışmamız kapsamında bir sonraki başlıkta belirsizlik ve kaygı konularının üzerinde durulacaktır. Kaygıyı oluşturan etmenlere, bunun iletişimi nasıl etkilediğine ve kaygının nasıl yönetilebileceği konularına değinilecektir.

2.4.Kültürlerarası İletişim Kaygısı

İnsanlar, dünyaya başkaları tarafından kabul edilecek davranışlarının neler olduğu hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadan gelir. Kültürleme (enculturation) süresi boyunca kültürel özellikler, bireyin zihinsel sisteminde yer edinir ve bu bireyin kişiliğini ve davranışlarını oluşturur. İçselleştirme ve kültürleme süreci, bireyin kendi kültürü içindeki insanlarla kolayca iletişim kurmasını sağlar. Kültür, bir bakıma kendisini oluşturan bireylere, doğayı ve gerçekliği benzer şekilde algılamasını sağlayan bilişsel, duygusal, davranışsal ortak yaşayışı ve davranış biçimleridir. Kısaca kültür; bireyin neyin gerçek, neyin doğru, neyin güzel ve neyin iyi olduğunu tanımlamasıdır.

Birey, kişiliğini ve davranışlarını yönlendiren kültürel iç güdülerinin (imprinting) büyük oranda farkında değildir. Bireyin kültürel bilinçdışılığı ancak çok detaylı analizler sonucunda ortaya konulabilir. Buna karşın, birey gerçekleşen bir duruma tepki verirken çoğunlukla içgüdüsel ve otomatik tepkiler verir. Birey, kültürel iç

333 Gudykunst, W. B., Toward A Theory of Effective Interpersonal and Intergroup Communication: An Anxiety/Uncertainty Management (AUM) Perspective, 1993.

güdülerinden ötürü karşısındakini davranışı tahmin edilemez veya herhangi bir şekilde tuhaf olan; garip, uygunsuz, sorumsuz veya aşağılık biri gibi düşünmeye, hissetmeye ve davranmaya programlıdır. Bu nedenle, kültüründen ayrı düşünülemeyen birey bulunduğu çevrenin doğal bir sonucu olarak etnomerkezci davranışlar göstermeye yatkındır³³⁴.

İnsan sinir sistemi benzer davranış kalıpları, ortamlar ve bağlamlardan sapılmadığı sürece bireyin davranışlarını ve algısını bilinçsiz bir şekilde yönlendirmesini sağlamaktadır. Belirli bir kültürde işlevsel ve olgun olmak için, kişinin çok sayıda zorlukla baş etmesi gerekir ve kişi kendi işini kendi görene kadar süreci tam anlamıyla kavrayamayabilir³³⁵. Benzer şekilde, kişi kültürünün zihinsel kontrol sistemini yönlendirdiğinin farkına vardığında kişi kendisini zihinsel ve fiziksel olarak kültürel çevreden soyutladığının ve normalde çok basit olarak gördüğü davranışlarla mücadele etmek zorunda olduğunun farkına varır. Kişinin bu farkındalık durumuyla en çok farklı kültürden insanlarla etkileşim kurarken karşılaşmaktadır.

Farklı kültürden insanlarla karşılaşmak beraberinde kim zaman sürprizleri (belirsizlikleri) ve bun durumun yol açtığı stresini (anksiyete/kaygıyı) de getirir. Farklı kültürden insanlarla kurulan etkileşimde karşılaşılan sürprizler bireyin benlik algısını ve kültürel tanımlamalarını değiştirebilir ve bireyde geçici olarak kaygı oluşturabilir. Bu duruma benzer bir şekilde, yabancı olunan bir kültürde varsayımlar ve öngörüler sorgulandığında birey genellikle kendi kültürel algılarından sıyrılmayı gerektiren bir çıkmaz ile karşı karşıya kalabilir³³⁶. Bireyin iletişimi gerçekleştirmek için karşısındakinin beklentilerini anlayabilecek ve iletişimde sınırlılıkları (bariyerleri) ortadan kaldıracak stratejiler ortaya koyması gerekir.

Birey hem kendi kültüründen hem de farklı kültürden kişilerle çeşitli nedenlerden dolayı iletişime girebilir. Örneğin; bir öğrenci eğitimi için gittiği farklı ülkede öğretmenleri ile etkileşime girebilir. Bir tüccar ise, mal satın almak için gittiği

334 Gudykunst, W. B., Ting-Toomey, S., & Chua, E., **Culture and Interpersonal Communication**, Sage Publications, s. 1988, s. 246.

335 Hall, E. T., **Beyond Culture**, Anchor, s. 1989, s. 223-241.

336 Gudykunst, W. B., Ting-Toomey, S., & Chua, E., **Culture and Interpersonal Communication**, Sage Publications, 1988, 247-248.

yabancı bir ülkede tedarikçisi ile iş için etkileşim kurabilir. Bireyin iletişim farklı kültürdeki insanlarla iletişim kurmaktaki sebebi ne olursa olsun belirli derecede belirsizlik (bilişsel tepkiler, zihinsel tepkiler) ve kaygıyı (duyuşsal, duygusal tepkiler) deneyimlemektedir. Yüksek seviyedeki belirsizlik ve kaygı ise etkili bir iletişime engel teşkil eder.

Farklı kültürden insanlarla iletişim kurmak çoğu insan için alışık olunmayan yeni bir durumdur. Alışık olunmayan durumlar yüksek seviyede belirsizlik ve kaygı olarak nitelendirilir³³⁷. Bu iki durumda kaynağı çoğu zaman güvensizlik durumundan ortaya çıkmaktadır. Karşılaşılan yeni durumlardaki güvensizliği ortadan kaldırmak için birey çoğu zaman durum hakkında bilgi arama (belirsizlik azaltmak için) ve gerginliği (kaygı) azaltma yoluna gider³³⁸. Birey farklı kültürden kişiler ve durumlar hakkında belirsizliği azalttığı zaman, karşısındaki kişiyi anlaması daha kolay hâle gelir. Anlama, bireyin bilgiyi edinmesi, bilmesi, kavraması ve yorumlamasını içerir. Anlama; tanımlama, tahmin ve açıklama olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır³³⁹. Tanımlama; fiziksel özellikleri bakımından görülen nesne veya olayın betimlenmesidir. Örneğin; havadaki bulutların fiziksel durumlarının başkasına anlatılması buna iyi bir örnektir. Tahmin; belirli bir durumda neler olabileceğinin öngörüsüdür. Açıklama ise; bir şeyin neden meydana geldiğinin ifade edilmesidir.

Birey, farklı kültürden kişilerle etkileşimi sırasında sıklıkla açıklamalar ve tahminler yapar. Buna karşın farklı kültürden kişilerin davranışlarını göreceli olarak daha zor tanımlar. Birey, karşısındakinin davranışlarını tanımladığı zaman da kendi çerçevesinden bakar. Kişinin deneyimleri, karşısındaki bireyin deneyimlerinden farklı olduğu için karşısındakinin davranışlarını tanımlamakta yanılgıya düşebilir. Bu da çoğunlukla yanlış anlaşılmaya yol açar³⁴⁰.

337 A.G.E., s. 10-11.

338 Ball-Rokeach, S. J., From Pervasive Ambiguity To A Definition of The Situation, Sociometry, , 378-389, s. 1973.

339 Berger, C. R., Gardner, R. R., Parks, M. R., Schulman, L., & Miller, G. R., Interpersonal Epistemology and Interpersonal Communication. Explorations In Interpersonal Communication, , , 149-171, s. 1976.

340 Gudykunst, W. B., Ting-Toomey, S., & Chua, E., **Culture and Interpersonal Communication**, Sage Publications, 1988, s. 10-11.

Kaygı; bireyin tedirgin, gergin, tasa içinde ya da gelecekte ne olabileceği ile ilgili belirsizlik içinde olmasıdır. Bireye güvensizlik duygusu veren olgulardan biri de kaygıdır. Bireylerde kaygının ortaya çıkabileceği dört durum bulunmaktadır. Bunlar; kaygının birey açısından psikolojik ve davranışsal sonuçları; bireyin bulunduğu grup içinde ve grup dışında olumsuz değerlendirmelerdir³⁴¹. Bireyin bir parçası olduğu ve davranışlarını düzenleyen üst yapılar olan kültürler bireyin içinde bulunduğu gruplardır. Birey grup içindeki bireylerle etkileşime girerken, grup dışındaki bireylere nazaran daha az belirsizlik ve kaygı yaşayacaklardır.

Birey ilk kez karşılaştığı durumlara nazaran, bildiği ya da daha önceden tahmin ettiği durumlarda daha rahat etkileşim kuracak ve hareket edecektir. Bu bireyin daha az belirsizlik yaşamasını ve daha az kaygı duymasını sağlayacaktır. Birey böylece daha etkin bir iletişim de kurabilecektir.

Bireylerde belirsizlik ve kaygının çok düşük düzeye inmesi de çok yüksek düzeyde olması gibi sorun teşkil edecektir. Bireylerde kaygının çok düşük olması onun iyi bir iletişim için yeterince dikkat etmemesine sebep olabilir. Eğer belirsizlik çok düşük düzeye inerse de bu sefer bu da bireyde “kuşku” yaratabilir ve birey açısından bezginlik yaratabilir. Orta derecede belirsizlik ve kaygı etkili bir iletişim için ve yeni çevrelere uyum sağlamak için uygundur³⁴².

Belirsizlik, bireyin tahmin yeteneğine bağlı olarak başka bireylerin hislerini, tutumlarını, değerlerini ve davranışlarını açıklamaktır. Kaygı ise, bireyin yabancılarla etkileşim kurarken duyuşsal ya da duygusal tepkileridir. Birey, belirsizlik ve kaygı düzeyini orta seviyede tutarak direkt iletişimin etkinliği üzerinde durmaz; ancak, bu iki kavramda dolaylı olarak iletişim üzerinde önemli etkilere sahiptir. Belirsizlik ve kaygı, yalnızca bireyin iletişimden beklentilerinin orta düzeyde gerçekleşmesini

341 Stephan, W. G., & Stephan, C. W., Intergroup Anxiety, **Journal of Social Issues**, , 157-17541(3) Sayı, 1985, s. 159-160.

342 Berger, C. R., & Gudykunst, W. B., Uncertainty and Communication, **Progress In Communication Sciences**, 21-66, 1991.

değil, bunun yanında sosyal kimlik, grup benzerliği, iletişim ağları, kişilerarası çekim ve kişilik uyumu gibi durumlarda da bireyin beklentilerine de aracılık eder³⁴³.

2.4.1. Kültürlerarası İletişimde Belirsizlik ve Kaygı Kavramları

Bu başlık altında belirsizlik ve kaygı kavramlarına değinilecek ve bu kavramların kültürlerarası iletişim üzerindeki etkisi incelenecektir.

2.4.1.1. Kültürlerarası İletişimde Belirsizlik

Belirsizlik, tahmin edici (predictive uncertainty) ve açıklayıcı belirsizlik (explanatory uncertainty) olarak ikiye ayrılmaktadır. Tahmin edici belirsizlik, bireyin farklı kültürden bireylerin tutum, inanç, duygu, değer ve davranışlarını tahmin etme derecesini ifade eder. Açıklayıcı belirsizlik ise farklı kültürden bireyin gösterdiği davranışı niçin gerçekleştirdiğini yüksek doğrulukta tanımlama derecesini ifade eder.

Bireyler farklı kültürden yabancı kişilerle etkileşime girerken bazı unsurlar belirsizliğin derecesine etki eder. Bireyin beklentileri, sosyal kimliği, kendi kültürüyle farklı kültürler arasındaki benzerliği algılaması, farklı kültürden yabancı bireyle paylaştığı ortak iletişim ağı, kişilerarası iletişimde yabancılarla iletişim kurarken ön plana çıkan özellikler ve kişilik özelliklerinin uyumu belirsizlik üzerinde etkili olan faktörlerdir³⁴⁴.

Bireyin iyi bir şekilde tanımladığı beklentiler, belirsizliğin azaltılmasında etkili olabilir. Birey beklentilerini belirlediği derecede, karşısındaki farklı kültürden yabancı bireyin davranışlarını da özgüvenle tanımlayabilir. Bireyin hem olumlu hem de olumsuz beklentileri vardır. Bu nedenle açıklayıcı belirsizliği azaltmak için, iletişim kurulan farklı kültürden yabancı birey hakkında bireyin kültürü, grup üyelikleri ve kişiliği hakkında yüksek doğrulukta bilgi sahibi olunması gerekmektedir³⁴⁵.

343 Gudykunst, W. B., **Theorizing About Intercultural Communication**, Sage, 2005.

344 Gudykunst, W. B., **Uncertainty and Anxiety**. Theories In Intercultural Communication, 123-156, 1988.

345 A.G.E.

Bireyin sosyal kimliğini güçlendirmesi, yani kendi kültür grubu içindeki yerini sağlamlaştırması onun farklı kültürden yabancı kişilerin davranışlarını tahmin etmesinin keskinliğini arttıracaktır. Ancak, bireyin bu konuda yeterince yetkin ve yetenekli olmalıdır. Bireyin sosyal kimliği belirsizliği düşürür. Fakat, bunun gerçekleşmesi için bireyin etkileşime geçtiği farklı kültürden yabancı bireyin o kültürün tipik bir üyesi olduğunu bilmesi ve inanması gerekmektedir. Eğer yabancı kişi kendi kültürünün özellikleri dışında farklı bir yöntemle iletişime geçiyorsa bu durumda birey onun kendi kültürünün özelliklerine göre değerlendirmemektedir. Böyle bir durum birey ile yabancı kişi arasındaki iletişimde grup üyelikleri yerine kişisel kimlikler etkili olacaktır. Bu durumda yabancı kişinin kültürel özelliklerinde ziyade onun kişisel özellikleri ön plana çıkacaktır³⁴⁶.

Bireyin kültürünün karşılaştığı kültürler benzer özellikler gösterdiğini bilmesi de belirsizliği düşüren bir etmendir. Eğer birey, karşılaştığı kültürün kendi kültürüyle örtüşen özellikleri olduğunu anlarsa tahmin edici belirsizliği azalacaktır. Ancak, algılanan benzerlik yalnızca tahmin edici belirsizliğin azalmasında etkili olacaktır. Çünkü birey, karşılaştığı kültürün gerçekte daha farklı ya da daha benzer özelliklere sahip olduğunu bileceği için yalnızca tahmininden farklı değişiklikler olduğunda bunu anlayacaktır.

Farklı kültürden yabancı kişilerle ortak iletişim ağlarını paylaşmak da oldukça önemlidir. Birey, karşısındaki hakkında daha fazla bildikçe, belirsizlik de benzer şekilde azalacaktır. Ayrıca kişilerarası ilişkiler de belirsizliğin azaltılmasında oldukça önemlidir. Birey, karşısındaki farklı kültürden kişiyle daha sosyal anlamda daha yakın ilişki kurdukça tahmin edici belirsizlik de büyük oranda azalacaktır. Bu sosyal ilişkinin kurulmasında kültürel ve dilbilimsel bilgi de oldukça önemlidir. Birey karşısındakinin diline yakın bir dil konuşuyor ya da en azından dilin yapısını biliyor ve temel özelliklerini anlıyorsa bu durum belirsizliği büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır³⁴⁷.

346 A.G.E.

347 A.G.E.

Belirsizliğin ortadan kaldırılmasında etkili olan birçok kültürlerarası ve kültür üstü faktör bulunmaktadır. Bununla birlikte, iki kişi arasındaki ilişkide bireylerin kişilik özellikleri de oldukça önemlidir. Bireyin kişilik özellikleri karşısındaki kişiden gelen mesajı algılamasını ve anlamlandırmasını etkileyen en önemli özelliklerdendir. Özellikle bireyin kendini gözlemesi (self-monitoring) kültürlerarası durumlarda ortaya çıkabilecek belirsizlikleri yönetmesi açısından da oldukça önemlidir. Bireyin kendini gözleme seviyesi yükseldikçe, bireyin kendine güveni de artacaktır³⁴⁸. Bu durum da iletişimin kalitesini olumlu yönde etkileyecektir.

2.4.1.2. Kültürlerarası İletişimde Kaygı

Belirsizlik ve kaygı seviyesi bireyler birbirlerini daha iyi tanıdıkça giderek azalmaktadır. Ancak hem belirsizlik hem de kaygı seviyesi zaman içinde doğrusal olarak değişiklik göstermemektedir. Burada, bireyin farklı kültürden kurduğu iletişim ağının genişliği ve iletişimin hangi koşullarda gerçekleştiği de kaygı seviyesi üzerinde etkilidir. Birey kültürel normlarının etkisinden kurtulduğu düzeyde, kültürlerarası iletişimde de daha az kaygı ile karşılaşacaktır³⁴⁹. Buna karşın bireyler arasında daha önceden süre gelen bir anlaşmazlık varsa ve ayrıca ekonomik ve politik açıdan zıtlık yaşıyorlar ise görece yüksek kaygı kaçınılmaz olacaktır.

Bireylerin iletişime girdikleri grup içindeki bilişleri, farklı kültürden yabancılarla iletişimlerini başlatan ön bilişlerini ve kendiliğinden yanıt oluşturma yeteneklerini etkilemektedir. Bu anlamda iletişim kurulan farklı kişilerin kültürlerini, kültürel klişelerini (stereotypes), önyargı, etnomerkezcilik, grup içi gruplar arası farklılık algılarını bilmek önemli bilişsel algılardır. Birey hakkında ne kadar çok bilgi sahibi olunursa belirsizlik azaldığı gibi, kaygı seviyesi de azalacaktır.

Bireylerin olumsuz bilişsel beklentileri de kaygı seviyelerini yükseltebilir. Bireyin kendi kültürünü hâkim görme seviyesi (etnomerkezcilik) ve gerçek ile hayal edilen arasındaki farklılık arttıkça birey daha fazla gruplar arası (intergrup) kaygı yaşayacaktır. İletişimdeki koşullarda etkileşimin miktarı, bağımsızlık türü, grup

348 A.G.E.

349 Stephan, W. G., & Stephan, C. W., Intergroup Anxiety, **Journal of Social Issues**, , 157-17541(3) Sayı, 1985.

yapıları ve bireylerle bağlantılı durumlar gibi olgular kültürel gruplar arasındaki kaygı miktarını arttırmaktadır. Buna karşın, grup normlarının yol gösterdiği yapılandırılmış koşullar kaygıyı azaltmaktadır³⁵⁰. Farklı kültürlerden bireylerle birlikte hareket edilen durumdaki iletişim, çatışma yaşanan durumlara oranla bireyde daha az kaygıya yol açacaktır.

Bireyin kendi kültürü içerisinde azınlık ya da çoğunluğun içinde yer alması da belirsizliği etkileyen faktörlerdendir. Birey, kendi kültüründe çoğunluğun içinde olduğunda, karşısındaki kişiden hakkında bilişsel anlamda daha fazla bilgi sahibi olunabilecek ve bu da farklı kültürden kişiler arasında kaygı seviyesini azaltacaktır.

Bireyler, kültürlerarası iletişimde fark edilebilir bir miktarda kaygı yaşadıklarında, bunun sonucunda bazı tepkiler vermektedirler. Bunlar bilişsel, davranışsal ve etkinlik bazında verilen tepkilerdir³⁵¹. Bireylerde kaygının davranışsal sonuçlarından biri kaçınma (avoidance) davranışdır. Birey, karşılaşılabileceği kaygıyı azaltmak amacıyla farklı kültürden yabancılarla iletişim kurmaktan kaçınır. Eğer birey, karşı kültürden kişiyle iletişimden kaçınmıyorsa bu iletişimi mümkün olduğunca çabuk sonlandırarak kaçınma davranışı da gösterebilir. Kültürlerarası iletişimde grup normlarının yol gösterici olup olmamasına bağlı olarak gerçekleşen davranışsal tepkiler de bulunmaktadır. Bireyin yabancılarla nasıl iletişim kuracağına yönelik normlar bulunuyorsa bu durumda birey daha fazla normlara bağlı kalacak ve ortaya çıkan kaygı bireyin tepkilerini derinleştirecektir. Örneğin; bireyin kültüründe normlar nezaketi öngörüyorsa o zaman birey daha nazik olacak, buna karşın kaygı seviyesi artacaktır³⁵². Bireylerin kültürlerarası ilişkilerde normlar tarafından yönlendirilmediği durumlarda, birey yabancı kültürden bireylerle nasıl iletişime gireceğine yönelik olarak grup içi normlarından yararlanacaktır³⁵³. Örneğin; bireyin grup içi normları şüpheli bir yaklaşımı öngörüyorsa birey karşısındaki yabancı ile etkileşime girerken daha şüpheli yaklaşacak ve kaygı seviyesi de artacaktır. Yani

350 A.G.E.

351 A.G.E.

352 A.G.E., s. 166.

353 A.G.E., s.166-175.

bireyin davranışları normlar tarafından baskılandıkça ve birey bu normlara uydukça karşısındakini bu normlar içinde değerlendirme isteğini arttıracaktır.

Bilişsel açıdan kültürlerarası iletişimde bilgi edinme sürecindeki önyargılar kaygıyı etkilemektedir. Bireyde kaygı arttıkça, davranışlarını beklediği davranışlara alıştırma da daha fazla görülecektir ve karşısındaki bireyin davranışlarını da bu beklentiye göre değerlendirecektir. Bununla beraber, bireyde kaygı arttıkça kendini daha iyi tanıyacak ve birey kendisine daha fazla öz-saygı gösterecektir. Birey yüksek derecede kaygılı olduğunda, kendi kültürel grubunu diğer kültürlere göre daha iyi görebilmektedir.

Kültürlerarası kaygı, bireyin yabancı kültürden farklı kişilerle iletişim kurduğu zaman ve bireyler duygularını karşılıklı olarak ilettikleri zaman gerçekleşmektedir. Kültürlerarası iletişimde olumlu etkileşimler rahatlama, eğlenme ve sevgi gibi olumlu etkileşimler oluştururken; olumsuz etkileşimler bunların tam zıttı olumsuz etkileşimler oluşturmaktadır³⁵⁴. Kültürlerarası iletişimde kaygı, farklı kültürden yabancı bireylerin daha derinlemesine değerlendirilmesini sağlar. Örneğin; bireyin kaygı seviyesi arttıkça karşısındaki yabancıyı daha negatif bir biçimde değerlendirmeye yatkın olacaktır.

Genel olarak birey, karşısındakini daha iyi bildikçe belirsizlik ve kaygı seviyesi azalacaktır. Buna karşın; eğer bireyde belirsizlik ve kaygı eşik değerin üzerindeyse, farklı kültürden bireylerle karşılaştıklarında etkili bir iletişim kuramayacaktır. Ancak, çoğu durumda yeterli derecede kültürel normlar ve kurallar belirsizliği ve kaygıyı eşik değerin altında tutacaktır. Kaygı eşik değerin altında olsa dahi, her zaman için etkili bir iletişim kurulacağı anlamına da gelmemektedir. Bireyin kaygı seviyesi kendisini doğru bir şekilde ifade edecek davranışlar sergilemesine yetecek düzeyde olmalıdır³⁵⁵.

Bireyin, etkili bir şekilde kültürlerarası iletişim gerçekleştirebilmesi için belirsizlik ve kaygının ne eşik değerin üzerinde olması ne de çok az olması gerekir. Bireydeki

354 A.G.E., s. 169.

355 Gudykunst, W. B., Ting-Toomey, S., & Chua, E., **Culture and Interpersonal Communication**, Sage Publications, 1988, s. 111-112.

orta düzey bir kaygı bireyin farklı kültürden yabancı bir bireyle etkileşim kurmasında büyük ölçüde motive olmasını sağlayacaktır. Motive olmuş bir birey de daha güçlü iletişim kuracaktır.

Bir sonraki bölümde kültürlerarası iletişim kaygısı tanımına, bu bölüm altında yapılan açıklamalar dâhilinde özet olarak yer verilecek ve kültürlerarası iletişim kaygısını ölçmekte kullanılan ölçek değerlendirilecektir.

2.4.2. Kültürlerarası İletişim Kaygısının Ölçülmesi

Kültürlerarası iletişim kaygısı, kültürel açıdan farklı gruplar arasında korku ve kaygının beklenen ve gerçekleşen etkileşime göre kavramlaştırılmasıdır. İletişim kaygısını benzer ve alakalı diğer yapılardan ayıran korku ve/veya kaygıdır³⁵⁶. Kaygı (anxiety) kavramı, gerginlik yaratacağı düşünülen özel hisler, endişe ve gelecekte olması muhtemel olaylar tarafından olası olumsuz çıktılar olarak karakterize edilen çok boyutlu tepkilerdir. Kaygının bir başlıkta bahsedildiği üzere üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar; bilişsel boyut, duyuşsal boyut ve davranışsal boyuttur. Kaygının bilişsel boyutunda kaygı, abartılı derecede kendini bilme, algılanan acizlik ve beklenen olumsuz çıktılar olarak ifade edilebilir. Duyuşsal boyutta ise kaygı kendisini rahatsız edici, stres ve korku dolu hisler olarak ifade etmektedir. Davranışsal boyutta ise endişeli bireyin çekingen, utangaç ve akamete uğramış olduğu gözlemlenebilir³⁵⁷. İletişim kaygısı olan bireylerin tüm bu boyutlar dahilinde başka kültürden kişilerle iletişime girmekte endişeli ve çekingen davranacağı ifade edilebilir.

İletişim kaygısına yönelik olarak geliştirilen ilk ölçek McCroskey tarafından 1970 senesinde ortaya koyulan Kişisel İletişim Kaygısı raporudur (PRCA). Bu ölçek daha sonra McCroskey tarafından birkaç kez güncellenmiştir. Bununla beraber,

356 McCroskey, J. C., Oral Communication Apprehension: A Summary of Recent Theory and Research, **Human Communication Research**, 78-96, 1977.

357 Leary, M. R., Anxiety, Cognition, and Behavior: In Search of A Broader Perspective. In M. Booth-Butterfield (Ed.), Communication, Cognition, & Anxiety, **Journal of Social Behavior and Personality**, , 39-44, 1990.

McCroskey tarafından 1982 yılında geliştirilen PRCA24 ölçeği diğerlerine göre daha güvenilir ve geçerli bir ölçek olarak değerlendirilmiştir³⁵⁸.

McCroskey tarafından geliştirilen iletişim kaygısı ölçeğinde özellikle sözel iletişime odaklanmış ve iletişim bağlamında bireyin durumlara karşı verdiği tepkilere ya da bireylerin iletişim nitelikleri yapısına yönelik özel bir ayrıma gidilmemiştir. İletişim kaygısı çalışmalarının çoğunluğu karakter bazlı yaklaşımları ele almaktadır. Bununla birlikte iletişim koşullarına yönelik araştırmalarda bulunmaktadır. McCroskey tarafından geliştirilen PRCA ölçeği, karakter bazlı yaklaşımları ele almış ve bu bazda en azından dört farklı alanda uygulanma şansı bulmuştur. Bu bağlamda iletişim kaygısı ölçeği küçük gruplarda, halka hitap konuşmalarında, toplantı ya da sınıf ortamlarında ve kişilerarası durumlarda uygulanmaktadır. Bununla birlikte karakterler üzerinden yaklaşan iletişim kaygısı çalışmaları ile durumlar üzerinden yaklaşan iletişim kaygısı çalışmaları arasında da benzerlik bulunmaktadır. İletişim kaygısı çalışmalarında yöntem ne olursa hem değişen durumlarda hem de farklı karakterler üzerinden kaygıya yönelik çıkarımlar yapılabilmekte ve bunların güvenilirliği ve geçerliliği de yapılan testler sayesinde tekrar tekrar ortaya konmaktadır³⁵⁹.

İletişim çevrelerindeki belirli tip bireyler, diğerlerine göre daha fazla ya da daha az kaygı üretebilmektedirler. Göze çarpan yenilik, yabancılık ve benzeşmezlik gibi koşullara bağlı özellikler kaygının yükselmesine neden olabilir. Bu nedenle; yeni, değişik ve/veya dikkat çekici şekilde farklı olan uyarıcılar bireylerin kaygı hissini arttırmaktadır. Bireylerde, farklı kültürden kişilerle ilk tanışma ya da yabancılarla etkileşim aşırı derecede kaygı hissi üretebilir. Çünkü bireyler, ilk kez bir araya geldiklerinde birbirleri hakkında çok az bilgiye sahip olacaklardır. Bu durum da kaygı gözlemlenebilir derecede ortaya çıkacaktır. Yüksek derecede belirsizlik de bireyin kaygısını yükseltecektir. Böyle bir durum iki bireyin de önceliği birbirleri hakkında ilk görüşte mümkün olduğunca bilgi edinmek ve birbirleri hakkında

358 Levine, T. R., & McCroskey, J. C., Measuring Trait Communication Apprehension: A Test of Rival Measurement Models of The Prca-24, **Communication Monographs**, 62-72, 1990.

359 Booth-Butterfield, S., A Meta-Analysis of The Cross-Situational Consistency of Communication Apprehension, **Communication Research Reports**, 64-70, 1988.

tahminler yaparak belirsizliği azaltmaktır. Bu belirsizliği azaltma da ancak bilgi arama ve sözel olmayan yakınlık dışavurumu ile gerekleşebilir^{360,361}.

Yenilik, yabancılık, benzeşmezlik ve belirsizlik ile dolu olan bir çeşit iletişim durumu da kltrlerasası iletişimdir. Bireyler, etkileşim sırasında kültürel farklılıklarla karşılaştıklarında farklı kültürden kişileri *yabancı* olarak görme eğilimindedirler. Yabancılar, farklı kültürel grupların bilinmeyen üyeleridir. Göreceli olarak bilinmeyen ya da tanıdık olmayan bir kültüre giren herhangi bir birey yabancı durumuna düşer. Bu nedenle kendi kültüründen ziyade yabancı kültürden insanlarla iletişim kuran bir birey büyük oranda karşılaştığı kültüre yabancılık eker ve belirsizlik seviyesi artar. Belirsizliğin artmasıyla beraber bireyin kaygı seviyesi de artar³⁶². İşte bu farklı kültürden bireylerle kurulan iletişimde artan kaygı, kltrlerasası iletişim kaygısı olarak ifade edilir. Kltrlerasası iletişim kaygısı, farklı kültürden insanlarla etkileşimde gerçekleşen ya da öngörülen korku ya da endiředir³⁶³.

Kltrlerasası iletişim özellikle çok g alan, İngiltere ve Türkiye gibi bölgelerde kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Değişen kültürel çevrenin yapısı ile beraber kltrlerasası iletişimde ortaya çıkan kaygının, diğer hiçbir iletişim yapısında olmadığı kadar yüksek olabilir. Bu nedenle kltrlerasası iletişim kaygısı yaşayan bireylerin sayısı bu bölgelerde zaman içinde artabilir. Bu durumda iletişim kurulan yabancı bireyin kültürel kimliğini tanımlamak kltrlerasası iletişimin etkinliği ve başarısı açısından önemli bir etken olacaktır.

360 Berger, C. R. & Calabrese, R. J., Some Explorations In Initial Interaction and Beyond: Toward A Developmental Theory of Interpersonal Communication, **Human Communication Research**, 99-112, 1975.

361 Gudykunst, W. B., Ting-Toomey, S., & Chua, E., **Culture and Interpersonal Communication**, Sage Publications, 1988, s. 107-108.

362 Gudykunst, W. B., & Kim, Y.Y., **Communicating With Strangers: An Approach To Intercultural Communication**, McGraw-Hill, 1997.

363 Neuliep, J. W., & McCroskey, J. C., The Development of Intercultural and Interethnic Communication Apprehension Scales, **Communication Research Reports**, 146-156, 14(2) Sayı, 1997, s. 147.

Kültürlerarası iletişim çalışmaları ve iletişim kaygısı çalışmaları çeşitli bölgelerde ve bireyler özelinde yürütülmüştür³⁶⁴. Örneğin; Amerika’da Koester (1996) tarafından, Avusturalya’da Hustchinson, Neulip ve More (1995); Kore, Çin, Japonya’da Klopff (1984) tarafından gerçekleştirilmiş iletişim kaygısı çalışmaları mevcuttur. Ancak tüm bu çalışmaların ortak yönü, kültürlerarası iletişim kaygısı yerine kişilerarası iletişimde bireylerin kaygısına yönelmeleri olmuştur. McCroskey tarafından geliştirilen kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeği ise, bireylerin farklı kültürden ve etnikten bireylerle iletişimde yaşadıkları kaygının seviyesini bireyin kendi bildirimleri (self-reporting) doğrultusunda ölçmesidir. Birey, McCroskey’nin kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeği ile farklı kültürel ikilikler (dyads), gruplar, topluluk ve toplumsal iletişimler çerçevesinde kendisini değerlendirmektedir.

Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeği (PRICA), yine McCroskey tarafından geliştirilen PRCA24 ölçeği model alınarak geliştirilmiştir. PRICA modelinde yarısı olumlu, yarısı olumsuz olmak üzere 16 ifade bulunmaktadır. Her bir ifade çifti (olumlu/olumsuz) bireylerin farklı kültürden insanlarla etkileşimleri sırasında yaşadıkları duygu durumuna karşılık gelmektedir. Bu anlamda bu araştırma kapsamında PRICA ölçeğinden kültürlerarası iletişim kaygısını ölçmekte yararlanılacaktır.

Bir sonraki bölümde, ilk iki bölümde literatürüne geniş ve açıklayıcı şekilde yer verilen çalışmanın araştırma süreci, bulguları ve sürecine yer verilecektir.

364 A.G.E., s. 147.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜREL ZEKÂ VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE VE İNGİLTERE

ARAŞTIRMASI

Değişen çevre ve iş yapış şekilleriyle birlikte uluslararası organizasyonlarda yöneticilerin çalışanlarıyla birlikte iş görme yöntemleri de değişmektedir. Bugün, Cağaloğlu'nda (İstanbul, Fatih) altı metrekaRELİK dükkândaki bayrak üreticisi, birçok farklı organizasyonun envayı türde bayrağını üretmekte ve ürünlerini yurtdışına ihraç edebilmektedir. Yine, Avcılar'da (İstanbul) bulunan bir matbaa firmasında Afrika'daki birçok ordunun arma ve yamaları üretilmektedir. Günümüzde herhangi bir işletmede çalışanın yabancı kültürden bireylerle iletişimden kaçınması olanaksızdır. Durum böyle olunca yöneticilerin, dünyanın birçok ülkesinde farklı kültürden yabancı insanlarla etkileşim kurmakta yetkin olması ve farklı kültürden bireylerle (müşteri/tedarikçi gibi karşılıklı alışveriş yaptıkları kimselerle) kaygı seviyesi az, kaliteli ve etkin iletişim kurmaları gerekmektedir.

Kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bu çalışmada; Avrupa'nın iki ucunda yer alan iki ülkenin -İngiltere ve Türkiye'nin- hızla değişen sosyokültürel çevresinde gelecek yıllarda iş hayatında yönetici olarak çalışacak yerel bireylerin (ve bir kısmı hali hazırda alt düzey yönetici olan bireylerin) farklı kültürden bireylerle etkileşimi yönetme yetenekleri (kültürel zekâları) ile farklı kültürden bireylerle iletişim kurarken korku ve endişe duygularını (kültürlerarası iletişim kaygıları) yatıştırma başarıları arasındaki ilişki ortaya koyulacaktır. Bu iki yetkinlikleri arasındaki ilişkinin varlığını ortaya koymak ve farklı yönlerini belirlemek hedeflenmiştir.

Bu *araştırmanın motivasyonu*; geleceğin yöneticilerinin farklı kültürden çok bireyin olduğu uluslararası ve ulus üstü ortamlarda, farklı kültürden yabancı bireylerle etkileşimlerini başarılı bir şekilde yönetebilme kabiliyetlerinin düzeyini belirlemek ve bu kabiliyetler sayesinde karşılaşacakları iletişimdeki olumsuz durumları yönetme yetilerini ortaya koymaktır.

Bu çerçevede araştırma kapsamında araştırma süreci, bulgular ve araştırma sonuç ile önerilerine bu bölümdeki alt başlıklar dahilinde yer verilecektir.

3.1.Araştırmanın Amacı ve Yönetim Alanına Katkısı

Amerikan Forbes dergisine göre, Amerika’da birçok işletme okulu örgün işletme yöneticiliği programlarını kapatmakta, buna karşın uzaktan işletme yöneticiliği programlarıyla birçok profesyonel çalışan öğrenciye eğitim vermektedir³⁶⁵. Bu durum işletme yöneticiliğine olan ilginin azalmasından dolayı değil, uzaktan eğitim işletme programlarının bireylere mobilite sağlamasından kaynaklanmaktadır. Mobilite kazanan birey iş hayatına ağırlık verirken, aynı zamanda eğitim hayatı ve sosyal hayatını aksatmamış olmaktadır. Bu kapsamda, yönetimin her düzeyinde işletmenin geleceğine yön verecek yönetici adayları ve farklı düzeyden yöneticilerin çoğu, günümüzde işletme ve yönetim okullarında ister bu alanlardan mezun olsunlar ister farklı alanlardan mezun olsunlar işletme yöneticiliği ile ilgili programlarda eğitim almaktadırlar. Bu bireyler, farklı kültürlerden farklı kişilerle hem eğitimleri sırasında hem de işlerinde sürekli etkileşime girmektedir.

İş hayatı ve sosyal hayatta farklı kültürden bireylerle etkileşim hiç olmadığı kadar yükselmiştir. 2010-2015 yılları arasında Türkiye ve Birleşik Krallık Avrupa’da en çok göç alan ülkelerden olmuşlardır. Türkiye’ye yabancı göçü bu yıllar arasında 1,9 kat artmışken; İngiltere’ye göç 1,1 kat artmıştır. Türkiye’ye en çok göç (2015 yılında itibaren başlayan iltica ile) Suriye’den olmuştur. İngiltere de en çok Hindistan’dan göç almıştır³⁶⁶. Her iki ülkede de gelecek yıllarda yöneticiler, daha fazla farklı kültürel geçmişi olan bireylerle etkileşime girecek ve birlikte iş göreceklidir.

Bu nedenle, araştırmada artacağı öngörülen kültürlerarası etkileşim öngörülerek araştırmanın amacı;

365 Forbes, **Why Business Schools Are Shutting Down Their MBA Programs**, (Çevrimiçi) <https://www.forbes.com/sites/poetsandquants/2019/05/26/why-business-schools-are-shutting-down-their-mba-programs/#288afdd93685>, 28.05.2019.

366 Weforum, (Çevrimiçi), <https://www.weforum.org/agenda/2016/08/these-4-maps-might-change-how-you-think-about-migration-in-europe/>, 27.05.2019.

Bireylerin kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı düzeylerini ortaya koyarak; kültürel zekâları ve kültürlerarası iletişim kaygıları arasındaki ilişkiyi belirlemek, yoğun şekilde göç alan Avrupa'nın iki ucundaki ülkeler Türkiye ve İngiltere'de yönetici adayı lisansüstü öğrencilerinin kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygıları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Kültürel zekâyâ yönelik ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalar, ana akım literatürü oldukça geriden takip etmektedir. Bununla beraber, ülkemizde kültürel zekânın kavramlaştırılmasında rolü olan az sayıda önemli araştırma bulunmaktadır^{367,368}. Yöneticilerin ve geleceğin yöneticilerinin iletişim yönetme kabiliyetlerini ve yetkinliklerini belirlemek gelecekte işletmenin yakın ve genel çevresinde oluşabilecek sorunların çözümü ve fırsatların değerlendirilmesi adına oldukça önemli olacaktır.

3.2.Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın amacı çerçevesinde üniversitelerde yöneticilik eğitimi alan, profesyonel çalışma hayatının içinde bulunan bireyler araştırmaya dahil edilecektir. Bu noktada Türkiye'den İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde eğitim gören öğrenciler ve Birleşik Krallık, İngiltere'den University of Bath School of Management'da eğitim gören öğrenciler araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Bu araştırma kapsamında; İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü'nde öğrenim gören ve işletme yönetimi ve alakalı dersleri alan/almış yüksek lisans eğitimine devam eden ve aynı zamanda da profesyonel olarak çalışan öğrenciler; Birleşik Krallık, İngiltere'de University of Bath School of Management'da (Bath Üniversitesi Yönetim Bilimleri Fakültesi) işletme yönetimi ve alakalı dersleri alan/almış ve yüksek lisans yapan ya da son iki yıl içinde yüksek lisans programından mezun olmuş profesyonel olarak çalışan öğrencilerden oluşmaktadır.

367 ŞahIn, F., Gürbüz, S., Köksal, O., & Ercan, Ü., Measuring Cultural Intelligence In The Turkish Context, **International Journal of Selection and Assessment**, 135-144, 21(2) Sayı, 2013.

368 ŞahIn, F., Gurbuz, S., & Köksal, O., Cultural Intelligence (CQ) In Action: The Effects of Personality and International Assignment On The Development of CQ, **International Journal of Intercultural Relations**, 152-163, 2014.

Araştırma kapsamında, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü'ndeki öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması ve en az on yıl süreyle Türkiye'de ikamet etmesi şartı aranmıştır. University of Bath School of Management'taki öğrenciler ve mezunlardan ise, İngiltere vatandaşı olması, en az 5 yıl süreyle İngiltere'de ikamet etmiş olmaları ve anadillerinin İngilizce olması şartı aranmıştır.

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü'nde 2018-2019 eğitim öğretim yılı Bahar döneminde programa kayıtlı öğrenci sayısı 682 kişidir. University of Bath'da işletme yönetimi dersi ve alakalı dersleri alan/almış olan yüksek lisans öğrencisi ve son iki yıldaki mezunların sayısı yaklaşık olarak 1250 kişidir. Toplamda iki farklı ülkeden 1932 birey araştırmanın ana kütesini oluşturmaktadır. Ana kütle birey sayısı 1932 olan araştırmanın, %95 güven aralığındaki yapılan örneklem hesabına göre en az 321 profesyonel çalışan olan öğrenciden veri toplanması gerekmektedir.

8 Nisan 2019 ve 10 Mayıs 2019 tarihleri arasında ana kütlelerin özellikleri doğrultusunda belirlenen katılımcılardan İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü'nde eğitim görenlerden elden anket dağıtılarak veri toplanmıştır. Bu aşamada öğrencilere araştırmadaki kavramlardan ve likert ölçeğin nasıl doldurulması gerektiğinden detaylıca bahsedilmiştir. Aynı tarihler arasında Birleşik Krallık, İngiltere'de University of Bath School of Management'daki katılımcılardan anket toplamak için öğretim üyeleri ile temasa geçilmiş ve araştırma konusu detaylı bir şekilde açıklanmıştır. University of Bath'daki öğretim üyeleri de kendilerine çevrimiçi iletilen anketleri öğrencileri ile derslerde paylaşp, öğrencilerin anket formunu doldurmaları sağlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü'nde sekiz farklı gruptan toplamda 141 öğrenci anketi doldurmuştur. University of Bath'da ise 6 farklı gruptan toplam 109 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırma için gerekli olan ortalama katılımcı sayısı 321 olarak belirlense de ilk aşamada toplamda 250 kişiye ulaşılmıştır. 11 öğrenciden elde edilen verilerde yüksek düzeyde tutarsızlık olması

nedeniyle bu kişilere ait veriler araştırma dışı tutulmuştur ve araştırma toplamda 239 katılımcının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucu elde edilen verilerin, belirlenen ana kütleyi teslim gücü yüksek olsa da (5,94 hata payı), araştırmanın Avrupa ve Dünya bazında fikir verici olduğu ve genelleme zorluğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bir sonraki bölümde elde edilen verilerin analizinde kullanılan araştırma yöntemleri, kullanılan ölçekler ve özellikleri konuları üzerinde durulacaktır.

3.3.Araştırma Yöntemi

Araştırma kapsamında, araştırmanın yapısı gereği kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeklerinden faydalanılmıştır. Ancak bu ölçeklere erişim ve ölçeklerin kullanımına yönelik süreç ve izlenen prosedürler aşağıdaki sıralamada gerçekleşmiştir:

- (1) Literatür taraması gerçekleştirilerek, kültürel zekâ araştırmalarında ve kültürlerarası iletişim kaygısına yönelik araştırmalarda kullanılan ölçeklerin taranması, ölçeklerin kullanıldığı örneklemelerin belirlenmesi ve araştırmada kullanılacak ölçeklere karar verilmesidir.
- (2) Belirlenen ölçeklerin, varsa Türkiye ve İngiltere’de kullanımı ve uyarlanmasına yönelik incelenmesi; yoksa ölçeklere dilbilgisi ve anlambilim kurallarına uygun olarak İngiltere İngilizce’si (British English) ve Türkçe’ye (Türkiye Türkçesi) uyarlanması çalışmalarının yapılmasıdır.
- (3) Oluşturulan ölçeklerden oluşturulacak anket formunun, Türkiye’den seçilen örneklemde 141 kişi; İngiltere’den seçilen örneklemde 109 kişiye uygulanarak verilerin analizinin gerçekleştirilmesidir.

Bu doğrultuda kültürel zekâ yönelik olarak kullanılan ve kabul görmüş kültürel zekâ ölçekleri ilk bölümde “*kültürel zekâyâ yönelik farklı yaklaşımlar*” başlığı altında detaylıca incelenmiştir. Bu ölçekler arasından 2012 yılında Van Dyne, Ang, Rockstuhl tarafından geliştirilen ve 2007’de Earley ve Ang tarafından ortaya koyulan

kültürel zekâ ölçeğinin (CQS) genişletilmiş ve geliştirilmiş formu olan genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği (E-CQS)³⁶⁹ bu çalışmada kullanılmıştır.

Genişletilmiş kültürel zekâ ölçeğini bu çalışmada kullanmak için Cultural Intelligence Centre'dan ölçek talep edilmiş ve araştırma kapsamında kullanımı için izin alınmıştır. 18 Mart 2019'da yazılan e-postaya cevaben, kısa süre içerisinde 19 Mart 2019'da ölçek formu ve kullanım iznine dair Cultural Intelligence Centre operasyon direktörü ve Wayne State University öğretim üyesi Keyla Waslawski'den onay e-postası gelmiştir (bkz. EKLER).

2012 yılında oluşturulan ve kullanılmaya başlanan genişletilmiş kültürel zekâ ölçeğinde ilk başta 37 ifadenin yer aldığı belirtilmiştir³⁷⁰. Bununla beraber, tarafıma gönderilen ölçekte 39 ifade bulunmaktadır. Genişletilmiş kültürel zekâ ölçeğinin son ve güncellenmiş formunda 4 boyut, 13 alt boyut ve 39 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek, 19 Mart 2019 tarihinden önce Türkiye literatüründe kullanılmamış ve hatta hiç bahsedilmemiştir. Cultural Intelligence Centre tarafından ise daha önce İngiltere bağlamında test edilmiş ve kullanılmıştır. Bu nedenle ölçeğin, herhangi bir uyarlama çalışması yapmadan sadece İngiliz İngilizcesi (British English) kurallarına uygun olup olmadığı değerlendirilmiş ve İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden iki uzman tarafından tavsiye edilen küçük düzeltmelerle kullanılmıştır.

E-CQS ölçeğinin Türkçe uyarlama çalışması ise daha karmaşık bir süreci içermektedir. Ölçeğin yorumlanmasındaki farklı kültürlerdeki anlam bilimsel ve dilbilimsel farklılıkları indirgemek için Richard W. Brislin'in geri çeviri metodundan faydalanılmıştır. Brislin'in bu metodunda ölçek mevcut dilinden kaynağın kullanılacağı hedef dile çevrilir, daha sonra ölçeğin kullanılacağı alandaki uzmanlar tarafından ifadelerin anlatılmak istenenle uyumlu olup olmadığı değerlendirilir, gerekli düzenlemelerden sonra ölçek anadiline tekrar çevrilir, mevcut dildeki dilbilim uzmanları tarafından ölçeğin ifadeleri ilk versiyonuyla karşılaştırılarak tekrar

369 Van Dyne, L., Ang, S., Ng, K. Y. Vd., **Sub-Dimensions of The Four Factor Model of Cultural Intelligence: Expanding The Conceptualization and Measurement of Cultural Intelligence**, Blackwell Publishing Ltd. 295-312, 2012, 295-297.

370 A.G.E., sf. 298.

değerlendirilir ve bu aşamada ifadelerin tutarlılığı uygunsa çeviri ölçeğin kullanımına geçilir³⁷¹. Bu anlamda İngilizce hazırlanan genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği ilk aşamada, Anadili Türkçe olan ve İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'ndaki 2 uzman ve tarafımdan Türkçe'ye çevrilmiştir. Yapılan ilk çevirinin ardından İşletme Yönetimi ve Organizasyon alanında çalışmalarını yürüten iki öğretim üyesi hocamız ve 3 araştırma görevlisi tarafından ölçek 1-5 Nisan 2019 tarihleri arasında farklı zamanlarda toplantı yaparak ifadelerin örneklem tarafından anlaşılabilirliği; kelimelerin, söz öbeklerinin ve ifadenin bütününe Türkçe'deki yapısal tutarlılığı ve kültürel açıdan uygunluğu kontrol edilmiş ve değerlendirilmiştir. Türkçe'deki uygunluğu üzerinden oy çokluğuyla uzlaşılan (4 onay, bir karamsar) ölçek iki uzman hocamızın da desteği ile (bu sefer bir İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden -aynı kişi- ve bir de Amerikan Dili ve Edebiyatı bölümünden uzman katılmıştır) tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Çeviri sonucunda mevcut ölçek ile son durumda elde edilen ölçek karşılaştırılmış ve neticesinde ifadenin bütününde önemli farklara yol açmayacak sonuçlara ulaşılmıştır. Ölçeğin İngilizce'de yer alan “*cultural background*” ve “*cultural setting*” kelimelerinin çevrilmesinde çokça tartışmalar olmuştur. Ancak kavramları tam açıklayacak kelimelerin günümüz Türkçesi'nde yaygın olmaması ana kütle ve örneklemdeki bireylerin de nispeten genç olmasından ötürü kullanımı az olan kelimelere yer verilmemiştir. *Cultural background* söz öbeği “kültürel geçmiş” ve *cultural setting* söz öbeği de “kültürel ortam” olarak yorumlanmıştır. Bu anlamda genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği 39 ifadenin de yer aldığı şekilde Türkçe'ye uyarlanmıştır.

Kültürlerarası iletişim kaygısını ölçmek için ise, Neuliep ve McCroskey'nin 1997 yılında PRCA24 (1985) iletişim kaygısı ölçeğinde uyarladığı ve farklı kültürlerdeki iletişim kaygını ölçmeye yönelik olarak geliştirilen kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğinden (PRICA) yararlanılmıştır³⁷². Bu ölçekte 8 olumlu ve 8 olumsuz olmak üzere toplamda 16 ifade yer almaktadır. Amerikalı iletişim bilimci McCroskey

371 Brislin, R. W., Back-Translation For Cross-Cultural Research, **Journal of Cross-Cultural Psychology**, 186-2161, (3) Sayı, 1970.

372 Neuliep, J. W., & McCroskey, J. C., The Development of Intercultural and Interethnic Communication Apprehension Scales, **Communication Research Reports**, 145-156, 14(2) Sayı, 1997, s 147.

tarafından geliştirilen ölçeğin, sadece İngiliz İngilizcesi (British English) kurallarına uygun olup olmadığı değerlendirilmiş ve biri Amerikan Dili ve Edebiyatı ve diğeri İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden olmak üzere iki uzman tarafından tavsiye edilen küçük düzeltmelerle kullanılmıştır.

Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması, tıpkı genişletilmiş kültürel zekâ ölçeğinde olduğu gibi Brislin'in geri çeviri yönteminden faydalanılmıştır. Önce Neuliep ve McCroskey'nin geliştirdiği ölçek İngilizce'deki orijinal metninden Türkçe'ye İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'ndaki iki uzman ve tarafımdan çevrilmiştir. Daha sonra çevrilen metin, işletme yönetimi ve organizasyon bölümündeki üç öğretim üyesi ve üç araştırma görevlisi tarafından ifadelerin örneklem tarafından anlaşılabilirliği; kelimelerin, söz öbeklerinin ve ifadenin bütününün Türkçe'deki yapısal tutarlılık gösterdiği ve kültürel açıdan uygun olup olmadığını belirlemek adına değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmede, ifadelerin yapısal ve anlamsal açıdan büyük oranda tutarlılık gösterdiği oybirliği ile kabul edilmiştir. Ölçek, tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Bu çeviri sonrasında mevcut ölçek ile çeviri arasında ihmal edilebilecek derecede farklılıklar olduğu ortaya koyulmuş ve ölçeğin uyarlanması süreci de sona ermiştir. Araştırma kapsamında gerçekleşen ölçek uyarlama çalışmalarından sonra AMOS ve SPSS istatistik paket programlarında nicel analizler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma yöntemine yönelik olarak daha çok ölçek uyarlama çalışmalarına değinilmiştir. Bundan sonraki kısımda araştırmada kullanılan analiz yöntemlerinden nicel veri analizlerine değinilecektir.

Araştırmada farklı araştırmacılar tarafından geliştirilen ve uygulanan ölçeklerdeki ifadelerin daha önce uygulanan ölçeklerle uyumlu olup olmadığını; uyarlanan ölçeğin mevcut ölçekle ne derece uyumlu olduğunu ortaya koymak için doğrulayıcı faktör analizinden (confirmatory factor analysis) yararlanılmıştır³⁷³. Bu doğrultuda örneklem sayısının değişken sayısından büyük olması, örneklem sayısının 50 ve üstünde olması ve araştırmada her ifadenin en az beş katı kadar gözleme yer

373 Yaşlıoğlu, M. M., Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerin Kullanılması, **İstanbul Business Research**, 74-85, 46 Sayı, 2017.

verilmesine dikkat edilmiştir^{374,375}. Bu çerçevede, 47 ifadenin (PRICA’da ifadeler birbirini tekrarladığı için değer yarıya düşüyor -8 ifade-) yer aldığı ölçekte örneklem sayısı 239’dur. Böylece, her ölçek için ideal olan bire beş oranı tutturulmuştur.

Araştırmada doğrulayıcı faktör analizinin uygulanmasında AMOS istatistik paket programından yararlanılmıştır. Burada elde edilen değerler SPSS istatistik analiz paket programı aracılığıyla araştırma modeli ve araştırma hipotezi çerçevesinde uygulanmıştır. AMOS aracılığıyla gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizinde, çalışmanın uygunluğunu kontrol etmek için ki-kare testi, RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) değeri, GFI (Goodness of Fit Index), NFI ve TLI indeksleri ve CFI (Comparative Factor Index) yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bunlara ek olarak ölçeklerin geçerliliğini tespit etmekte CR değeri de göz önünde bulundurulmuştur³⁷⁶.

Doğrulayıcı faktör analizi sonucu AMOS’ta elde edilen çıktılar, SPSS paket programında kullanılırken; kolay yorumlanabilir çıktılar elde edebilmek amacıyla ortalamaları alınarak boyutlandırılmıştır.

SPSS paket programında da kültürel zekânın boyutları ile kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak adına korelasyon analizinden faydalanılmıştır. Demografik değişkenlerin ölçümünde ise, t-testi ve ANOVA analizleri kullanılmıştır. Grup farklılıklarını ölçmek için ise Post-Hoc testlerinden Scheffe testi kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında başvuru alan örnekleme yönelik tanımlayıcı özelliklerine de araştırma bulgularının başında detaylı bir şekilde değinilmiştir. Araştırmanın gelecek iki bölümünde araştırma modeli ve araştırma hipotezine yer verilecektir.

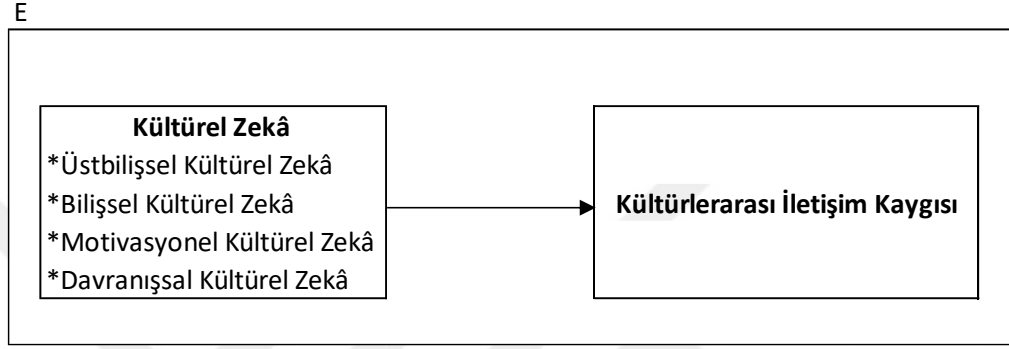
374 A.G.E.

375 Kalaycı, Ş., *Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, s. 2010, s. 321.

376 Yaşlıoğlu, M. M., Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerin Kullanılması, *Istanbul Business Research*, 74-85, 46 Sayı, 2017 s. 80-83.

3.4.Araştırmanın Modeli

Araştırma kapsamında kültürel zekânın boyutları ile kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu modelde evren (Şekil 3.4.1: “E”) olarak Türkiye ve İngiltere’de lisansüstü eğitim gören profesyonel çalışan öğrenciler seçilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın modeli şu şekildedir:

Şekil 3.4.1: Araştırma Modeli

Bu model dahilinde araştırma hipotezlerine bir sonraki bölümde yer verilecektir.

3.5.Araştırmanın Hipotezi

Bu araştırmanın kapsam ve amacı doğrultusunda oluşturulan araştırma hipotezleri aşağıdaki gibidir:

- I. Hipotez, H_1 : Kültürel zekâ, kültürlerarası iletişim kaygısı üzerinde etkilidir.
- II. Hipotez H_1 : Kültürel zekâ, Türkiye ve İngiltere bağlamında farklılaşmaktadır.
- III. Hipotez H_1 : Kültürlerarası iletişim kaygısı Türkiye ve İngiltere bağlamında farklılaşmaktadır.
- IV. Hipotez H_1 : Bireylerin kültürel zekâsı farklı sosyal ve çevresel özelliklere göre farklılaşmaktadır.
- V. Hipotez H_1 : Bireylerin kültürlerarası iletişim kaygısı farklı sosyal ve çevresel özelliklere göre farklılaşmaktadır.

Tablo 3.5.1: Hipotezler Tablosu

3.6.Araştırma Bulguları

Araştırmada, kültürel zekâ dört temel boyutu birbiriyle bağlantılı olan ancak her biri tek başına bir değişken ifade eden faktörler varsayımı ile ele alınmıştır. 2012 yılında Rockstuhl vd.'nin belirlediği kültürel zekânın 13 alt boyutu ise bu çalışma kapsamında Early ve Ang.'ın işaret ettiği dört temel boyutu oluşturan alt ifadeler olarak yer almıştır^{377,378}. Bu yaklaşım şu varsayımlar çerçevesinde gerçekleşmiştir:

- Kültürel zekâ üstbilişsel, bilişsel, motivasyonel ve davranışsal olmak üzere dört ana boyuttan meydana gelmektedir.
- Her bir boyut birbiriyle ilişkili olmakla birlikte, her birinin birbirinden farklı olduğu mantıksal sınamayla (gözlem ve çıkarım yoluyla) ortaya koyulabilir.
- Kültürel zekânın altboyutları birbiriyle karşılıklı ve karmaşık ilişkiler içindedir. Bu nedenle kültürel zekânın altboyutlarını birbirinden farklı birer faktör olarak ele almak yanıltıcı sonuçlara neden olabilir.
- Kültürel zekânın şimdiye kadar ortaya koyulan alt boyutları, kültürel zekânın temel boyutları altında ifadeleri oluşturmakta kullanılabilir.
- Kültürel zekâ kavramı ise bir külli kavram olarak bütünü değerlendirmekte içeriğindeki 13 alt boyut ve dört alt boyuttan yararlanarak bir kıyaslama yapılmasını sağlayabilir.

Yukarıda ifade edilen varsayımlar ve çıkarımlar dahilinde kültürel zekâ hem bir bütün olarak değerlendirilmiş hem de her bir temel boyutu ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Öncelikle genel kültürel zekâ kavramına, sonra da ayrı ayrı kültürel zekânın dört temel boyutuna AMOS istatistik programında doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara aşağıda değinilmiştir.

377 Van Dyne, L., Ang, S., Ng, K. Y., Rockstuhl, T., Tan, M. L., ve Koh, C., Sub-Dimensions of The Four Factor Model of Cultural Intelligence: Expanding The Conceptualization and Measurement of Cultural Intelligence, **Social and Personality Psychology Compass**, 295-313, 6(4) Sayı, 2012.

378 Ang, S., ve Van Dyne, L., **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2008.

3.6.1. Örneklem Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmada İngiltere ve Türkiye’de lisansüstü eğitim gören ve profesyonel bir işte çalışan katılımcılardan oluşan bir örneklemden toplanan verilerden faydalanılmıştır. Bu altbaşlık altında katılımcıların profillerine yer verilecek ve katılımcı profilinin dağılımı üzerinde durulacaktır.

Ülkelerine Göre Katılımcı Sayısı			
Ülke	Sıklık	Katılımcı Yüzdesi (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Türkiye	134	56,1	56,1
İngiltere	105	43,9	100,0
Toplam	239	100,0	

Tablo 3.6.1: Ülkelere Göre Katılımcı Sayısı Frekansı Tablosu

Araştırma kapsamında elde edilen veriler kontrol edildikten sonra (bkz. Araştırma kapsamı) araştırmada bilgilerinden yararlanılacak katılımcıların dağılımı Tablo 3.6.1’de gösterilmiştir. Katılımcılardan 134’ü (%56,1) Türkiye’de lisansüstü eğitim gören ve çalışan profesyonellerden oluşurken, 105’i (%43,9) de İngiltere’de lisansüstü eğitim gören ve çalışan profesyonellerden oluşmaktadır. Türkiye ve İngiltere’den katılan kişilerde bulundukları ülkenin vatandaşı olmaları ve en az 5 yıl süreyle ülkelerinde ikamet etmiş olmaları şartı göz önünde bulundurulmuştur.

Aktif Çalışma Durumu			
	Sıklık	Katılımcı Yüzdesi (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Evet, Çalışıyor	209	87,4	87,4
Hayır, Çalışmıyor	30	12,6	100,0
Toplam	239	100,0	

Tablo 3.6.2: Katılımcıların Çalışma Durumu

Katılımcıların daha önceden bir iş tecrübesi olması şartı aranmıştır. Bununla birlikte lisansüstü eğitim gören bireylerin iş ile eğitimi bir arada götüremeyeceği durumlarda göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre katılımcılardan 209 kişi (%87,4) hem çalışıp hem de lisansüstü eğitimine devam ederken; 30 kişi (%12,6) daha önce bir profesyonel işte çalışmasına karşın aktif olarak çalışmamaktadırlar (Tablo 3.6.2).

Çalışma Süreleri			
	Sıklık	Katılımcı Yüzdesi (%)	Kümülatif Yüzde (%)
1 Yıla Kadar Çalışma Süresi Olanlar	51	21,3	21,3
1-5 Yıl Arasında Çalışanlar	123	51,5	72,8
6 Yıl ve Üzeri Çalışma Süresi Olanlar	65	27,2	100,0
Toplam	239	100,0	

Tablo 3.6.3: Katılımcıların Çalışma Süreleri

Katılımcılardan 51 kişi (%21,3), profesyonel iş yaşantılarının ilk yılındadırlar. 1-5 yıl arasında çalışanların sayısı 123'tür. Katılımcıların %51,5'lik bölümü 1-5 yıl arasında çalışma tecrübesine sahiptir. Dolayısıyla mod'da 1-5 yıl arasında çalışan katılımcıları göstermektedir. 65 katılımcı ise (%27,2) 6 yıl ve üzeri sürelerde profesyonel iş yaşamında yer almıştır (Tablo 3.6.3). Birçok okulda olduğu gibi “yönetici lisansüstü programlar”a başvuru şartında en az 5 yıl çalışmış olmak gerekliliği bulunmaktadır. Bu bakımdan 65 kişinin büyük çoğunluğu için kendi çalıştıkları yerde yönetici pozisyonunda oldukları ifade edilebilir.

Çalışma Yerinde Farklı Kültürden Bireylerle Etkileşim			
	Sıklık	Katılımcı Yüzdesi (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Yabancı Etkileşimi Var	137	57,3	57,3
Yabancı Etkileşimi Yok	102	42,7	100,0
Total	239	100,0	

Tablo 3.6.4: Katılımcıların Farklı Kültürlerden Bireylerle Etkileşime Girme Oranları

Ülkelere Göre Yabancılarla Etkileşim				
		Foreing_Com		
		Yabancı Etkileşimi Var	Yabancı Etkileşimi Yok	
Ülke	Türkiye	63	71	134
	İngiltere	74	31	105
Toplam		137	102	239

Tablo 3.6.5: Ülkeler Göre Yabancılarla Etkileşime Girme Oranları

Katılımcılardan 137 kişi (%57,3) çalışma yerlerinde yabancı bireylerle etkileşime girerken, 102 kişinin (%42,7) çalışma yerlerinde yabancılarla etkileşimi

bulunmamaktadır (Tablo 3.6.4). Ükelere göre bakıldığında Türkiye’deki katılımcıların 63’ü çalışma yerlerinde yabancılarla etkileşime girerken, 71’inin yabancılarla etkileşime girmemektedir. İngiltere’de ise 74 katılımcı farklı kültürlerden yabancılarla çalışma yerinde etkileşime girerken, 31 kişi yabancılarla etkileşime girmemiştir (Tablo 3.6.5).

Türkiye’deki bireylerin %47’si çalışma yerinde yabancılarla etkileşime girerken, bu oran iki ülke arasında %26,35’e düşmektedir. Buna karşın, İngiltere’deki katılımcıların %70,47’si yabancılarla etkileşime girerken, bu oran Türkiye’deki katılımcının sayıca üstünlüğüne rağmen %30,96 olarak gerçekleşmiştir. Bu bakımdan İngiltere’deki katılımcıların yabancı kültürden kişilerle etkileşim kurmaya daha alışık oldukları ifade edilebilir.

Yabancı Dil Konuşma Sıklığı			
	Sıklık	Katılımcı Yüzdesi (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Yabancı Dil Konuşuluyor	140	58,6	58,6
Ülke Dili Konuşuluyor	99	41,4	100,0
Toplam	239	100,0	

Tablo 3.6.6: Katılımcıların Çalışma Yerinde Yabancı Dil Kullanımı Sıklığı

Katılımcılarından 140 kişi (%58,6) çalışma yerinde farklı kültürden kişilerle yabancı dil kullanırken, 99 kişi (%41,4) ise sadece bulunduğu ülkenin dilini kullanarak iletişime geçmektedir (Tablo 3.6.6). Bu durumda İngiltere’deki katılımcıların İngilizce’nin yaygın bir dil olması nedeniyle ağırlıklı olarak İngilizce konuştuğu çıkarımı yapılabilir. Ancak, görüleceği üzere çalışma yerlerinde farklı kültürden bireylerle iletişimde kullanılan ülke dili dışında yabancı bir dilin varlığı sorgulanmıştır. Yani, İngiliz katılımcıların çalışma yerlerinde İngilizce dışında yabancı bir dil kullanıp kullanılmadığı sorulmuştur.

Ülkelere Göre Yabancı Dil Kullanım Sıklığı				
		Konuşulan Diller		
		Yabancı Diller	Ülkenin Resmi Dili	
Ülke	Türkiye	83	51	134
	İngiltere	57	48	105
Toplam		140	99	239

Tablo 3.6.7: Ülkelere Göre Katılımcıların İşyerindeki Farklı Kültürden Bireylerle İletişimde Kullandıkları Yabancı Dil Frekansları

Türkiye’deki katılımcılardan 83’ü (%61,94) işyerinde yabancılarla Türkçe dışında bir dil kullanarak etkileşime girmektedir. İngiltere’de ise katılımcıların 57’si (%54,28) yabancılarla İngilizce dışında bir dil kullanarak etkileşime girmektedir (Tablo 3.6.7). Bu bakımdan her ne kadar oran Türkiye’de yüksek olarak gözükse de küresel çapta yaygın olarak kullanılan İngilizce’nin anavatanı İngiltere’de (ki İngilizce’yi dünyada yaygın dil yapan Amerikanlardır.) %54,28’lik oran göz ardı edilemeyecek düzeydedir. Bu bakımda her iki ülkedeki katılımcılarında yüksek düzeyde yabancı etkileşimi ve bilişsel bilgisinin olduğundan bahsedilebilir.

Ülkelere Göre Katılımcıların Biyolojik Cinsiyetlerinin Dağılımı				
		Biyolojik Cinsiyet		
		Erkek	Kadın	
Ülke	Türkiye	66	68	134
	İngiltere	47	58	105
Toplam		113	126	239

Tablo 3.6.8: Katılımcılar Biyolojik Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Tanımlayıcı istatistikler arasında son olarak katılımcıların biyolojik cinsiyetlerine göre (sex) dağılımına yer verilmiştir. Cinsiyet farklılığı araştırmamızın temel odağında yer almamaktadır. Buna karşın, cinsiyetlerin birbirine yakın oranlarda temsil edilmesi oldukça önemlidir. Türkiye’den 66 erkek (%49,25), 68 kadın (%50,75) gibi birbirine çok yakın oranlarda katılımcı sayısına ulaşılmıştır. İngiltere’deki katılımcıların ise 47’si erkek (%44,76), 58’i (%55,24) kadındır.

İngiltere’de katılımcıların cinsiyet bakımından dağılımı Türkiye’deki kadar yakın olmasa da yine de birbirine yakın ve kabul edilebilir düzeydedir (Tablo 3.6.8).

3.6.2. Araştırmada Kullanılan Modellerin İstatistiki Uygunluğu

Genel kültürel zekâ modelinde amaç, daha önceden kullanılmış bir modelle farklı anakütledeki faktör yapılarını ortaya çıkarmak ve verileri daraltarak daha net bir şekilde ifade edebilmek olması nedeniyle doğrulayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır.

Faktör analizinin örneklem üzerinde gerçekleşmesi için birtakım uygulanabilirlik ve niceliksel sınamalar bulunmaktadır. Hair ve Yaşlıoğlu’na göre uygulanabilirlik açısından şu gereklilikler bulunmaktadır^{379,380}:

- Elde edilen örneklem sayısı, değişken sayısından büyük olmalıdır. ($n > p$)
- Örneklem sayısı en az 50 olmalıdır. ($n \geq 50$)
- İfade başına düşen gözlem sayısı yüksek tutulmaya çalışılmalıdır. İdeal oran bire beştir. ($n > 5 * p$)

Bu çalışma kapsamında Türkiye’den 134 ve İngiltere’den 105 olmak üzere 239 örneklem ile çalışılmıştır. 39 ifadenin yer aldığı ölçek göz önünde bulundurulduğunda elde edilen veriler faktör analizinin uygulanabilirliği açısından son derece yeterlidir.

3.6.3. Araştırmada Kullanılan Modellerin Varsayımsal Uygunluğu

Araştırmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişki de araştırma açısından son derece önemlidir. Bu anlamda değişkenler arasındaki ilişkinin mutlak değerinin ne çok zayıf düzeyde ne de çok güçlü düzeyde olması gerekmektedir. Bu bakımdan

379 Hair, J. F., & Black, W. C. BabIn. Jb., Multivariate Data Analysis, Pearson, 7. Ed., 2013.

380 Yaşlıoğlu, M. M., Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerin Kullanılması, İstanbul Business Research, 74-85, 46 Sayı, 2017, s. 74-85.

modelin değişkenleri arasındaki korelasyonun 0,30 yüksek ifadeler barındırması³⁸¹, ancak bunların yine çoğunluğunun 0,70 kısmi korelasyon değerini aşmaması gerekmektedir³⁸².

Araştırmada hem kültürel zekâ kavramı bir bütün olarak ele alınacağı için; hem de dört ana değişken ayrı ayrı ele alınacağı için her bir her bir yapının korelasyon ve ters imaj matrislerinden kısmi korelasyon değerlerine ulaşılmıştır. Bunun yanında kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğinin faktör analizine uygunluğunu sınamak için de aynı değerlerndirmelerden yararlanılmıştır. Korelasyon analizleri ve ters imaj matrisleri aracılığıyla ulaşılan kısmi korelasyon matrisleriyle beraber kültürel zekâ modeli ve kültürlerarası iletişim kaygısı modellerinde korelasyon değerlerinin çoğunlukla 0,30'un üzerinde olduğu, ters imaj matrisleri aracılığıyla elde edilen kısmi korelasyon değerlerinin ise her bir ifade için 0,70'in altında olduğunu ve hiçbir ifadenin 0,70 değerine yakın dahi olmadığı ortaya koyulmuştur. Korelasyon değerleri ve kısmi korelasyon değerlerini gösteren tablolar EK'te yer almaktadır (EK: Araştırma Bulgularına Yönelik İstatistikler ve Tablolar) Elde edilen bulgular aynı zamanda gerçek verilerin; yani araştırmaya yönelik toplanan uyumcul verilerin varlığını işaret etmektedir.

Korelasyon ve kısmi korelasyon analizlerinden sonra modellerin faktör analizine uygunluğundaki diğer önemli değerler Kaiser-Meyer-Olkin yeterlilik testi (KMO testi) ve Bartlett testidir. KMO testi, farklı ifadeler arasındaki korelasyonun uygunluğunu ve faktör analizi için yeterliliğini ölçmeye yarayan bir test istatistięidir³⁸³. KMO testinin sonuçları 0 ve 1 aralığında değişmekte olup, 1 mutlak hatasızlığı ifade etmektedir. KMO testinde 0,80 değerinin üstü ise mükemmelliği ifade eder.

381 A.G.E., s. 79.

382 Özkan, K., & Alkan, H., Q-Tipi Faktör AnalizInın Gerçekleştirilmesi İçin TersInir MatrisIn Oluşturulmasında Minimum Etkili DeğişkenlerIn Eklenmesi Yaklaşımı (Isparta İli Şarkikaraağaç İlçesi Orman Köyleri Örneği). , **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, , 9(1) Sayı, s. 2004.

383 Büyüköztürk, Ş., **Sosyal Bilimler İçin Veri ve Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum**, Pegem A Yayıncılık, 2002.

Bartlett testi ise, model içerisinde seçilen tüm ifadelerin yer aldığı korelasyon matrisindeki değerlerin istatistiki açıdan birbiriyle tutarlılığını ifade etmektedir. Bartlett testi sonuçlarının belirlenen güven aralığında anlamlı sonuçlar vermesi beklenmektedir³⁸⁴.

Araştırmaya yönelik olarak kültürel zekâ modeli, temel boyutları ve kültürlerarası iletişim kaygısı modellerinin KMO ve Bartlett test istatistikleri bulguları aşağıdaki tablodaki gibi bulunmuştur (Tablo 3.6.9 ve Tablo 3.6.10). (Her bir model ve faktör için oluşturulmuş detaylı tablo ekte yer almaktadır.)

KMO Örneklem Yeterliliği Testi Değerleri	
Kültürel Zekâ	0,827
Motivasyonel Kültürel Zekâ	0,740
Bilişsel Kültürel Zekâ	0,850
Üstbilişsel Kültürel Zekâ	0,793
Davranışsal Kültürel Zekâ	0,816
Kültürlerarası İletişim Kaygısı	0,907

Tablo 3.6.9: KMO Test Değerleri Tablosu

Bartlett Küresellik Testi Değerleri	
Modeller ve Faktörler	Anlamlılık
Kültürel Zekâ	0,000
Motivasyonel Kültürel Zekâ	0,000
Bilişsel Kültürel Zekâ	0,000
Üstbilişsel Kültürel Zekâ	0,000
Davranışsal Kültürel Zekâ	0,000
Kültürlerarası İletişim Kaygısı	0,000

Tablo 3.6.10: Bartlett Test Değerleri Tablosu

Tüm model ve faktörlerin Bartlett test istatistikleri $p < 0,001$ düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Bu bakımdan korelasyon matrislerinin istatistiki açıdan tutarlı olduğu ifade edilebilir. KMO testi sonuçlarında ise, kültürel zekânın boyutlarından motivasyonel kültürel zekâ 0,740 ve üstbilişsel kültürel zekâ 0,793 gibi yüksek derecede kabul

384 Yaşlıoğlu, M. M., Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerin Kullanılması, **İstanbul Business Research**, 74-85, 46 Sayı, 2017.

edilebilir değerlere sahiptir. Kültürel zekâ 0,826, bilişsel kültürel zekâ 0,850, davranışsal kültürel zekâ 0,816 ve kültürlerarası iletişim kaygısı 0,907 gibi “mükemmel” kabul edilen KMO testi değerlerine sahiptirler. Bu sonuçlar, farklı ifadelerin bir arada değerlendirildiğinde istatistiki anlamda uyumlu olduğunu ifade etmektedir.

Bu başlıkta araştırmada kullanılacak modellerin ve faktörlerin mantıksal ve istatistiki anlamda uygulanabilir olduğu ortaya konmuştur. Bir sonraki başlık altında araştırmada kullanılacak modeller (kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı) ve kültürel zekânın dört temel bileşenine yönelik varsayım ve bulgulara yer verilmiştir.

3.6.4. Araştırma Bulguları ve Bulguların Yorumlanması

Araştırmanın bu bölümünde araştırmada yararlanılan örneklem hakkında tanımlayıcı bilgilere yer verilerek, araştırmada kullanılan faktör analizi yönteminin seçiminden ve seçilen faktör analizinin uygulanacağı ölçeklerin özelliklerinden bahsedilecektir. İfade edilen bilgiler ışığında AMOS 18.00 istatistik paket programı aracılığıyla gerçekleştirilen faktör analizlerine yönelik bulgular tartışılacaktır.

3.6.4.1. Faktör Analizinde Modellerin Temel Varsayımları

Araştırma kapsamında Van Dyne vd. (2012) tarafından oluşturulan genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği (E-CQS) ve Neulip ve McCrosky (1997) tarafından oluşturulan kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeği (PRICA) kullanılmıştır. Araştırma kapsamında daha önceden oluşturulmuş modellerden faydalanarak gözlenen değişkenlerden aracılığıyla faktör oluşturmayı sağlayan doğrulayıcı faktör analizi yönteminden (confirmatory factor analysis: CFA) yararlanılacaktır. Burada amaç, daha önceden tanımlanmış modelleri kullanarak mevcut yapının doğrulanmasını sağlamaktır³⁸⁵.

AMOS 18.0 istatistik paket programı aracılığıyla (1) genişletilmiş kültürel zekâ ölçeğine, (2) kültürel zekânın boyutlarına, (3) kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğine doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Yukarıda belirtilen üç farklı model için ayrı ayrı varsayımlardan bulunmaktadır. Bununla birlikte, (1) her bir modelin mevcut

385 A.G.E., s. 78.

ifadelerin hatalarına yönelik istatistikler ortaya koyulacak; (2) her bir modelin yapısal uygunluğunu ifade eden gösterge ve değerlerden yararlanılacaktır.

Genişletilmiş kültürel zekâ modeline yönelik varsayımlar şöyledir:

Genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği bireylerin kendilerini değerlendirdikleri bir ölçektir (self-reported).

Genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği 13 altboyut ve dört temel boyuttan oluşan 39 ifadeden oluşan bir yapıdadır.

Genişletilmiş kültürel zekâ ölçeğinde tek faktör modeli olarak ele alan çalışmalar olduğu gibi dört faktör modeli olarak ele alan çalışmalarda bulunmaktadır.

Dört faktör kültürel zekâ modeli sonuçların daha detaylı değerlendirilmesi gereken yerlerde daha detaylı ve anlamlı karşılaştırmalar yapılmasını mümkün kılar. Buna karşın kültürel zekânın bir bütün olarak ele alındığı durumlarda tek faktör kültürel zekâ modeli kullanılması istenen karşılaştırmaların daha detaylı gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

Kültürel zekânın 13 altboyutu birbirinden ayrılamayacak bir karmaşıklıkta iç içe geçmiştir. Buna karşın 4 temel boyut birbiriyle daha kestirilebilir ilişkiye sahiptir.

Kültürlerarası iletişim kaygısı modeline yönelik varsayımlar:

Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeği bireylerin kendilerini değerlendirdikleri bir ölçektir (self-reported).

Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğinde 16 ifade yer almaktadır. Toplamda 8 ifadenin negatif ve pozitif olarak kodlanmasından meydana gelmiştir.

Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğindeki ifade çiftleri birbirleriyle eşleştirilip ortalamaları alınarak, tek bir ifade gibi ölçüm gerçekleştirilebilir.

3.6.4.2. Modellerin Faktör Analizinde Hata, Uyum ve Geçerliliğine Yönelik İfadeler

Doğrulamalı faktör analizinde sonuçların yorumlanmasında Maximum Likelihood (ML) yönteminden yararlanılacaktır. Bu yöntem analiz sonuçlarının yorumlanmasında ve ortaya koyduğu uyum ifadesi istatistik testlerinin çokluğu açısından oldukça önemli bir yöntemdir³⁸⁶.

Araştırmada kullandığımız modelleri yorumlamakta üç farklı yöntemden yararlanılacaktır. Bunlardan ilki modelin hatalarına yönelik hataların ortaya koyulmasıdır. Diğer iki önemli yorumlama faktörü ise uyum ifade istatistik testleri ve geçerlilik testleridir³⁸⁷. AMOS istatistik paket programı, modele yönelik hataların belirlenmesinde araştırmacılara iki farklı yöntem sunmaktadır. Bunlar “düzeltme indisleri” (modification indices) ve “standardize edilmiş kalıntılar”dır (standardized residuals). Düzeltme indisleri (MI), ifadelerin frekans değerleri ile serbestlik dereceleri arasındaki bağı ifade etmektedir. Eğer MI değerinin yüksek olması değişkenler arasında yüksek derecede bağıllığı ifade etmektedir³⁸⁸.

AMOS benzeri programlarda düzeltme indisi (MI) değerinin yanında, ifadenin modelden kaldırılması durumunda beklenen parametre değişim değeri (expected parameter change/ par change değeri) de verilmektedir. Bu değer, MI değerinin yüksek olması durumunda, ifadenin çalışmada yer alıp almayacağına karar vermekte kullanılabilir. Par change değerinin araştırmalarda 0,10 ile 0,20 arasında yüksek olarak ifade edilmektedir³⁸⁹. Ancak özellikle 0,20'nin üzerindeki değerleri değerlendirirken daha dikkatli davranılmalıdır³⁹⁰.

Hataların değerlendirilmesinde kullanılacak bir diğer önemli değişken de standardize edilmiş kalıntılardır. Standardize edilmiş kalıntılar, model ile örneklemin kovaryans

386 Schumacker, R. E., & BeyerleIn, S. T., **Confirmatory Factor Analysis With Different Correlation Types and Estimation Methods**, 629-636, 7(4) Sayı, 2000.

387 Yaşlıoğlu, M. M., Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerin Kullanılması, **Istanbul Business Research**, 74-85, 46 Sayı, 2017, s. 79-83.

388 A.G.E., s. 79.

389 A.G.E., s. 80.

390 Byrne, B. M., **Structural Equation Modeling With Amos Basic Concepts, Applications, and Programming**, Routledge, 2011, 74-85, s. 98-119.

matrislerinin birbiriyle uyum içinde olduğunu test etmek amacıyla kullanılır. Standardize artık matrisinde değerlerin 2,58'den büyük olması hipotez testi yapılacak model ile örneklem arasındaki uyumsuzluğu göstermektedir³⁹¹.

Yukarıdaki ifade edilen değerler modelin hatalarını inceleme ve düzeltme fırsatı vermektedir. Araştırma modelinin uygunluğunun test edilmesinde ise iki farklı uyum ölçütünden yararlanılmaktadır. Bunlar; (1) mutlak uyum ifadeleri (absolute fit indices) ve (2) karşılaştırmalı uyum ifadeleridir (comperative /incremental fit infices)³⁹².

Mutlak uyum ifadeleri, oluşturulan modelin veriler kullanılarak tasarlanan modelle ne derece uyumlu olduğunu ifade eder. Mutlak uyum ifadeleri arasında Ki-kare/df ki-kare/serbestlik derecesi (CMIN/df), RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) ve GFI (Goodness-of-Fit Index) değerleri ön plana çıkmaktadır. Ki-kare/df değeri modelin genel uygunluğunu test etmekte kullanılır. Ki-kare değerinin örneklem büyüklüğüne göre değişkenlik gösterebilmesinden dolayı serbestlik derecesinden (df) arındırılmış CMIN/df değeri kullanılmaktadır. CMIN/df oranı için eşik değer kaynaklar arasında farklılık göstermektedir³⁹³. Bununla beraber değer örneklem de göz önüne alınarak hesaplanabilir, maksimum eşik değeri ise $X^2/df=5$ 'tir. RMSEA değeri ise anakütlenin kovaryans matrisiyle uyum derecesini ifade etmektedir. RMSEA değerine yönelik farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte, 0,00'a yakın değerler mükemmel, 0,03 ve 0,08 değer aralığı kabul edilebilir, 0,08 değerinin üstü ise kabul edilemez ve kötü bir model olduğunu gösterir³⁹⁴. GFI değeri ise, modellenen değerler ile gerçek değerlerin birbiriyle oransal anlamda kıyaslanmasıdır³⁹⁵. GFI değeri, 0 ile 1 arasında değer alırken 0,90'a yakın ve üstü değerler kabul edilebilir değerler olarak ifade edilir.

391 A.G.E., sf. 101-103.

392 Yaşlıoğlu, M. M., Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerin Kullanılması, **Istanbul Business Research**, 74-85, 46 Sayı, 2017.

393 A.G.E., sf 79-80.

394 Rigdon, E. E., Cfi Versus Rmse: A Comparison of Two Fit Indexes For Structural Equation Modellng, **Structural Equation Modellng: A Multidisciplinary Journal**, 369-379, 1996.

395 Yaşlıoğlu, M. M., Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulamalı Faktör Analizlerin Kullanılması, **Istanbul Business Research**, 74-85, 46 Sayı, 2017, s. 81.

Karşılaştırmalı uyum ifadeleri ise doğrudan frekans değerleriyle karşılaştırma yapmak yerine, ki-kare değerlerini referans alan ölçütlerle karşılaştırma yaparak referans alır. Karşılaştırmalı uyum ifadeleri arasında CFI (Comperative Fix Index), ve NFI (Normed Fit Index) değerleri bulunmaktadır. NFI değeri, ölçülen değişkenlerin birbiriyle ilişkili olmadığı yapıyla (indipendence model) kurulan modelin değerini karşılaştırmaktadır. NFI değeri, 0 ile 1 arasında değer alırken 0,90'a yakın ve üstü değerler kabul edilebilir değerler olarak ifade edilir³⁹⁶. NFI istatistiğiyle ilgili tek sorunlu durum 200'ün altındaki örneklemelerde değerlerin uygunluğu düşük olarak göstermesidir. Bu durumda CFI, örnek büyüklüğünü de göz önünde bulunduran bir yapı olarak NFI değerine alternatif olarak kullanılabilir. Aynı NFI'da olduğu gibi 0,90'a yakın ve yüksek değerler kabul edilebilir düzeydedir.

Araştırmada ele alınacak bir diğer önemli değer ise CR değeridir. CR değeri, ölçek için örneklemden elde edilen verilerin hatadan arındırıldığını ve tekrar yapılacak ölçümlerde tutarlı sonuçlar vereceğini ifade eder. CR değerinin toplk Cronbach's Alpha değerinde olduğu gibi 0,70'in üzerinde olması beklenmektedir.

3.6.4.3. Tek Faktör Kültürel Zekâ Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

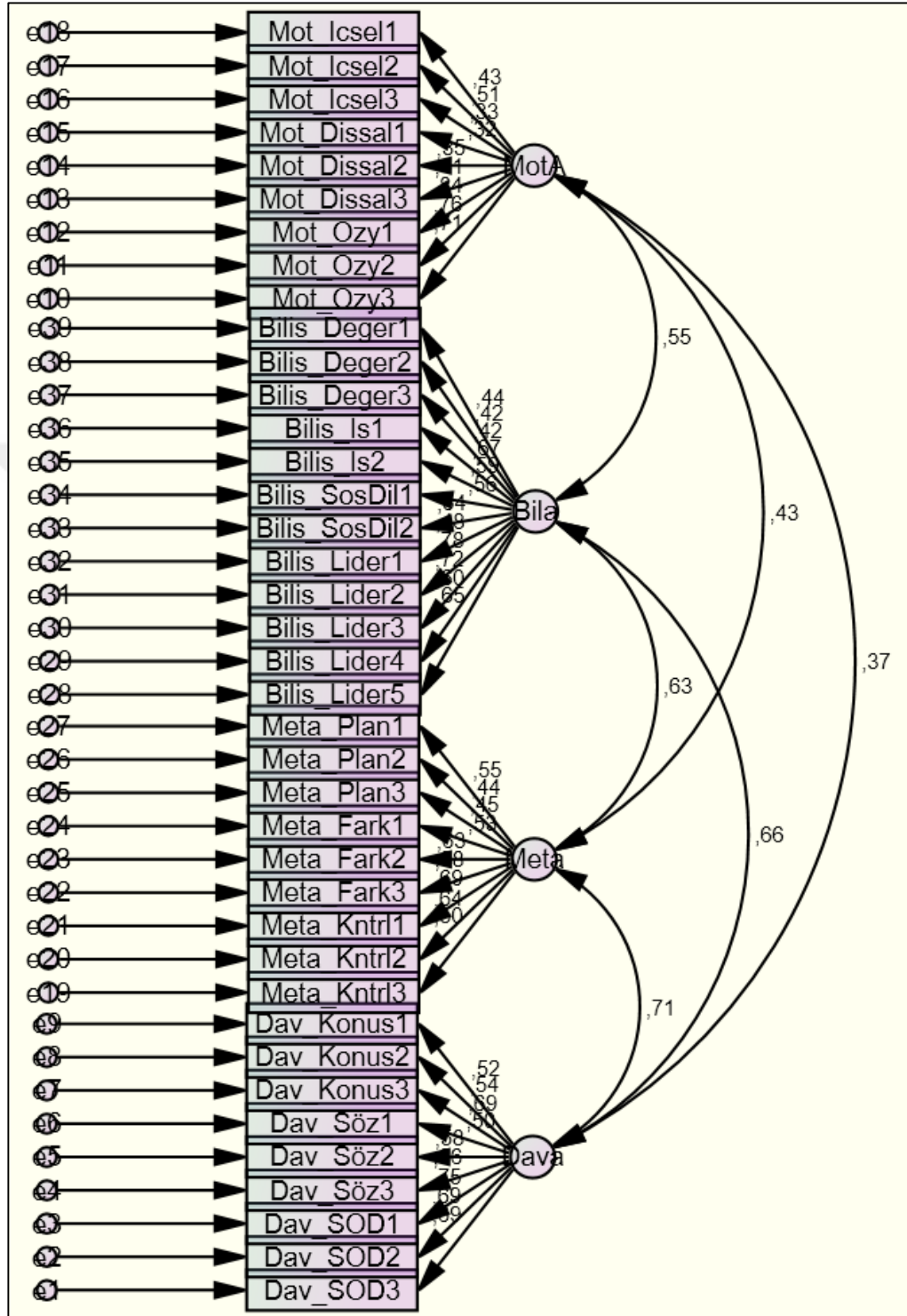
İlk aşamada kültürel zekâ ölçeği tek faktör kültürel zekâ ölçeği modeline göre değerlendirilmiştir. Kültürel zekâ modelinde X^2 değeri ($p < 0,001$: 0,00) anlamlı çıkmış olsa da yüksek ifade sayısının (39 ifade) ve örneklem sayısının (239) fazla olması nedeniyle önce uyum, sonra hata değerlerine bakmak gerekmektedir. CFI değeri, 0,624 ile eşik değerin çok altındadır; GFI değeri ise 0,674 ile beklenenden kötü bir değerdir. TLI değeri (0,600) CFI değeri gibi eşik değerin çok altında kalmıştır. CMIN/df (3,176) değeri istenilen düzeydedir. RMSEA için 0,96 ile çok yüksek bir değerdir (Tablo 3.6.11).

396 Hu, L. T., & Bentler, P. M., Cutoff Criteria For Fit Indexes In Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives, **A MultidisciplInary Journal**, 1-55, 6(1) Sayı, 1999.

Tek Faktör Kültürel Zekâ (I. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	2210,782	696	0	3,176
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,6	0,624		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,674	0,634	0,601	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,096	0,091	0,1	0

Tablo 3.6.11: Tek Faktörlü Kültürel Zekâ Modeli Uyum Değerleri Tablosu

Bu değerler ışığında modelin şu anki haliyle istenen düzeyden çok uzaktadır. Gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla MI ve Residual değerlerine bakılması ve gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Şekil 3.6.1: Tek Faktör Kültürel Zekâ Modeli Faktör ve Boyutları

Modelin ilk aşamada uygun ve uyumlu olmaması sebebiyle, model hatalarına yönelik istatistikler kontrol edilecektir. Bunlardan ilk olarak MI kovaryans değerleri

incelenecektir. Yüksek olan değerler tespit edildikten sonra, beklenen parametre değişim değerlerine (par change) göre yorumlanarak model bir sonraki aşamaya taşınacaktır. Karşılıklı 198 hata ilişkisinin bulunduğu modelde toplamda 10 karşılıklı ilişkide yüksek dereceli değerler gözlemlenmiştir (Tablo 3.6.12).

Tek Faktör Kültürel Zekâ 1. Aşama Düzeltme İndisleri					
Hatalar Arası MI Kovaryansları			M.I.	Par Change	Gerçekleştirilecek Eylem
e38	<-->	e39	42,889	0,2	Tek Bir İfade Olarak Yer Verilecek
e35	<-->	e36	28,281	0,203	Tek Bir İfade Olarak Yer Verilecek
e33	<-->	e34	55,515	0,457	Tek Bir İfade Olarak Yer Verilecek
e25	<-->	e27	30,55	0,29	Metabilişsel KZ Planlama3 Değişkeni Kaldırılacak
e25	<-->	e26	17,65	0,196	Metabilişsel KZ Planlama3 Değişkeni Kaldırılacak
e15	<-->	e16	14,44	0,217	Motivasyonel KZ Dışsal1 Değişkeni Kaldırılacak
e14	<-->	e15	46,92	0,386	Motivasyonel KZ Dışsal1 Değişkeni Kaldırılacak
e13	<-->	e15	85,334	0,424	Motivasyonel KZ Dışsal1 Değişkeni Kaldırılacak
e8	<-->	e27	16,763	0,208	Davranışsal KZ Konuşma2 Değişkeni Kaldırılacak
e7	<-->	e8	30,36	0,197	Davranışsal KZ Konuşma2 Değişkeni Kaldırılacak

Tablo 3.6.12: Tek Faktör Kültürel Zekâ Düzeltme İndisleri Tablosu

E38 ve e39 hata kodlarına sahip bilişsel kültürel zekânın değerlendirme altboyutundaki Bil_Değer1 ve Bil_Değer2'nin hata değerleri arasındaki MI kovaryans değeri 42,889; e33 ve e34 hata kodlarına sahip bilişsel kültürel zekânın sosyal dilbilim boyutundaki Biliş_Sosdil1 ve Biliş_Sosdil2 arasındaki MI kovaryans değeri 55,515; e35 ve e36 hata kodlarına sahip bilişsel kültürel zekânın iş altboyutundaki Bil_Is1 ve Bil_Is2'nin hata değerleri arasındaki MI kovaryans değeri 28,281 gibi yüksek değerler olarak ortaya çıkmıştır (Tablo Tablo 3.6.12). Bu durumun ortaya çıkmasındaki temel nedenler modelin uyarılma olması, cevaplayıcıların karakteristiği ve ifadelerin farklı tanımlamalara rağmen benzer olması olarak ifade edilebilir³⁹⁷. Bu değişken çiftleri yüksek orandaki benzerliklerinden dolayı ve aynı altboyutlar arasında yer almalarından dolayı tek bir değişkenmiş gibi değerlendirilecektir.

E8 ve e27 hata değerlerine sahip Dav_Kon3 ve Meta_Plan'lama arasındaki MI kovaryans değeri 16,763'tür. Bununla birlikte e8 ve e7 arasındaki MI kovaryans değeri de 30,360'tır. Bakıldığında e8 hem kendi altboyutunda yer alan e7 ile hem de

397 Jöreskog, K. G., **Testing Structural Equation Models**, Sage Focus Editions, 1993, 294.

davranışsal kültürel zekânın altında yer değişken ile yüksek MI kovaryans değerine sahiptir. Bu nedenle burada e8 değerine 2. Aşamada yer verilmeyecektir.

Problemli bir diğer hata değeri ise e15'tir. E15 dışı yönelik motivasyon içindeki e13 ve e14 değeriyle sırasıyla 85,334 ve 46,92 gibi yüksek MI kovaryans değerlerine sahiptir. Bunun yanında içe yönelik motivasyon Mot_Icse13'e karşılık gelen e16 hata değeri ile de 14,44 MI kovaryans ve, 217 per change değerine sahiptir. Bu nedenle e15'te 2. aşamada modelde yer almayacaktır.

MI regresyon değerleri incelendiğinde ise Sos_Dil2, Bil_Lid3 ve Meta_Plan3'ten Sosyal Dilbilim 2 ve Bilişsel Liderlik 3 değişkenlerinin birden fazla çapraz yükü olduğu görülebilir (Tablo 3.6.13). Metabilişsel kültürel zekâ boyutunda ise Meta_Plan3, Motivasyon temel boyutunun altında da yer almıştır.

Tek Faktör Kültürel Zekâ 1. Aşama (MI Regresyon)				
Hatalar Arası	M.I.	Par Change	Gerçekleştirilecek Eylem	
Bilis_SosDil2 <--- Meta	6,806	-0,448	Bilis_SosDil1 ile birleştirilecek	
Bilis_SosDil2 <--- Dava	10,961	-0,322		
Bilis_Lider3 <--- Meta	6,943	0,3	İlk Aşamada Silinecek	
Bilis_Lider3 <--- Dava	11,399	0,218		
Meta_Plan3 <--- MotA	10,547	-0,342	MI Korelasyon'da karar verildiği gibi silinecek	

Tablo 3.6.13: Tek Faktör Kültürel Zekâ Düzeltme İndisleri Tablosu (MI Regresyon)

Bu nedenle e8, e15, e25 ve e30 ikinci aşamaya geçmeden önce modelden kaldırılacak hata terimleridir. Bunun yanında e33 ve e34; e38 ve e39; e35 ve e36 hata terimlerine karşılık gelen ifade çiftleri de birleştirilecektir.

Bu düzenlemelerden sonra araştırmanın ikinci aşamasına geçilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında ilk olarak uyum ifadeleri ortaya koyulmuştur. İkinci aşamada kültürel zekâ ölçeği tek faktör kültürel zekâ ölçeği modeline göre değerlendirilmiştir. Kültürel zekâ modelinde X^2 değeri ($p < 0,001$: 0,00) anlamlı çıkmış olsa da yüksek ifade sayısının (35 ifade) ve örneklem sayısının (239) fazla olması nedeniyle önce uyum, sonra hata değerlerine bakmak gerekmektedir. CFI değeri, 0,718 ile eşik değere yaklaşmış ancak yine de oldukça altındadır; GFI değeri ise 0,743'e yükselmiştir. TLI değeri (0,695) CFI değeri gibi eşik değer henüz altındadır.

CMIN/df (2,698) değeri istenilen düzeydedir. RMSEA için 0,84 ile eşik değere oldukça yaklaşmıştır (Tablo 3.6.14). Bu değerler ışığında modelin şu anki haliyle istenen düzeyin altındadır, ancak ilk aşamaya göre önemli derecede düzelmiştir. Gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla MI ve Residual değerlerine bakılması ve gerekli düzenlemelerin yapılacak ve muhtemelen 3. aşamada istenen sonuçlara ulaşılacaktır.

Tek Faktör Kültürel Zekâ (II. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	1486,626	551	0	2,698
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,695	0,718		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,743	0,706	0,65	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,084	0,079	0,09	0

Tablo 3.6.14: Tek Faktörlü Kültürel Zekâ Modeli Uyum Değerleri Tablosu

İkinci aşamada, uyum değerlerine bakıldıktan sonra, düzeltme indisleri olan MI ve par change değerlerine bakılacaktır. İlk olarak araştırmada MI kovaryans ve per change değerlerine bakılmıştır. Buna göre Mot_Dısal1 ve Mot_Dısal2'ye denk gelen e17 ve e18 değerleri 52,935 gibi yüksek bir MI kovaryans değerine sahiptir (per change 0,135). Bu anlamda bu iki değişken ikinci aşamada birlikte ele alınacaktır. E13 hata değerine karşılık gelen Mot_Dısal3 ise hem e14 hem de e16 ile yüksek MI kovaryansı vardır (sırasıyla MI kovaryans 16,897 ve 15,157; per change ,176 ve ,169). Bu nedenle e13 hata terimine karşılık gelen ifade modelden çıkartılacaktır. E6 hata değerine karşılık gelen Dav_Soz1 ise sırasıyla Bilişsel kültürel zekâ boyutu, e32 ve e7 gibi farklı değişkenlerin altında yer almıştır ve bunların hepsiyle yüksek derecede MI kovaryans değeri göstermiştir (sırasıyla

18,605, 16,004, 15,385 MI kovaryans değerleri; per change 0,117, 0,175 ve 0,154). Bu nedenle e6 hata terimine karşılık gelen Dav_Soz1 ifadeside modelden elemine edilecektir.

Düzeltilme indislerinin ikinci bölümünde MI regresyon değerlerine bakılmıştır. Burada, e17 ve e18 ilişkisini doğrular şekilde değerler ortaya çıkmıştır (Mot İçsel 1 $\leftarrow$ Mot İçsel 2, 37,423, 0,358; Mot İçsel 2 $\leftarrow$ Mot İçsel1, 41,679, 0,374). Buna karşın e17 birden çok farklı değişkenin altında yer almaktadır. Bilişsel değer 2 ile arasında ise (e37 $\leftarrow$ e38, MI 21,682, pc ,227; e38 $\leftarrow$ e37, MI 24,053, pc0,318) değerleri bulunmaktadır. Bu bakımdan bu değerlerden kurtulmak yerine ikinci aşamada bu ifadelerden daha çok hataya neden olan e37 ifadesi çıkarılacaktır. Mot_İçsel3 ve Dav_Söz1 ifadeleri birden çok ifade ve değişkenin altında yer almakta ve yüksek kovaryans değerleri göstermektedirler. Bu nedenle bu ifadelerde ikinci aşamada modelden elemine edilecektir. Mot_İçsel sırasıyla Dava, Mot_İçsel, Mot_Dış, Dav_Kon ve Dav_SOD ile yüksek MI regresyon değerleri ortaya koymuştur. Dav_Söz1 ise Bila, Bil_Deg2, Bil_Liderlik1 ve Dav_Soz yüksek MI regresyon değerleri göstermiştir.

Bu noktaya kadar ikinci aşamada gerçekleştirilecek işlemler sırasıyla şöyledir: E17, e13 ve e6 elemine edilecek; e37, Mot_İçsel3 ve Dav_Soz1 elemine edilecek; son olarak Mot_Dışsal3 elemine edilecektir.

İkinci aşamada son olarak standardize edilmiş artık matrisine bakılmıştır. Bu matristeki değerlerin 2,58'in altında olması beklenmiştir. Burada Mot_Dışsal2 ve Mot_İçsel2 yüksek değerler verdiği için modelden elemine edilmiştir. Bu düzeltmelerden sonra 2. Aşamada model tekrar kontrol edilmiş ve Dav_Sod 3'ün Meta_Plan1 ile arasında 16,397 MI regresyon değeri ve 0,181 pc değeri olduğu ortaya koyulmuştur. Yine Bil_Lider1 ile Bil_Değ1 ve Bil_Değ2 arasında da yüksek MI regresyon değerleri keşfedilmiştir (sırasıyla MI regresyon 8,846, 11,500 ve pc 0,181 ve 0,232). Meta_Plan1 ile Bil_Lider5 ve Meta_Fark1 arasında da yüksek MI regresyon değerleri bulunmaktadır (sırasıyla MI regresyon 10,949, 6,635 ve pc 0,226, -0,192). En son olarak da Bil_Lid5 ifadesi kontrol edilmiştir. Burada ifadenin

Bil_Değ1, Bil_Değ2 ve Meta_Fark2 ile yüksek MI regresyon değerleri ortaya koyduğu gözlemlenmiştir (sırasıyla 15,871, 8,798, 4,010 ve pc -0,244, -0,187, -0,109).

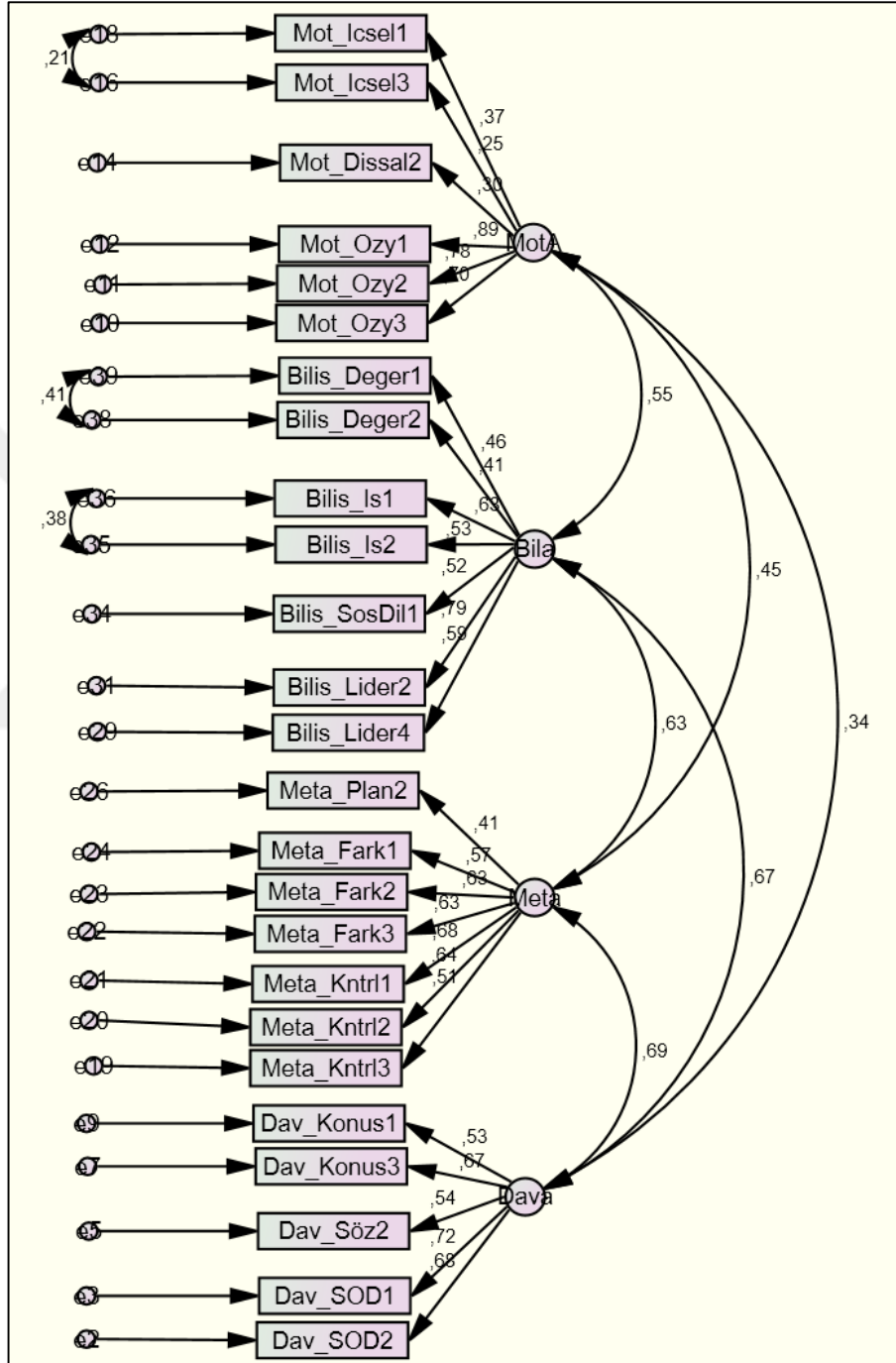
İkinci aşamada gerçekleştirilen ifade düzelenme eylemleri şunlardır: E17, e13, e6, e37, e4, Bil_Sosdil2i Dav_Sod3, e32, Meta_Plan1 ve Bil_Lider5 ifadeleri modelden elemine edilmiştir. Bunun yanında içsel motivasyona yönelik Mot_İçsel1 ve Mot_İçsel2 ifadeleri de birleştirilmiştir.

Tek Faktör Kültürel Zekâ (III. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	580,664	266	0	2,183
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,815	0,836		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,845	0,811	0,692	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,071	0,063	0,078	0

Tablo 3.6.15: Tek Faktörlü Kültürel Zekâ Modeli Uyum Değerleri Tablosu

Modelin 3. aşamasında ise uyum değerleri istenen beklenen değerlere oldukça yaklaşmıştır (Tablo 3.6.15). Kültürel zekâ modelinde X^2 değeri ($p < 0,001$: 0,00) anlamlı çıkmış olsa da yüksek ifade sayısının (25 ifade) ve örneklem sayısının (239) fazla olması nedeniyle uyum değerlerine tekrar bakılmıştır. CFI değeri, ilk aşamadaki 0,624'ten 0,836'ya yükselmiştir. CFI değeri her ne kadar beklenen 0,90 seviyesini yakalayamamış olsa da model çok büyük oranda null modelden uzaklaşmıştır. GFI değeri ise ilk aşamadaki 0,674 değerinden 0,845 değerine yükselmiştir. Her ne kadar 0,90 eşik değerinin altında kalınsa da gerçek ile modellenen arasındaki benzerliğe ilk aşamaya oranla çok daha fazla yaklaşıldığı ifade edilebilir. TLI değeri ise kabul edilebilir olan 0,8'i geçerek 0,815'e ulaşmıştır.

CMIN/df 2,183 değeri ile istenilen düzeydedir. RMSEA için 0,071 ile eşik değerde olduğu ifade edilebilir.

Şekil 3.6.2: Tek Faktör Kültürel Zekâ Modelinin Nihai Durumu (III. Aşama)

Tek faktör kültürel zekâ modeli (Şekil 3.6.2), 3. Aşamada tüm altboyutları temsil eden en az bir ifade ile birlikte 25 ifadeden oluşan bir modele indirgenmiştir. Bu modelde atılan ifadeler birbirine çok benzer olması ve boyutu tek başına karşılaması nedeniyle birleştirildiğinden ya da cevaplayıcının verdiği cevaplara karakterinin etkisinden dolayı elenmiştir. Modelde tüm alt boyutların temsil edilmesi ise modeli destekler biçimdedir. 3. Aşamada modelde mevcut ölçekle sağlanan bilgilerin hatadan arındırılmış olduğu ve tekrar yapılan çalışmalarda benzer sonuçları vereceğini test etmek amacıyla CR değerinden yararlanılmıştır. CR değerinin 0,7'den yüksek olması beklenir. Bu modelin tekrar tekrar uygulandığında istatistiki anlamda benzer sonuçlar doğuracağını ifade eder.

Tek faktör kültürel zekâ modelinde, modelin güvenilirliğini gösteren CR değerleri Metabilişsel boyut için 0,784; davranışsal boyut için 0,604; motivasyonel boyut için 0,740; ve bilişsel boyut için 0,766 olarak bulunmuştur (Tablo 3.6.16). Metabilişsel, motivasyonel ve bilişsel boyutun CR değerleri modelin güvenilir olduğunu göstermektedir. Davranışsal boyutta ise CR değeri düşük kalmıştır. Bu durumun nedeni olarak faktör yüklerinin yüksek olmasına karşın kendi aralarındaki hata değerlerinin de yüksek olması gösterilebilir.

CR Değeri	
Değişkenler	Değerler
Metabilişsel	0,784
Davranışsal	0,604
Motivasyone	0,740
Bilişsel	0,766

Tablo 3.6.16: Tek Faktör Kültürel Zekâ Modelinde Değişkenlerin CR Değeri

Tek faktör kültürel zekâ modelinde temel boyutlar arasındaki ilişki de hem şekil 3.6.2'deki bulgular hem de ekte yer alan korelasyon değerine yönelik bulgular ışığında ortaya koyulabilir. Kültürel zekânın motivasyon boyutu 3,954 gibi yüksek bir ortalamaya sahiptir. Üstbilişsel kültürel zekâ ve bilişsel kültürel zekâ da sırasıyla 3,809 ve 3,635 ortalamalarına sahiptir. Kültürel zekânın davranışsal boyutu ise 3,50 gibi diğerlerine göre daha düşük bir ortalamaya sahiptir. Motivasyonel, bilişsel, üstbilişsel ve davranışsal kültürel zekânın standart sapma değerleri ise sırasıyla;

0,549; 0,585; 0,575; ve 0,727'dir. Motivasyonel kültürel zekâ ve davranışsal kültürel zekâ hem bilişsel hem de üstbilişsel kültürel zekâ ile ortalamanın üstünde pozitif yönlü doğrusal korelasyon değerlerine sahiptirler (Motivasyonel kültürel zekâ sırasıyla bilişsel ve üstbilişsel kültürel zekâ ile 0,55 ve 0,45; davranışsal kültürel zekâ sırasıyla bilişsel ve üstbilişsel kültürel zekâ ile 0,67 ve 0,69 pozitif yönlü korelasyon değerlerine sahiptir. Buna karşın; motivasyonel ve davranışsal kültürel zekâ arasında 0,34'lük zayıf kuvvette pozitif yönlü doğrusal bir ilişki vardır. Davranışsal kültürel zekâ, bilişsel ve üstbilişsel kültürel zekâ ile görece daha yüksek korelasyon gösterse de motivasyonel kültürel zekânın da gözardı edilemeyecek şekilde bilişsel ve üstbilişsel kültürel zekâ ile ilişkisi vardır. İlk bölümde ifade edildiği gibi, kültürel zekânın her bir boyutu birbiriyle etkileşim içindedir. Bulgular ışığında bilişsel ve üstbilişsel kültürel zekâ hem motivasyonel hem de davranışsal kültürel zekâ ile ilişkide birer sabit gibi ele alınırlarsa motivasyonel ve davranışsal zekâyı farklı bağlamlardaki örneklemelerin nasıl etkilediği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu soruya yanıt hipotez testlerinde aranacaktır.

Tüm bu ifadeler dâhilinde tek faktör kültürel zekâ modeli, 24 ifade 13 altboyut ve 4 temel boyuttan oluşan bir model olarak ortaya konmuştur. Modelin 3. Aşamadaki MI kovaryans ve regresyon değerleri ekte yer almaktadır. Bir sonraki başlık altında, dört faktör kültürel zekâ modeli değişkenlerine yönelik doğrulayıcı faktör analizi uygulanacaktır.

3.6.4.4. Dört Faktör Kültürel Zekâ Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde dört faktör kültürel zekâ modeline yönelik doğrulayıcı faktör analizi yapılacaktır. Tek faktör kültürel zekâ modelinin bütüncül bir bakış altında kültürel zekânın gücünü gösteren bir yapısı bulunmaktadır. Ortak bir varyans altında hareket eden model bütünü açıklamakta oldukça efektifir. Buna karşın daha detaylı olarak kavramların açıklanmasında temel değişkenler üzerinden hareket eden dört faktör kültürel zekâ modeli daha etkin olacaktır. Kültürlerarası iletişim kaygısı

karşısında kültürel zekâ değişkenlerinin nasıl hareket edeceğini göstermek adına dört faktör kültürel zekâ modelinden faydalanılacaktır.

DF Motivasyonel Kültürel Zekâ (I. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	297,407	27	0	11,015
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,493	0,62		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,776	0,626	0,466	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,205	0,184	0,226	0

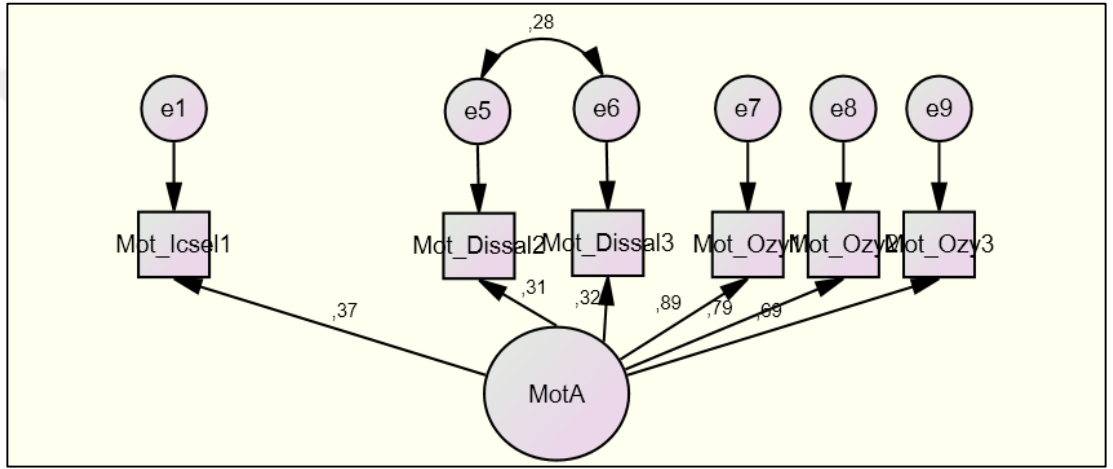
Tablo 3.6.17:Motivasyonel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama)

Motivasyonel kültürel zekâ faktörünün ki-kare değeri her ne kadar anlamlı çıkmış olsa da 11,015 CMIN/df oranı kabul edilebilir düzeyin 3-4 katı kadar fazladır. Bununla beraber 0,776 GFI değeri model null modelden çok daha farklı bir veri setini göstermektedir. 0,205 RMSEA değeri her ne kadar eşik değere yakın olsa da 0,493 ve 0,62 TLI ve CFI değerleri modelin hatalarının tekrar kontrol edilmesi gerektiğini göstermektedir (Tablo 3.6.17). Bunun için bir sonraki adımda düzeltme indislerine başvurulmuştur.

MI kovaryans değerlerine bakıldığında e4 hata değeriyle e8, e6 ve e3 hata değerleri arasında yüksek kovaryans değeri olduğu görülmektedir (sırasıyla 85,512, 46,552, 54,257 ve pc değerleri 0,426, 0,383, ,221). Bu bakımdan e4 değişkeni modelden elemine edilmiştir. E2 hata değerinin ise e1 ile 54,257 (pc 0,138) ve e7 ile 11,110 (pc -0,067) değerlerinde MI kovaryansı bulunmaktadır. Bu bakımdan e2'nin MI regresyon değerini incelenmesi daha iyi karar vermeyi sağlayacaktır. E2'nin e1 ($e2 \leftarrow e1$) ile 42,812 (pc 0,383) MI regresyon değeri bulunmaktadır. Bu ikili arasında $e1 \leftarrow e2$ 39,294 (pc 0,368) MI regresyon değeri bulunmaktadır. Bu nedenle e2'de

modelden elemine edilmiştir. E5 ile E6 arasındaki yüksek MI kovaryans değerinden dolayı da tek hata değerleri birleştirilmiştir.

MI regresyon değerleri arasında son olarak e3 hata değeri dikkat çekmiştir. E3'ün e6, e4 ve e2 ile yüksek MI değerlerinde ilişkisi olduğu saptanmıştır (sırasıyla MI regresyon 11,380, 13,036, 5,691 ve pc 0,253, 0,208, 0,237). E3'te modelden elemine edilmiştir. Son durumda e4, e2 ve e3 modelden elemine edilmiştir ve II. Aşamada aşağıdaki modele ulaşılmıştır (Şekil 3.6.3).

Şekil 3.6.3: Motivasyonel Kültürel Zekâ Modeli (II. Aşama)

II. Aşamada modelin uyum değerlerinde ciddi değişimler gözlemlenmiştir. Buna göre ki-kare değeri anlamlı çıkmıştır. CMIN/df değeri 0,918 oldukça yüksektir. Yine model, null model ile yüksek derecede benzerlik göstermektedir. Bu 1 CFI değeri ve 1,003 TLI değeri ile ortaya koyulmuştur. Ana kütle ise kovaryans matrisi ile tamamen uyum içindedir. RMSEA değeri 0,00 gibi mükemmel değerinde çıkmıştır (Tablo 3.6.18).

DF Motivasyonel Kültürel Zekâ (II. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	7,345	8	0,5	0,918
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	1,003	1		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,99	0,973	0,377	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0	0	0,072	0,821

Tablo 3.6.18: Motivasyonel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama)

Standardize edilmiş kovaryans matrisinde ise değerlerin hepsi 1,011'in altındadır. Bu modelde serbest değişkenler olmadığı için Cronbach's Alfa değerinden faydalanılmıştır. Buna göre Cronbach's Alfa değeri 0,769 olarak bulunmuştur. Bu da gerçekleştirilen testin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

DF Bilişsel Kültürel Zekâ (I. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	306,919	54	0	5,684
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,69	0,746		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,806	0,72	0,558	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,14	0,125	0,156	0

Tablo 3.6.19: Bilişsel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama)

Bir sonraki aşamada 12 ifade ve 4 altboyuttan oluşan bilişsel kültürel zekâ modeli incelenmiştir. İlk olarak modele yönelik uyum değerleri incelenmiştir (Tablo 3.6.19). Dört faktör motivasyonel kültürel zekâ modelinde X^2 değeri ($p < 0,001$: 0,00) anlamlı

çıkıştır. CFI değeri, 0,746 ile eşik değerin altındadır; GFI değeri ise 0,806 ile beklenenden kötü bir değerdir. TLI değeri (0,690) CFI değeri gibi eşik değerin çok altında kalmıştır. CMIN/df (5,684) değeri de istenilen düzeyin çok üstündedir. RMSEA değeri 0,14 çıkmış olsa da bu modelin gerçeği temsil gücünü yükseltmek adına düzeltme indisleri kontrol edilecektir.

Bil_Sosdil1 ile Bil_Sosdil2 arasında MI kovaryans değeri 50,887 ve pc 0,424'tür. Bu iki ifade modelde çok benzer şekilde temsil edildikleri için hata terimleri (e6 ve e7) birleştirilmiştir. Bil_İs1 ve Bil_İs2 de tıpkı e6 ve e7'de olduğu gib benzer şekilde temsil edilmişlerdir. Onların da MI kovaryans değerleri 27,164 ve pc 0,198'dir. E2 ise hem e3 ile hem de e1 ile çok yüksek MI kovaryans değeri vermiştir. Bu nedenle e2 modelden elemine edilmiştir (sırasıyla MI kovaryans 33,127 ve 43,879; pc 0,174 ve 0,204).

MI regresyon değerlerine bakıldığında ise e2 v e12'nin birden fazla değişkenin altında yer aldığı görülmektedir. E2, e3 ve e1 ile; e12 de e2 ve e1 ile yüksek MI regresyon değeri vermiştir (e2-e3 MI regresyon 26,550 ve pc 0,80; e2-e1 MI regresyon 34,763 ve pc 0,313; e12-e2 MI regresyon 11,776 ve pc -0,219 ve e12-e1 MI regresyon 16,045 ve pc -0,228). Bu nedenle e2'nin modelden elemine edilmesi doğrulanmış, e12 ise birden çok değişkenle ortak regresyon değerlerine sahip olması nedeniyle modelden elemine edilmiştir.

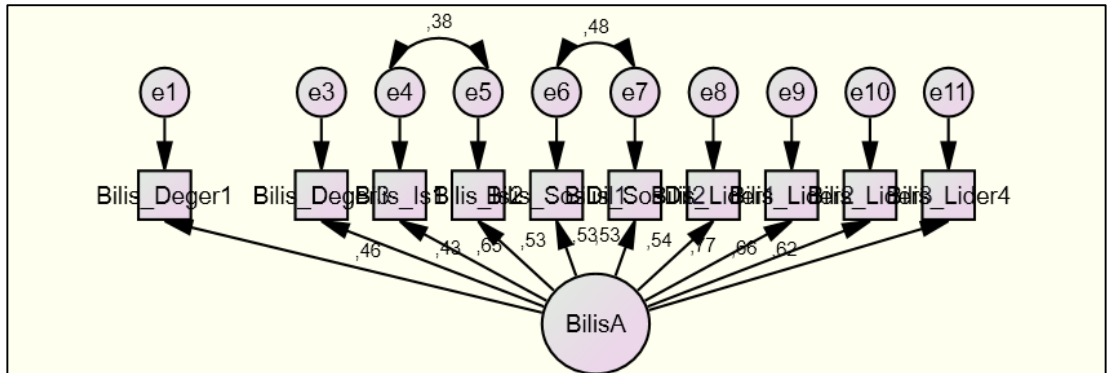
II. Aşamada modelin uyum değerleri incelenmiş ve şu sonuçlara varılmıştır. Dört faktör motivasyonel kültürel zekâ modelinde X^2 değeri ($p < 0,001$: 0,00) anlamlı çıkmıştır. CFI değeri, 0,925 ile eşik değerin üzerinde ve mükemmele yakındır, TLI değeri de 0,897 çıkmıştır. CMIN/df (2,663) değeri de istenen düzeydedir. RMSEA değeri 0,084 çıkmıştır. Bu durumda modelin gerçeği yansıtırma gücünün oldukça yüksek olduğu ifade edilebilir (Tablo 3.6.20).

DF Bilişsel Kültürel Zekâ (II. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	87,881	33	0	2,663
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,897	0,925		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,926	0,877	0,556	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,084	0,063	0,105	0,005

Tablo 3.6.20: Bilişsel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama)

Standardize edilmiş ortak varyans değerleri içinde ise en yüksek değer 1,830 olarak gerçekleşmiştir. Bu da model ile kovaryans matrisinin uyumlu olduğunu göstermektedir.

Modelin güvenilirliği test edildiğinde ise Cronbach's alfa 0,811 gibi yüksek bir değer çıkmıştır. Tüm bu düzeltmeler sonucunda dört faktör bilişsel kültürel zekâ modeli aşağıdaki gibidir.

Şekil 3.6.4: Bilişsel Kültürel Zekâ Modeli (II. Aşama)

Dört faktör kültürel zekâ modelinde bir sonraki aşamada üstbilişsel kültürel zekâ modeli incelenecektir. İlk olarak üstbilişsel kültürel zekâ modelinin uyum değerleri kontrol edilecektir.

DF Üstbilişsel Kültürel Zekâ (I. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	147,024	27	0	5,445
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,706	0,78		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,878	0,796	0,527	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,137	0,115	0,159	0

Tablo 3.6.21: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama)

Dört faktör üstbilişsel kültürel zekâ modelinde X^2 değeri ($p < 0,001$: 0,00) anlamlı çıkmıştır. CFI değeri, 0,780 ile eşik değerin oldukça altındadır; GFI değeri ise ,878 ile eşik değerin bir kademe altındadır. TLI değeri (0,706) CFI değeri gibi eşik değerin çok altında kalmıştır. CMIN/df (5,445) değeri istenilen düzeyin oldukça altında kalmıştır RMSEA için 0,137 ile kabul edilebilir oranlarda çıkmıştır (Tablo 3.6.21). Bu değerler doğrultusunda modelin hata değerlerinden yararlanarak ifadeler üzerinde bazı düzeltmeler gerçekleştirilecektir.

MI kovaryans değerlerinde e1 hem e3 hem de e4 ile yüksek değerler ortaya koymuştur (sırasıyla MI kovaryans 32,847, 12,168 ve pc 0,308, -0,147). Bu nedenle e1 hata değerine karşılık gelen Meta_Plan1 modelden elemine edilmiştir. E3 ise e2 ile yüksek MI kovaryans değerine sahiptir (MI kovaryans 17,970 ve pc 0,200). Bu nedenle e3'te elemine edilmiştir. MI Regresyon değerleri kontrol edildiğinde ise e5 hata değerine karşılık gelen Meta_Fark2 değişkeninin hem Meta_Kontrol1 hem de Meta Kontrol2 ile yüksek MI regresyon değerleri bulunmaktadır (sırasıyla MI

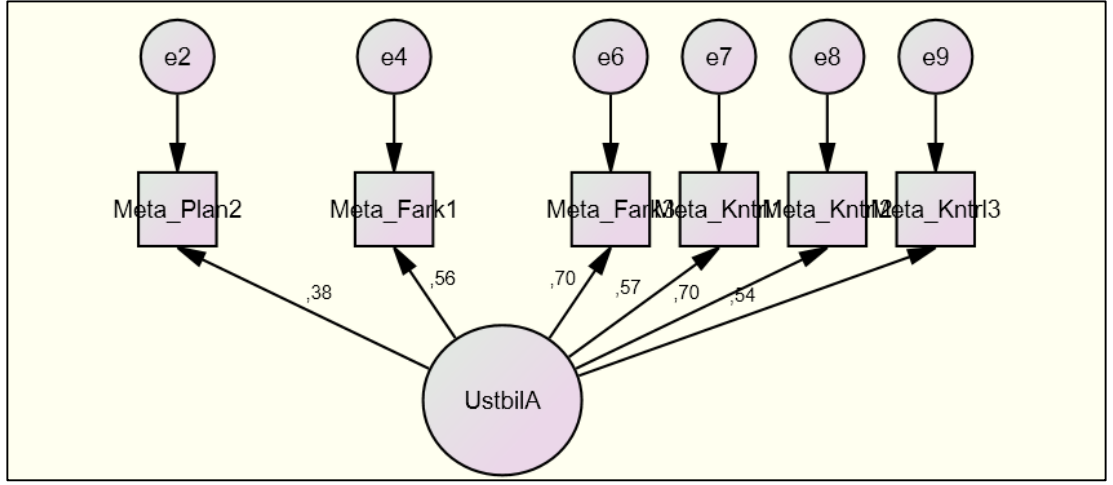
regresyon 7,782 ve 5,508 ve pc -0,194 ve 0,134'tür. Standardize edilmiş ortak varyans değerleri Meta_Plan3 'e denk gelen değer 2,775 ile eşik değerin üzerindedir. Ancak bu değer elemine edileceği için ikinci aşamada bir etkisi olmayacaktır.

DF Üstbilişsel Kültürel Zekâ (II. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	11,686	9	0,232	1,298
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,983	0,99		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,984	0,962	0,422	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,035	0	0,086	0,622

Tablo 3.6.22: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama)

İkinci aşamada uyum değerlerine bakıldığında ki-karenin anlamsız sonuçlar verdiği gözlemlenmiştir. CMIN/df oranı 1,298 gibi iyi bir değerdedir. Bu da modellenen ile gerçek değer arasında kovaryansları arasında istatistiki bir fark olmadığını yani modelin uygunluğunu göstermektedir. CFI ve TLI değerleri sırasıyla 0,983 ve 0,99 gibi yüksek değerler almışlardır. GFI değeri ise genellikle düşük olma eğiliminde olmasına karşın 0,984 değerindedir. Bu da gerçek değer ile modellenen değer arasındaki güçlü oransal bağı ifade etmektedir. Son olarak RMSEA değeri de 0,035 gibi alt eşik değere yakın çıkmıştır (Tablo 3.6.22). Anakütlenin kovaryans matrisi ile uyumunun “mükemmel” derecede olduğu söylenebilir.

Son olarak Cronbach's Alfa değerine bakıldığında dört faktör üstbilişsel kültürel zekâ ölçeğinin CA değeri 0,745 gibi yüksek bir değer olarak çıkmıştır. Bu anlamda modelin güvenilir olduğu ifade edilebilir (Şekil 3.6.5).

Şekil 3.6.5: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Modeli (II. Aşama)

Dört faktör kültürel zekâ modelinde son olarak davranışsal kültürel zekâ temel boyutu incelenecektir. Davranışsal kültürel zekâ boyutunda ilk aşamada uyum 0değerlerine bakılacaktır.

DF Davranışsal Kültürel Zekâ (I. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	158,752	27	0	5,88
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,77	0,827		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,876	0,794	0,526	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,143	0,122	0,165	0

Tablo 3.6.23: Davranışsal Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama)

Dört faktör davranışsal kültürel zekâ modelinde ki-kare değeri anlamlı bir değer almıştır. Bununla birlikte CMIN/df 5,88 ile beklenenin çok üstünde bir değer almıştır. 0,876'lık GFI değeri modelin gerçek ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte model null değeri ile tam uyumlu değildir, çünkü TLI değeri 0,77 ve CFI değeri 0,827'dir. RMSEA değeri ise 0,143 ile olması gerekenin çok üstündedir (Tablo 3.6.23). Bu durumda ana kütlenin kovaryans matrisi ile uyumlu hale getirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Bunun için ifadelerin MI değerleri ve Per Change düzeltme indisi değerlerine bakılacaktır.

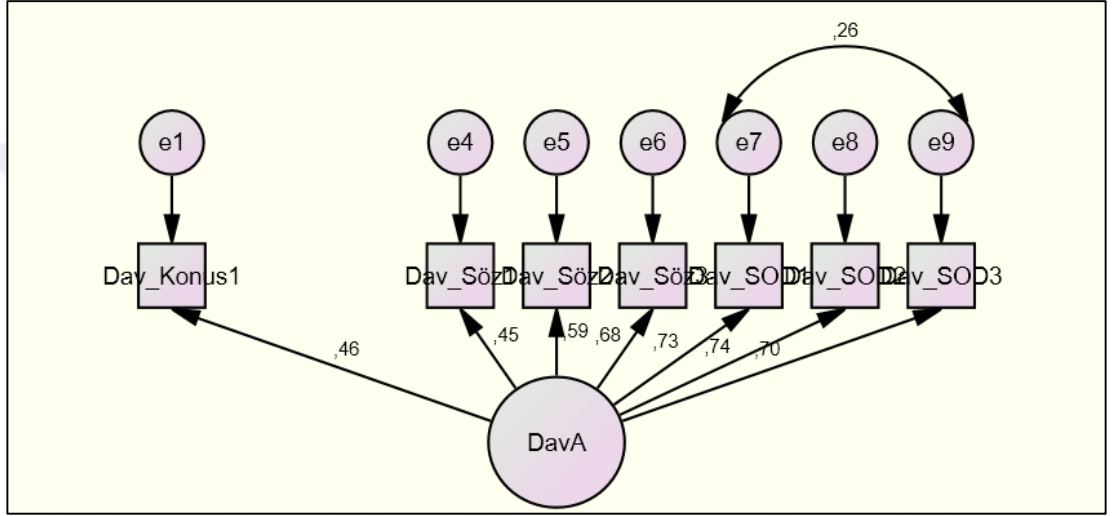
MI kovaryans değerlerine bakıldığında e2 hata değerinin e9, e6 ve e3 değerleriyle birlikte yer kovaryans oluşturduğu görülmektedir (sırasıyla 16,858, 10,583, 33,323 ve pc değerleri -0,173, -0,127 ve 0,213'tür). E7 ve e9 hata değerleri arasında MI kovaryans değeri 13,789 ve pc 0,126'dır. Bu durumda bu iki değişkeni elemine etmek yerine hata değerlerini birleştirmek veri kaybını önleyecektir. MI regresyon değerlerine bakıldığında ise e3 değerinin e2 değeri ile yüksek MI regresyon değerine sahip olduğu görülmektedir ($e2 \leftarrow e3$, MI 4,987 ve pc 0,110; $e3 \leftarrow e2$, 5,947 ve pc 0,133). E3 değeri de ilk aşamada elemine edilecektir.

DF Davranışsal Kültürel Zekâ (II. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	31,987	13	0,002	2,461
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,939	0,962		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,964	0,923	0,448	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,078	0,044	0,113	0,08

Tablo 3.6.24: Davranışsal Kültürel Zekâ Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama)

İkinci aşamada uyum değerlerine bakıldığında modelin çok daha anakütleyi çok daha güçlü temsil edebildiği söylenebilir. Ki-kare $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Buna karşın CMIN/df değeri 2,461'e düşmüş kovaryans matrisleri düzey olarak uygun ifade edilir hale gelmiştir. TLI ve CFI değerleri sırasıyla 0,939 ve 0,962 olarak

bulunmuştur. Bu durumda modelin null model ile yakınlaştığı, yani gerçek ile modellenen ifadelerin daha iyi örtüştüğünden bahsedilebilir. GF değeri de 0,964 gibi yüksek bir değerde çıkmıştır. Gerçek ile model arasındaki oransal bağıntının güçlü hale geldiği ifade edilebilir. RMSEA değeri 0,078 ile beklenen değerler arasında kalmıştır. Bu durumda elimizde güçlü ve kaliteli ölçüm yapabilecek bir davranışsal kültürel zekâ modeli olduğu ifade edilebilir (Tablo 3.6.24).

Şekil 3.6.6: Davranışsal Kültürel Zekâ Modeli (II. Aşama)

Davranışsal kültürel zekâ modelinde son olarak CA değeri ile modelin güvenilirlik düzeyi test edilmiştir. CA değeri 0,782'dir, buna göre model oldukça iyi derecede güvenilir sonuçlar vermektedir (Şekil 3.6.6).

3.6.4.5. Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeli Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeği 16 ifadeden oluşan bir tek değişkenli bir yapıdadır. Bununla birlikte ifadeler pozitif ve negatif olmak üzere birbirinin tersi olarak kodlanmıştır.

Kültürlerarası iletişim kaygısı modelinde doğrulayıcı faktör analizi yaparken ilk olarak modelin uyum değerleri incelenecektir.

Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeli (I. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	544,291	104	0	5,234
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,774	0,804		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,762	0,689	0,583	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,133	0,122	0,145	0

Tablo 3.6.25: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeli Uyum Değerleri Tablosu (I. Aşama)

Kültürlerarası iletişim kaygısı modelinde uyum değerlerine bakıldığında ki-kare değerinin anlamlı çıktığı gözlemlenmiştir. Bununla beraber CMIN/df oranı 5,234 gibi yüksek bir değerdedir. TLI değeri ve CFI değerleri 0,774 ve 0,804 olarak gerçekleşirken GFI değeri 0,762'dir. Modelin uyum değerleri beklenenin oldukça altındadır. 0,133 RMSEA değeri ise anakütlenin kovaryans değeri ile uyumunun beklenenin oldukça altında olduğunu, yani modelin temsil gücünün zayıf olduğunu göstermektedir (Tablo 3.6.25). Bir sonraki adımda modelin hata değerleri üzerinden düzeltme indislerine bakılacaktır.

MI kovaryans değerlerinde ilk olarak e10 hata değerine karşılık gelen PRICA10 ifadesi ele alınmıştır. PRICA10 ile e13, e12 ve e11 arasında yüksek MI kovaryans değerleri bulunmaktadır (sırasıyla 15,406, 23,887 ve 38,806; pc değerleri 0,102, -0,102 ve 0,117). Bu nedenle PRICA10 ifadesi modelden elemine edilmiştir. E6 hata değerine karşılık gelen PRICA 6 ise e16, e11 ve e10 ile yüksek MI kovaryans değerleri göstermektedir (sırasıyla 12,029, 11,334 ve 13,567; pc değerleri -,096, 0,65 ve 0,84'tür. Bu nedenle PRICA6 ifadesi de modelden çıkarılmıştır. E16 ise hem e8 hemde e16 ile yüksek MI regresyon değeri vermesi nedeniyle modelden elemine edilmiştir (sırasıyla $e8 \leftarrow e16$, 13,042, ,201; ve $e1 \leftarrow e16$, 34,576, 0,172). E9 ve E5 ise

MI regresyon değerlerinin birden çok daha fazla değişken altında yer almasından dolayı ve bu değerlerin yüksek olmasından dolayı elemine edilmişlerdir.

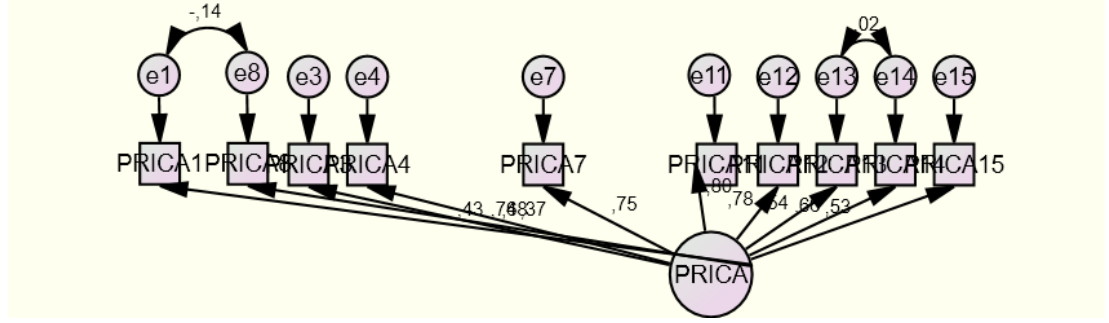
Bu değişiklikler dâhilinde II. Aşamada modelin uyum değerlerine tekrar bakılmış ve modele yönelik olumlu değişiklikler tespit edilmiştir (Tablo 3.6.26). Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğinin uyum değerlerinde ki-kare $p < 0,05$ 'te anlamlı çıkmıştır. Bununla beraber CMIN/df oranı 2,502 değerine sahiptir. Bu durumda örnek kovaryans matrisi ile modellenen kovaryans matrisi arasında uyumun daha da arttığı ifade edilebilir. TLI, CFI ve GFI değerleri sırasıyla 0,924, 0,942 ve 0,934 olarak gerçekleşmiştir. Bu bakımdan gerçek değerler ile modellenen değerler arasında iyi derecede bir benzeşimin varlığından bahsedilebilir. RMSEA değeri 0,079 ile eşik değere çok yakın çıkmıştır. Buna karşın anakütle ile kovaryans matrisi arasında güçlü bir uyum olduğundan bahsedilebilir.

Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeli (II. Aşama)				
CMIN				
Model	CMIN	DF	P	CMIN/DF
	85,062	34	0	2,502
Baseline Comparisons				
Model	TLI	CFI		
	0,924	0,942		
RMR, GFI				
Model	GFI	AGFI	PGFI	
	0,934	0,894	0,578	
RMSEA				
Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
	0,079	0,058	0,101	0,012

Tablo 3.6.26: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeli Uyum Değerleri Tablosu (II. Aşama)

Kültürlerarası iletişim kaygısı modelinde hata terimleri incelendikten ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra uyum değerlerine bakılmış ve değerlerin modelin gerçeğe çok iyi derecede uygun olduğunu ortaya koymuştur. Son olarak modeli güvenilirliği Cronbach's Alfa testi ile ölçülmüştür. CA değeri 0,864 gibi çok yüksek

bir değer çıkmıştır. Bu bakımdan modelin son derece güvenilir olduğu da ifade edilebilir (Şekil 3.8).

Şekil 3.3.6.7: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeli (II. Aşama)

Tek faktör kültürel zekâ modelinde 39 ifadeden oluşan model 25 ifadeye düşürülmüştür. Buna karşın modeldeki 13 altboyut ve 4 boyut korunmuştur. İfadelerin azalmasındaki en büyük etken ifadelerin birbirine yakın anlamlar içermesidir. Modelde 9 ifadeden oluşan motivasyonel kültürel zekâ 6 ifade; 12 ifadeden oluşan bilişsel kültürel zekâ 7 ifadeye; 9 ifadeden oluşan üstbilişsel kültürel zekâ 7 ifadeye ve 9 ifadeden oluşan davranışsal kültürel zekâ 5 ifadeye indirgenmiştir. Aynı zamanda ölçeğin hem Türkçe hem de İngilizce formunda olması, her ne kadar uyarlama çalışması gerçekleştirilse düşük oranda cevaplayıcıların farklı seçenekleri benzer ya da birbirinden farklı olarak nitelemesine neden olmuştur. Buna karşın Van Dyne'in modelinin her iki kültürde de ortak olarak uygulanabilirliği doğrulayıcı faktör analizi ile ortaya koyulmuştur.

Dört faktör kültürel zekâ modelinde ise her bir temel değişken (sırasıyla motivasyonel, bilişsel, üstbilişsel ve davranışsal kültürel zekâ boyutları) ayrı ayrı birer model olarak incelenmiştir. Motivasyonel kültürel zekâ 9 ifadeden 6 ifadeye, bilişsel kültürel zekâ 12 ifadeden 10 ifadeye, üstbilişsel kültürel zekâ 9 ifadeden 6 ifadeye ve davranışsal kültürel zekâ 9 ifadeden 7 ifadeye indirgenmiştir. Burada bilişsel kültürel zekâ ve davranışsal kültürel zekânın tek faktör kültürel zekâ modeline kıyasla daha çok ifadeyle temsil edilmesi verilerin daha geniş bir kapsamı yansıtması nedeniyle oldukça önemli bir noktadır. Buna karşın üstbilişsel kültürel zekâ dört faktörlü modelde 6 ifadeye inmiştir. Bu durumun meydana gelmesinde en

önemli etken ihmal edilen kovaryans ve regresyon MI değerleridir. Yani üstbilişsel kültürel zekâ birden çok yapı ile ilişkili olduğu için tek faktör modelde yer almış; buna karşın kendi içinde uyum açısından test edildiğinde 6 faktöre inmiştir. Buna karşın her iki modelde de altboyutların korunması modellenen yapı ile gerçekte olanın yakınlığını ifade eder.

Hipotez testlerinde tek faktör ve dört faktör modelleri yapısı beklenen verinin yapısına göre kullanılacaktır. Modellerin kullanımına ilişkin açıklamalara bir sonraki bölümde hipotezleri test ederken değinilecektir.

Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğinde ise 6 ifade ölçekten çıkarılmıştır. Burada önemli olan nokta 8 ifade çiftinden tamamının modelde korunmuş olmasıdır. 6 ifade, birbirlerine mantıksal sınıma açısından olması gerektiği gibi çiftleriyle benzer MI kovaryans değerleri vermeleri nedeniyle elemine edilmiştir. Bir anlamda ifade çiftlerinden örnekleme daha iyi temsil edenler elde tutulmuştur. PRICA1 ve PRICA8 ile PRICA13 ve PRICA14 tek bir ifade gibi kullanılmıştır. Bu bakımdan 8 ifade çiftinin her biri aslında tek bir ifade olarak modelde yer almıştır.

3.6.4.6. Kültürel Zekânın ve Kültürlerarası İletişim Kaygısı Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde kültürel zekâ ile kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki ilişkiye yönelik olan “H₁: Kültürel zekânın boyutları kültürlerarası iletişim kaygısı üzerinde etkilidir.” hipotezi test edilecek ve bulgular değerlendirilecektir. Hipotezin test edilmesinde dört faktör kültürel zekâ testinden yararlanılmıştır. Kültürel zekânın boyutlarının tek tek hesaplandığı modelin boyutlarının (bağımsız değişkenler), kültürlerarası iletişim kaygısı (bağımlı değişken) üzerinde etkili olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır.

H₁ hipotezinin test edilmesinde çok boyutlu doğrusal (lineer) regresyon testinden yararlanılmıştır. Çok boyutlu doğrusal regresyonda bağımlı değişkenin tesadüfi bir değişken olduğu ve normal dağılım gösterdiği; tahmin hatalarının ($e_i = X_1 - X'_1$) tesadüfi olduğu ve normal dağılım gösterdiği ve hataların birbirinden bağımsız olduğu, yani değişkenler arasında istatistiki açıdan sorun yaratacak korelasyon

değerlerinin olmadığı varsayımı vardır. Ayrıca bağımsız değişkenlere bağlı olan değişken değerinin varyanslarının da istatistiki açıdan eşit olduğu (homoscedasticity) genel çoklu doğrusal regresyon varsayımlarındandır³⁹⁸.

Bu varsayımlar altında ilk olarak dört faktör kültürel zekâ modeli ile kültürlerarası iletişim kaygısı modeli arasındaki ilişki çoklu doğrusal regresyon ile ölçümlenmiştir. Buna göre elde edilen tanımlayıcı istatistikler Tablo XXVII’de yer almaktadır. 239 kişinin yer aldığı örnekleme her bir değişken aynı yöntem olan 5’li likert ile ölçümlendiği için en düşük değer 1; en yüksek değer ise 5’tir. Hem kültürel zekâ hem de kültürlerarası iletişim kaygısı için 5 değeri mükemmelliği ifade eder.

Dört Faktör Modelinde Tanımlayıcı İstatistikler					
Değişkenler	Ortalamalar	Standart Sapma	Örneklem	Minimum Değer	Maksimum Değer
PRICA*	4,0677	,55955	239	3,50818	4,6273
DF_MotCQ	4,0079	,55879	239	3,44916	4,5667
DF_BilCQ	3,6854	,56045	239	3,12496	4,2459
DF_MetCQ	3,6897	,61060	239	3,07908	4,3003
DF_DavCQ	3,5520	,70027	239	2,85169	4,2522
*PRICA: Bağımlı Değişken					

Tablo 3.6.27: Kültürel Zekâ ve Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modelleri Tanımlayıcı İstatistikler Tablosu

Kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeğinin ortalama değeri 4,0677 çıkmıştır. Bu bakımdan örneklemedeki bireylerin yabancı kültürden bireylerle iletişime girerken kaygı seviyelerinin düşük olduğu ifade edilebilir.

Kültürel zekâ boyutları arasında ise birbirinden çok farklı ortalama değerleri gözlemlenmiştir. Motivasyonel kültürel zekâ, kültürlerarası iletişim kaygısında olduğu gibi 4,0079 ile yüksek bir değer çıkmıştır. Bu bireylerin farklı kültürden bireylerle iletişime girmekte istekli olduklarını gösteren iyi bir işarettir. Buna karşın Bilişsel, Üstbilişsel ve Davranışsal kültürel zekâ ortalamaları 3,6854, 3,6897 ve 3,5520 gibi ortalamanın üstünde ancak tatmin edici olmayan düzeylerde kalmışlardır. Bu durumda bireylerin farklı kültürden bireylerle iletişime geçmekte

³⁹⁸ Orhunbilge, N. , **Uygulamalı Regresyon ve Korelasyon Analizi**, İ.Ü. İşletme Fakültesi, 74-85, 46 Sayı, s. 2001, s. 99-100.

motivasyonlarının yüksek olduğunu ancak farklı kültürler hakkında bilişsel ve üstbilişsel bilgi düzeylerinin az olduğunu (bilmemek ya da bağlantı kuramamak) ve bilgilerini davranışlarına aktarma yeteneklerinin daha kısıtlı olduğu söylenebilir. Bu veriler ışığında çoklu doğrusal regreseyon testinin sonuçlarıyla istatistiki açıdan anlamlı yapılara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Korelasyon ve Anlamlılık Değerleri						
		PRICA	DF_MotCQ	DF_BilCQ	DF_MetCQ	DF_DavCQ
Pearson Correlation	PRICA					
	DF_MotCQ	,381				
	DF_BilCQ	,197	,439			
	DF_MetCQ	,186	,357	,521		
	DF_DavCQ	,172	,273	,573	,529	
Sig. (1-tailed)	PRICA					
	DF_MotCQ	,000				
	DF_BilCQ	,001	,000			
	DF_MetCQ	,002	,000	,000		
	DF_DavCQ	,004	,000	,000	,000	
Örneklem	PRICA	239	239	239	239	239
	DF_MotCQ	239	239	239	239	239
	DF_BilCQ	239	239	239	239	239
	DF_MetCQ	239	239	239	239	239
	DF_DavCQ	239	239	239	239	239

Tablo 3.6.28: Çoklu Regresyon Korelasyon ve Anlamlılık Değerleri

Korelasyon değerlerine bakıldığında değerler arasında 0,8'e yakın olan hiçbir değer yoktur. Bu nedenle bu anlamda bağımsız değişkenlerin modele katkısının birbirinden ayrıldığı ifade edilebilir. Ancak burada önemli bir nokta bilişsel kültürel zekâ, üstbilişsel kültürel zekâ ve davranışsal kültürel zekânın aralarında 0,50'nin üzerinde korelasyon değerleri işaret etmiş olmasıdır (Tablo 3.6.28). Modeldeki tek kuyruklu anlamlılık testinde değerlerin tamamı anlamlı çıkmıştır. Bu da modelin opere edilebilir olduğunun bir göstergesidir.

Modelin Özeti										
Model	R	R-kare	Düzeltilmiş R-kare değeri	Tahminin Standart Hatası	Değişim İstatistikleri					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	,388 ^a	,151	,136	,52009	,151	10,370	4	234	,000	1,782
a. Predictors: (Constant), DF_DavCQ, DF_MotCQ, DF_MetCQ, DF_BilCQ										
b. Dependent Variable: PRICA										

Tablo 3.6.29: Çoklu Regresyon Modeli Özeti

R değeri 0,388 çıkmıştır. Buna bağlı olarak R² değeri 0,151'dir. Ancak çok değişkenli bu modelde düzeltme yapıldıktan sonra ortaya çıkan R-kare değeri 0,136'dır. Yani dört faktör kültürel zekâ modeli, kültürlerarası iletişim kaygısının %13,6'lık bölümünü açıklamaktadır (Tablo 3.6.29). Kaygı kavramının kişilik özellikleri başta olmak üzere birçok farklı bireysel ve çevresel değişkeni olması sebebiyle %13,6'lık açıklanma oranı bizim araştırmamızda oldukça önemlidir.

Modeldeki otokorelasyon değerini kontrol etmek için Durbin-Watson testi uygulanmış ve 1,782 değeri bulunmuştur. Bu bakımdan modelde otokorelasyon olmadığı ifade edilebilir.

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Anlamlılık
1	Regression	11,221	4	2,805	10,370	,000 ^b
	Residual	63,296	234	,270		
	Total	74,517	238			
a. Dependent Variable: PRICA						
b. Predictors: (Constant), DF_DavCQ, DF_MotCQ, DF_MetCQ, DF_BilCQ						

Tablo 3.6.30 : Çoklu Regresyon Modeli ANOVA Tablosu

Modelde F değeri 10,370 olarak bulunmuş olup, modelin bütünün anlamlı olduğu ($p < ,05$ düzeyinde) 0,000 anlamlılık düzeyi ile görülebilir (Tablo 3.6.30).

Katsayi Matrisi										
	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			Collinearity Statistic	
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
(Constant)	2,391	,288		8,310	,000					
DF_MotCQ	,358	,068	,358	5,258	,000	,381	,325	,317	,784	1,275
DF_BilCQ	-,015	,081	-,015	-,183	,855	,197	-,012	-,011	,551	1,816
DF_MetCQ	,029	,069	,031	,412	,681	,186	,027	,025	,632	1,583
DF_DavCQ	,053	,062	,067	,859	,391	,172	,056	,052	,598	1,672

Tablo 3.6.31: Çoklu Regresyon Testi Katsayı Matrisi

Tablo 3.6.31’de modele yönelik tahmin sonucu elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerlerine yer verilmiştir. Bu çıktıya göre motivasyonel kültürel zekâ düzeyindeki her bir birimlik değişim kültürlerarası iletişim kaygısına karşı bireyin 0,358 birimlik direnç göstermesini sağlayacaktır, yani birey kültürlerarası iletişimde daha rahat hissedecek ve daha rahat harekete edebilecektir. Motivasyonel kültürel zekânın 1 birimindeki değişim, kültürlerarası iletişimin standart sapma oranını 0,358 oranında azaltmaktadır (standardize edilmiş β değeri= 0,358). Bilişsel, üstbilişsel ve motivasyonel kültürel zekâ değişkenlerinin t değişkenleri ise anlamsız çıkmıştır ve modelden çoklu doğrusal modelden elemine edilmişlerdir. Ancak bilindiği üzere mantıksal sınama yapıldığında dört faktör modelinde her ne kadar değişkenler ayrı ayrı ele alınmış olsa da bu değişkenler arasında önemli bir ilişki ve bağıntı bulunmaktadır. Ayrıca modeldeki bağımlılık istatistikleri (collinearity statistics) bunu gösterir şekildedir. Bilişsel, üstbilişsel ve davranışsal kültürel zekâ değişkenlerinin tolerance değerleri sırasıyla 0,551; 0,632 ve 0,598 çıkmıştır. Tolerance değerlerinin düşük olmasının yanında VIF değerleri de göreceli olarak yüksektir. Motivasyonel kültürel zekânın tolerans değeri 1,257 iken, sırasıyla bilişsel, üstbilişsel ve davranışsal kültürel zekânın VIF değerleri 1,816, 1,583 ve 1,672’dir. Bu durum bağımsız değişkenler arasındaki çoklu bağlantıyı göstermektedir.

Dört faktör kültürel zekâ modeli kullanılarak, kültürlerarası iletişim kaygısı test edilmek istendiğinde kültürel zekânın sadece motivasyonel kültürel zekâ değişkeni ile olan ilişkisi boyutu istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde ortaya koyulabilmiştir. Bu durumda hipotez testi H_0 reddedilerek, kısmi olarak kabul edilebilir. Ancak kültürel zekânın değişkenlerinin burada istatistiki açıdan bütüncül olarak gösterilemese de mantıksal açıdan kültürlerarası iletişim kaygısı üzerinde etkisi vardır. Farklı

kültürden yabancı bireyler hakkında sadece motivasyonel yetkinlikle hareket etmek anlamsızdır. Buna karşın, üstbiliş ve bilişsel biliş gibi bilgi odaklı ifadeler ve bunların davranışsal açıdan kullanımı da önemli özelliklerdir. Kültürel zekânın bir bütün olarak ele alındığı tek faktör kültürel zekâ modeli ile kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki bağıntıyı ortaya koymak, daha bütüncül bir basit doğrusal regresyonun ortaya koyulmasını sağlayacaktır.

Tek Faktör Modelinde Tanımlayıcı İstatistikler					
Değişkenler	Ortalamalar	Standart Sapma	Örneklem	Minimum Değer	Maksimum Değer
PRICA	4,0677	,55955	239	3,50818	4,6273
TF_CQ	3,7018	,47086	239	3,23093	4,1726

Tablo 3.6.32: Tek Faktör Kültürel Zekâ ile PRICA Regresyon Testinde Tanımlayıcı İstatistikler

Tek faktör kültürel zekâ modelinde, Tek faktör kültürel zekâ değeri 3,7018’de kalmıştır. Burada en büyük neden dört faktör modelinde de ortaya koyulduğu gibi bilişsel, üstbilişsel ve davranışsal değerlerin düşük olmasıdır. Yine maksimum ve minimum değerlere bakıldığında genel olarak katılımcıların orta seviyenin üzerinde olduğu (mean min 3,23093) görülmüştür (Tablo 3.6.32).

Korelasyon ve Anlamlılık Değerleri			
		PRICA	TF Kültürel Zekâ
Pearson Correlation	PRICA	1,000	,314
	TF Kültürel Zekâ	,314	1,000
Sig. (1-tailed)	PRICA		,000
	TF Kültürel Zekâ	,000	
N	PRICA	239	239
	TF Kültürel Zekâ	239	239

Tablo 3.6.33: Basit Regresyon Korelasyon ve Anlamlılık Değerleri

Basit doğrusal regresyon analizinde korelasyon değeri 0,314 gibi düşük bir kuvvette olduğu, anlamlılık düzeyinin ise kabul edilebilir olduğu görülmüştür (Tablo 3.6.33).

ANOVA ^a						
Model		of Squ	df	Mean Square	F	Anlamlılık
1	Regression	7,364	1	7,364	25,990	,000 ^b
	Residual	67,153	237	,283		
	Total	74,517	238			
a. Dependent Variable: PRICA						

Tablo 3.6.34: Basit Regresyon Analizinin ANOVA Değeri Tablosu

ANOVA tablosunda F değeri 25,990 olarak bulunmuştur. Modelin $p < 0,05$ 'te güvenilirlik düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bu bakımdan modelin genel güvenilirliğinden ve uygulanabilirliğinden bahsedilebilir (Tablo 3.6.34).

Model Özeti										
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	,314 ^a	,099	,095	,53230	,099	25,990	1	237	,000	1,792
a. Predictors: (Constant), TF_CQ										
b. Dependent Variable: PRICA										

Tablo 3.6.35: Basit Regresyon Modeli Özeti

Modelde F değeri anlamlı çıkmış, R değeri 0,314, R^2 değeri ise ,099 çıkmıştır. R^2 düzeltme işleminden sonra 0,095 değerini almıştır. Buna göre kültürel zekâ, kültürlerarası iletişim kaygısının %,9,5'ini açıklamaktadır. Durbin-Watson testi değeri 1,792 çıkmıştır. Bu sonuca göre modelde otokorelasyon bulunmamaktadır. Dört faktör kültürel zekâ modelinde sadece motivasyonel zekâ, regresyon değeri oluşturmuş ve bu değer, kültürlerarası iletişim kaygısının %13,6'sını açıklamaktadır. Ancak tek faktör kültürel zekâ modeline bakıldığında kültürel zekânın bir bütün olarak temsil edildiği modelde kültürlerarası iletişim kaygısının %9,5'lik kısmını açıklamaktadır. Kaygı kavramı, birden çok değişken tarafından etkilenebilen bir kavram olduğu için %9,5'lik bir açıklama bu model için kabul edilebilirdir. Bu anlamda “H₁: Kültürel zekâ, kültürlerarası iletişim kaygısı üzerinde etkilidir.” kabul edilmiştir. Kültürel zekâ, kültürlerarası iletişim üzerinde etkilidir.

Dört faktör kültürel zekâ modelinde, %13,6'lık bir açıklama elde edilmesine rağmen modelin bilişsel, üstbilişsel ve davranışsal boyutları etkisiz kalmıştır. Ancak tek faktör kültürel zekâ modelinde, kültürel zekânın bütün değişkenleri temsil edilmiş ve

kültürlerarası iletişim kaygısının %9,5’lik kısmının açıklandığı sonucu bulunmuştur. Burada açıklama oranının düşmesindeki en büyük neden ise modelde çoklu bağlantısı olan değerlerin birleştirilerek açıklanması olmuştur.

Katsayi Matrisi										
	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			collinearity Statistic	
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
(Constant)	2,685	,273		9,819	,000					
TF_CQ	,374	,073	,314	5,098	,000	,314	,314	,314	1,000	1,000

Tablo 3.6.36: Tek Faktör Kültürel Zekâ Modeli Katsayı Matrisi

Van Dyne vd.’nin çift faktör kültürel zekâ modelinin temel varsayımında olduğu gibi kavrama ilişkin en iyi açıklayan modeli seçip kullanmak araştırmanın daha keskin ve istatistiki açıdan daha değerli sonuçlar vermesini sağlayacaktır.

3.6.4.7. Kültürel Zekânın Kültürlere Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Araştırmanın bir diğer hipotezinde kültürel zekâ ölçeğinin kültürlere göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik “H₁: Kültürel zekâ, Türkiye ve İngiltere bağlamında farklılaşmaktadır.” hipotezi ortaya atılmıştır. Bunu test etmek için kültürel zekâ dört faktör modelinden yararlanılacaktır.

Grup İstatistikleri						
Ülkeler	Örneklem	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Min.	Max.
DF_MotCQ Türkiye	134	3,9224	,56097	,04846	3,36142	4,48335
İngiltere	105	4,1171	,53913	,05261	3,57801	4,65628
DF_BilCQ Türkiye	134	3,7309	,48559	,04195	3,24529	4,21647
İngiltere	105	3,6274	,64125	,06258	2,98613	4,26863
DF_MetCQ Türkiye	134	3,6505	,59582	,05147	3,05468	4,24632
İngiltere	105	3,7397	,62827	,06131	3,11141	4,36795
DF_DavCQ Türkiye	134	3,6611	,64023	,05531	3,02084	4,30130
İngiltere	105	3,4127	,75039	,07323	2,66231	4,16309

Tablo 3.6.37: Kültürel Zekânın Ülkelere Göre Farklılaşmasında Grup İstatistikleri

İngiltere’nin motivasyonel kültürel zekâ ortalaması Türkiye’nin ortalamasının oldukça üzerinde bir değer almıştır. Ortalamaları arasında 0,1947’lik bir fark bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye istatistiğinin standart sapması daha yüksek olduğu için daha ortalama farkı 0,21 ile 0,17 arasında farklılık göstermektedir. Bu

bakımdan İngiliz profesyonel çalışan olan lisansüstü öğrencilerinin motivasyonel kültürel zekâlarının Türk öğrencilerden yüksek olduğu ifade edilebilir. Bilişsel kültürel zekâda ortalama farkları düşmektedir. Buna karşın her iki ülke örnekleminin de bilişsel kültürel zekâsı yüksek seviyede değildir. Yine de Türkiye örnekleminin daha yüksek bilişsel zekâya sahip olduğu ifade edilebilir.

Üstbilişsel kültürel zekâ ise tıpkı bilişsel kültürel zekâda olduğu gibi yakın değerler göstermiştir (Türkiye için 3,6505 ve İngiltere 3,7397). Buna karşın İngiltere örneklemindeki öğrencilerin üstbilişsel kültürel zekâları daha yüksektir.

Davranışsal kültürel zekâ bakımından İngilizler ortalamaya çok yakın bir değer çizerken 3,4127, Türkiye'dekiler 3,6611 ile ortalamanın üstünde bir değer çizmiştir. Standart sapmaların en yüksek olduğu değişken davranışsal kültürel zekâ değişkenidir. Türkiye'nin 0,64023; İngiltere'nin 0,75039'dur. Bu bakımdan Türklerin kültürlerarası ortamlarda davranışa yönelik yetkinliklerinin daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Bağımsız Örnek T-Testi									
	Leven's Test İstatistiği		Ortalamaların Eşitliği için T-Testi						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Interval of the	
DF_MotCQ EVA	,358	,550	-2,710	237	,007	-,19475	,07188	-,33635	-,05316
EV not A			-2,723	227,355	,007	-,19475	,07153	-,33570	-,05381
DF_BilCQ EVA	8,962	,003	1,420	237	,157	,10350	,07289	-,04010	,24709
EV not A			1,374	188,672	,171	,10350	,07534	-,04512	,25211
DF_MetCQ EVA	,226	,635	-1,121	237	,263	-,08919	,07954	-,24588	,06751
EV not A			-1,114	217,692	,266	-,08919	,08005	-,24696	,06859
DF_DavCQ EVA	4,467	,036	2,759	237	,006	,24837	,09003	,07102	,42572
EV not A			2,706	204,463	,007	,24837	,09177	,06744	,42931

Tablo 3.6.38: Ülkelere Göre Farklılıkta Bağımsız Örnek T-testi

Motivasyonel kültürel zekânın $p < 0,005$ anlamlılık düzeyinde ,007 anlamlılık değeri verdiği görülmektedir (Tablo 3.6.38). Bu bakımdan tıpkı ortalamalarda belirttiğimiz gibi istatistiki anlamda da motivasyonel kültürel zekâda farklılık bulunmaktadır. Motivasyonel kültürel zekânın Levene test istatistiğine göre de (Sig. 0,550) varyanslar arasında anlamlı derecede farklılık olduğu söylenebilir. Yine ortalama ile birlikte değerlendirilecek olursak İngiltere örnekleminin motivasyonel kültürel zekâsı

yani yabancı etkileşimine yatkınlığı Türkiye örnekleme göre anlamlı derecede yüksektir.

Bilişsel kültürel zekâda (sig 2-tailed 0,157) ve üstbilişsel kültürel zekâda (sig 2-tailed 0,263) istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Buna karşın üstbilişsel kültürel zekânın Levene test istatistiği varyansta anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Ortalamaya bakıldığında İngiltere örnekleminin üstbilişsel kültürel zekâsının daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre İngiltere örnekleminde bireylerin farklı kültürler hakkında daha çok bilgiye hâkim olduğu ifade edilebilir.

Davranışsal kültürel zekâ ise (sig 2-tailed ,006) ile istatistiki açıdan anlamlı sonuçlar ortaya koymuştur. Türkiye örnekleminde davranışsal kültürel zekâ, İngiltere örnekleme göre daha yüksek değere sahiptir. Türkiyedeki bireyler yabancı kültürlerle yönelik bilgilerini uygulamaya dökmekte daha yetkindir.

Tüm bu değerlendirmeler kapsamında Türkiye ve İngiltere örnekleminde hem nispi hem de istatistiki açıdan önemli farklılıklar bulunmuştur. “H₁: Kültürel zekâ, Türkiye ve İngiltere bağlamında farklılaşmaktadır.” hipotezi kabul edilmiştir.

3.6.4.8. Kültürlerarası İletişim Kaygısının Kültürlere Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Kültürlerarası İletişim kaygısının ülkelere göre farklılaşıp farklılaşmadığı ortaya koymak adına “H₁: Kültürlerarası iletişim kaygısı Türkiye ve İngiltere bağlamında farklılaşmaktadır.” hipotezi oluşturulmuştur.

Grup İstatistikleri						
Ülkeler		Örneklem	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Min. Max.
PRICA	Türkiye	134	3,9660	,57826	,04995	3,38769 4,54421
	İngiltere	105	4,1976	,50843	,04962	3,68919 4,70605

Tablo 3.6.39: Kültürlerarası İletişim Kaygısının Ülkelere Göre Farklılaşmasında Grup İstatistikleri

Grup istatistiklerine bakıldığında Türkiye’nin 3,9960 ve İngiltere’nin de 4,1976 ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3.6.39). Bu iki ortalama arasında

0,2016'lık ciddi bir fark bulunmaktadır. Türkiye'nin standar sapma değerin de 0,57 gibi yüksek olması kültürlerarası iletişimde yabancı bireylerle etkileşim kurmakta Türkiye örnekleminde bireylerin daha az yetkin olduklarını ortaya koymaktadır.

Bağımsız Örnek T-Testi									
	Leven's Test İstatistiği		Ortalamaların Eşitliği için T-Testi						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Interval of the	
PRICA EVA	,721	,397	-3,239	237	,001	-,23167	,07151	-,37255	-,09078
EV not A			-3,290	233,828	,001	-,23167	,07041	-,37038	-,09295

Tablo 3.6.40: Ükelere Göre Farklılıkta Bağımsız Örnek T-testi

Bağımsız t-testinin sonuçlarına bakıldığında kültürlerarası iletişim kaygısı bakımından anlamlı derecede farklılık olduğu görülebilir (Tablo XL; Sig 0,001). Bunun yanında Levene's test istatistiği de dağılımların önemli derecede homojenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır (0,397). Nispi sonuçlarda tespit edildiği gibi, istatistiki olarak da İngiltere örnekleminin yabancı kültürden kişilerle etkileşim kurmaya daha hazır ve bu iletişimde daha bilinçli hareket ettiği söylenebilir.

Elde edilen sonuçlar dahilinde “H₁: Kültürlerarası iletişim kaygısı Türkiye ve İngiltere bağlamında farklılaşmaktadır.” hipotezi kabul edilmiştir. Ancak burada unutmamak gereken bir nokta vardır. Unutulmamalıdır ki, İngiltere örnekleminin motivasyonel kültürel zekâsı daha yüksek çıkmıştır. Buna karşın her ne kadar daha az yetkin olsalar da Türkiye örneklemindeki bireyler yabancı kültürden bireylerle etkileşimde davranışlarını düzenlemekte daha yetkindir.

3.6.4.9. Kültürel Zekânın Sosyal ve Çevresel Özelliklere Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

“H₁: Bireylerin kültürel zekâsı farklı sosyal ve çevresel özelliklere göre farklılaşmaktadır.” hipotezi bu başlık altında incelenecektir. Tek faktör kültürel zekâ modelinde faydalanılmıştır. Bireylerin çalışma süreleri; çalışma yerinde yabancılarla etkileşimi ve işyerinde yabancı dil kullanımı sosyokültürel özelliklerinden yararlanılmıştır.

Tanımlayıcı İstatistikler								
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
İş Kariyerinin Başında Olanlar	51	3,6234	,43965	,06156	3,4998	3,7471	2,75	4,89
Kariyerinin 2-5 Yılındakiler	123	3,6596	,43634	,03934	3,5818	3,7375	2,59	4,91
6 Yıl ve Üzeri Kariyere Sahip Olanlar	65	3,8430	,53101	,06586	3,7114	3,9746	2,50	4,89
Total	239	3,7018	,47086	,03046	3,6418	3,7618	2,50	4,91

Tablo 3.6.41: Çalışma Yılları Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışma yıllarına bakıldığında ilk iş yılında olanların 3,6234, 2-5 yıl arasında tecrübeli olanların 3,6596 ve 6 yıldan fazla tecrübesi olanların 3,84 ortalama değerleri bulunmaktadır. Bu bakımdan bireylerin kültürel zekâ düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu ve özellikle 6 yıldan yükseğe yakın kültürel zekâ seviyesine sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3.6.41). İlk çalışma yılında olanlar 51 kişi, 2-5 yıl arasında tecrübeli olanlar 123 kişi ve 6 yıl üzerinde tecrübesi olanlar 65 kişidir. Bu bakımdan örneklemin büyük oranda 2-5 yıl arasında çalışanlar üzerinde toplandığı ifade edilebilir. Lisansüstü öğrencilik durumları da göz önüne alındığında bu gayet kabul edilebilir bir durumdur. Levene's test istatistiği sig. 0,20 çıkmış olup varyansların homojen dağılım gösterdiği ifade edilebilir.

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,828	2	,914	4,234	,016
Within Groups	50,938	236	,216		
Total	52,766	238			

Tablo 3.6.42: Kültürel Zekânın Çalışma Süresine Göre Değişimi ANOVA Tablosu

Çalışma sürelerine göre kültürel zekâ seviyelerinin değişimi $F=4,234$ değerinde 0,016 anlamlılık düzeyinde ortaya koyulmuştur (Tablo 3.6.42). Buna göre çalışma sürelerine göre kültürel zekâ düzeyleri istatistiki olarak da farklılaşmaktadır. Ancak bu farklılığın hangi grup değişkeninden kaynaklandığı henüz ortaya çıkarılmamıştır.

Bu farklılığın hangi grup değerinden kaynaklandığını ortaya koymak için post-hoc testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır.

Çoklu Karşılaştırma					
Çalışma_Süresi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
				Lower Bound	Upper Bound
İlk Yıl 2-5	-,03620	,07738	,896	-,2268	,1544
İlk Yıl 6 Yıl ve Üzeri	-,21957*	,08691	,043	-,4337	-,0055
2-5 6 Yıl ve Üzeri	-,18336*	,07124	,038	-,3589	-,0079

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tablo 3.6.43: Kültürel Zekânın Çalışma Süresine Göre Çoklu Karşılaştırması

Çalışma süresi, 2-5 yıl olanlar ile ilk çalışma yılında olanlar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (Sig. 0,896). Buna karşın 6 yıl ve üzeri tecrübeye sahip bireyler ilk yıl (Sig 0,043) ve 2-5 yıl arası (Sig. 0,038) tecrübeye sahip bireylere göre istatistiki açıdan daha yüksek kültürel zekâ seviyesine sahiptirler. Bunda muhtemelen en büyük pay yetkinliklerinin yıllar içinde artmasıdır.

Grup İstatistikleri				
Yabancılarla Etkileşim	Örneklem	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hatanın Ortalaması
TF_CQ Var	137	3,7872	,47161	,04029
Yok	102	3,5871	,44697	,04426

Tablo 3.6.44: Kültürel Zekânın Yabancılarla Etkileşime Göre Farklılığı Tanımlayıcı İstatistikleri

Çalışma ortamında yabancılarla etkileşime giren bireylerin 3,7872 ortalama değerine karşılık, yabancılarla etkileşimi olmayanların 3,5871 ortalama değeri bulunmaktadır (Tablo 3.6.43). Bu bakımdan nispi olarak yabancılarla etkileşimi yüksek olanların kültürel zekâ seviyelerinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Bağımsız T-testi									
Yabancılarla Etkileşim		Levene's Testi		t-test for Equality of Means					
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Confidence Interval of the D
TF_CQ	Var	,363	,547	3,316	237	,001	,20004	,06032	,08120 ,31888
	Yok			3,342	223,692	,001	,20004	,05985	,08210 ,31798

Tablo 3.6.45: Kültürel Zekânın Yabancılarla Etkileşime Göre Farklılığı T-testi Tablosu

T-testi tablosuna göre sig (2-tailed) 0,001 anlamlılık değeri bulunmuştur. Bununla beraber Levene testi 0,363 F değerinde, 0,547 anlamlılık ifadesini vermiştir. Buna

göre varyanslar testte homojen bir şekilde dağılmıştır. Yabancılarla etkileşimde olan bireylerin kültürel zekâ seviyeleri ciddi oranda yüksektir.

Kültürel zekânın test edildiği son sosyokültürel değişken de çalışma yerinde dil kullanımıdır (Tablo 3.6.45). İşyerinde ülkenin kendi dilini kullananların sayısı 99; farklı diller kullananların sayısı ise 140'tır. Farklı diller kullananların ortalaması 3,7802 gibi yükseğe yakın bir değer çıkmıştır. Buna karşın, çalışma yerinde sadece anadilini kullananların ortalaması 3,5909 ile sınırlı kalmıştır.

Grup İstatistikleri					
Yabancılarla Etkileşim		Örneklem	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hatanın Ortalaması
TF_CQ	Farklı Diller Kullanılıyor	140	3,7802	,45847	,03875
	Sadece Anadil	99	3,5909	,46807	,04704

Tablo 3.6.46: İşyerinde Yabancı Dil Kullanımına Göre Kültürel Zekâ Değeri Tanımlayıcı İstatistikleri

Yabancı dil kullanımına göre kültürel zekâ değişiminin anlamlılık değeri ,002 çıkmıştır. (Tablo 3.6.46). Yine Levene's test istatistiği de F 0,269 değerinde sig. 604 değerini vermiştir. Bu da değişkenlerin homojen dağıldığını göstermektedir. Bu duruma göre hem nispi hem de istatistiki olarak işyerinde anadil dışında bir dil kullananlar, kullanmayanlara göre daha yüksek kültürel zekâ seviyesine sahiptir.

Bağımsız T-testi									
Yabancılarla Etkileşim	Levene's Testi		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Confidence Interval of the D	
								Lower	Upper
TF_CQ	,269	,604	3,117	237	,002	,18929	,06073	,06965	,30892
			3,106	208,439	,002	,18929	,06095	,06914	,30944

Tablo 3.6.47: İşyerinde Yabancı Dil Kullanımı ve Kültürel Zekâ Farklılığı Bağımsız T-testi Değerleri Tablosu

“H₁: Bireylerin kültürel zekâsı farklı sosyal ve çevresel özelliklere göre farklılaşmaktadır.” hipotezi üç farklı çevresel ve sosyal özellik tarafından da gerçekleşmiştir. Bu anlamda H₁ kabul edilmiştir. Kültürel zekâ; deneyim, yabancılarla etkileşim düzeyi ve yabancı dil kullanımına göre farklılık göstermiştir.

3.6.4.10. Kùltùrlerarası İletişim Kaygısının Sosyal ve Çevresel Özelliklerine Göre Farklılaşmasına Yönelik Bulgular

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen son hipotez testinde kùltùrlerarası iletişim kaygısının sosyal ve çevresel özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığı ele alınmıştır. “H₁: Bireylerin kùltùrlerarası iletişim kaygısı farklı sosyal ve çevresel özelliklere göre farklılaşmaktadır.” hipotezi bu başlık altında test edilecektir.

Tablo 3.6.48: Kùltùrlerarası İletişim Kaygısının Çalışma Yılına Göre Farklılaşması Tanımlayıcı İstatistikleri

Tanımlayıcı İstatistikler								
PRICA								
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
İlk Yıl	51	3,9632	,61112	,08557	3,7914	4,1351	2,50	5,00
2-5	123	4,0884	,51774	,04668	3,9960	4,1808	2,63	5,00
6 Yıl ve Üzeri	65	4,1106	,59177	,07340	3,9639	4,2572	2,50	5,00
Total	239	4,0677	,55955	,03619	3,9964	4,1390	2,50	5,00

Tablo 3.6.49: Kùltùrlerarası İletişim Kaygısının Çalışma Yılına Göre Farklılaşması Tanımlayıcı İstatistikleri

Çalışma yerlerinde ilk yılları olan öğrencilerin 3,9632; 2-5 yıl arasında tecrübeye sahip olanların 4,0884; 6 yıl ve üzerinde tecrübeye sahip olanların ise 4,1106 ortalama PRICA değerleri bulunmaktadır. Bakıldığında her bir değişkenin oldukça yüksek PRICA değerine sahip olduğu yani kùltùrlerarası iletişimde kaygıyı yüksek derecede elemine ettikleri görülmektedir (Tablo 3.6.48). Bir sonraki adımda PRICA değerlerinin farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak adına One Way ANOVA testi gerçekleştirilecektir.

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,729	2	,364	1,166	,314
Within Groups	73,788	236	,313		
Total	74,517	238			

Tablo 3.6.50 Kùltùrlerarası İletişim Kaygısının Çalışma Yılına Göre Farklılaşması ANOVA Tablosu
ANOVA tablosunda F değeri 1,166 olarak gerçekleşmiş, buna karşın anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ 'in çok üzerinde bir değer olan 0,314'te kalmıştır. Post-hoc

testlerinden scheffe testi sonuçları da herhangi bir farklılık ortaya koymamıştır. Kültürlerarası iletişim kaygısının çalışma yılına göre farklılaşmadığı ifade edilebilir.

Grup İstatistikleri				
Yabancılarla Etkileşim	Örneklem	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hatanın Ortalaması
PRICA Yabancı Etkileşimi Var	137	4,1323	,53255	,04550
Yabancı Etkileşimi Yok	102	3,9810	,58536	,05796

Tablo 3.6.51: Yabancılarla Etkileşim Tanımlayıcı İstatistikler Tablosu

Yabancılarla etkileşime bakıldığında 137 kişinin yabancılarla etkileşim kurduğu 102 kişinin ise çalışma yerinde yabancılarla etkileşim kurmadığı gözlemlenmiştir. Yabancılarla etkileşime girenlerin PRICA ortalaması 4,123 ve çalışma yerinde yabancılarla etkileşimi olmayanların PRICA ortalaması da 3,9810'dur (Tablo 3.6.50). Bu sonuçlara göre nispi anlamda çalışma yerinde yabancılarla etkileşim kuran bireylerin PRICA değerlerinin de yüksek olduğu ifade edilebilir.

Bağımsız T-testi									
Yabancılarla Etkileşim	Levene's Testi		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Confidence Interval of the D	
PRICA	,648	,422	2,082	237	,038	,15129	,07267	,00813	,29446
			2,053	205,796	,041	,15129	,07368	,00602	,29657

Tablo 3.6.52: Kültürlerarası İletişim Kaygısının Yabancılarla Etkileşime Göre Farklılaşması T-testi Değerleri Tablosu

Yabancılarla etkileşimde anlamlılık derecesi 0,038 olarak gerçekleşmiştir. Bu anlamda yabancılarla çalışma yerinde etkileşim kuranlar ve kurmayanlar arasında bir farklılık bulunmaktadır. Bununla beraber Levene's testinde F değeri 0,648 çıkmış, sig 0,422 olarak gerçekleşmiştir. Bu anlamda verilerin homojen olarak dağıldığı ifade edilebilir (Tablo 3.6.51).

İşyerinde yabancı dil kullananların PRICA değerleri değerlendirildiğinde ise birbirine çok yakın iyi PRICA ortalaması göze çarpmaktadır. İşyerinde anadil kullanan 99 kişinin ortalaması 4,0126 iken, farklı diller kullananların ortalaması 4,1067'dir, iki değer de birbine çok yakın çıkmıştır. Bu bakımdan nispi bir farklılıktan bahsetmek doğru değildir.

Grup İstatistikleri				
Yabancı Dil Kullanımı	Örneklem	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hatanın Ortalaması
PRICA	Farklı Diller Kullanılıyor	140	4,1067	,57255
	Sadece Anadil	99	4,0126	,53868

Tablo 3.6.53: Yabancı Dil Kullanımına Göre Kültürlerarası İletişim Kaygısının Tanımlayıcı İstatistikleri Tablosu

Bağımsız t-testine baktığımızda ise PRICA değerlerinin yabancı dil kullanımına göre sig 0,201 değerinde farklılaşmadığı görülmektedir (Tablo 3.6.52). Bu anlamda yabancı dil kullanımına göre kültürlerarası iletişim kaygısı değişiklik göstermemektedir.

Bağımsız T-testi									
Yabancı Dil Kullanımı	Levene's Testi		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
PRICA	1,312	,253	1,282	237	,201	,09407	,07338	-,05049	,23863
			1,296	218,712	,197	,09407	,07261	-,04904	,23718

Tablo 3.6.54: Kültürlerarası İletişim Kaygısının İşyerinde Yabancı Dil Kullanımına Göre Farklılaşması T-testi Değerleri Tablosu

“H₁: Bireylerin kültürlerarası iletişim kaygısı farklı sosyal ve çevresel özelliklere göre farklılaşmaktadır.” hipotezinde sadece “yabancılarla etkileşimde kültürlerarası iletişim kaygısı farklılaşmaktadır.” alt hipotezi kabul edilmiştir. Yabancı dil ve tecrübe bakımından kültürlerarası iletişim kaygısı değişikliğe neden olmamaktadır. Bu bakımdan ana hipotezin kısmi olarak kabul edildiğini söylenebilir.

3.7. Araştırma Sonucu

Kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki ilişkisini temel alan bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın iki tarafını da oluşturan ölçekler ve farklı bağlamlardan gelen örneklemelerden dolayı araştırmayı destekleyici hipotezlerden de yararlanılmıştır.

Araştırma çerçevesinde kültürel zekâ kavramını geliştirmeye yönelik ortaya konulan genişletilmiş kültürel zekâ ölçeği Türkiye literatüründe ilk kez sınanmıştır. Hem ölçeğin uyarlanması sırasında hem de ölçeğin test edilmesi sırasında ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ölçekte tek faktör kültürel zekâ modelinde 14; dört faktör kültürel

zekâ modelinde 10 ifade elemine edilmesine karşın kültürel zekânın hem 13 altboyutu hem de 4 temel boyutu iki modelde de temsil edilmiştir. Bu durumun temel etkenleri; (1) cevaplayıcıların soruları benzer ifadeler olarak addetmesi, (2) cevaplayıcının karakteri, (3) testin uyarlanması sırasında ifadeler arasında anlam bütünleşmesi olarak ifade edilebilir.

- Doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirildikten sonra hipotez testleri test edilmeye başlanmıştır. Hipotez testlerinin ilkinde kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bunun için ilk olarak dört faktör kültürel zekâ modelinden yararlanılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizinde kültürel zekâ boyutlarının (bağımsız değişkenler), kültürlerarası iletişim kaygısı ile ne derece ilişkili ölçülmek istenmiştir. Buna karşın yalnızca motivasyonel kültürel zekâ boyutunun kültürlerarası iletişim kaygısının istatistiki olarak kültürlerarası iletişim kaygısını açıkladığı (Adjusted R^2 , 0,136: %13,6) görülmüştür. Bu sonuçla beraber daha geniş bir çerçevede kültürel zekânın, kültürlerarası iletişim kaygısı üzerindeki etkisini ortaya koymak için basit doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Burada tek faktör kültürel zekâ (Adjusted R^2 , 0,095: %9,95), kültürlerarası iletişimi %9,95 oranında açıklamaktadır sonucu çıkmıştır. Ayrıca kültürel zekânın varyansındaki her bir birimlik değişim kültürlerarası iletişim kaygısı üzerinde olumlu yönde 0,314 birimlik değişikliğe yol açmaktadır. Kısaca, bireylerin genel kültürel zekâ düzeyleri yükseldikçe, kültürlerarası etkileşime geçmeye yönelik kaygıları azalmakta ve etkileşim kurmaya daha uygun hale gelmektedirler.
- Ülkelere göre kültürel zekâ düzeyine bakıldığında ise bireylerin motivasyonel kültürel zekâları ve davranışsal kültürel zekâlarının Türkiye ve İngiltere bağlanımda değişiklik gösterdiği ortaya koyulmuştur. İngiltere örneklemindeki bireylerin motivasyonel kültürel zekâları, Türkiye örneklemindeki bireylere göre nispi olarak yüksektir (İngiltere 4,1171, Türkiye 3,9224). Bununla beraber davranışsal kültürel zekâda Türkiye örnekleminde davranışsal zekâ değeri, İngiltere ortalamasının çok daha üzerindedir (İngiltere 3,4127, Türkiye 3,6611). İstatistiki olarak da her iki boyutunda anlamlı olduğu ortaya koyulmuştur

($p < 0,005$: motivasyonel kültürel zekâ sig. ,007; davranışsal kültürel zekâ 0,006). Bu değerlere göre, bilişsel zekâ ve üstbilişsel zekânın anlamlı bir farklılık göstermediği de göz önünde bulundurulursa şu sonuca ulaşılabilir: İngiltere örneklemindeki bireylerin yabancı kültürden bireylerle etkileşim kurmakta motivasyonel açıdan Türkiye örneklemindeki bireylere göre avantajı bulunmaktadır. Buna karşın, Türkiye örneklemindeki bireylerin davranışları anlamlandırma ve eyleme geçmedeki yetkinlikleri İngiltere örneklemindeki bireylere göre çok daha yüksektir. İngiltere örneklemindeki bireyler kendilerinin motivasyonel anlamda kültürlerarası etkileşime daha hazır hissederken, motivasyonel zekâsı görece daha düşük olan Türkiye örneklemindeki bireyler farklı kültürden bireylere yönelik olarak davranışa geçmekte daha yetkin olduklarını ifade etmektedirler.

- Bir diğer hipotez testinde kültürlerarası iletişim kaygısının ülkelere göre farklılaşması incelenmiştir. Türkiye'nin 3,9960 ve İngiltere'nin de 4,1976 kültürlerarası iletişim kaygısı ortalama değerleri bulunmaktadır. Bu bakımdan iki ülkenin nispi açıdan yabancı kültürden insanlarla etkileşime geçme yöntemleri olduğu ifade edilebilir. Bu durumu doğrular şekilde t-testi sonucu da $p < 0,005$ anlamlılık düzeyinde kültürlerarası iletişim kaygısının ülkelere göre farklılaştığını ortaya koymuştur (sig. 0,001). İngiltere örneklemindeki bireyler yabancı kültürlerden bireylerle etkileşime girmekte Türkiye örneklemindeki bireylere göre daha rahat ve girişkendirler.

Motivasyonel kültürel zekâ, İngiltere örneklemindeki bireylerin kültürlerarası iletişim kaygılarının azalmasında önemli bir etkidir. Ancak, davranışsal kültürel zekâ bakımından Türkiye örnekleminin daha başarılı sonuçlar verdiği göz ardı edilmemelidir. Motivasyonel kültürel zekâ önemli olmakla birlikte, bu yetkinliği bireyin eylemlerine de yansıtması beklenmektedir.

- Kültürel zekânın sosyal ve çevresel unsurlara göre değişiklik gösterip göstermediği bir başka hipotez testi ile incelenmiştir. Bireylerin çalışma süreleri, yabancılarla etkileşimleri ve yabancı dil kullanımlarına göre kültürel zekâ düzeylerindeki farklılık düzeyleri ortaya çıkarılmıştır. Buna göre bireylerin

Çalışma yıllarına bakıldığında ilk iş yılında olanların 3,6234, 2-5 yıl arasında tecrübeli olanların 3,6596 ve 6 yıldan fazla tecrübesi olanların 3,84 ortalama kültürel zekâ değerlerine sahip olduğu görölmektedir. Bununla birlikte ANOVA test istatistiği de 0,016 gibi anlamlı bir değer çıkmıştır. Bu üç grup varyansı arasında bir farklılık vardır. Bu farklılığa ise scheffe testi kullanılarak bakılmıştır. Buna göre, ilk yılında olanlar ve 2-5 yıl arasında tecrübesi olanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Buna karşsın 2-5 yıllık tecrübesi olanların ortalamalarının ilk yılında olanlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Profesyonel iş tecrübesi 6 yıl ve üzeri olan lisansüstü öğrencilerin kültürel zekâlarının daha yüksek olduğu ortaya koyulmuştur.

Bu bakımdan kültürel zekânın çalışma yerinde edilen tecrübeye göre değişiklik gösterdiği ifade edilebilir.

Çalışma yerinde yabancılarla etkileşime giren bireylerin 3,7872 ortalama değerine karşılık, yabancılarla etkileşimi olmayanların 3,5871 ortalama kültürel zekâ düzeyi olduğu ortaya koyulmuştur (sig (2-tailed) 0,001). Bu sonuca göre daha çok yabancı kültürden bireylerle etkileşime giren kişilerin kültürel zekâ düzeyleri de artmaktadır.

Çalışma yerinde farklı diller kullananların ortalaması 3,7802 iken, ülke resmi dilinin kullananların ortalaması 3,5909 ile sınırlı kalmıştır. Çalışma ortamında yabancı dil kullanan bireylerin kültürel zekâ düzeylerinin de daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Araştırma kapsamında son olarak kültürlerarası iletişim kaygısının sosyal ve çevresel değişkenlere göre değişip değişmediği test edilmiştir. Çalışma yerlerinde ilk yılları olan öğrencilerin 3,9632; 2-5 yıl arasında tecrübeye sahip olanların 4,0884; 6 yıl ve üzerinde tecrübeye sahip olanların ise 4,1106 ortalama kültürlerarası iletişim kaygısı ortalamaları bulunmaktadır. ANOVA testinde anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ 'in çok üzerinde bir değer olan 0,314'te kalmıştır. Bu nedenle bireylerin çalışma yıllarına göre kültürlerarası iletişim kaygısı düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Buna karşın ortalamalara bakıldığında görecelli olarak daha tecrübelilerin daha yüksek kültürlerarası

iletişim kaygısı test ortalamasına sahip olduğu yani; yabancı kùltùrden insanlarla etkileşim kurmakta daha yetkin olduğu gùrùlmùřtùr.

Yabancılarla etkileşime girenlerin kùltùrlerarası iletişim kaygısı ortalaması 4,123, çalışma yerinde yabancılarla etkileşimi olmayanların kùltùrlerarası iletişim kaygısı ortalaması da 3,9810'dur. Bu nedenle yabancı kùltùrden etkileşim kuranların kùltùrlerarası iletişimde daha az kaygıya maruz kalacağı ifade edilebilir.

Son olarak işyerinde anadil kullananların kùltùrlerarası iletişim kaygısı ortalaması 4,0126 iken, farklı diller kullananların ortalaması 4,1067'dir. İki değer arasında nispi bir farklılık bulunmamaktadır. İşyerinde yabancı dil kullanımı kùltùrlerarası iletişim kaygısında farklılığa yol açmamaktadır.

SONUÇ

Bireylerin farklı kùltùrden bireylerle etkileşime girmekteki yetkinlikleri bireylerin bilişsel kapasiteleri, yabancılarla etkileşime yùnelik motivasyonları ve bunu davranışlarına yansıtmadaki başarılarıyla orantılıdır. Kùltùrel zekâ bireylerin bu fonksiyonları mùmkùn olan en iyi düzeyde gerçekteşirme yetkinliğiyle alakalıdır. Bireylerin farklı kùltùrden bireylerle etkileşiminde, bireylerin etkileşime yùnelik yargıları, iletişimdeki kararlılığı ve iletişimin sùrecine yùnelik bilgisi bireylerde yùnlendirici olmaktadır. Bireylerin kùltùrlerarası iletişim yetkinliği bu şekilde sağlanmaktadır. Kùltùrlerarası iletişim kaygısı kavramı ise bireylerin, farklı kùltùrden bireylerle etkileşimini değişken çevre ve sosyal etkileşim koşullarına gùre gerçekteşirmesini ifade eder.

Araştırma kapsamında literatùr bùlùmünde kùltùr ve zekâ konuları histografik bir açıyla incelenmiştir. Hem farklı alanlardaki hem de farklı gùrùřlerdeki yaklaşımlarıyla ele alınmiştır. Kùltùr ve zekâ kavramları ačíısından farklı yaklaşımlar değerlendirilerek, çalışmanın ele alacağı gùrùř ortaya koyulmuştur. Kùltùrùn etimolojik gelişimi araştırmada önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca kùltùrel gruplar ve kùltùrlerarası farklılıklar da oldukça önemlidir. Zekâ ačíısından ise, frenoloji disiplinin yol ačíđı yapı F.J. Gall ve Spurzheim'in çalışmalarıyla önemli bir yerdedir. Bu çalışmalar kendi zamanlarından kısa sùre sonra unutulmuştur. Buna

karşın beynin farklı bölgelerinde farklı zekâ türleri olduğu görüşü günümüze kadar gelmiş ve çalışmamızın da temel taşlarından biri olmuştur.

Özellikle yabancı kültürlerle etkileşimde farklı boyutlarda yetkinliğe odaklanan kültürel zekânın, bu etkileşimin kalitesini, etkileşime girme isteğini yansıtan odakları oldukça önemlidir. Bu bakımdan kültürlerarası belirsizlik ve kaygı ile müdacele etmede bireylerin davranışları, kültürlerarası iletişim kaygısı aracılığıyla test edilmiştir.

Bu araştırmada örneklem 2010-2015 yılları arasında Avrupa'nın en çok göç alan iki ülkesi olan Türkiye ve İngiltere'den seçilmiştir. Örneklemdeki bireyler, her ikisi de bulundukları ülkelerde akademik başarılarıyla üst sıralarda yer alan iki üniversitedendir. Bu kişiler lisansüstü eğitimlerine devam etmelerinin yanı sıra, profesyonel birer çalışanlardır. Bu araştırmadaki amaç gelecekte yönetici olacak bu bireylerin kültürlerarası düzeydeki bilişleri, motivasyonları ve davranışlarıyla, değişken koşullarda etkileşimlerini ne derece iyi yönetebileceklerini ortaya koymaktır.

Araştırmada kültürel zekâ ile kültürlerarası iletişim kaygısı arasındaki ilişki ortaya koyulmuştur. Örneklemi oluşturan Türkiye ve İngiltere bağlamındaki bireyler sosyal ve çevresel etkileşimleri doğrultusunda farklı kültürel zekâ ve kültürlerarası iletişim kaygısı düzeylerine sahiptirler. Her biri farklı boyutlarda görece yüksek kültürel zekâ seviyesine sahip olsalar da kültürlerarası ortamlarda daha çok etkileşime giren bireylerin hem kültürel zekâ seviyeleri yüksek hem de kültürlerarası iletişimde kaygı seviyeleri düşüktür.

Türkiye'deki bireylerin kültürel zekâları ortalama 3,7325 iken; İngiltere'deki bireylerin kültürel zekâları 3,7196 çıkmıştır. Bu istatistiğe göre Türkiye ve İngiltere arasında kültürel zekâ düzeyleri bakımından genel düzeyde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak her bu ülkelerdeki farklı kültürel yapı, bireylerin kültürel zekâlarındaki farklı yetilere farklı ağırlıklar vermelerine neden olmaktadır. Araştırma kapsamında İngiltere bağlamındaki bireylerin motivasyonel kültürel zekâlarının, Türkiye bağlamındaki bireylere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Buna karşın Türkiye bağlamındaki bireylerin davranışsal kültürel zekâları, İngiltere bağlamındaki bireylere göre daha yüksektir. Üstbilişsel ve bilişsel kültürel zekâ boyutlarıyla davranışsal ve motivasyonel boyut arasında görece orta ve yüksek korelasyon olduğu göz önünde bulundurulduğunda İngilizlerin motivasyonel açıdan yabancılarla etkileşime girmekte daha istekli ve hazır olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte Türkler’de yabancı kültürden bireylere yönelik bilgilerini ve bu bilgileri ne şekilde kullanacaklarını davranışlarına yansıtmakta İngiliz bireylere göre daha başarılıdırlar. Kısaca, kültürlerarası etkileşime girme motivasyonlarını eyleme dönüştürmekte Türkiye örneklemindeki bireylerin çok daha başarılı olduğu söylenebilir.

Kültürel zekâ seviyeleri, zaman içinde yabancılarla etkileşimi ön planda olan bireylerde artmıştır. Özellikle 6 yıl ve üzeri çalışan bireylerin kültürel zekâ düzeyleri, diğer bireylere göre önemli derecede yüksektir. Farklı kültürden yabancılarla çalışanların kültürel zekâ düzeylerinin zaman içinde yükselmektedir. Bireylerin kültürel açıdan etkileşimleri arttıkça değişen durumlarda; bu durumların ne olduğunu daha kolay kestirebilir ne gibi tepkiler göstereceklerini daha hızlı bir biçimde planlayabilirler.

Bireylerin yabancılarla etkileşimi ve yabancı dil konuşulan ortamlarda bulunması da kültürel zekâ düzeyini arttıran önemli değişkenler olmuştur. Farklı kültürlerle etkileşimi kolaylaştıran en önemli araç olan “dil”, bireylerin yabancılarla ortak bir araç üzerinden etkileşim gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Birey hem yabancıların olduğu ortamda bulundukça hem de onlarla etkileşim kurmakta daha hâkim oldukça yabancı kültürden bireyleri tanımakta ve onlarla iletişim kurmakta uygun tepkiler oluşturmakta daha yetkin olacaktır.

Bireylerin işyerinde çalışma süresinin ve yabancı dil konuşulan bir ortamda bulunmalarının farklı kültürden bireylerle iletişimde yaşadıkları kaygı açısından bir farklılığı bulunmamaktadır. Buna karşın, bireylerin yabancı kültürden insanlarla etkileşimleri arttıkça kültürlerarası iletişim kaygıları da azalmaktadır.

Buradan şu sonuç çıkarılabilir; kültürel zekâları yüksek bireyler, farklı ve yabancı kültürlerden bireylerle etkileşimlerini arttırdıkça kültürlerarası iletişimde yaşadıkları kaygı azalacaktır. Ancak bunun için temel koşul bireylerin, farklı kültürdeki bireyi gözetmesi ve onu kendi kültürünün içinde anlayarak iletişim kurmasıdır. Bireyler, bu şekilde yeni ve bilinmez durumlara adapte olmakta daha deneyimli hâle geleceklerdir.

Gelecekte st düzey yönetici olması beklenen örneklemdeki bireylerin kültürel zekâları, temel boyutları bakımından farklılık göstermedir. Buna karşın kültürel zekâ seviyeleri istatistiki açıdan benzer ve görece yüksektir. Bu da bireylerin ister yabancılarla etkileşim kurmaya itici gücü odağa alan motivasyonel kültürel zekâları yüksek olsun, ister ise etkileşim sırasında başarılı olmalarını sağlayan yetilerini odağa alan davranışsal kültürel zekâları yüksek olsun bir şekilde yabancı kültürden bireylerle kaliteli etkileşime girmenin yollarını bulabilecekleri anlamına gelmektedir. Bireylerin kaygı seviyelerini ayarlamaları da kolay olmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki kaygı yalnızca bireylerin kültürlerarası durumlarıyla ilişkili değil, onların kendi algılamaları ve kendi zihinsel yapıları ile de alakalı bir kavramdır. Bu anlamda kültürel zekâ belli bir noktaya kadar kültürlerarası iletişim kaygısını düşürebilir.

Gelecek alışmalara Yönelik neriler

Genişletilmiş kültürel zekâ (E-CQS) modeli hem yeni bir model olması hem de Türkiye rnekleminde ilk kez kullanılması nedeniyle henüz geliştirilmesi ve araştırmalarla doğruluğunun saptanması gereken bir modeldir. Bu araştırma, modelin ilk kez kullanıldığı Türkiye ve daha önce kullanılmış olduğu İngiltere arasındaki ilişkiyi gözettiği ve tutarlı sonuçlar verdiği için oldukça önemlidir. Ayrıca nceki araştırmalarla, bu araştırmadaki örneklem de benzer özellikler taşımaktadır. E-CQS lği içerdiği tüm altboyutlar ve boyutları araştırma kapsamında test edilme imkânı bulmuştur. Her bir temel ve altboyut araştırmada, üzerinde ufak değişikler ve çıkarmalar yapılmasına karşın kullanılmıştır. Bu bakımdan da modelin tutarlı olduğu ifade edilebilir. Modelin geliştirilmesi; yapılacak destekleyici ve karşıt araştırmalarla

sağlanabilir. Daha çok araştırma, daha tutarlı sonuçların ortaya koyulmasını sağlayacaktır.

Araştırmanın örneklemine bakıldığında ise Türkiye ve İngiltere gibi Avrupa'nın iki ucundaki ülkeler araştırmaya dâhil edilmiştir. Özellikle Türkiye'den İstanbul, İngiltere'den Bath gibi kozmopolit şehirlerin araştırmada yer alması farklı kültürlerden bireylerle etkileşim açısından daha iyi sonuçlar verecektir. Ancak daha geniş kapsamlı ve detaylı sonuçlara ulaşmak adına araştırmadaki ülkelerin sayısı artırılarak yeni araştırmalar yapılabilir.

Ayrıca genişletilmiş kültürel zekânın tıpkı kültürlerarası iletişim yetkinliğinde kültürlerarası iletişim kaygısında olduğu gibi, daha fazla kavramla ilişkisi değerlendirilerek kültürel zekânın nomolojik çerçevesi genişletilmesi, kavramın yapısı hakkında daha detaylı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Allen, R.: **The Penguin English Dictionary**, Penguin Books Adına Alkım Kitabevi, 2003.
- Ang, S., & Van Dyne, L.: **Conceptualization of Cultural Intelligence: Definition, Distinctiveness, and Nomological Network**. In Handbook of Cultural Intelligence, Routledge, 21-33, 2015.
- Ang, S., Rockstuhl, T., & Ng, K. Y.: Performance-Based Cultural Intelligence (CQ): Development and Validation of An Intercultural Situational Judgment Test, 2014.
- Ang, S., Van Dyne, L., & Koh, C.: Personality Correlates of The Four-Factor Model of Cultural Intelligence, **Group & Organization Management**, 100-123, 31(1) Sayı, 2006.
- Ang, S., Van Dyne, L., Koh, C., Ng, K. Y., Templer, K. J., Tay, C., & Chandrasekar, N. A.: Cultural Intelligence: Its Measurement and Effects On Cultural Judgment and Decision Making, Cultural Adaptation and Task Performance, **Management and Organization Review**, 335-371, 3(3) Sayı, 2007.
- Ang, S., Van Dyne, L., ve Rockstuhl, T.: Cultural Intelligence: Origİns, Conceptualization, **Evolution, and Methodological Diversity**, 2015.
- Ang, S., ve Van Dyne, L.: **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2003.
- Antonaccio, C. M.: Contesting The Past: Hero Cult, Tomb Cult, and Epic In Early Greece., **American Journal of Archaeology**, 389-410, 1994.
- Arslan, A.: Felsefeye Giriş, **Bb101 Yayınları**, 2017.
- Avruch, K.: **Culture & Conflict Resolution**, US Institute of Peace Press. Vol. 31, 1998.
- Avruch, K.: Culture & Conflict Resolution, **Us Institute of Peace Press**. Vol. 31, 1998.
- Baldini, M.: **İletişim Tarihi**, Avcıol Basım Yayın, 1. Baskı, 2000.
- Ball-Rokeach, S. J.: From Pervasive Ambiguity To A Defİnition of The Situation, Sociometry, 378-389, 1973.
- Bandura, A.: The Explanatory and Predictive Scope of Self-Efficacy Theory. Journal of Social and Clinical Psychology, **Journal of Social and Clinical Psychology**, 359-373, 4(3) Sayı, 1986.
- Bar-On, R.: Bar-On Emotional Quotient Inventory. **Multi-Health Systems**, 1997.
- Bauman, Z.: Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, 2013.
- Baysal, A. C., ve Tekarslan, E.: İşletmeciler İçIn Davranış Bilimleri, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1996.

- Berger, C. R. & Calabrese, R. J.:
Some Explorations In Initial Interaction and Beyond: Toward A Developmental Theory of Interpersonal Communication, **Human Communication Research**, 99-112, 1975.
- Berger, C. R., & Gudykunst, W. B.:
Uncertainty and Communication, **Progress In Communication Sciences**, 21-66, 1991.
- Berger, C. R., Gardner, R. R., Parks, M. R., Schulman, L., & Miller, G. R.:
Interpersonal Epistemology and Interpersonal Communication. Explorations In Interpersonal Communication, 149-171, 1976.
- Berry, J. W.:
Immigration, Acculturation, and Adaptation, **Applied Psychology: An International Review**, 1997.
- Berry, J. W.:
Psychology of Acculturation. Cross-Cultural Perspectives: Nebraska Symposium In Motivation, 201-234, 1990.
- Boas, F.:
The Mind of Primitive Man, 4-5, 1938.
- Bond, M. H., & Smith, P. B.:
Cross-Cultural Social and Organizational Psychology, **Annual Review of Psychology**, 205-235, 47(1) Sayı, 1996.
- Booth-Butterfield, S.:
A Meta-Analysis of The Cross-Situational Consistency of Communication Apprehension, **Communication Research Reports**, 64-70, 1988.
- Bose, N. K.:
Cultural Anthropology, Calcutta, 1929
- Boyatzis, R. E., Goleman, D. ve Rhee, K.:
ClusterIng Competence In Emotional Intelligence: Insights From The Emotional Competence Inventory, 343-362, 99(6) Sayı, 2000.
- Boyle, P., & Boice, B.:
Best Practices For Enculturation: Collegiality, MentorIng, and Structure, **New Directions For Higher Education**, 87-94, 1998.
- Brislin, R. W.:
Back-Translation For Cross-Cultural Research, **Journal of Cross-Cultural Psychology**, 186-216, (3) Sayı, 1970.
- Büyüköztürk, Ş.:
Sosyal Bilimler İçin Veri ve Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum, Pegem A Yayıncılık, 2002.
- Byrne, B. M.:
Structural Equation Modeling With Amos Basic Concepts, Applications, and ProgramIng, Routledge, 74-85, 2011.
- Campbell, J. M., & Mccord, D. M.:
The Wais-R Comprehension and Picture Arrangement Subtests As Measures of Social Intelligence: TestIng Traditional Interpretations, **Journal of Psychoeducational Assessment**, , 240-249, 14(3) Sayı, 1996
- Carroll, J. B.:
Human Cognitive Abilities: A Survey of Factor-Analytic Studies, Cambridge University Press,

- 1993.
- Cattell, R. B.: **Intelligence: Its Structure, Growth and Action**, Elsevier, Vol. 35, 1987.
- Chen, G., Kirkman, B. L., Kim, K., Farh, C. I., ve Tangirala, S.: When Does Intercultural Motivation Enhance Expatriate Effectiveness? A Multilevel Investigation of The Moderating Roles of Subsidiary Support and Cultural Distance, **Academy of Management Journal**, 1110-1130, 2010.
- Cilliers, P.: Complexity and Postmodernism: Understanding Complex Systems, **Routledge**, 2002.
- Clarke, E., ve Jacyna, L. S.: **Nineteenth-Century Origins of Neuroscientific Concepts**, University of California Press, 1992.
- Condon, J. C., & Yousef, F. S.: **An Introduction To Intercultural Communication**, Macmillan Publishing Company, 1975.
- Crinella, F. M., & Yu, J., Brain: Mechanisms In Problem Solving and Intelligence: G and Executive Function, **Intelligence**, 1-29, 2000.
- Cupach, W. R., & Spitzberg, B. H.: Identity Management and Competence In Interpersonal and Intercultural Relationships: Scholarly Contributions of Tadasu Todd Imahori, **Human Communication Studies**, 61-72, 2010.
- Curry, A.: Gobekli Tepe: The World'S First Temple?, **Smithsonian Magazine**, 1-4, 2008.
- Davidson, D.: On The Very Idea of Conceptual Schema. In Studies of Human Inference and It'S Foundations, **Cambridge University Press**, 1984.
- Deary, I. J., **Intelligence: A Very Short Introduction**, Oup Oxford, 2001.
- Detweiler, R.: Intercultural Interaction and Categorization Process, **International Journal of Intercultural Relations**, 275-293, 1980.
- Dictionaries, C.: **Collins Dictionary and Grammar-Collins Latin Dictionary and Grammar**, Collins, 2016.
- Dictionary, C.: **Intelligence.**, (Çevrimiçi) <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-german/intelligence>, 2018.
- E. A. WeInstein: **The Development of Interpersonal Competence**, In Handbook of Socialization Theory and Research, 1969.
- E. L. Thorndike,: Intelligence and Its Uses, **Harper's Magazine**, 227-235, 1920.
- Earley and Ang,: **Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures**, 2003.
- Earley, P. C., & Mosakowski, E.: Cultural Intelligence, **Harvard Business Review**, 139-146, 82(10) Sayı, 2004

- Earley, P. C., & Peterson, R. S.: The Elusive Cultural Chameleon: Cultural Intelligence As A New Approach To Intercultural Training For The Global Manager, **Academy of Management Learning & Education**, 100-115, 3(1) Sayı, 2004.
- Earley, P. C., Ang, S., & Tan, J. S.: CQ: DevelopIng Cultural Intelligence At Work, **Stanford University Press**, 2006.
- Earley, P. C., ve Ang, S.: Cultural Intelligence: Individual Interactions Across Cultures, **Stanford University Press**, 2000.
- Eccles, J. S., & Wigfield, A.: Motivational Beliefs, Values, and Goals, **Annual Review of Psychology**, 109-132, 53(1) Sayı, 2002.
- Ekİnci, T. Z.: Demokrasi, Çokkültürlölük ve Bir Yargısal Serüven, Küyerel Yayınları, 1999.
- Febvre, L. V., & MartIn, H.-J.: **The Coming of The Book: The Impact of PrIntIng**, 1450-1800, Vol. 10, 1997.
- Ferraro, G. P., & Briody, E. K.: **The Cultural Dimension of Global Business**, Pearson Upper Saddle River., 2013.
- Fİnger, S.: **Origins of Neuroscience: A History of Explorations Into Brain Function**, Oxford University Press, 2001.
- Firth, R.: **The Future of Social Anthropology**, 19-22, 1944.
- Fono Yayınları.: **Fono Fransızca Büyük Sözlük**, Fono Yayınları, 2011.
- Forbes.: Why Business Schools Are Shutting Down Their MBA Programs, (Çevrimiçi) <https://www.forbes.com/sites/poetsandquants/2019/05/26/why-business-schools-are-shutting-down-their-mba-programs/#288afdd93685>, 28.05.2019.
- Ford, M. E., & Tisak, M. S.: A Further Search For Social Intelligence, **Journal of Educational Psychology**, 75(2) Sayı, 1983.
- Furnham, A., & Bochner, S.: Culture Shock. **Psychological Reactions To Unfamiliar Environments.**, 1986.
- Gardner, H.: **What We Do & Don'T Know About Learning**, Daedalus, 5-121, 33(1) Sayı, 2004.
- Gardner, H.: **Zihin Çerçevesleri Çoklu Zekâ Kuramı**, Alfa Yayınları, 2000.
- Goleman, D.: **Social Intelligence**, Random House, 2007.
- Goodenough, W. H.: Multiculturalism As The Normal Human Experience, **Council On Anthropology and Education Quarterly**, 4-77, (4), 1976.
- Gottfredson, L. S.: **Mainstream Science On Intelligence: An Editorial With 52 Signatories, History, and Bibliography**. 1997.
- Gökalp, Z.: **Türkçölüğün Esasları**, Ötüken Neşriyat A.Ş.,

- 2014.
- Graves, T. D.: Psychological Acculturation In A Tri-Ethnic Community, **Southwestern Journal of Anthropology**, 337-3502, 3(4) Sayı, 1967.
- Greenfield, P. M.: You Can't Take It With You: Why Ability Assessments Don't Cross Cultures, **American Psychologist**, 11-15, 52(10) Sayı, 1997.
- Gross, C. G.: Early History of Neuroscience, **Encyclopedia of Neuroscience**, 843-846, 2. Baskı, 1987.
- Gudykunst, W. B., & Kim, Y.Y.: **Communicating With Strangers: An Approach To Intercultural Communication**, Mcgraw-Hill, 1997.
- Gudykunst, W. B., & Lim, T. S.: A Perspective For The Study of Intergroup Communication, **Intergroup Communication**, 1986.
- Gudykunst, W. B., & Mody, B.: **Handbook of Cultural Intelligence**, Routledge, 2002.
- Gudykunst, W. B.: **Theorizing About Intercultural Communication**, Sage, 2005
- Gudykunst, W. B.: Ting-Toomey, S., & Chua, E., **Culture and Interpersonal Communication**, Sage Publications, 1988.
- Gudykunst, W. B.: Toward A Theory of Effective Interpersonal and Intergroup Communication: An Anxiety/Uncertainty Management (AUM) Perspective, 1993.
- Gudykunst, W. B.: **Uncertainty and Anxiety**. Theories In Intercultural Communication, 123-156, 1988.
- Gudykunst, W. B., ve Kim, Y. Y.: **Communication With Strangers**, Mc Graw, 1997.
- Gündüz, U.: **İletişim Tarihi**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik 1. Sınıf Dersi (2016). Yayınlanmamış Ders Notları., 2016.
- Güvenç, B., & Keleş, R.: **Değerler, Tutumlar ve Davranışlar. Toplum Bilimlerde Araştırma ve Yöntem**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1976.
- Güvenç, B.: **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, 1974.
- Güvenç, B.: **Kültürel Kuram**.
- Hackh, I. W.: The History of The Alphabet, **The Scientific Monthly**, 97-118, 1927.
- Hair, J. F., & Black, W. C. **Multivariate Data Analysis**, Pearson, 7. Ed., 2013
- Babin. Jb.,:
- Hall, E. T.: **Beyond Culture**, Anchor, s. 1989, s. 223-241.
- Hall, E. T.: **The Silent Language**, Anchor Books, 1959.
- Harrison, P., Francis Bacon: Natural Philosophy, and The Cultivation of The

- Havelock, E. A., & Onofrio, R.: Mind. **Perspectives On Science**, 139-158, 2012.
- Hayerdahl, T.: Dalla A Alla Z, **Le Origini Della Civiltà Della Scrittura In Occidente**, Il Melangolo., 1987. (Çevrimiçi)
[Http://Www.Wikizeroo.Net/Index.Php?Q=Ahr0Chm6Ly9Lbi53Awtpcgvkaweub3Jnl3Dpa2Kvvghvcl9Izxlcmrhagw](http://www.wikizeroo.net/index.php?Q=Ahr0Chm6Ly9Lbi53Awtpcgvkaweub3Jnl3Dpa2Kvvghvcl9Izxlcmrhagw), 2018.
- Hofstede, G., Bond, M. H., ve Luk, C. L.: Individual Perceptions of Organizational Cultures: A Methodological Treatise On Levels of Analysis, *Organization Studies*, , 483-50314(4) Sayı, 1993.
- Hofstede, G.: **Cultures and Organizations. Intercultural Cooperation and Its Importance For Survival.** Software of The Mind., Mc Iraw-Hill, 1991.
- Hofstede, G.: DimensionalizIng Cultures: The Hofstede Model In Context, *Online Readings In Psychology and Culture*, , 82(1) Sayı, 2011.
- Hofstede, G.: The Business of International Business Is Culture, *International Business Review*, 1-143(1) Sayı, 1994.
- Hofstede, G., ve Bond, M. H.: The Confucius Connection: From Cultural Roots To Economic Growth, *Organizational Dynamics*, 5-2116(4) Sayı, 1998.
- Hofstede, G., ve Mİnkov, M.: Long-Versus Short-Term Orientation: New Perspectives, *Asia Pacific Business Review*, 493-504, 16(4) Sayı, 2010.
- Howe, M. J. A.: Does Intelligence Exist, **The Psychologist**, 490-493, 3(11) Sayı, 1990.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M.: Cutoff Criteria For Fit Indexes In Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives, **A Multidisciplinary Journal**, 1-55, 6(1) Sayı, 1999.
- Hunt, E., Frost, N., & Lunneborg, C.: Individual Differences In Cognition: A New Approach To Intelligence.In *Psychology of Learning and Motivation*, **Academic Press**, 87-122, Vol. 7, 1973.
- Jahoda, G.: **Expiscations In Cross-Cultural Psychology**, 1983.
- Jensen, A. R.: The G Factor and The Design of Education. **Intelligence, Instruction, and Assessment: Theory Into Practice**, 111-131, 1998
- Johnson, K. R., & Layng, T. J.: BreakIng The Structuralist Barrier: Literacy and Numeracy With Fluency, **American Psychologist**, 1475, 47(11) Sayı, 1992.
- Jöreskog, K. G.: **Testing Structural Equation Models**, Sage Focus Editions, 1993, 294
- Just, M. A., Carpenter, P. A., & Varma, S.: Computational Modeling of High Level Cognition and Brain Function, **Human Brain Mapping**, 128-

136, 8(2-3) Sayı, 1999.

- Kalaycı, Ş.: **Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Asil Yayın Dağıtım, s. 2010.
- Kartarı, A.: **Farklılıklarla Yaşamak**, Ürün Yayınları, 2001.
- Kartarı, A.: **Kültür, Farklılık ve İletişim: Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları**, İletişim Yayıncılık, 2016
- Knight, D.: **The Age of Science: The Scientific World-View In The Nineteenth Century**, Blackwell, 1986.
- Koester, J., & Lustig, M.: **Intercultural Competence: Interpersonal Communication Across Cultures**, Pearson Prentice Hall, 2012.
- Kymlicka, W.: **Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Ayrıntı Yayınları, s. 1998.
- Leary, M. R.: **Anxiety, Cognition, and Behavior: In Search of A Broader Perspective**. In M. Booth-Butterfield (Ed.), **Communication, Cognition, & Anxiety, Journal of Social Behavior and Personality**, 39-44, 1990.
- Levine, T. R., & McCroskey, J. C.: **Measuring Trait Communication Apprehension: A Test of Rival Measurement Models of The Prca-24, Communication Monographs**, 62-72, 1990.
- Lustig, M. W., ve Koester, J.: **Intercultural Competence: Interpersonal Competence Across Cultures**, 1999.
- Markon, K. E.: **Hierarchies In The Structure of Personality Traits. Social and Personality Psychology Compass**, 812-826, 3 Sayı, 2009.
- Mayer, J. D., & Salovey, P.: **What Is Emotional Intelligence. Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational Implications**, 1997.
- Mayer, J. D., Panter, A. T., & Caruso, D. R.: **Does Personal Intelligence Exist? Evidence From A New Ability-Based Measure, Journal of Personality Assessment**, 124-140, 94(2) Sayı, 2012.
- McCroskey, J. C.: **Oral Communication Apprehension: A Summary of Recent Theory and Research, Human Communication Research**, 78-96, 1977.
- McHenry, L. C., ve Garrison, F. H.: **History of Neurology**, Thomas, 1969.
- Murdock, G. P.: **Anthropology and Human Relations, Sociometry**, 140-150, (4)2 Sayı, 1941.
- Murdock, G. P.: **The Science of Culture, American Anthropologist**, 200-215, 34(2) Sayı, 1932.
- Neisser, U., Boodoo, G., Bouchard Jr, T. J., Boykin, A.: **Intelligence: Knowns and Unknowns, American Psychologist**, 77, 51(2) Sayı, 1996.

W., Brody, N., Ceci, S. J., ... & Urbina, S.:

Nelson, T. O.:

Neuliep, J. W., & McCroskey, J. C.:

Newell, A., & Simon, H. A.:
Nişanyan, S.:

O'Keefe, D. J., & Sypher, H. E.:

Ong, W. J.:

Orhunbilge, N.:

Ortaylı, İ.:

Orwell, G., & Heath, A. M.:

Oskay, Ü.:

Outram, A. K., vd.:

Özkan, K., & Alkan, H.:

Özlem, D.:

Parekh, B.:

Pettigrew, T. F.:

Pike, K. L.:

R. A. Dienstbier:

Consciousness and Metacognition, **American Psychologist**, 102, 51(2) Sayı, 1996.

The Development of Intercultural and Interethnic Communication Apprehension Scales, **Communication Research Reports**, 145-156, 14(2) Sayı, 1997.

Human Problem Solving, Vol. 104, 1972.

Çağdaş Türkçenin Etimolojisi., 2015.

Cognitive Complexity Measures and The Relationship of Cognitive Complexity To Communication, **Human Communication Research**, 72-92, 8(1) Sayı, 1981.

Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözü'nün Teknolojileşmesi, Metis Yayınları, s. 2014.

Uygulamalı Regresyon ve Korelasyon Analizi, İ.Ü. İşletme Fakültesi, 74-85, 46 Sayı, 2001.

Kültür ve İnsan, 25 Haziran 2017, (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=6Louomxld_K, 2017.

Animal Farm and 1984, Houghton Mifflin Harcourt, 2003.

İletişimin Abc'si, İnkılap Kitabevi, 2014.

The Earliest Horse Harnessing and Milking, **Science**, 1332-1335, 2009.

Q-Tipi Faktör Analizinin Gerçekleştirilmesi İçin Tersinir Matrisin Oluşturulmasında Minimum Etkili Değişkenlerin Eklenmesi Yaklaşımı (Isparta İli Şarkikaraağaç İlçesi Orman Köyleri Örneği)., **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(1) Sayı, 2004.

Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, Notos Kitap, 2015.

Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory, (109-115)1(1), 2001.

Cognitive Style and Social Behavior: A Review of Category Width, **Review of Personality and Social Psychology**, 199-223, 1982.

Language in Relation To A Unified Theory of The Structure of Human Behavior, 24. Baskı, 2015

The Role of Emotion in Moral Socialization, in Emotions, Cognition, and Behavior, Cambridge University Press, 484-514, 1984.

- R. E. Walker and J. M. Foley.: Social Intelligence: Its History and Measurement, **Psychological Reports**, 839-864, 1973.
- Redfield, R., Linton, R., ve Herskovits, M. J.: Memorandum For The Study of Acculturation, **American Anthropologist**, 149-152, 38(1) Sayı, 1936.
- Reed, C. A.: Animal Domestication In The Prehistoric Near East, **Science**, 1629-1639, 1959.
- Rickards, J. P., Fajen, B. R., Sullivan, J. F., & Gillespie, G.: Signaling, Notetaking, and Field Independence–Dependence In Text Comprehension and Recall, **Journal of Educational Psychology**, 89(3) Sayı, 1997.
- Rockstuhl, T., & Van Dyne, L.: A Bi-Factor Theory of The Four-Factor Model of Cultural Intelligence: Meta-Analysis and Theoretical Extensions, **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, 124-144, 2018.
- Rockstuhl, T., Seiler, S., Ang, S., Van Dyne, L., & Annen, H.: Beyond General Intelligence (IQ) and Emotional Intelligence (EQ): The Role of Cultural Intelligence (CQ) On Cross Border Leadership Effectiveness In A Globalized World, **Journal of Social Issues**, 825-840, 67(4) Sayı, 2011.
- Roth, K.: Europäische Ethnologie Und Interkulturelle Kommunikation, **Schweizerisches Archiv Für Volkskunde**, 163-181, 1995.
- Rumelhart, D. E.: McClelland, J. L., & Pdp Research Group., **Parallel Distributed Processing**, Cambridge: Mit Press, 184, Vol. 1, 1988.
- Salovey, P., & Mayer, J. D.: **Emotional Intelligence**. Imagination, Cognition and Personality, 185-211, 9(3) Sayı, 1990.
- Samovar, L. A., Porter, R. E., & McDaniel, E. R.: **Communication Between Cultures**, Belmont, 1991.
- Sargut, A. S.: Kùltürler Arası Farklılaşma ve Yönetim, İmge Kitabevi, 2015.
- Schein, E. H.: Coming To A New Awareness of Organizational Culture, **Sloan Management Review**, 3-16, 25(2), 1984.
- Schlinger, H. D.: The Myth of Intelligence, **The Psychological Record**, 15-33, 53(1) Sayı, 2003.
- Schumacker, R. E., & Beyerlein, S. T.: **Confirmatory Factor Analysis With Different Correlation Types and Estimation Methods**, 629-636, 7(4) Sayı, 2000.
- Singh, J. P.: **Managerial Culture and Work-Related Values in India**, Organization Studies, 1075-1011, 1(1) Sayı, 1990.
- Smith, P.: **Kùltürel Kuram**, Babil Yayınları, 2007.

- Sorrentino, R. M., & Hewitt, E. C.: The Uncertainty-Reducing Properties of Achievement Tasks Revisited, **Journal of Personality and Social Psychology**, 47(4) Sayı, 1984.
- Spencer-Oatey ve Helen Franklin, P.: What Is Culture. A Compilation of Quotations. **Globalpad Core Concepts**, 1-22, 2012.
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W.: Intergroup Anxiety, **Journal of Social Issues**, , 157-175 41(3) Sayı, 1985.
- Stephenson, G.: **Intergroup Bargaining and Negotiation**, University of Chicago Press, 1981.
- Sternberg, R. J.: **Human Intelligence**, Britannica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/science/human-intelligence-psychology/development-of-intelligence>, 2018.
- Sternberg, R. J., & Detterman, D. K.: **What Is Intelligence?**, New York: Ablex, 1986.
- Sternberg, R. J., & Grigorenko, E. L.: **The General Factor of Intelligence: How General is It?**, Psychology Press, 2002.
- Sternberg, R. J.: **Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence**, Cup Archive, s. 1985.
- Sternberg, R. J.: **Handbook of Intelligence**, Cambridge University Press, 2000, s. 359.
- Şahin, F., Gurbuz, S., & Köksal, O.: Cultural Intelligence (CQ) In Action: The Effects of Personality and International Assignment On The Development of CQ, **International Journal of Intercultural Relations**, 152-163, 2014.
- Tajfel, H. E.: **Differentiation Between Social Groups: Studies In The Social Psychology of Intergroup Relations.**, Academic Press, 1978.
- Thomas, D. C., & Inkson, K.: **People Skills For Global Business: Cultural Intelligence**, San Francisco: Berrett-Koehler, 2003.
- Thomas, D. C., Vd.: Cultural Intelligence: Domain and Assessment, **International Journal of Cross Cultural Management**, 2008.
- Thorndike, R. L., & Stein, S.: An Evaluation of The Attempts To Measure Social Intelligence, **Psychological Bulletin**, 34(5) Sayı, 1937.
- Triandis, H. C.: Cultural Intelligence In Organizations, Group & Organization Management, 20-26 31(1) Sayı, s. 2006.
- Triandis, H. C.: The Analysis of Subjective Culture, **Wiley-Interscience**, 1972.
- Türk Dil Kurumu: **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, 11. Baskı, 2011.
- Van Dyne, L., Ang, S., Ng, K. Y., Rockstuhl, T., Tan, M. L., Sub-Dimensions of The Four Factor Model of Cultural Intelligence: Expanding The

- & Koh, C.: Conceptualization and Measurement of Cultural Intelligence. **Social and Personality Psychology Compass**, 295-313, 6(4) Sayı, 2012.
- Van Dyne, L., Ang, S., ve Nielsen, T. M.: Cultural Intelligence, **International Encyclopedia of Organization Studies**, 343-350, 2007. (Çevrimiçi),
<https://www.weforum.org/agenda/2016/08/these-4-maps-might-change-how-you-think-about-migration-in-europe/>, 27.05.2019.
- WeInberg, R. A.: Intelligence and IQ: Landmark Issues and Great Debates, **American Psychologist**, 98, 44(2) Sayı, 1989.
- Wells, C.: **İnsan ve Dünyası**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Baskı, 1974.
- White, L. A.: Evolutionism and Anti-Evolutionism In American Anthropology, **American Anthropologist**, 400-413, 49(3) Sayı, 1947.
- Yaşlıoğlu, M. M.: Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması, **Istanbul Business Research**, 74-85, 46 Sayı, 2017.
- Zola-Morgan, S.: Localization of Brain Function: The Legacy of Franz Joseph Gall (1758-1828), **Annual Review of Neuroscience**, 359-383, 18(1) Sayı, 1995.

EKLER

Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Genişletilmiş Kültürel Zekâ Ölçeği (E-CQS) (İngilizce)

Mot_ltsel1	• I truly enjoy interacting with people from different cultures.
Mot_ltsel2	• I thrive on experiencing cultural differences that are new to me.
Mot_ltsel3	• Given a choice, I prefer working with people from different (rather than similar) cultural backgrounds.
Mot_Dissal1	• I value the reputation I would gain from living or working in a different culture.
Mot_Dissal2	• Given a choice, I would value the tangible benefits (pay, promotion, perks) that could be gained from an intercultural interaction more than a same culture interaction.
Mot_Dissal3	• I value the credibility I would gain from developing global networks and culturally diverse connections.
Mot_Ozy1	• I am very confident I can persist in coping with living conditions in different cultures.
Mot_Ozy2	• I am sure I can handle the stress of interacting with people from cultures that are new to me.
Mot_Ozy3	• I am quite confident I can socialize with locals in a culture that is unfamiliar to me.
Bilis_Deger1	• I can describe different views of beauty and aesthetics across cultural settings.
Bilis_Deger2	• I can describe the different cultural value frameworks that explain behaviors around the world.
Bilis_Deger3	• I can describe differences in family systems and the varied role expectations for men and women across cultures.
Bilis_Is1	• I can describe similarities and differences in political systems across cultures.
Bilis_Is2	• I can describe the legal and economic systems of other cultures.
Bilis_SosDil1	• I can speak and understand many languages.
Bilis_SosDil2	• I know the rules (e.g., vocabulary, grammar) of other languages.
Bilis_Lider1	• I can describe the ways leadership styles differ across cultural settings.
Bilis_Lider2	• I can describe how to put people from different cultures at ease.
Bilis_Lider3	• I can describe effective negotiation strategies across different cultures
Bilis_Lider4	• I can describe different ways to motivate and reward people across cultures.
Bilis_Lider5	• I can describe effective ways for dealing with conflict in different cultures.

Meta_Plan1	• I develop action plans before interacting with people from a different culture.
Meta_Plan2	• I think about possible cultural differences before meeting people from other cultures.
Meta_Plan3	• I ask myself what I hope to accomplish before I meet with people from different cultures.
Meta_Fark1	• I am aware of how my cultural background influences my interactions with people from different cultures.
Meta_Fark2	• I pay very close attention to how culture may influence what is happening in a situation.
Meta_Fark3	• I am carefully conscious of how other people's cultural background may influence their thoughts, feelings, and actions.
Meta_Kntrl1	• I make sure I adjust my understanding of a culture while I interact with people from that culture.
Meta_Kntrl2	• I double check the accuracy of my cultural knowledge during intercultural interactions.
Meta_Kntrl3	• I carefully adjust my cultural knowledge after a cultural misunderstanding.
Dav_Konus1	• I modify the way I disagree with others to fit the cultural setting.
Dav_Konus2	• I change how I make requests of others depending on their cultural background.
Dav_Konus3	• I vary the way I show gratitude (express appreciation, accept compliments) based on the cultural context.
Dav_Söz1	• I change my use of pause and silence to suit different cultural situations.
Dav_Söz2	• I vary my verbal behaviours (accent, tone, rate of speaking) to fit specific cultural contexts.
Dav_Söz3	• I modify the amount of warmth I express to fit the cultural context.
Dav_Sod1	• I modify how close or far apart I stand when interacting with people from different cultures.
Dav_Sod2	• I change my non-verbal behaviours (hand gestures, head movements) to fit the cultural situation.
Dav_Sod3	• I vary the way I greet others (shake hands, bow, nod) when in different cultural contexts.

Genişletilmiş Kültürel Zekâ Ölçeği (E-CQS) (Türkçe)

Mot_Icse1	• Farklı kültürden insanlarla etkileşim kurmayı gerçekten severim.
Mot_Icse2	• Benim için yeni olan kültürel farklılıkları deneyimleyerek ilerleme kaydederim.
Mot_Icse3	• Bir şansım olsa, benzer kültürden insanlarla çalışmaktansa farklı kültürden insanlarla çalışmayı tercih ederim.

Mot_Dissal1	Farklı bir kültürde yaşayarak ya da çalışarak kazanabileceğim itibara değer veririm.
Mot_Dissal2	Bir seçeneğim olsa, bana tanıdık olan kültürel etkileşimle edinebileceğim maddi faydalardan (maaş, terfi, ikramiye) ziyade kültürlerarası etkileşimle edinebileceğim maddi faydalara değer verirdim.
Mot_Dissal3	Gelişen küresel ağlardan ve kültürel açıdan farklı bağlantılardan elde edebileceğim güvenilirliğe değer veririm.
Mot_Ozy1	Farklı kültürlerin yaşam koşullarıyla başa çıkabileceğim konusunda kendime çok güvenirim.
Mot_Ozy2	Benim için yeni olan farklı kültürlerden insanlarla etkileşim kurmanın oluşturduğu stresle başa çıkabileceğimden eminim.
Mot_Ozy3	Bana tanıdık olmayan bir kültürdeki yerel insanlarla (İngiltere'de İngiliz kökenli, Fransa'da Fransız kökenli gibi) sosyalleşebileceğim konusunda kendime oldukça güvenirim.
Bilis_Deger1	Kültürel ortamlar arasındaki farklı güzellik ve estetik görüşlerini tanımlayabilirim.
Bilis_Deger2	Dünya çapındaki davranışları açıklayan farklı kültürel değer ifadelerini tanımlayabilirim.
Bilis_Deger3	Farklı kültürlerdeki aile yapıları arasındaki farklılıkları ve kadınlar ile erkeklerden beklenen farklı rolleri tanımlayabilirim.
Bilis_Is1	Kültürlerarası politik sistemlerin benzerliklerini ve farklılıklarını tanımlayabilirim.
Bilis_Is2	Diğer kültürlerin hukuki ve ekonomik sistemlerini tanımlayabilirim.
Bilis_SosDil1	Birçok dili anlayabilir ve konuşabilirim.
Bilis_SosDil2	Diğer dillerin kurallarını (örn. sözcük, dil bilgisi yapılarını) bilirim.
Bilis_Lider1	Liderlik stillerinin farklı kültürel çevrelerdeki değişim biçimlerini tanımlayabilirim.
Bilis_Lider2	Farklı kültürden insanları nasıl rahatlatabileceğimi tanımlayabilirim.
Bilis_Lider3	Farklı kültürler arasında etkili müzakere stratejileri tanımlayabilirim.
Bilis_Lider4	Kültürlerarası insanları motive etmek ve ödüllendirmek için farklı yollar tanımlayabilirim.
Bilis_Lider5	Farklı kültürlerde çatışma ile baş etmenin etkili yollarını tanımlayabilirim.
Meta_Plan1	Farklı kültürden insanlarla etkileşim kurmadan önce eylem planı geliştiririm.
Meta_Plan2	Başka kültürlerden insanlarla tanışmadan önce muhtemel kültürel farklılıkları düşünürüm.
Meta_Plan3	Başka kültürlerden insanlarla tanışmadan önce ne başarmayı

	umduğumu kendime sorarım.
Meta_Fark1	• Kültürel geçmişimin farklı kültürlerden insanlarla olan etkileşimlerimi nasıl etkilediğinin farkındayım.
Meta_Fark2	• Kültürün spesifik bir durumda olup bitenler üzerindeki muhtemel etkisine çok dikkat ederim.
Meta_Fark3	• Başkalarının kültürel geçmişinin düşüncelerini, duygularını ve eylemlerini nasıl etkileyebileceğini oldukça bilincindeyim.
Meta_Kntrl1	• Bir kültürdeki insanlarla etkileşim kurarken o kültüre göre anlayışımı düzenlediğimden emin olurum.
Meta_Kntrl2	• Kültürlerarası etkileşimler süresince kültürel bilgimin doğruluğunu en az iki kez kontrol ederim.
Meta_Kntrl3	• Kültürel bir yanlış anlamadan sonra kültürel bilgimi dikkatlice düzeltirim.
Dav_Konus1	• Kültürel yapıya uyması için başkalarıyla aynı fikirde olmadığımı belirtme şeklimi karşımdakine göre ayarlarım.
Dav_Konus2	• Başkalarından nasıl istekte bulunacağımı onların kültürel geçmişlerine (kültürel arkaplanlarına) göre değiştiririm.
Dav_Konus3	• Kültürel bağlama dayanarak minnettarlığımı gösterme biçimimi (takdir etme, iltifat kabul etme) değiştiririm.
Dav_Söz1	• Farklı kültürel durumlara uyum sağlamak için konuşma sırasında duraksama ve sessiz kalma (iyi bir etkileşim kurabilmek açısından) kullanımını değiştiririm.
Dav_Söz2	• Sözel davranışlarımı (aksan, ton, konuşma hızı) belirli kültürel çevrelere uyacak şekilde değiştiririm.
Dav_Söz3	• Kültürel çevrelere uyacak şekilde konuşma sırasında gösterdiğim yakınlığın seviyesini ayarlarım.
Dav_Sod1	• Farklı kültürlerden insanlarla etkileşime girdiğimde ne kadar yakın ya da uzak duracağımı ayarlarım.
Dav_Sod2	• Sözel olmayan davranışlarımı (el hareketleri, baş hareketleri) kültürel duruma uyacak şekilde değiştiririm.
Dav_Sod3	• Farklı kültürel bağlamlarda başkalarını selamlama (el sıkışma, reverans-vücut selamı-, baş sallama) biçimimi değiştiririm.

Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeği (PRICA) (İngilizce)

PRICA1	• I dislike interacting with people from different cultures.
PRICA2	• Generally, I am comfortable interacting with a group of people from different cultures.
PRICA3	• I am tense and nervous while interacting with people from different cultures.
PRICA4	• I like to get involved in group discussions with others who are from different cultures.

PRICA5	• Engaging in a group discussion with people from different cultures makes me tense and nervous.
PRICA6	• I am calm and relaxed with interacting with a group of people who are from different cultures.
PRICA7	• While participating in a conversation with a person from a different culture, I feel very nervous.
PRICA8	• I have no fear of speaking up - in a conversation with a person from a different culture.
PRICA9	• Ordinarily I am very tense and nervous in conversations with a person from a different culture.
PRICA10	• Ordinarily I am very calm and relaxed in conversations with a person from a different culture.
PRICA11	• While conversing with a person from a different culture I feel very relaxed.
PRICA12	• I'm afraid to speak up in conversations with a person from a different culture.
PRICA13	• I face the prospect of interacting with people from different cultures with confidence.
PRICA14	• My thoughts become confused and jumbled when interacting with people from different cultures.
PRICA15	• I enjoy interacting with people from different cultures.
PRICA16	• Communicating with people from different cultures makes me feel uncomfortable.

Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeği (PRICA) (Türkçe)

PRICA1	• Farklı kültürden insanlarla etkileşim kurmaktan hoşlanmam.
PRICA2	• Farklı kültürlerdeki bana tanıdık olmayan gruplarla etkileşim kurarken genellikle rahatım.
PRICA3	• Farklı kültürlerden insanlarla etkileşimdeyken gergin ve endişeliyim.
PRICA4	• Farklı kültürlerden olan başka insanların grup tartışmasına dahil olmak hoşuma gider.
PRICA5	• Farklı kültürlerden insanların grup tartışmasına dahil olmak beni gergin ve endişeli yapar.
PRICA6	• Farklı kültürlerden bir grup insanla etkileşim kurarken sakin ve rahatım.
PRICA7	• Farklı kültürden bir insanla sohbete ederken oldukça endişeli hissederim.
PRICA8	• Farklı kültürden bir insanla sohbet ederken konuşmaktan korkmam.
PRICA9	• Farklı kültürden bir insanla sohbet ederken genelde oldukça gergin ve endişeliyim.
PRICA10	• Farklı kültürden bir insanla sohbet ederken genelde oldukça sakin ve

	rahatım.
PRICA11	• Farklı kültürden bir insanla sohbet ederken oldukça rahatım.
PRICA12	• Farklı kültürden bir insanla sohbet ederken konuşmaktan korkarım.
PRICA13	• Farklı kültürlerden insanlarla etkileşime girerken karşımdaki kişinin güven beklentisini karşılarım.
PRICA14	• Farklı kültürden insanlarla etkileşim kurarken düşüncelerim karmaşıklaşır ve içinden çıkılmaz bir hal alır.
PRICA15	• Farklı kültürden insanlarla etkileşim kurmaktan hoşlanırım.
PRICA16	• Farklı kültürden insanlarla iletişim kurmak bana huzursuz hissettirir.

Araştırma Bulgularına Yönelik İstatistikler ve Tablolar

Korelasyon ve Kısmi Korelasyon Değerlerine Yönelik Bulgular

Araştırmanın temel varsayımları çerçevesinde sırasıyla (1) kültürel zekâ modeli , (2) kültürel zekânın motivasyon bileşeni, (3) kültürel zekânın bilişsel boyutu, (4) kültürel zekânın üstbilişsel boyutu ve (5) kültürlerarası iletişim kaygısı (PRICA) ölçeklerinin korelasyon ve kısmi korelasyon tabloları aşağıda yer almaktadır.

Tek faktör korelasyon değerinde ise aşağıda yer alan korelasyon değerleri ve tanımlayıcı istatistikler bulunmaktadır.

Tanımlayıcı İstatistikler					
	Örneklem	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std. Sapma
Motivasyonel	239	2,00	5,00	3,9540	,54978
Bilişsel	239	2,29	5,00	3,6354	,58501
Üstbilişsel	239	2,14	5,00	3,8093	,57466
Davranışsal	239	1,40	5,00	3,5088	,72706

Tablo 3.7.1: Kültürel Zekâ Ölçeği Korelasyon Tablosu

[illegible]

Tablo 3.7.2: Kültürel Zekâ Modeli Kısmi Korelasyon Tablosu

[illegible]

Tablo 3.7.3: Motivasyonel Kültürel Zekâ Korelasyon Tablosu

Motivasyonel Kültürel Zekâ - Korelasyon Matrisi									
	Mot_I cse1	Mot_I cse2	Mot_I cse3	Mot_ Dissa l1	Mot_ Dissa l2	Mot_ Dissa l3	Mot_ Ozy1	Mot_ Ozy2	Mot_ Ozy3
Mot_Icse1									
Mot_Icse2	,573								
Mot_Icse3	,283	,273							
Mot_Dissal1	,047	,086	,323						
Mot_Dissal2	,177	,135	,243	,500					
Mot_Dissal3	,176	,182	,333	,638	,349				
Mot_Ozy1	,317	,330	,198	,247	,288	,287			
Mot_Ozy2	,266	,406	,099	,126	,179	,226	,712		
Mot_Ozy3	,296	,350	,295	,169	,235	,249	,606	,549	

Tablo 3.7.4: Motivasyonel Kültürel Zekâ Kısmi Korelasyon Tablosu

Motivasyonel Kültürel Zekâ - Kısmi Korelasyon Matrisi									
	Mot_I cse1	Mot_I cse2	Mot_I cse3	Mot_ Dissa l1	Mot_ Dissa l2	Mot_ Dissa l3	Mot_ Ozy1	Mot_ Ozy2	Mot_ Ozy3
Mot_Icse1									
Mot_Icse2	-,488								
Mot_Icse3	-,131	-,121							
Mot_Dissal1	,154	-,010	-,145						
Mot_Dissal2	-,107	,029	-,037	-,376					
Mot_Dissal3	-,084	-,006	-,117	-,548	,014				
Mot_Ozy1	-,143	,079	-,002	-,106	-,090	-,006			
Mot_Ozy2	,086	-,255	,138	,072	,015	-,082	-,557		
Mot_Ozy3	-,017	-,074	-,196	,062	-,059	-,044	-,316	-,194	

Tablo 3.7.5: Bilişsel Kültürel Zekâ Korelasyon Tablosu

Bilişsel Kültürel Zekâ - Korelasyon Matrisi												
	Bilis_Dege r1	Bilis_Dege r2	Bilis_Dege r3	Bilis_Is1	Bilis_Is2	Bilis_SosD il1	Bilis_SosD il2	Bilis_Lider 1	Bilis_Lider 2	Bilis_Lider 3	Bilis_Lider 4	Bilis_Lider 5
Bilis_Deger1												
Bilis_Deger2	,523											
Bilis_Deger3	,283	,476										
Bilis_Is1	,340	,284	,372									
Bilis_Is2	,171	,097	,208	,586								
Bilis_SosDil1	,198	,185	,194	,277	,400							
Bilis_SosDil2	,249	,197	,259	,349	,363	,624						
Bilis_Lider1	,373	,381	,252	,318	,184	,302	,359					
Bilis_Lider2	,341	,299	,254	,511	,423	,396	,342	,402				
Bilis_Lider3	,229	,222	,195	,439	,428	,412	,365	,241	,569			
Bilis_Lider4	,257	,354	,356	,352	,237	,315	,338	,432	,493	,386		
Bilis_Lider5	,093	,114	,158	,443	,451	,379	,366	,197	,584	,554	,368	

Tablo 3.7.6: Bilişsel Kültürel Zekâ Kısmi Korelasyon Tablosu

Bilişsel Kültürel Zekâ - Kısmi Korelasyon Matrisi												
	Bilis_Dege r1	Bilis_Dege r2	Bilis_Dege r3	Bilis_Is1	Bilis_Is2	Bilis_SosD il1	Bilis_SosD il2	Bilis_Lider 1	Bilis_Lider 2	Bilis_Lider 3	Bilis_Lider 4	Bilis_Lider 5
Bilis_Deger1												
Bilis_Deger2	-,383											
Bilis_Deger3	,029	-,349										
Bilis_Is1	-,142	-,011	-,197									
Bilis_Is2	,007	,097	-,021	-,429								
Bilis_SosDil1	,009	-,035	,003	,144	-,189							
Bilis_SosDil2	-,085	,063	-,092	-,072	-,039	-,491						
Bilis_Lider1	-,124	-,144	,039	-,075	,044	-,051	-,155					
Bilis_Lider2	-,151	-,016	,022	-,141	-,043	-,094	,095	-,160				
Bilis_Lider3	-,029	-,055	,042	-,077	-,088	-,119	-,037	,063	-,224			
Bilis_Lider4	,047	-,102	-,166	-,016	,056	-,022	-,062	-,217	-,194	-,086		
Bilis_Lider5	,159	,024	,041	-,108	-,117	-,038	-,106	,076	-,321	-,244	-,087	

Tablo 3.7.7: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Korelasyon Tablosu

Üstbilişsel Kültürel Zekâ - Korelasyon Matrisi									
	Meta_Plan 1	Meta_Plan 2	Meta_Plan 3	Meta_Fark 1	Meta_Fark 2	Meta_Fark 3	Meta_Kntrl 1	Meta_Kntrl 2	Meta_Kntrl 3
Meta_Plan1									
Meta_Plan2	,261								
Meta_Plan3	,502	,410							
Meta_Fark1	,138	,266	,168						
Meta_Fark2	,315	,275	,340	,444					
Meta_Fark3	,220	,235	,086	,466	,383				
Meta_Kntrl1	,378	,251	,252	,304	,529	,361			
Meta_Kntrl2	,421	,263	,252	,338	,295	,482	,438		
Meta_Kntrl3	,168	,181	,167	,268	,213	,370	,313	,415	

Tablo 3.7.8: Üstbilişsel Kültürel Zekâ Ters Korelasyon Tablosu

Üstbilişsel Kültürel Zekâ - Kısmi Korelasyon Matrisi									
	Meta_Plan 1	Meta_Plan 2	Meta_Plan 3	Meta_Fark 1	Meta_Fark 2	Meta_Fark 3	Meta_Kntrl 1	Meta_Kntrl 2	Meta_Kntrl 3
Meta_Plan1									
Meta_Plan2	,002								
Meta_Plan3	-,399	-,311							
Meta_Fark1	,101	-,108	-,020						
Meta_Fark2	-,051	-,020	-,192	-,274					
Meta_Fark3	-,043	-,081	,168	-,267	-,156				
Meta_Kntrl1	-,162	-,049	,049	,009	-,383	-,040			
Meta_Kntrl2	-,262	-,050	-,018	-,101	,085	-,268	-,191		
Meta_Kntrl3	,071	-,013	-,081	-,059	,041	-,167	-,124	-,229	

Tablo 3.7.9: Davranışsal Kültürel Zekâ Korelasyon Tablosu

Davranışsal Kültürel Zekâ - Korelasyon Matrisi									
	Dav_ Sod1	Dav_ Sod2	Dav_ Sod3	Dav_ Konu s1	Dav_ Konu s2	Dav_ Konu s3	Dav_ Söz1	Dav_ Söz2	Dav_ Söz3
Dav_Sod1									
Dav_Sod2	,534								
Dav_Sod3	,637	,585							
Dav_Konus1	,303	,385	,314						
Dav_Konus2	,354	,354	,235	,453					
Dav_Konus3	,477	,384	,440	,431	,571				
Dav_Söz1	,330	,241	,302	,279	,246	,482			
Dav_Söz2	,390	,432	,420	,232	,385	,347	,330		
Dav_Söz3	,542	,486	,406	,278	,209	,402	,361	,440	

Tablo 3.7.10: Davranışsal Kültürel Zekâ Kısmi Korelasyon Tablosu

Davranışsal Kültürel Zekâ - Kısmi Korelasyon Matrisi									
	Dav_ Sod1	Dav_ Sod2	Dav_ Sod3	Dav_ Konu s1	Dav_ Konu s2	Dav_ Konu s3	Dav_ Söz1	Dav_ Söz2	Dav_ Söz3
Dav_Sod1									
Dav_Sod2	-,102								
Dav_Sod3	-,420	-,331							
Dav_Konus1	,052	-,159	-,080						
Dav_Konus2	-,155	-,130	,220	-,274					
Dav_Konus3	-,077	,046	-,187	-,104	-,437				
Dav_Söz1	-,036	,068	-,017	-,092	,089	-,318			
Dav_Söz2	,037	-,114	-,186	,087	-,276	,075	-,153		
Dav_Söz3	-,312	-,224	,110	-,068	,193	-,142	-,121	-,240	

Tablo 3.7.11: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Korelasyon Tablosu

Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeği - Korelasyon Matrisi																
	PRIC A1	RRIC A2	PRIC A3	PRIC A4	PRIC A5	PRIC A6	PRIC A7	PRIC A8	PRIC A9	PRIC A10	PRIC A11	PRIC A12	PRIC A13	PRIC A14	PRIC A15	PRIC A16
PRICA1																
RRICA2	,202															
PRICA3	,324	,615														
PRICA4	,095	,425	,245													
PRICA5	,269	,592	,750	,328												
PRICA6	,145	,552	,520	,442	,484											
PRICA7	,273	,520	,599	,279	,654	,496										
PRICA8	,207	,439	,492	,282	,389	,638	,441									
PRICA9	,287	,538	,703	,276	,705	,566	,789	,500								
PRICA10	,186	,445	,610	,315	,514	,627	,503	,610	,562							
PRICA11	,283	,602	,585	,343	,590	,668	,619	,578	,685	,741						
PRICA12	,417	,501	,574	,275	,586	,469	,661	,487	,722	,418	,602					
PRICA13	,214	,383	,444	,142	,361	,393	,333	,446	,384	,526	,481	,356				
PRICA14	,308	,471	,457	,180	,387	,476	,440	,537	,504	,339	,492	,573	,369			
PRICA15	,353	,436	,375	,278	,316	,433	,394	,383	,431	,405	,437	,345	,331	,338		
PRICA16	,476	,272	,444	,124	,351	,173	,325	,177	,350	,285	,275	,442	,159	,383	,340	

Tablo 3.7.12: Kültürlerarası İletişim Kaygısı Kısmi Korelasyon Tablosu

Kültürlerarası İletişim Kaygısı - Kısmi Korelasyon Ölçeği																
	PRIC A1	RRIC A2	PRIC A3	PRIC A4	PRIC A5	PRIC A6	PRIC A7	PRIC A8	PRIC A9	PRIC A10	PRIC A11	PRIC A12	PRIC A13	PRIC A14	PRIC A15	PRIC A16
PRICA1																
RRICA2	,119															
PRICA3	-,095	-,287														
PRICA4	-,009	-,240	,148													
PRICA5	-,012	-,133	-,405	-,126												
PRICA6	,092	-,088	-,033	-,234	≈0,0											
PRICA7	,003	-,067	,060	,003	-,163	,016										
PRICA8	-,031	,020	-,077	-,009	,094	-,253	-,003									
PRICA9	,094	,131	-,247	,049	-,154	-,071	-,428	,027								
PRICA10	,119	,199	-,255	-,083	,010	-,143	-,046	-,274	,013							
PRICA11	-,123	-,248	,177	,044	-,068	-,169	-,043	,037	-,163	-,487						
PRICA12	-,189	-,023	,026	-,074	-,053	,019	-,156	-,141	-,293	,167	-,145					
PRICA13	-,067	-,072	-,081	,089	-,016	,046	,040	-,062	,045	-,245	-,033	-,055				
PRICA14	-,017	-,132	-,008	,094	,069	-,132	,013	-,285	-,056	,209	-,091	-,170	-,123			
PRICA15	-,223	-,188	,077	-,066	,103	-,115	-,056	-,064	-,146	-,043	,006	,131	-,097	,021		
PRICA16	-,283	,030	-,195	-,016	-,010	,105	,001	,173	,068	-,184	,099	-,187	,137	-,225	-,170	

KMO ve Bartlett Test İstatistiklerine Yönelik Bulgular

Faktör analizinin varsayımlarına uygunluğunu test etmek amacıyla gerçekleştirilen ve model ve faktörlerin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla gerçekleştirilen KMO ve Bartlett testlerinin değerleri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3.7.13: KMO ve Bartlett Test Sonuçları

Kültürel Zekâ		
KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,827
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4493,350
	df	741
	Sig.	0,000
Motivasyonel Kültürel Zekâ		
KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,740
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	735,239
	df	36
	Sig.	,000
Bilişsel Kültürel Zekâ		
KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,850
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1040,499
	df	66
	Sig.	,000
Üstbilişsel Kültürel Zekâ		
KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,793
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	571,380
	df	36
	Sig.	,000
Davranışsal Kültürel Zekâ		
KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,816
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	786,042
	df	36
	Sig.	,000
Kültürlerarası İletişim Kaygısı		
KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,907
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2306,670
	df	120
	Sig.	,000

Doğrulayıcı Faktör Analizleri MI ve Per Change Hata Değerlerine Yönelik Bulgular

Tek Faktör Kültürel Zekâ Modelinde 3. Aşama MI ve Per Change Değerleri

Tek Faktör Kültürel Zekâ Modeli 3. Aşama Düzeltme İndisi Değerleri						
MI Kovaryans	M.I.	Par Change		MI Regresyon	M.I.	Par Change
e39 <--> e14	6,889	0,1		Mot_Dissal2 <--- Meta_Fark1	4,156	-0,148
e35 <--> e38	4,809	-0,066		Mot_Dissal2 <--- Mot_Icse13	7,534	0,169
e34 <--> e36	6,315	-0,114		Bilis_Deger1 <--- Mot_Dissal2	7,332	0,122
e34 <--> e35	12,671	0,184		Bilis_Deger1 <--- Meta_Kntrl3	5,155	0,121
e29 <--> e38	8,135	0,073		Bilis_Deger1 <--- Mot_Icse13	4,602	-0,096
e26 <--> e31	7,939	0,092		Bilis_Deger2 <--- Bilis_Lider4	4,806	0,107
e24 <--> Bila	5,978	0,044		Bilis_Is1 <--- Bilis_SosDil1	4,367	-0,08
e24 <--> Dava	13,47	-0,109		Bilis_Is2 <--- Bilis_Deger2	6,686	-0,184
e24 <--> e14	5,301	-0,093		Bilis_Is2 <--- Bilis_SosDil1	8,73	0,129
e24 <--> e38	4,334	0,055		Bilis_SosDil1 <--- Bilis_Is2	5,689	0,161
e23 <--> e36	5,12	-0,068		Bilis_Lider2 <--- Meta_Plan2	5,237	0,103
e23 <--> e35	4,432	-0,072		Bilis_Lider2 <--- Meta_Kntrl3	6,264	-0,126
e23 <--> e24	5,303	0,07		Bilis_Lider4 <--- Bilis_Deger2	5,051	0,137
e22 <--> Dava	12,287	-0,099		Bilis_Lider4 <--- Meta_Kntrl1	4,029	-0,098
e22 <--> e36	5,389	0,068		Meta_Fark1 <--- Mot_Dissal2	4,282	-0,098
e22 <--> e31	4,086	-0,053		Meta_Fark1 <--- Bilis_Deger2	6,028	0,155
e22 <--> e24	8,206	0,084		Meta_Fark1 <--- Meta_Fark3	4,435	0,118
e21 <--> Dava	9,919	0,095		Meta_Fark1 <--- Dav_Konus1	11,817	-0,156
e21 <--> e29	7,464	-0,084		Meta_Fark1 <--- Dav_Söz2	5,642	-0,092
e21 <--> e24	5,944	-0,077		Meta_Fark1 <--- Dav_SOD2	5,223	-0,093
e21 <--> e23	9,573	0,095		Meta_Fark2 <--- Bilis_Is1	8,895	-0,142
e21 <--> e22	4,758	-0,065		Meta_Fark2 <--- Bilis_Is2	9,53	-0,138
e20 <--> e23	9,231	-0,118		Meta_Fark2 <--- Meta_Kntrl1	4,432	0,104
e20 <--> e22	5,209	0,086		Meta_Fark2 <--- Meta_Kntrl2	4,902	-0,09
e19 <--> e39	5,186	0,068		Meta_Fark2 <--- Meta_Kntrl3	5,339	-0,128
e19 <--> e31	7,09	-0,075		Meta_Fark2 <--- Dav_Konus3	4,21	0,108
e19 <--> e23	7,679	-0,085		Meta_Fark3 <--- Dava	4,164	-0,129
e19 <--> e20	4,832	0,089		Meta_Fark3 <--- Meta_Fark1	5,154	0,121
e18 <--> e39	4,26	0,047		Meta_Fark3 <--- Dav_Konus1	13,545	-0,16
e18 <--> e38	4,002	-0,042		Meta_Fark3 <--- Dav_SOD2	5,661	-0,092
e16 <--> Dava	9,559	0,12		Meta_Kntrl1 <--- Meta_Fark2	5,272	0,128
e16 <--> e14	7,032	0,14		Meta_Kntrl1 <--- Dav_Konus1	11,902	0,161
e16 <--> e39	7,762	-0,106		Meta_Kntrl1 <--- Dav_SOD2	7,379	0,113

e12 <--> e26	8,303	0,085	Meta_Kntrl2 <--- Bilis_Is2	4,126	0,119
e12 <--> e24	4,871	-0,055	Meta_Kntrl2 <--- Meta_Fark2	5,057	-0,158
e11 <--> Dava	7,789	-0,068	Meta_Kntrl3 <--- Bilis_Deger1	5,396	0,133
e11 <--> e31	4,285	-0,047	Meta_Kntrl3 <--- Meta_Fark2	4,171	-0,113
e11 <--> e24	6,887	0,067	Meta_Kntrl3 <--- Dav_Konus1	6,205	0,115
e11 <--> e16	6,383	-0,084	Mot_Icse13 <--- Dava	9,337	0,264
e10 <--> e35	8,997	-0,096	Mot_Icse13 <--- Mot_Dissal2	6,304	0,156
e10 <--> e29	4,493	0,058	Mot_Icse13 <--- Dav_Konus1	11,516	0,201
e10 <--> e16	7,747	0,103	Mot_Icse13 <--- Dav_SOD1	7,262	0,16
e9 <--> MotA	4,46	-0,064	Mot_Icse13 <--- Dav_SOD2	11,457	0,179
e9 <--> e35	4,362	0,091	Mot_Ozy1 <--- Meta_Plan2	6,182	0,101
e9 <--> e34	4,514	0,122	Mot_Ozy1 <--- Dav_Konus3	4,199	0,088
e9 <--> e24	10,446	-0,125	Mot_Ozy2 <--- Dava	5,385	-0,127
e9 <--> e22	10,915	-0,123	Mot_Ozy2 <--- Bilis_Lider2	4,452	-0,092
e9 <--> e21	10,275	0,127	Mot_Ozy2 <--- Mot_Icse13	6,378	-0,098
e9 <--> e19	6,913	0,104	Mot_Ozy2 <--- Dav_Konus1	4,066	-0,075
e9 <--> e16	5,57	0,12	Mot_Ozy2 <--- Dav_Konus3	9,713	-0,138
e7 <--> e23	5,606	0,07	Mot_Ozy2 <--- Dav_SOD2	4,858	-0,073
e7 <--> e12	4,538	0,051	Mot_Ozy3 <--- Bilis_Is2	4,473	-0,088
e7 <--> e11	6,229	-0,062	Mot_Ozy3 <--- Bilis_Lider4	4,241	0,107
e7 <--> e9	4,315	0,078	Mot_Ozy3 <--- Mot_Icse13	8,022	0,122
e5 <--> e35	5,293	-0,117	Dav_Konus1 <--- Meta_Fark1	6,422	-0,177
e5 <--> e29	4,648	0,094	Dav_Konus1 <--- Meta_Fark3	5,763	-0,168
e5 <--> e26	7,285	-0,145	Dav_Konus1 <--- Meta_Kntrl1	4,727	0,137
e5 <--> e10	5,103	0,093	Dav_Konus1 <--- Meta_Kntrl3	4,821	0,156
e3 <--> e34	5,027	-0,114	Dav_Konus3 <--- Meta_Fark2	4,544	0,113
e3 <--> e9	5,743	-0,102	Dav_Söz2 <--- Bilis_Is2	6,22	-0,166
e2 <--> Meta	7,212	-0,055	Dav_Söz2 <--- Meta_Plan2	5,723	-0,176
e2 <--> e36	4,957	0,088	Dav_SOD2 <--- Bilis_Is1	4,674	0,134
e2 <--> e29	5,355	-0,089	Dav_SOD2 <--- Meta_Fark1	5,117	-0,161
e2 <--> e23	4,084	-0,079	Dav_SOD2 <--- Meta_Fark2	5,524	-0,164
e2 <--> e21	5,971	0,099	Dav_SOD2 <--- Meta_Fark3	4,364	-0,149
e2 <--> e16	4,998	0,116	Dav_SOD2 <--- Mot_Icse13	6,112	0,149
e2 <--> e7	4,94	-0,084			

Dört Faktör Kültürel Zekâ Modeline Yönelik MI ve Per Change Değerleri

Motivasyononel Kültürel Zekâ Bulguları

Dört Faktör Kültürel Zekâ Modeli 2. Aşama Düzeltme İndisi Değerleri							
MI Kovaryans	M.I.	Par Change	MI Regresyon	M.I.	Par Change		
e7 <--> e8	14,971	0,082	Mot_Ozy2 <--- Mot_Dissal3	4,743	-0,106		
e6 <--> e8	5,756	-0,066	Mot_Ozy2 <--- Mot_Dissal2	7,323	-0,109		
e5 <--> e8	8,566	-0,099	Mot_Ozy2 <--- Mot_Dissal1	10,924	-0,123		
e5 <--> e6	14,25	0,158	Mot_Ozy2 <--- Mot_Icse13	15,903	-0,16		
e4 <--> e8	12,347	-0,13	Mot_Ozy1 <--- Mot_Ozy2	5,507	0,11		
e4 <--> e6	85,512	0,426	Mot_Ozy1 <--- Mot_Icse13	6,134	-0,1		
e4 <--> e5	46,552	0,383	Mot_Ozy1 <--- Mot_Icse12	8,232	-0,184		
e3 <--> e8	17,941	-0,146	Mot_Dissal3 <--- Mot_Dissal2	12,12	0,174		
e3 <--> e7	6,891	-0,091	Mot_Dissal3 <--- Mot_Dissal1	75,362	0,401		
e3 <--> e6	13,905	0,16	Mot_Dissal3 <--- Mot_Icse13	12,278	0,174		
e3 <--> e5	5,105	0,118	Mot_Dissal2 <--- Mot_Dissal3	11,665	0,251		
e3 <--> e4	14,795	0,221	Mot_Dissal2 <--- Mot_Dissal1	41,023	0,36		
e2 <--> e7	11,11	-0,067	Mot_Dissal2 <--- Mot_Icse13	4,507	0,129		
e2 <--> e3	4,955	0,07	Mot_Dissal1 <--- Mot_Ozy2	4,019	-0,155		
e1 <--> e3	7,22	0,086	Mot_Dissal1 <--- Mot_Dissal3	69,987	0,676		
e1 <--> e2	54,257	0,138	Mot_Dissal1 <--- Mot_Dissal2	39,584	0,423		
			Mot_Dissal1 <--- Mot_Icse13	13,061	0,241		
			Mot_Icse13 <--- Mot_Ozy2	5,839	-0,174		
			Mot_Icse13 <--- Mot_Dissal3	11,38	0,253		
			Mot_Icse13 <--- Mot_Dissal2	4,34	0,13		
			Mot_Icse13 <--- Mot_Dissal1	13,036	0,208		
			Mot_Icse13 <--- Mot_Icse11	5,691	0,237		
			Mot_Icse12 <--- Mot_Icse13	4,376	0,076		
			Mot_Icse12 <--- Mot_Icse11	42,812	0,383		
			Mot_Icse11 <--- Mot_Icse13	6,376	0,093		
			Mot_Icse11 <--- Mot_Icse12	39,294	0,368		

Bilişsel Kültürel Zekâ Bulguları

Dört Faktör Bilişsel Kültürel Zekâ Modeli 2. Aşama Düzeltme İndisi Değerleri							
MI Kovaryans		M.I.	Par Change	MI Regresyon		M.I.	Par Change
e9 <-->	e10	5,508	0,064	Bilis_Lider3 <--- Bilis_Lider1		6,196	-0,133
e8 <-->	e11	5,937	0,075	Bilis_Lider2 <--- Bilis_Deger3		4,376	-0,107
e8 <-->	e10	9,245	-0,1	Bilis_Lider1 <--- Bilis_Lider3		4,628	-0,119
e7 <-->	e9	5,773	-0,081	Bilis_Lider1 <--- Bilis_Deger1		5,833	0,144
e5 <-->	e10	4,336	0,073	Bilis_Is2 <--- Bilis_SosDil1		8,659	0,128
e5 <-->	e8	4,496	-0,079	Bilis_Is1 <--- Bilis_SosDil1		5,802	-0,091
e5 <-->	e6	8,742	0,131	Bilis_Is1 <--- Bilis_Deger3		5,269	0,129
e4 <-->	e6	8,392	-0,111	Bilis_Deger1 <--- Bilis_Lider1		5,113	0,126
e3 <-->	e11	4,427	0,064				
e3 <-->	e10	4,472	-0,068				
e3 <-->	e9	5,484	-0,067				
e3 <-->	e4	6,662	0,081				
e1 <-->	e8	7,682	0,096				
e1 <-->	e5	4,099	-0,074				

Kültürlerarası İletişim Kaygısı Modeline Yönelik MI ve Per Change Değerleri

Dört Faktör Kültürel Zekâ Modeli 2. Aşama Düzeltme İndisi Değerleri					
MI Kovaryans	M.I.	Par Change	MI Regresyon	M.I.	Par Change
e15 <--> e1	7,035	0,051	PRICA8 <--- PRICA14	4,017	0,104
e14 <--> e8	7,4	0,074	PRICA1 <--- PRICA15	4,847	0,158
e12 <--> e1	4,488	0,047	PRICA15 <--- PRICA1	5,124	0,104
e12 <--> e15	5,561	-0,041	PRICA12 <--- PRICA1	4,363	0,11
e12 <--> e14	4,713	0,049			
e12 <--> e13	5,371	-0,056			
e7 <--> e8	8,138	-0,071			
e7 <--> e13	4,976	-0,058			
e7 <--> e12	9,862	0,065			

Doğrulamalı Faktör Analizi Standardize Edilmiş Regresyon Değerlerine Yönelik Bulgular

Tablo 3.7.14: Tek Faktör Kültürel Zekâ Modeli Standardize Regresyon Değerleri Tablosu

İfade Kısaltması	Değişken	Standardize Regresyon Yükler
Dav_SOD2	Davranışsal Kültürel Zekâ	0,675
Dav_SOD1		0,722
Dav_Söz2		0,539
Dav_Konus3		0,67
Dav_Konus1		0,529
Mot_Ozy3	Motivasyonel Kültürel Zekâ	0,698
Mot_Ozy2		0,78
Mot_Ozy1		0,895
Mot_Icse13		0,245
Mot_Icse11		0,369
Mot_Dissal2		0,304
Meta_Kntrl3	Üstbilişsel Kültürel Zekâ	0,515
Meta_Kntrl2		0,639
Meta_Kntrl1		0,683
Meta_Fark3		0,631
Meta_Fark2		0,628
Meta_Fark1		0,569
Meta_Plan2		0,412
Bilis_Lider4	Bilişsel Kültürel Zekâ	0,591
Bilis_Lider2		0,79
Bilis_SosDil1		0,515
Bilis_Is2		0,528
Bilis_Is1		0,632
Bilis_Deger2		0,409
Bilis_Deger1		0,457

Tablo 3.7.15: Dört Faktör Kültürel Zekâ Modeli Standardize Regresyon Değerleri Tabloları

İfade Kısaltması	Değişken	Standardize Regresyon Yükler
Mot_Icse1	Motivasyonel Kültürel Zekâ	0,366
Mot_Dissal2		0,305
Mot_Dissal3		0,322
Mot_Ozy1		0,893
Mot_Ozy2		0,79
Mot_Ozy3		0,689

İfade Kısaltması	Değişken	Standardize Regresyon Yükler
Bilis_Deger1	Bilişsel Kültürel Zekâ	0,457
Bilis_Deger3		0,426
Bilis_Is1		0,649
Bilis_Is2		0,529
Bilis_SosDil1		0,528
Bilis_SosDil2		0,533
Bilis_Lider1		0,538
Bilis_Lider2		0,772
Bilis_Lider3		0,659
Bilis_Lider4		0,625

İfade Kısaltması	Değişken	Standardize Regresyon Yükler
Meta_Plan2	Üstbilişsel Kültürel Zekâ	0,382
Meta_Fark1		0,563
Meta_Fark3		0,696
Meta_Kntrl1		0,573
Meta_Kntrl2		0,701
Meta_Kntrl3		0,541

İfade Kısaltması	Değişken	Standardize Regresyon Yükler
Dav_Konus1	Davranışsal Kültürel Zekâ	0,456
Dav_Söz1		0,45
Dav_Söz2		0,592
Dav_Söz3		0,678
Dav_SOD1		0,726
Dav_SOD2		0,744
Dav_SOD3		0,704

Tablo 3.7.16: Kùltùrlèrèràsı İletişim Kaygısı Modeli Standardize Regresyon Değerleri Tablosu

İfade Kısaltması	Değişken	Standardize Regresyon Yùkler
PRICA3	Kùltùrlèrèràsı İletişim Kaygısı	0,74
PRICA4		0,366
PRICA7		0,751
PRICA12		0,784
PRICA13		0,543
PRICA14		0,659
PRICA15		0,532
PRICA11		0,799
PRICA1		0,434
PRICA8		0,685

Genişletilmiş Kültürel Zekâ leği Kullanım İzni Belgesi

22.03.2019

Istanbul Universitesi Posta - About to request using permission for Van Dyne et. al.'s (2012) E-CQS in Master Thesis

BURAK KULLI <burak.kulli@istanbul.edu.tr>

About to request using permission for Van Dyne et. al.'s (2012) E-COS in Master Thesis

2 ileti

BURAK KULLI <burak.kulli@istanbul.edu.tr>
Alici: cquery@culturalq.com

18 Mart 2019 21:28

To whom it may concern,

I'm research and teaching assistant Burak Kulli, from Istanbul University, Management and Organization Department. I have been conducting a master thesis project "A Comparative Study to Determine Relationship Between Cultural Intelligence and Intercultural Communication Apprehension" for 18 months. Up to date have completed the literature review, and now, I'm seeking out to proper CQ scale for my thesis.

My master thesis will be focus on both Turkish and English Ex-MBA student contexts. Furthermore, to determine and to examine the different CQ levels of these contexts, I ask for your support. Hence, I would like to ask your permission for that could you share the Van Dyne et. al.'s (2012) E-CQ Scale with me?

I look forward to hearing from you.

Sincerely,
Burak Kulli

Here is my university link: <http://aves.istanbul.edu.tr/burak.kulli/>

Here is my supervisor link: <http://aves.istanbul.edu.tr/cuneyta/>

Keyla Waslawski <keyla.waslawski@culturalq.com>
Alici: BURAK KULLI <burak.kulli@istanbul.edu.tr>

19 Mart 2019 22:09

Hello Burak,

Thank you for using a university email.

You have our permission to use the cultural intelligence scale in your research.

There are two easy ways you can use our scales in your research.

1) We offer on-line assessments using the E-CQS that provide personal feedback reports to participants. This provides them with an incentive to participate in your research because the reports allow people to compare their CQ scores with the world-wide norms and also gives them information on the CQ sub-dimensions. The feedback reports also include questions to guide interpretation of results and creation of personal development plans. We offer highly discounted prices cost for academic researchers. Alternatively, you can set up a program using the E-CQS where participants pay personally by individual credit card before accessing the assessment. In either case, we can provide you with an xls file with individual participant responses to the items in the E-CQS that you can use in your research. I can give you more information on these programs and costs if you are interested.

2) You can create your own survey using the 39 E-CQS items in the attached file. If you do this, be sure to include the following copyright information on all electronic and paper copies of the survey.

0 Cultural Intelligence Center 2018. Used by permission of Cultural Intelligence Center.

Note. Use of this scale granted to academic researchers for research purposes only.

For information on using the scale for purposes other than academic research (e.g., consultants and non-academic organizations), please send an email to info@culturalq.com

Please remember these are copyrighted scales and we are making them available to you ONLY for scholarly

<https://mail.google.com/mail/u/1/?ik=34110dff2c&view=pt&search=all&permthid=thread-a%3Ar-3891736852029670751&simpl=msg-a%3Ar-36719...> 1/2

Zekâyâ Yönelik Gerçekleştirilen Bazı Çalışma Örnekleri

Tablo 3.7.17: Kültürel Zekâ ile İlgili Önemli Çalışmalardan Seçmeler

Zekânın çevresel koşullara bağlı olarak değişimi		
1		
a	Deary, I. J., Whalley, L. J., Lemmon, H., Crawford, J. R., & Starr, J. M. (2000). The stability of individual differences in mental ability from childhood to old age: follow-up of the 1932 Scottish Mental Survey. <i>Intelligence</i> , 28(1), 49-55.	1932 yılında gerçekleştirilen İskoç Zihin Araştırmasının 66 yıl sonra test edilerek insan zihninde yaş ve çevresel unsurlara bağlı olarak bir farklılık gerçekleşip gerçekleşmediğinin ortaya konması
b	Avolio, B. J., & Waldman, D. A. (1994). Variations in cognitive, perceptual, and psychomotor abilities across the working life span: Examining the effects of race, sex, experience, education, and occupational type. <i>Psychology and Aging</i> , 9(3), 430.	ABD Çalışma bakanlığının ortaya koyduğu bilişsel, algısal ve psikometrik yeteneklerin çalışma hayatı boyunca test edildiği bir araştırma
c	Schwartzman, A. E., Gold, D., Andres, D., Arbuckle, T. Y., & Chalkelson, J. (1987). Stability of intelligence: A 40-year follow-up. <i>Canadian Journal of Psychology/Revue canadienne de psychologie</i> , 41(2), 244.	Birinci ve ikinci dünya savaşlarında değişik çevrelerde teste giren kişilere yönelik bir araştırma
d	Deary, I. J. (2014). The stability of intelligence from childhood to old age. <i>Current Directions in Psychological Science</i> , 23(4), 239-245.	Zihinsel yeteneklerdeki farklılıkların yıllara göre değişimini ortaya koyan bir araştırma
e	Salthouse, T. A. (1996). The processing-speed theory of adult age differences in cognition. <i>Psychological review</i> , 103(3), 403.	İnsan zihinsel kapasitesindeki artışın ve azalışın hangi dönemlerde azalma hangi dönemlerde artış eğilimi gösterdiğini ortaya koyan bir araştırma
f	Lindenberger, U., Mayr, U., & Kliegel, R. (1993). Speed and intelligence in old age. <i>Psychology and aging</i> , 8(2), 207.	İnsan zihinsel kapasitesindeki artışın ve azalışın hangi dönemlerde azalma hangi dönemlerde artış eğilimi gösterdiğini ortaya koyan bir araştırma
g	Deary, I. J., & Caryl, P. G. (1997). Neuroscience and human intelligence differences. <i>Trends in neurosciences</i> , 20(8), 365-371.	Sınıfbilim araştırmaları ve insan zekası arasındaki farklılıklar ortaya koymaya yönelik bir araştırma
h	Andreasen, N. C., Flaum, M., Swayze, V., O'Leary, D. S., Alliger, R., Cohen, G., ... & Yuh, W. T. (1993). Intelligence and brain structure in normal individuals. <i>American Journal of Psychiatry</i> , 150, 130-130.	Normal insanlarda canlı beyin boyutu ve zeka arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik ilk araştırmalardan biri
2		
a	Bouchard, T. J., Lykken, D. T., McGue, M., Segal, N. L., & Tellegen, A. (1990). Sources of human psychological differences: The Minnesota study of twins reared apart. <i>Science</i> , 250(4978), 223-228.	Zekânın genetik ve çevresel faktörlerle ilişkisini ortaya koymaya yönelik olarak gerçekleştirilen araştırmalar
b	Loehlin, J. C., Horn, J. M., & Willerman, L. (1997). Heredity, environment, and IQ in the Texas Adoption Project. <i>Intelligence, heredity, and environment</i> , 105-125.	Minnesota kızlar incelemesi
c	Petrill, S. A., Plomin, R., Berg, S., Johansson, B., Pedersen, N. L., Aherm, F., & McClearn, G. E. (1998). The genetic and environmental relationship between general and specific cognitive abilities in twins age 80 and older. <i>Psychological Science</i> , 9(3), 183-189.	Texas Eviat Edindirme Projesi
d	Plomin, R., DeFries, J. C., & McClearn, G. E. (2008). <i>Behavioral genetics</i> . Macmillan.	İsveç Kökenli Yaşlı Kızlar Projesi
3		
a	Flynn, J. R. (1984). The mean IQ of Americans: Massive gains 1932 to 1978. <i>Psychological bulletin</i> , 95(1), 29.	Gen-Çevre ve Zeka Testi Skoruna Etkisi
b	Flynn, J. R. (1987). Massive IQ gains in 14 nations: What IQ tests really measure. <i>Psychological bulletin</i> , 101(2), 171.	Flynn'in IQ'nun gelişimine yönelik yürüttüğü araştırmalar
c	Flynn, J. R. (1999). Searching for justice: the discovery of IQ gains over time. <i>American psychologist</i> , 54(1), 5.	Zeka Testleri Nedir?
		Zeka Testleri Tam Olarak Neyi Ölçmektedir?
		Zeka Testi Skorları Neden Sürekli Olarak Yükselmektedir?